
3 1761 06558619 0

Kjøbenhavnerliv

i ældre og nyere Tid.

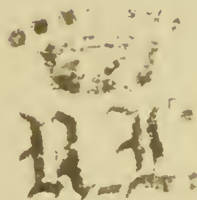
(Et Supplement til „Fra det gamle Kongens Kjøbenhavn" og „Fra vore Fædres Tid".)

Af

J. Davidsen.

Med Illustrationer af Knud Gamborg.

Kjøbenhavn.

Gyldendalske Boghandels Forlag (F. Hegel & Søn).

Trykt hos J Jørgensen & Co. (M. A. Hannover).

1889.

Indhold.

Fortale.

Fortalen til en Bog er i Virkeligheden som oftest en Eftertale, der bliver til, naar Bogen foreligger trykket, og hvorved Forfatteren da bedre end igjennem det Skrevne objektivt kan faae et klart Indtryk af det Hele som af Enkelthederne og derved sættes istand til at give en overfor Læserne fornøden Orientering, maaske ogsaa berigtige en eller anden Feiltagelse eller give et eller andet Tillæg, som senere er kommet ham i Tanker eller ihænde.

Denne Fortale er saaledes ogsaa i Ordets fulde Forstand en Eftertale, der dog næppe vilde være fremkommet, hvis ikke nærværende Bog var udgivet i Hefter. Derved har jeg nemlig efter velvilligt Raad fundet mig foranlediget til at foretage en Forandring med det i Subskriptionsplanen bebudede Indhold, idet jeg har udskudt forskjellige Stykker, der ikke hørte med til de Billeder, som begrunde Bogens Titel „Kjøbenhavnerliv i ældre og nyere Tid", og istedetfor optaget Erindringer fra mine Drengeaar og min Ungdom, som jeg efterhaanden har nedskrevet. Ved at gjennemlæse dem, vil man forhaabentlig finde, at de give ret karakteristiske Bidrag til Belysning af Forhold og Tilstande, som nu høre til det Forsvundne, men som nok fortjene at gjenopfriskes.

Tillige har jeg under Bogens Udgivelse i Hefter modtaget flere baade skriftlige og mundtlige Meddelelser, der vel nok vidne om en for mig meget behagelig Interesse for mit Arbeide, men dog ikke

frembyde Meget, der her fortjener at anføres. Af dette skal jeg saa nævne, at man har gjort mig opmærksom paa, at Frøken Mathilde Reinhardts som Manuskript for Venner trykte „Familie-Erindringer“ mulig indeholdt Adskilligt om Livet i det Brunske Hus, hvor hendes Forældre i deres Ungdom tilbragte flere Aar, og hvormed jeg kunde have suppleret min Skildring. Denne Bog, som jeg ikke tidligere kjendte, har jeg nu læst, men skjøndt den i flere Henseender frembyder stor Interesse, har jeg dog ikke fundet Noget, som særligt fortjener at gjengives, fordi de Breve, der skyldes Frøken Nikoline Hammeleffs (senere Fru Professorinde Reinhardts) Ophold paa den Brunske Eiendom i Frederiksdal, „Sofienholm“, meget flygtig omtaler Livet der, og kun i Forbigaaende nævner enkelte Personligheder, som udenfor de af mig anførte vare stadige Gjæster paa „Sofienholm“. Det fortjener dog her at anføres, at Christian den Ottendes Søster, Prindsesse Charlotte, senere Landgrevinde af Hessen, vor Dronnings Moder, hørte til disse og skildres som meget elskværdig.

Om Frederik den Syvendes Moder har jeg faaet den interessante Oplysning, at hun under sit Ophold i Rom optraadte som Forfatterinde, idet hun udgav et Skrift, hvis Titel er: „Samling af adskillige Andagtsøvelser, og forskjellige Artikler af vor catholske apostolske Religion, oversat fra det franske og tydske paa det danske Sprog af Charlotte di Gothen; Rom 1836.“ Et Exemplar deraf findes paa det store kgl. Bibliothek.

I Anledning af Afsnittet om „Kongelunden og Fasaneriet paa Amager“ har jeg modtaget følgende Brev:

„Kjære gamle Ven og Kollega!

Deres Bøger om det forsvundne Kjøbenhavn hører til dem, der ikke blot blive læste nu, men ogsaa ville blive det i kommende Tider. Derfor er det, jeg kommer til Dem med en Supplering til det, De har skrevet om Kongelunden. De har ikke med et Ord omtalt, at det var min Bedstefader, Geheimeraad Jonas Collin, der skabte den. Paa sine Udflugter i Kjøbenhavns Amt tilligemed Slotsgartner Petersen for at virke for Havedyrkningen, lagde han Mærke til den

1500 Tønder Land store Fælled paa Amager Overdrev, et „kraftigt Vidnesbyrd om Hollænderbyens Indolens“, som han selv udtaler det. Det faldt ham ind, hvor nyttigt det kunde være at faae nogle hundrede Tønder Land udlagte til Skovopdyrkning, men at kunne faae Amagerne til at indse og tilstaa, at Sligt kunde være til Nytte for Den, var utænkeligt; de maatte besnakkes. Hertil benyttede Collin da Inspektøren over Amagerland, Amtsforvalter Bjerg og Hyrekudsk Norager, der eiede hundrede Tønder Land af Ullerup Overdrev. Der blev talt saa meget med Amagerne, at Grundeierne i Store Magleby ved et Landvæsenskommissionsmøde den 18de Mai 1818 overlod Landhusholdningsselskabet for 20 Aar 300 Tønder Land af deres Fælled til Skovplantning. Afhegningen begyndte samme Sommer, og de første Træer plantedes i 1819. Og som det var Collin, der havde fattet Ideen med Skoven, og ved sin sædvanlige Energi drevet den igjennem, saaledes var det ogsaa ham, hvem Navnet „Kongelunden“ skyldtes. I flere Aar red han jævnlig derud for at holde Øie med Plantningen, og han omfattede da ogsaa dette Foretagende med den inderligste Glæde og Interesse. Det var ogsaa paa hans Forslag, at Kongelunden i 1836, efterat Kultiveringen var heldig prøvet og Foretagendets Hensigtsmæssighed godtgjort, fra Landhusholdningsselskabet gik over i Forstvæsenets Hænder.

Naar man har havt saa store Fortjenester af et saa almennyttigt Foretagende, maa man ikke glemmes, og derfor beder jeg Dem gjøre en Tilføielse om, hvem Kongelunden skylder sin Tilblivelse. Og jeg gjør det saameget mere, som man i Skoven har anbragt et Monument for ham, der satte Fasaner i Skoven, men har fundet det passende helt at glemme den Mand, uden hvis Initiativ der aldrig var bleven nogen Kongelund paa Amager. Men Utaknemlighed er jo Verdens Løn.

Vil De, maa De gjerne aftrykke dette mit Brev, og ønsker De nøiere Oplysninger om Sagen, henviser jeg Dem til „H. C. Andersen og det Collinske Hus“, til Halds „Tidsskrift for Landvæsen“ og til Landhusholdningsselskabets Aarsberetninger.

Deres hengivne
Edgar Collin.

Til Slutning maa jeg rette et Par Trykfeil, man har gjort mig opmærksom paa. Den Pag. 33 omtalte berømte Læge hed ikke Brandes, men Brandis; han var Livlæge hos Frederik den Sjettes Dronning Marie Sofie Frederikke. Side 44 staaer Charlotte Bruns Ægtefælle Paulli anført som Ministerpræsident; det skal være Ministerresident (for Hansestæderne her i Kjøbenhavn).

I December 1889.

J. Davidsen.

Til Hoftheatrets Historie.

I sær i ældre Tid, da Kjøbenhavn paa de offentlige Forlystelsers Omraade var meget tarveligt forsynet, var Hoftheatret paa Kristiansborg Slot ved sine dramatiske Forestillinger af forskjellig Art og ved sine Maskerader et meget væsentligt Element i de for Publikum tilgængelige Adspredelser. Efter Slotsbranden og nærmest af Hensyn til Brandfare blev dette Theater nedlagt for nogle Aar siden. Inventariet, bestaaende af Dekorationer, Maskinerisager o. dsl. bleve solgte ved offentlig Auktion (det Hele udbragtes til neppe 1500 Kr.,) og Hoftheatret hører nu til det forsvundne Kjøbenhavn. Da jeg i et Par tidligere Bøger har stillet mig til Opgave at fastholde Minderne om dette Kjøbenhavn, vil jeg ogsaa forsøge det med Hensyn til det nævnte Theater, hvis Historie frembyder ikke faa Punkter og Enkeltheder, der i flere Henseender maa antages at have Interesse.

Hoftheatret blev ikke, som sikkert Mange antage, opført samtidig med det gamle af Christian den Sjette i 1733—40 opbyggede Kristiansborg Slot, der lagdes i Aske 1794, men hvorved Staldbygningen, ligesom ved den seneste ulykkelige Brand, blev skaanet. Han og hans Dronning ansaae jo Theaterforestillinger for umoralske og fordærvelige, de danske Komedier maatte endog ophøre under hans Regimente, og det kunde derfor heller ikke være faldet ham

ind, at indrette et Theater i sit Slot. Det var ogsaa først i Christian den Syvendes Regeringsaar, at Tanken om at opføre et til Slottet hørende Theater kom frem. Det skyldtes Grev Holck, Christian den Syvendes Yndling, der forøvrigt i flere Henseender skal have havt en meget uheldig Indflydelse paa ham som Prinds og Konge. Han forestillede Kongen, at de danske Skuespil ikke vare istand til at tilfredsstille Hoffet og andre Fornemme, og at man ligesom i tidligere Tid burde indkalde et fransk Skuespillerselskab, der kunde vise hvorledes Komedie bør spilles, paa den Maade være et Slags Veileder for de danske Skuespillere, og alene for Sprogets Skyld vilde kunne udøve en stor Tiltrækning. Holck havde derved sine egne Hensigter, thi han sværmede for Theaterdamer, og det kan nok ogsaa være, at et lignende Hensyn var bestemmende for Christian den Syvende til at gaa ind paa Holcks Idee.

Men Sagen havde dog sin Vanskelighed. Eftersom Bestemmelsen var, at den indkaldte franske Trup skulde lønnes af Kongen og Publikum forundes fri Adgang til Forestillingerne, hvorfor der altsaa ikke kunde være Tale om, at der, ligesom det tidligere havde været Tilfældet med andre franske Selskaber, skulde spilles skiftevis med de danske Skuespillere paa det kgl. Theater, maatte man have et eget Theater til de franske Forestillinger. Et saadant existerede ikke, men Holck vidste Raad. Han foreslog Kongen at lade den øverste Del af den søndre Fløi af Staldbygningen, hvor der var nogle Bopæle for Hofpersonalet og en Sal for Pagerne, men som kunde anbringes andetsteds, indrette til et Theater, der tillige kunde benyttes til de Forestillinger, som Hofpersonalet mulig kunde finde paa at arrangere til Morskab for Kongen, og det gik denne med Iver ind paa.

Alt blev nu sat i Værk og Arbeidet, som forestodes af Holck, der tillige udnævntes til Theaterchef, fremmedes med stor Hurtighed. Et fransk Skuespillerselskab var nær ved Haanden. Et saadant, dirigeret af en Mad. Martin, havde spillet i Berlin og gjort Lykke. Der aabnedes Underhandlinger med det, Vilkaarene vare gunstige, og det ankom hertil i November 1766. Da Hoftheatret ikke var saa vidt færdigt, at det kunde tages i Brug, gav Selskabet i Mellemtiden nogle Forestillinger paa det kgl. Theater. Som det lader til, svarede

Selskabet dog ikke til Forventningen. Der var nogle enkelte gode Kræfter, der nævnes saaledes en dygtig Komiker Denezi og en ung Mad. Belleval, der spillede Elskerinderollerne, men det øvrige Personale hævede sig ikke over det Almindelige. Repertoiret bestod nærmest af Dramaer og mindre Syngespil. De sidstnævnte udøvede ved deres behagelige, ørefaldende Musik større Tiltrækning end Spillet, der efter Kjenderes Dom stod betydeligt under de danske Skuespilleres.

I Begyndelsen af 1767 var Hoftheatret opført. Det var ret hyggeligt indrettet og smukt dekoreret i lyse Farver og med Forgyldning. Foruden Parterre og Parket var der oprindelig kun een Logerække med Kongelogen tilvenstre op mod Prosceniet og Logen for Hofpersonalet ligeoverfor paa den anden Side; senere blev der under en Ombygning tilføiet en anden Etage. Til Scenen var der malet enkelte Dekorationer; hvad der manglede skulde laanes fra den danske Skueplads. Theatret skal have kostet over 50,000 Rdlr. Kurant, en for den Tid meget betydelig Sum.

Den 30te Januar 1767 aabnedes Theatret i Anledning af Kongens Fødselsdag med en Forestilling af Mad. Martins franske Selskab, og det spillede derefter to Gange om Ugen. Adgangen var gratis „for Rangspersoner og de honette Borgerfolk, der til Kassen henvendte sig om Billetter.“ Ikkedestomindre var Tilløbet ikke stærkt, og det var ikke sjældent, at Forestillingerne kun overværedes af de kgl. Herskaber med deres Følge samt af en Del Adelige og Embedsmænd med deres Damer, som indfandt sig pligtskyldig. Noget bedre gik det, da Mad. Martin var bleven afskediget, og Selskabet forøget med flere gode Kræfter, deriblandt et Balletpersonale, som gjorde megen Lykke.

Holck var imidlertid som Theaterchef bleven afløst af Struensees ulykkelige Ven Enevold Brandt, men den egentlige Styrer var den franske Legationsraad J. P. Texier. Brandt udstedte et Reglement, ifølge hvilket Adelige og Borgerlige fik deres Pladser anvist, ligesom der ogsaa gjordes Forskjel paa høiere og lavere Rang. Disse franske Forestillinger vare en dyr Historie for Hofkassen. Selskabets Medlemmer vare fast lønnede, langt bedre end de danske Skuespillere, og

Udgiften løb op for et Aar til 60,000 Rdlr. Der afholdtes tillige Maskerader og Redouter, hvortil Adgangen vel betaltes (5 Mk. kostede Billetten) og derved skaffede Selskabet en forøget Indtægt, men kostede Kongen ikke saa lidt, fordi de betragtedes som en kgl. Hussag.

Disse Maskerader besøgtes altid af de kgl. Herskaber. Der udfoldedes en stor Elegance, og da det tillige var tilladt at spille Hazard i dertil indrettede Loger og mindre Værelser, udøvede de en stor Tiltrækning paa Kjøbenhavns saakaldte noblere Publikum. Undertiden gav Hoffet paa egen Bekostning en Bal paré en Domino for de 9 Klasser i Rangen, hvortil der udstedtes Invitationer; en af disse er indtegnet i Historien forsaavidt som den paa en vis Maade var Forspillet til Hofrevolutionen i 1772.

Dette Maskeradebal afholdtes den 16de Januar. Dagen iforveien var Alt aftalt mellem de Sammensvorne, og det bestemtes, at Udførelsen skulde finde Sted naar de kgl. Personer med deres nærmeste Fortrolige havde begivet sig til Ro. Ballet var meget livligt, og Ingen uden de Sammensvorne vidste, hvad der vilde komme. Dronning Caroline Mathilde hengav sig til Dandsens Glæder, senest dandsede hun med Arveprinds Frederik, der var en af Hovedmændene. Kongen spillede Quadrille med Generallieutenant Gähler, der hørte til Struensees Yndlinge; senere spiste Kongen, Dronningen, Struensee og Brandt samt tre andre Personer til Aften i en lukket Loge. Kun Struensee viste Tegn paa Uro, og det løb til, at han havde Anelse om, at der var Noget i Gjære. Det fortælles ogsaa, at han kort efter Maaltidet havde en Samtale med Caroline Mathilde i hendes paa Scenen indrettede med stor Luxus udstyrede Toiletværelse*), men hvad den dreiede sig om er ikke bekjendt. Kl. 2 forlod de kgl. Personer med deres Følge Ballet for at begive sig til Ro; allerede Kl. 4 bleve Struensee og Brandt samt 15 andre Personer fængslede, og Kl. 9 om Morgenen var Caroline Mathilde, der var bleven vækket i sin Seng, forgjæves havde søgt at komme til Kongen og havde kæmpet med sine Forfølgere, under stærk Bedækning paa Veien til Kronborg.

---

*) Dette existerede endnu til den seneste Tid.

Efter denne Katastrofe vedblev det franske Skuespillerselskab endnu nogen Tid at spille paa Hoftheatret, men Interessen tabte sig mere og mere for disse Forestillinger, og da det var øiensynligt, at de gjorde de danske Skuespil Skade, medens der desuden var kommen en farlig Konkurrent til de Fornemmes Yndest i et italiensk Operaselskab, der spillede afvexlende med de Danske paa det kgl. Theater, blev Selskabet afskediget ved Sæsonens Slutning. Derimod bestemtes det, at der til Morskab for Hoffet skulde gives to Gange om Ugen Forestillinger paa Hoftheatret af de danske Skuespillere, nærmest bestaaende af en lille Komedie og et lille Syngespil, hvortil Udgifterne skulde udredes af Hofkassen. Disse Forestillinger, hvortil der gjennem Hofmarskallatet uddeltes gratis Billetter, afløstes den 19de Mai 1773 af det kgl. Theaters egne, da der skulde foretages en Restauration og Ombannelse af Skuespilhuset paa Kongens Nytorv, og der ikke var noget andet Sted end Hoftheatret, hvor Forestillingerne kunde fortsættes. Ved disse spillede det italienske Operaselskab ogsaa afvexlende med de danske Skuespillere.

Den 29de Januar, Kongens Fødselsdag, blev det kgl. Theater efter fuldendt Restauration atter taget i Brug, men ikkedestomindre blev der ligesom tidligere spillet to Gange om Ugen for Hoffet paa Hoftheatret indtil 1786, da disse Forestillinger fuldstændig ophorte. Grunden var vel for en væsentlig Del økonomiske Hensyn, men ogsaa andre Betragtninger havde gjort sig gjældende. Det vare mere og mere erkjendt, at disse Forestillinger baade vare til Skade for den danske Skueplads og til stor Uleilighed for Personalet. Dels bevirkede de Afgang i det kgl. Theaters Indtægter, dels maatte Garderobe og Dekorationer, som brugtes paa begge Steder, transporteres frem og tilbage, og da Lokaliteterne i Hoftheatret vare meget forskjellige fra det kgl. Theater, maatte der som oftest foretages Ændringer i de Stykker, der spilledes begge Steder, hvoraf Følgen var, at Personalet maatte holde dobbelte Prøver. Den dygtige Theaterchef Kammerherre Warnstedt havde derfor havt meget mod disse Hoftheaterforestillinger, men hans Bestræbelse for at faae dem ophævede havde hidtil strandet paa en stærk Modstand hos Hoffet, der vilde have sit eget Theater og sine egne Forestillinger. Endelig

lykkedes det ham, understøttet af Kronprindsen (senere Frederik den Sjette) at sætte sin Vilie igjennem, og den sidste Forestilling af denne Art paa Hoftheatret fandt Sted den 26de Mai 1786.

En rum Tid stod nu Hoftheatret ledigt; en sjælden Gang blev det anvendt af Hoffet til Balparé, foruden at det tillige blev benyttet som Dandseskole for det kgl. Theater og til Prøver; men ellers var der ingen Brug for det. Først i 1805 blev det benyttet til de offentlige Maskerader, hvilke Sekretair Bjørn, der var Fuldmægtig ved Hofstuen og Rolleskriver ved Theatret, efter flere forgjæves Forsøg endelig fik Tilladelse til at give, navnlig fordi Folk savnede Morskab om Søndag Aften. Den første af disse fandt Sted Søndagen den 13de Januar 1805, og de faldt saa godt i Publikums Smag, at de bleve givne hele Vinteren hver Søndag, en Gang imellem ogsaa om Onsdagen, med en anseelig Indtægt for Entrepreneuren. Maskerader bleve i den Grad en Hovedforlystelse for Mange, at ogsaa de Maskeballer, som Traktørerne Rau & Schmetzer fik Tilladelse til at give i deres Gaard paa Kongens Nytorv, det senere Hotel d'Angleterre, vare meget stærkt besøgte, især af Hovedstadens elegante Verden. Det, at man selv under Danmarks sørgelige Trængsler (Kjøbenhavns Bombardement, Flaadens Udlevering til Englænderne) var saa hengiven til denne Art Forlystelse, fremkaldte Grundtvigs harmfulde Bog „Maskeradeballet i Danmark", hans første Optræden paa den literære Bane.

Tilgangen til det kgl. Theater af brugbart Personale skete den Gang, ligesom det nu tildels er Tilfældet, paa den Maade, at de, som troede sig i Besiddelse af dramatiske Evner for Skuespillet eller Syngespillet, aflagde Prøver for Direktionen og, hvis de fandtes brugbare, bleve antagne til at debutere. Paa denne Maade fik Theatret ganske vist flere gode Kræfter, men det gik ogsaa den Gang som nu, at Mangfoldige ikke svarede til de Forventninger, som de ved Prøven havde vakt, og derfor bleve afskedigede efter kort Tids Forløb. At dette skete den Gang endnu hyppigere end nu, maa tilskrives den Omstændighed, at de Midler til Forberedelse og Erhvervelsen af de Kundskaber, der ere uomgængelige nødvendige for den, der vil hellige sig den sceniske Kunst, vare langt mindre tilstede.

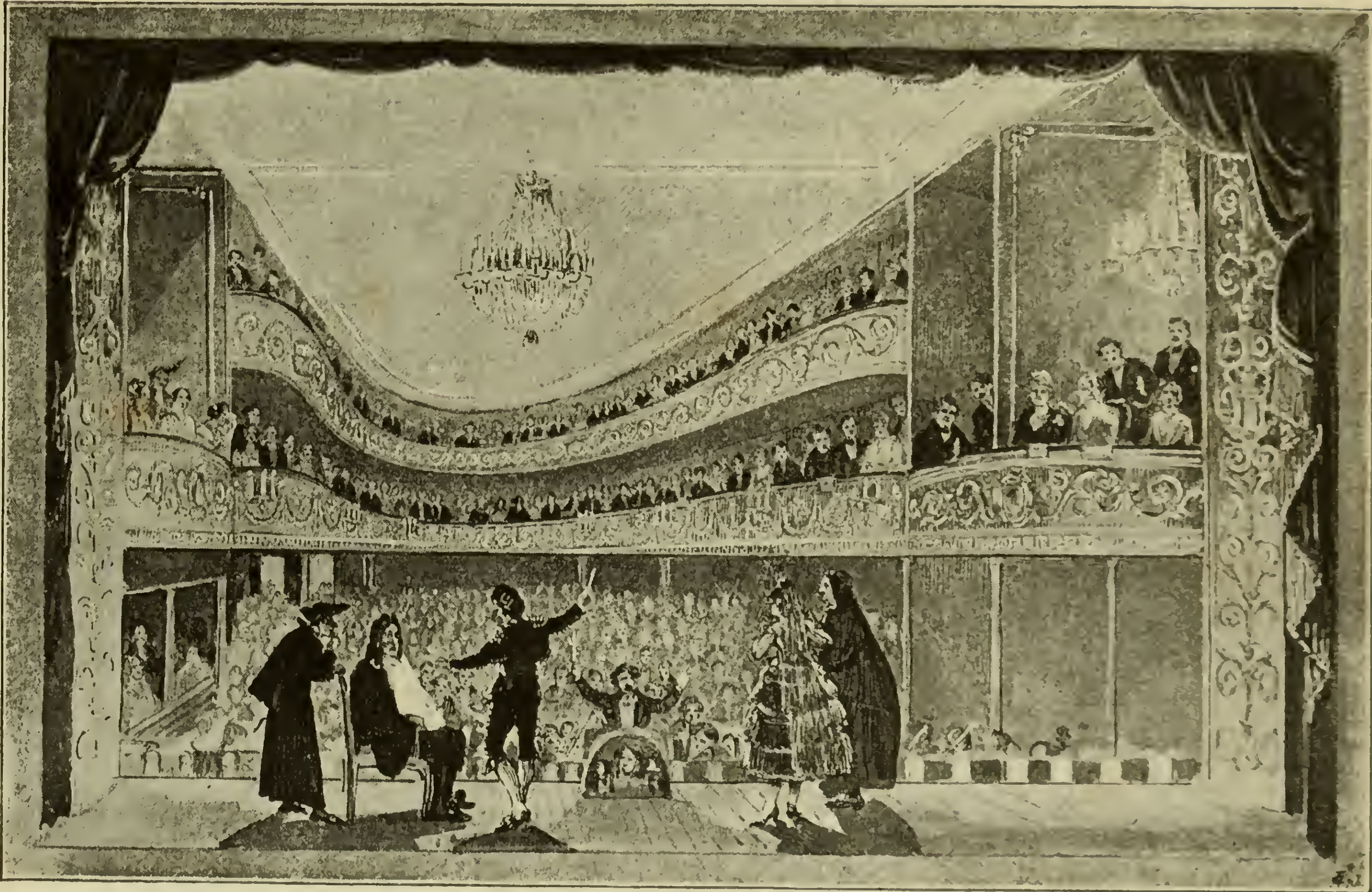
Knud Lyhne Rahbek, der allerede i en meget ung Alder var optraadt som Theaterkritiker og havde erhvervet sig stor Anseelse i Theaterverdenen, havde, indseende det Uheldige i dette Forhold, allerede i længere Tid ofte og indtrængende gjort opmærksom paa Nødvendigheden af at oprette en Skole- og Øvelsesanstalt for tilgaaende Skuespillere under en kunstforstandig og omhyggelig Ledelse. Theatrets Directeur Kmh. Warnstedt gik med Interesse ind paa Ideen, og udarbeidede selv en Plan til en saadan Forskole, som dog, forbi han indsaae, at der ikke var tilstrækkelige Midler til at realisere Tanken paa den Maade og i det Omfang, som Rahbek udførligt havde udviklet i sit Forslag, i Adskilligt afveg fra dette. Noget Nærmere herom, hører ikke hjemme i denne Fremstilling. Det skal kun anføres, at hverken Rahbek eller Warnstedt kunde opnaa at faae Planen gjennemført som de hver havde tænkt sig den, navnlig paa Grund af at der fattedes de fornødne Penge, hvorvel Warnstedts Forslag gik ud paa den forholdsvis ringe Sum af 3000 Rdlr. aarlig. Den kgl. Theaterchef Hofmarskal Hauch stillede den Betingelse, at Skolen ikke skulde koste Theatret noget, idet han mente, at de dramatiske Forestillinger, som Skolen ifølge Planen skulde give, ikke alene vilde dække Udgifterne, men endog give et Overskud, og paa denne Betingelse, som tiltraadtes af Rahbek, var det at han indgik til Kongen med en Forestilling, hvorefter det den 5te Mai 1804 blev tilladt Theatret at oprette en dramatisk Skole, hvori der skulde optages Elever til at uddannes til Skuespillere og Skuespillerinder. Det havde været Tanken, at der skulde gives dem en flersidig Undervisning, hvorved de kunde uddannes aandelig og scenisk, men de fleste af deslige Fag vare strøgne, og nærmest indskrænkede Undervisningen sig til Dressur og scenisk Recitation.

Den berømte Skuespiller Rosing var den første, der paa Rahbeks Forslag blev ansat som Lærer og Bestyrer ved Skolen, der aabnedes med 13 kvindelige og 5 mandlige Elever. Rosings Valg var ikke heldigt, hans Helbred var svækket, han var gnaven og opfarende og han havde hverken Stadighed eller Taalmodighed nok til at udføre dette Hverv. Det varede heller ikke længe før han efter eget Ønske fik Rahbek til Medhjælper, som da ogsaa snart blev den

eneste Styrende. Med den Kjærlighed til Sagen, han følte, og hvortil der knyttede sig en utrættelig Iver, blev Undervisningen ledet i det rette Spor. Mange af Eleverne, som nu vare tilstede i et Antal af 25, 11 kvindelige og 14 mandlige mellem 17 og 24 Aar, gjorde særdeles god Fremgang, og det besluttedes da, at Skolen en Gang om Ugen skulde give Forestillinger paa Hoftheatret, baade for at vise, hvad der var udrettet, og for at skaffe en Indtægt, hvorved Eleverne kunde faae en lille Løn.

Den dramatiske Skoles første Forestilling paa Hoftheatret fandt Sted Søndagen den 11te Mai 1806 og bestod af to Stykker efter det Franske, „Den gode Fader" af Florian, og „Fruentimmerskolen" af Dupaty. Spillet var vel, som det jo paa Forhaand kunde vides, ikke videre tilfredsstillende, men det viste sig dog, at Rahbeks Instruktion havde været af god Virkning, og blandt de optrædende Elever var der Adskillige, som senere endog indtog en fremragende Plads. Deriblandt kan nævnes Haack og Jfrne Olsen (senere Mad. Andersen) Thomsen (senere Mad. Zinck) og Busch. Den som meget frugtbar og meget læst Romanforfatter bekjendte Johannes Wildt var ogsaa blandt disse Elever, men det viste sig snart, at han var aldeles ubrugelig. Forestillingerne fortsattes, og efterhaanden som de unge Mennesker erhvervede sig større Sikkerhed og Rutine og det hos dem tilstedeværende Talent udviklede sig, vandt ogsaa Forestillingerne, der mest bestod af Smaastykker, deriblandt ogsaa Syngespil, udelt Bifald hos Publikum, og Besøget var i Reglen talrigt. Ewalds i flere Henseender ypperlige „Harlekin Patriot" opførtes her for første Gang, og blev mod Forventning godt spillet.

Størst Lykke af den dramatiskes Skoles Stykker gjorde en fri Bearbeidelse af Kotzebues „Skuespilleren mod sin Villie", der senere er bleven omarbeidet af H. C. Andersen og har givet Erik Bøgh Ideen til hans „Alle mulige Roller". Dog skyldtes det nærmest Eleven Carl Brun, hvis ypperlige Spil fremkaldte almindelig Begeistring. Carl Brun, Søn af den bekjendte Forfatter Prof. Th. Chr. Brun, havde allerede ved sin Debut den 6te April 1807 i det lille Stykke „Skjælmen og Tosmeren" som Jocrisse vakt store Forventninger. Han var næppe 20 Aar, da han blev Elev i den dra-

Italiensk Opera paa Hoftheatret.

matiske Skole; Rahbek opdagede hurtigt hans Evner, og det viste sig ogsaa ved hans Optræden, at han var i Besiddelse af et ualmindeligt komisk Talent, parret med et smukt Taleorgan og en fortræffelig Syngestemme, medens hans Fremstilling tillige var smagfuld og kunstnerisk beherskct. Han blev ogsaa Publikums kaarne Yndling, og jeg mindes endnu den Begeistring, hvormed mine Forældre omtalte ham i forskjellige Stykker, især i „Skuespilleren mod sin Villie“ og „Fruentimmerhaderen“. Det var især i de smaa Syngespil, han gjorde Lykke, og man kaldte ham almindelig „den guddommelige Carl Brun“. En enkelt Gang optraadte han ogsaa paa det kgl. Theater, men efter sit eget Ønske blev han ved Hoftheatret. Desværre var hans Kunstnerkarriere forholdsvis kort. Efter sex Aars Forløb forlod han pludselig Skuepladsen. Han skal have været hemmelig forelsket i Skuespillerinden Jfr. Thomsen, og da hun blev forlovet med Skuespiller Zinck, følte han en uovervindelig Modbydelighed for Theaterlivet. Senere optraadte han nogle enkelte Gange ved Beneficeforestillinger for sine fordums Kammerater, men han var dog for bestandig tabt for Scenen. Han blev forfalden, led af Krampe og henfaldt i sine sidste Leveaar, hvilke han tilbragte i Landsbyen Lundtofte, til en godmodig Idiotisme, hvori Minderne om hans skjønne Kunstnerliv gik under. Han døde næppe 40 Aar gammel.

Af Skuespillere, som fra den dramatiske Skole gik over til det kgl. Theater, kunne nævnes Cetti, Liebe, Hass, Peter Holm og Bauer, der med Undtagelse af den Førstnævnte, som blev en af Operaens betydeligste Støtter, vel ikke udmærkede sig ved noget fremragende Talent, men hver for sig indtog en hæderlig Plads blandt Personalet. Hvad den dramatiske Skole ellers frembragte, var ubetydeligt og forsvandt hurtigt. Det viste sig da ogsaa, at den kun lidet svarede til de Forventninger, hvormed man havde imødeset dens Oprettelse. Dertil kom, at dens Forestillinger og Prøver undertiden havde bragt Forvirring og Forsinkelse i Tjenesten ved det kgl. Theater, og da Rahbeks Interesse for Skolen tillige var kølnet, besluttedes det endelig, at dens regelmæssige Forestillinger skulde ophøre, men at Eleverne skulde spille om Søndagen paa det kgl. The-

ater. Disse Forestillinger vare imidlertid gjennemgaaende saa maadelige og gav saa ringe Indtægt, at de snart ophørte, og dermed var ogsaa den dramatiske Skole nedlagt. Den sidste Forestilling af den dramatiske Skole paa Hoftheatret fandt Sted den 31te Marts 1816.

I Sommeren 1814 gav et tydsk Skuespillerselskab under Direction af en Hr. Franck en Række Forestillinger paa dette Theater, der vare godt besøgte; men derefter hengik der en længere Række Aar for der atter kom dramatiske Forestillinger paa Hoftheatret. Det blev i Mellemtiden nærmest benyttet til de saakaldte Bjørnske Maskerader om Vinteren og til Soiréer med Koncert, Spillepartier og Konversation. Ligeledes blev det en sjældnere Gang udlaant til fremmede Virtuosers Koncerter, og det af Siboni med kgl. Understøttelse oprettede Musikkonservatorium med det Formaal, at skaffe Theatret Tilgang af godt forberedte, talentfulde Begyndere til Syngespil og Opera, havde her Lokale. I Sommeren 1841 gav Tryllekunstneren Döbler nogle Forestillinger for et meget talrigt og meget begeistret Publikum.

Først i 1842 kom Hoftheatret atter til Ære og Værdighed som en af den noblere Verden meget besøgt Skueplads. Den 3die Januar begyndte her de italienske Operaforestillinger under Grev Marasinis Direktion. Selskabet havde først spillet paa Vesterbroes Theater. Det bestod af gode, endog flere fortrinlige Kræfter, saasom Mad. Forconi, Direkteurens Hustru, Tenoristen Pietro Rossi, Baritonisten Gjuseppe Paltrinieri, Bassisten Gjuseppe Torre, og gjorde ved Opførelsen af Rossiniske og Donizettiske Operaer saa stor Lykke, at Christian den Ottende ikke blot overlod Selskabet Hoftheatret til dets Forestillinger, men ogsaa tilsagde det en meget betydelig Understøttelse. Især i den første Sæson var Tilløbet stort og Begeistringen overordentlig. Dacaporaab, Fremkaldelser og Blomsterkasten vare uundgaaelige ved disse Forestillinger. Hoftheatret, som ikke i mange Tider havde været underkastet nogen Reparation og desuden i Henseende til Dekorationer og scenisk Apparat var meget mangelfuldt, blev i den paafølgende Sommer paa Hofkassens Bekostning betydeligt forandret navnlig med Hensyn til Tilskuerpladsen. Den

fik Guldgrund med hvide Ornamenter, og Logernes Skillerum og Beklædninger vare malede røde. Tillige blev der malet flere nye Dekorationer til Scenen, og Paaklædningsværelserne bleve restaurerede.

Dette foretoges nærmest af Hensyn til det italienske Operaselskab, som det var Christian den Ottendes Agt for flere Aar at knytte til Hovedstaden. Dog fandtes det rigtigst, at Aabningen af det restaurerede Hoftheater skulde indvies i national Aand, og den dertil givne Forestilling, hvortil Billetterne uddeltes gratis af Hofmarskallatet, bestod af en Prolog af Heiberg, „Erasmus Montanus“ og et Dandsedivertissement af Bournonville. Om Sommeren 1843 spillede et særdeles godt fransk Skuespiller- og Operette-Selskab under Heberts Direktion paa Hoftheatret og gjorde megen Lykke. Selskabet havde i Mad. Hebert-Massy en Sangerinde af første Rang, som især i „Den sorte Domino“, i „Regimentets Datter“ og i „Postillonen af Longjumeau“ ved sin udmærkede Sang og sit gratieuse Spil tog Publikum med Storm. Men forøvrigt vedblev nu den italienske Opera under forskjellige Direkteurer med et som oftest skiftende Personale at være Hoftheatrets Specialitet. Der optraadte af og til udmærkede Kræfter, og for mange ældre Folk ville endnu Sangerinder som Sessi-Corsi, Bosio, Penco, Bertrandi, Gaziello samt Sangere som Ciaffei, Baldanza, Castellan, Vajro, Casanova være i frisk Minde. Ogsaa i Frederik den Syvendes første Regeringsaar fortsattes disse italienske Forestillinger med Understøttelse af Hofkassen, og atter den Gang blev der foretaget en Ombygning af Tilskuerpladsen, hvorved Kongelogen, som hidtil havde været paa Siden, blev anbragt i Baggrunden midt for Scenen. Men efterhaanden havde dog Interessen for disse Operaforestillinger tabt sig betydeligt, Besøget blev efterhaanden mindre og mindre, saa at de ikke kunde betale sig, og de ophørte med Sæsonen 1854. Af Mangel paa et passende Lokale ved det kgl. Theater, fik Bournonville Tilladelse til i de paafølgende Aar at benytte Hoftheatret til Dandseskole.

Af og til havde det Priceske Selskab Hoftheatret til sine især af Børneverdenen saa yndede Pantomineforestillinger, og der gaves enkelte ret heldige, nærmest af Syngespil bestaaende Forestillinger af en Forening Dilettanter under Syngemester Professor Rungs

Instruktion. Men i Sæsonen 1855—1856 frembød Hoftheatret en Kunstnydelse, hvorved det fik en fremragende Rang i Hovedstadens Adspredelser. Theaterdirekteur, Kammerraad Lange havde paa Grund af Uenighed med Kasinos Bestyrelse forladt dette Theater ved Slutningen af den foregaaende Sæson. Han fik selv et Theaterprivilegium, men der fattedes ham et Skuespilhus, hvor han kunde bringe det til Anvendelse. Til et saadant egnede sig det af et Aktieselskab opførte Hippodrom paa Nørregade, og da Virksomheden her med Berider-forestillinger, Øvelser i Ridekunsten o. desl., hvortil Etablissementet var bestemt, kun lidet betalte sig, kom Bestyrelsen overens med Lange om at ombygge den til et Theater og overdrage ham dette i Forpagtning. Inden denne Ombygning kunde være fuldført, var der imidlertid indtruffet Omstændigheder, hvorved Lange paa en baade udmærket og høist indbringende Maade saae sig istand til at benytte Mellemtiden. Der var mellem det kgl. Theaters Chef, Etatsraad J. L. Heiberg, og de udmærkede Skuespillere Michael Wiehe og Hoedt indtraadt Differentser af en saa alvorlig Natur, at de sidstnævnte ved Sæsonens Slutning i 1855 forlod Theatret. Dette benyttede Lange sig af, han vandt Wiehe og Høedt for de Forestillinger, han agtede at begynde paa Hoftheatret, og alene derved fik disse en meget stor Tiltrækning for det kjøbenhavnske Publikum. Men ogsaa det øvrige Personale talte særdeles gode Kræfter, saasom Adolph Rosenkilde og hans Hustru Anna Rosenkilde, Fru Regina Nielsen, Frøken Julie Lumbye, Edvard Hansen o. fl., og Repertoiret frembød ikke saa gode Arbeider, deriblandt „En Evadatter", „Berthas Klaver", „Den sidste Nat", „En fornem Svigersøn", som ved en fortrinlig Udførelse bleve spillede mange Gange, som oftest for udsolgt Hus. Der gaves 149 Forestillinger, og ved disse var der 60, hvortil alt var udsolgt. Desuden var der af Lange i Vinterens Løb arrangeret Maskerader, der nød et talrigt Besøg, og Entreprisen var saa indbringende saavel for Direkteuren som for Personalet, at det var Tanken at fortsætte den og saaledes skabe en ny Scene, der for Kjøbenhavn skulde være hvad Gymnase-Theatret er for Paris. Man saa tog Heiberg sin Afsked som Chef for det kgl. Theater, Hindringen for Wiehes og Hoedts Tilbagvenden dertil var bortfalden, Rosenkilde og hans

Hustru bleve engagerede for næste Sæson ved det kgl. Theater, og saaledes vare de Kræfter, der gav Forestillingerne paa Hoftheatret deres største Glands, forsvundne. Imidlertid var Hippodromen paa Nørregade ombannet til Folketheatret, og her begyndte Lange den 18de September 1858 sine Forestillinger med et Personale, som for Enkeltes vedkommende havde hørt til Selskabet paa Hoftheatret, men dog væsentlig bestod af nye Kræfter, nærmest fra de omreisende Selskaber i Provindserne.

Lange vilde heller ikke kunne have fortsat Forestillingerne paa Hoftheatret, thi det var besluttet, at det kgl. Theater skulde underkastes en Ombygning i det paafølgende Aar (1857) og at dets Forestillinger derfor skulde forlægges til Hoftheatret. Begyndelsen skete med Sæsonens Aabning den 1ste September. Der blev spillet paa Hoftheatret til den 22de November, til hvilken Tid Ombygningen var fuldendt.

I Efteraaret 1871 fik Direkteur Achille Lorini Tilladelse til med et Personale, der talte enkelte gode Kræfter, at give italienske Gjæsteforestillinger paa Hoftheatret. Han maatte i den Anledning for egen Regning indlægge Gasledninger og opsætte Gaskroner osv. i hele Theatret, der tidligere var forsynet med Olielamper. Udgifterne, der vare ret anseelige, afholdtes af en russisk Fyrste, Naratshin, hvis Gemalinde, under Navnet Zina Ide, optraadte som Primadonna. Besøget var ringe og Lorini maatte snart ophøre med sine Forestillinger. Alligevel forsøgte en anden Direkteur, Alfred Geraldini, i Februar 1875 atter at give italienske Operaforestillinger paa dette Theater, men heller ikke denne Gang slog de an og efter et Par Maaneders Forløb maatte Geraldini trække sig tilbage med et betydeligt Tab.

I Efteraaret 1880 husede Hoftheatret indenfor sine Mure Nutidens største tragiske Skuespillerinde, Mad. Ristori, som her paa sit andet Besøg i Kjøbenhavn med et forøvrigt temmelig maadeligt Selskab gav en Række godt besøgte Forestillinger, inden hun derfra forlagde dem til Kasino. Men dermed havde Hoftheatret ogsaa udspillet sin Rolle som Skueplads, og det blev kun benyttet tilfældigt, som f. Ex. af Professor Phister til at instruere Hr. Olaf Poulsen

til hans saa glimrende Skuespillerbane, som ogsaa til Prøver af et Par Skuespillerselskaber, inden de begyndte deres Reiser i Provinds=byerne. Den Tanke, at nedlægge Theatret, der var baade brøstfældigt og mangelfuldt i mange Retninger, havde allerede i længere Tid været tilstede, og Kristiansborg Slotsbrand bragte den til Udførelse. Hvad det store tomme Rum vil blive benyttet til er næppe afgjort endnu. Formodentlig vil der først blive taget Bestemmelse derom ved Slottets Gjenopførelse.

Kjøbenhavnsk Salonliv i ældre Dage.

Naar man gjennemlæser den temmelig anseelige Memoire-Literatur, de biografiske Skildringer og Optegnelser, der vedrøre Livet her i Danmark i Slutningen af forrige og den første Del af indeværende Aarhundrede, og som især i det sidste Decennium frembyder flere interessante Arbeider af denne Art, bliver det En indlysende, at Samfundslivet og hvad der rørte sig i dette havde nærmest i sine aandelige Interesser en hel anden Karakter end Nutidens. Ganske vist er det Tidsrum, hvori vi leve, saa rigt paa rystende og epokegjørende Begivenheder, at det vilde være unaturligt, om ikke Sindet var optaget deraf. Dertil kommer, at Danmarks Indtræden i de konstitutionelle Staters Række ogsaa hos os har sat Politiken paa Høisædet og givet den det videste Raaderum i vort Samfundsliv, medens den jo under det absolute Regimente, med Undtagelse af dets seneste Epoke, idetmindste hvad de indre Tilstande og Forhold angik, kun lidet kom til Orde, hvorom Dagspressen fra hin Tid tilstrækkeligt vidner. Og alligevel foregik der dog Meget i dette Tidsrum, der var af største Vigtighed for vort Fædreland og egnede sig til Debat, særlig de Forviklinger og Ulykker, der vare Følgen af Danmarks Stilling til de Verdensbegivenheder, hvori den første Napoleon spillede Hovedrollen, og som kulminerede i Englændernes Angreb, Kjøbenhavns Bombardement, Flaadens Tab, Norges Afstaaelse og

Statsbankerotten. Desuagtet røbe alle disse Memoirer, alle disse Dagbogsoptegnelser kun lidet den Interesse, den Følelse af Nedtrykthed, som hine Verdensbegivenheder, hvori Danmarks Skjæbne var indflettet, saa naturligt maatte fremkalde. Det Pinlige og Sorgen over de Ulykker, som rammede Danmark, kommer vel af og til til Orde, men det er som om man meget nødig vil dvæle derved. Man lader det træde i Baggrunden for andre Interesser, deriblandt nærmest literære og kunstneriske, og vel ogsaa for det, der kan betegnes som personlig Livsnydelse.

Dette finder sin Forklaring i den saa at sige ved et ydre Tryk frembragte Forandring i Tænkemaade og Interesser, der efterhaanden var indtraadt. Den saakaldte Trykkefrihedsperiode, der skriver sig fra Struensees Tid, og for en væsentlig Del falder sammen med den franske Revolution, havde fremkaldt et hidtil næsten ukjendt Røre i det offentlige Liv, der især gav sig tilkjende i en meget frugtbar Literatur, hvorfra Interessen for den ydre og indre Politik, for Statslivet, for nyttige Reformer trængte ud i Befolkningen. Saalænge dette Røre holdt sig paa Omraader, der ikke direkte vedrørte eller optraadte mod den absolute Regeringsforms Principer og Væsen med en Forandring deri til Formaal, og saa længe den absolute Monarks Person hverken direkte eller indirekte blev Gjenstand for Kritik eller Dadel, lod Regeringen Bevægelsen gaa sin Gang uden at tage sine Forholdsregler derimod. Men da saa P. A. Heiberg og Malte Conrad Brun anvendte Skrivefriheden til Angreb paa det Bestaaende, navnlig paa det absolute Monarki og dets Indehaver, ansaaes det for nødvendigt at sætte en Skranke for Udskeielserne. Følgen var Presseforordningen af 27de September 1799. Derved sattes en Stopper for den offentlige Diskussion næsten om Alt, hvad der vedrørte Politik, Stat og Kirke, i ethvert Tilfælde Diskussion af den Karakter og i den Tone, hvori den hidtil var ført — og saa indtraadte Omslaget.

Sandsen for de almindelige Anliggender tabte sig, nu var det de æsthetiske Interesser, Literatur, Kunst, Theater, der dominerede, det var dem, der gav Samfundslivet og Pressen Stoffet. Men Omslaget vilde dog næppe have været saa stærkt og indgribende,

dersom ikke Regeringen selv havde indført mange vigtige Reformer, om hvilke Diskussionen tidligere offentlig havde dreiet sig, og dersom der ikke samtidig var indtraadt en Periode af Velvære, bevirket ved Andreas Peter Bernstorffs kloge Neutralitetspolitik. Handelen udvides til alle Kanter, i næsten alle Samfundslag var der Velstand, og dermed fulgte ogsaa en Higen efter Livsnydelse, der hos Mange fremtraadte som det vigtigste Formaal for Tilværelsen. Man levede her i den dybeste Fred, medens Krigen rundtom rasede. Dette Skuespil betragtede man vel med Interesse, men som noget, der ikke egentlig vedkom Danmark. Og da saa Begivenhederne efter Bernstorffs Død medførte mørke Timer for Fædrelandet, idet ogsaa det berørtes af den gigantiske Verdenskrig, var det som om der alligevel viste sig en vis Sløvhed i Bevidstheden om, hvad det gjaldt. Vel gav Slaget paa Rheden et smukt Vidnesbyrd om, at den nationale Daadskraft ikke var henslumret, men Vækkelsen var kun forbigaaende, nogen egentlig Forandring i Tænkemaade og Livsanskuelse bragte denne Begivenhed ikke, den gjenvakte ikke Sandsen for det offentlige Liv og dets Krav i nogensomhelst Retning.

Saaledes kom det sig, at det Tidsrum, der ligger imellem den sidste Del af det forrige Aarhundrede og den politiske Bevægelse, der begyndte at reise sig i Frederik den Sjettes seneste Aar, formede sig til den Kulturperiode, som ovenfor kortelig er karakteriseret. Alligevel var der en Efterdønning fra den tidligere Periode. Den gjorde sig gjældende i den Rationalisme, som fremtraadte i de religieuse Anskuelser, og som undertiden viste sig i Form af Fritænkeri. Dette havde saaledes et Organ i Horrebows Ugeskrift „Jesus og Fornuften", der udkom fra 1791 til 1801, og hvori Jesus' Guddommelighed bestrebes. Og af samme Rationalisme var selv Biskopper som Bastholm og Balle smittet. Heller ikke vare Universitetets theologiske Professorer fri derfor. Om en af dem, Professor Hornemann, fortælles der, at han omtalte Kristi Mirakler paa en Maade, der var stikket til at fremkalde Latter. Fra Regeringens Side gjordes der heller Intet for at dæmme op mod denne Retning, thi den var selv rationalistisk, og stillede sig ialtfald temmelig kjølig overfor Religionen. Vel maa Christian den Syvendes Plan, at afskedige alle Præster og

forvandle Kirkerne til Kornmagasiner, kun betragtes som Udslag af Vanvid, men Regeringens Bestræbelser for at hæve Skolen paa Kirkens Bekostning, dens Bestemmelser, at theologiske Studerende skulde erhverve sig Kundskaber, saasom kemiske, fysiske og botaniske, der Intet havde at gjøre med det theologiske Studium, betegnede tilstrækkeligt den Stilling, som den indtog overfor den orthodoxe og dogmatiske Retning i Religionen.

Saaledes virkede endnu de Voltaireske og Rousseauske Ideer og nogle af de Grundsætninger, hvorpaa den franske Revolution var bygget, i større eller mindre Grad hos alle, der hørte til de saakaldte dannede Klasser. Men det viste sig ogsaa paa anden Maade i det Ydre. En Forfatter skriver: „Man sværmede for den umiddelbare Natur, havde Væggene behængt med Tapeter, hvorpaa var afbildet Hyrdeskarer, græssende Faar, Hyrder blæsende paa Fløite, smægtende Hyrdinder, alle i stiv Hofdragt fra Ludvig den 14des Tidsalder. Og i samme Dragt se vi afbildet vore Bedsteforældre. Det var Parykkernes, Kalvekrydsenes, Sko- og Silkestrømpernes og Menuetternes Tid; de gik, de talte, de hilsede, de hulkede ganske anderledes end vi gjør. Adelsvældet var brudt, men Enevældet og Hoflivet blomstrede og afspeilede sig i de Fornemmes Tankesæt og Levemaade. Tonen var vel saaledes i de Fornemmes Huse maaske noget stiv og formel, men derhos fin og beleven, og ligeoverfor Gjæster overmaade forekommende og høflig. Havde de endnu levet i vor Midte, er jeg bange for, at de vilde have anset os for raa og uslebne i vor Opførsel."

Hvad der i det Foregaaende er anført om Livet og de aandelige Interesser i den Periode, jeg nærmest har for Øie, finder sin Bekræftelse naar man betragter det Salonliv, som den Gang udfoldede sig i Kjøbenhavn, og hvor næsten alt af det Fremragende i Videnskabens, Literaturens og Kunstens Verden samlede sig. En Skildring heraf, bygget paa de forskjellige Livserindringer fra den Tid, vil være Æmnet for det Efterfølgende. Forinden jeg gaaer over dertil, skal jeg imidlertid anføre nogle Træk, som kunne tjene til at karakterisere Datidens Samfundsliv og Tænkemaade.

I een Henseende var Indflydelsen af den franske Revolution med dens Theori om Lighed og Broderskab, gaaet sporløst hen i det danske Samfundsliv ogsaa hvad Borgerstanden angik. Ingensinde gjorde Klasseforskjellen sig mere gjældende. Der var en dyb Kloft i saa Henseende mellem Kjøbmanden og Haandværkeren, og selv om den sidste var nok saa velhavende og dygtig, fandtes han aldrig ved en Grosserers Bord. Selv i Klubberne kunde han ikke finde Optagelse. Dette Forhold strakte sig ogsaa til selve Haandværkerne, og skjøndt den kgl. Anordning, som bl. a. bestemte Rangen blandt disse — saasom at Koslagterne ved Høitideligheder skulde gaa foran Svineslagterne og Svineslagterne foran Hesteslagterne, og saaledes ogsaa deres Koner — var ophævet, saa var den Afstand mellem de forskjellige Fag, som Holbergs „Barselsstue“ giver en morsom Forestilling om, endnu tilstede. Dette strakte sig ogsaa til Tyendet. Man har en Fortælling om en Strid i Frue Kirke af Professorernes Piger, der dreiede sig om, hvor de skulde sidde efter den Rang, som deres Herskaber indtog.

Deraf forklares da ogsaa den Magt, som Titel- og Rangvæsenet havde i de Dage. Den honnette Ambition blomstrede nok saa stærkt som i Holbergs Tid. At opnaa en Titel, en Rang, var det høieste Ønske Mange nærede, thi det var den raadende Maalestok for det selskabelige Liv. Der forsmaaedes intet Middel for at naa en saadan, og der fortælles, at en af Christian den Syvendes betroede Kammertjenere blev en rig Mand ved de Penge, han fik for at forskaffe Kammerraads- og Kancelliraadstitler eller anden Udmærkelse. Ogsaa det, at blive kgl. Embedsmand, og saaledes at faae en Rang, var Manges høieste Stræben. Hvorledes Rangsforskjellen virkede ved Gilder og selskabelige Sammenkomster, faaer man et Begreb om, naar man læser en Tale, som Gottsche Hans Olsen holdt i Sorø Klub i Anledning af Kronprindsens Fødselsdag den 28de Januar 1795. Heri klages ynkelig over de selskabelige Sammenkomster. Megen Tid gik hen med ærgerlig Rangstrid om, hvem der skulde sidde øverst ved Bordet, saa paafulgte ondskabsfuldt Drilleri fra den, der kom øverst, og treven Ærgrelse fra den, som kom nederst. Man kan saaledes forstaa, at den Selskabelighed, hvor Saadant tildrog sig,

just ikke var tiltalende. Først naar Vinen havde virket — og man drak den Gang meget — kunde det hændes, at Rangforskjellen blev glemt, at man omfavnede hinanden, kyssedes og fældede Taarer af Rørelse. Hvad man ogsaa satte sin Ære og Værdighed i var at gjøre Selskaber, hvorved man søgte at overtrumfe hinanden. Et halvthundrede Gjæster og otte Retter Mad hørte ikke til det Sjældne.

Endnu skal jeg berøre et Forhold, der spillede en stor Rolle i hin Tids Tænkemaade, og som ogsaa staaer i nær Forbindelse med mit Æmne. Det var den Antipathi, som den indfødte Befolkning nærede mod de Tydskfødte, og som undertiden antog Karakter af aabent Fjendskab. Egentlig politiske Grunde af den Natur, som Striden om Hertugdømmerne og Tydsklands Overgreb senere fremkaldte, var dog ikke den Gang Aarsagen. Antipathien hidrørte fra det tydske Regimente, som kulminerede under Struensee, og under hvilket ikke blot de vigtigste Statsembeder, men ogsaa mindre Bestillinger kom i Hænderne paa indvandrede eller indforskrevne Tydskere eller Holstenere. De fleste af Hærens Officerer vare Tydskere, der blev kommanderet paa Tydsk, og overhovedet var det tydske Element dominerende i næsten alle Forhold. Noget bedre blev Tilstanden under det Guldbergske Ministerium og ved Loven om Indfødsretten af 15de Januar 1776, ligesom ogsaa Kronprinds Frederiks Danskſindethed udøvede sin Virkning i forskjellige Retninger; men alligevel var der endnu Meget tilbage, som var en Torn i Øinene paa „Patrioterne“, hvilket alene kan skjønnes deraf, at næsten alle Ministrene og Diplomater vare Tydskere, dog for Størstedelen Holstenere, som ogsaa at den tydske Aandskultur uvilkaarlig gjorde sin Indflydelse i høi Grad gjældende. Den danske Nationalaand, parret med Skinsyge, reiste sig omsider til en kraftig Modstand. Ikke faa Forfattere, deriblandt Abrahamson, der selv var tydskfødt Slesviger, optraadte mod Tydskheden, og P. A. Heiberg bragte Indignationen paa Scenen i „De Vonner og Vanner“. Ogsaa den bekjendte Strid om Baggesens „Holger Danske“ og P. A. Heibergs morsomme Parodi „Holger Tydske“ var et Udslag deraf.

Men ganske vist var der ogsaa megen Overdrivelse med i Spillet. Allerede Evald havde antydet dette ved de bekjendte Ord,

han lagde Harlekin Patriot i Munden: „Tydsk er en Gift for Landet, al vor Fortræd er tydsk“. Dette er jo vel taget til Indtægt af Hyper-Patriotismen, men eftersom han lader Harlekin udtale det, kan der ikke være Tvivl om, at det er Ironi, sigtende til at ramme Overdrivelserne. Og det bør ogsaa erkjendes, at de rige adelige Familier af tydsk Oprindelse, som boede i Kjøbenhavn, paa ingen Maade optraadte antipathisk mod Danske og Danskheden. Vel var der en intim selskabelig Forbindelse mellem dem indbyrdes, og Brugen af det tydske Sprog var almindelig, men de afspærrede sig ikke for Danske, tvertimod aabnede de gjæstfrit Huset for danske Digtere, Kunstnere og Videnskabsmænd, optraadte som deres Beskyttere og understøttede dem, men udøvede maaske derved en mindre heldig Indflydelse, der vel kan spores f. Ex. hos Baggesen, idet der næppe kan være Tvivl om, at hans Digtning ikke vilde have lidt under den Sentimentalitet, Forskruethed og Svulst, som i en betydelig Grad skæmmer den, desom han ikke havde været saa at sige en Hjemmefødning i hine Kredse, hvis Konversation og Tankeudvexling havde det svulstige Præg, som den Gang mere end nogensinde betegnede det tydske Væsen, om det end var forbundet med fin Aandsdannelse.

Jeg gaaer nu over til at omtale det Salonliv, som førtes her i Kjøbenhavn, navnlig af nogle fremragende tydskfødte Familier i Slutningen af forrige og i Begyndelsen af indeværende Aarhundrede, idet jeg antager, at de Træk af Datidens Aands- og Samfundsliv saavelsom de personalhistoriske Billeder, som derved gives, ikke vil være uden Interesse, og det saameget mere, som her nogenlunde vil være samlet, hvad man ellers maa forskaffe sig Kundskab om gjennem de mange forskjellige dertil tjenlige Kilder.

Det Schimmelmannske Hus indtog Forrangen. I det store og rigt udstyrede Palais i Bredgade samledes om Vinteren og i det deilige „Sølyst“ ved Emilie Kilde paa Strandveien om Sommeren det bedste Selskab, som Kjøbenhavn havde at opvise. Grev Ernst

Heinrich Schimmelmann havde ikke alene arvet sin Fader, Grev Heinrich Carls store Godser og Rigdomme, men ogsaa, i 1784, den Post som Finantsminister, han havde beklædt til sin Død i 1782. Schimmelman var gift to Gange, første Gang med Komtesse Emilie Rantzau*), anden Gang med Frøken Charlotte Schubert. Med begge førte han et mønsterværdigt Ægteskab. Af Samtidiges Meddelelser fremgaaer det, at Emilie Schimmelmann var en sjælden smuk og yndefuld Dame, men lidende af en Sygdom, som lagde hende tidlig i Graven. Charlotte var en fint dannet, men dog i sit Væsen meget fordringsløs Kvinde, som i Alt harmonerede med sin Ægtefælle, især i hans Begeistring for Kunst og Videnskab, og baade gjæstfri og velgjørende ligesom denne.

I sine Erindringer giver Oehlenschläger et mærkeligt Billede af Ægteparret ved hans første Sammenkomst med det. Han modtoges af Grevinde Charlotte, en bleg, mager, simpelt klædt Kone, der hilsede venligt paa ham og sagde: „Nu kommer min Mand strax.“ Schimmelmanns Indtræden og Samtale satte Oehlenschläger i ikke ringe Forundring. Et saadant Væsen havde han ikke før tænkt sig og ikke set fremstillet i noget Digterværk. „De besynderligste Kontraster“ — skriver han — „vare i ham forbundne paa en saa naiv Maade, at de forenede sig til Harmoni. Han var lille, mager og hæslig, skelende med det ene af de smaa trekantede Øine, han var koparret og snusede stærkt Tobak med en Skjødesløshed, som ikke undlod at efterlade ubehagelige Mærker paa Klæder og Fingre. Saaledes traadte han vaklende ind, med blaat, vatret Ridderbaand og to store Stjerner paa Brystet, de tynde Haar friserede og pudrede og med en lille Pisk i Nakken. Jeg studsede over denne Hæslighed, men ikke saasnart havde han talt nogle Ord, før det yndigste, venligste Væsen udbredte sig over det koparrede Ansigt, for det ene Øie, der ikke skelede, smilte med en saa indtagende ærlig, dyb Menneskekjærlighed ind i mit Hjerte — at jeg troede at se Sokrates. Dog

*) Efter hende er den bekjendte, af Pram besungne Kilde ved „Sølyst“ opkaldt, Greven, der elskede sin Hustru høit, havde efter hendes Død ladet udhugge et Øie i Kildens Stensætning, som altid græd naar Vandet flød ud deraf.

var der ingen Ironi i dette Smil; det var beskedent, pigeagtigt, undseligt, folsomt. Ridderbaandet forsvandt for det Naturens Baand, hvorved jeg følte mig knyttet til denne ædle Sjæl, og Stjernerne paa Brystet bleve Flitterstads imod den himmelske Stjerneild, der funklede af hans aandfulde Øie."

Den unge Digter blev snart hjemmevant der i Huset. Han blev omfattet med stor Kjærlighed af Ægteparret, han oplæste sine Digte ved dets Soiréer, og havde her Leilighed til at stifte mange

Oehlenschläger oplæser sine Arbeider for Schimmelmann.

og interessante Bekjendtskaber. Grevinden blev hans Hustru en hengiven Veninde. Hun holdt hans første Datter, født den 24de April 1811 og opkaldt efter hende, over Daaben. Oehlenschläger fortæller forskjellige Træk, der ere betegnende for Forholdet og vidner tillige om Schimmelmanns Hjerte. Et af disse fortjener at anføres. Han havde en Aften faaet en tydsk Bog af politisk Indhold, hvoraf han bad Oehlenschläger at forelæse Noget. O. fandt Tonen deri affekteret og svulstig, og læste derfor de mest affstikkende Tirader i en

latterlig forskruet Tone, hvorover S. tilsidst blev vred, rev ham Bogen ud af Haanden og raabte: „Nein, so könnte man auch die Bibel lesen!“ Oehlenschläger sagde Intet, skjøndt han var i en stærk Sindsbevægelse. Aftenen gik stille hen, og Oehlenschläger tog forlegen Afsked. „Næste Morgen,“ fortæller Oehlenschläger, „da vi sad ved Thebordet paa Christiansholm*), raabte Christian, da han saae ud af Vinduet i den smukke Allee foran Huset: „Der kommer ved Gud Schimmelmann!“ — Den Englemand kom for at gjøre det godt igjen, uagtet jeg virkelig først havde været uartig mod ham ved at vrænge af en Bog, som han yndede og som han bad at læse for sig.“

Den bekjendte, i Altona fødte Diplomat Johan Georg Rist, der begyndte sin Karrière som Privatsekretær hos Grev Schimmelmann, giver i sine interessante, i 1880 udkomne „Lebenserinnerungen“ en høist sympathetisk Skildring af Livet der i Huset.

Allerede mellem 7 og 8 om Morgenen indfandt Rist sig hos Schimmelmann, som paa den Tid var oppe og arbeidede. Han kom for at give et Referat af Sagerne fra den foregaaende Dag. Dette varede indtil Greven Kl. 10 gik i Statsraadet eller i Finantskollegiet. Kl. 3 blev der spist til Middag, hvorved der næsten altid var nogle Gjæster. Eftermiddagstimerne fra Kl. 5 eller 6 tilbragte Greven i sit Kabinet med at arbeide eller at modtage Forretningsbesøg, medens Grevinden modtog den elegante Verden i Besøg eller til The. Kl. 9 Aften indfandt Greven sig hos sin Hustru. Rist var da ogsaa tilstede, og naar de vare alene, blev der forelæst noget Nyt i broget Udvalg, dog mest Bøger af alvorligt og belærende Indhold. Filosofen Schellings Værker vare paa Dagsordenen i den første Tid af Rists Ophold i det Schimmelmannske Hus. Hans Ideer omfattede Greven med stor Begeistring, idet han udviklede dem videre. Grevinden hørte til og gjorde sine Bemærkninger. Det varede som oftest til Kl. 1 om Natten, thi Greven var aldrig træt og nød kun ringe

*) Den Gang tilhørende Grev Christian Ditlev Rantzau, hos hvem Oehlenschläger og hans Hustru jævnlig tilbragte noget af Sommertiden.

Søn. „De bedste Timer" — skriver Rist — „vare dog de, hvori han efter fuldendt Dagværk følte Trang til at meddele sig og, gaaende frem og tilbage, udtalte sig om de høieste Interesser, om enhver stor Idé, der kan føre til Menneskehedens Vel og udøve Indflydelse paa Staternes Skjæbne. At jeg udtalte min Mening, saae han gjerne. Ja, aldrig har jeg kjendt et renere, ædlere Gemyt, aldrig en mere barnlig Sjæl, aldrig en Aand, der som hans egnede sig til ophøiet poetisk Opsving. I saadanne Timer ærede jeg ham som en Fader. Aldrig har jeg kjendt et mere bevægeligt aandeligt Liv end hos ham, hvis Tanker i et Nu fra den dybeste, tragiske og religiøse Inderlighed streifede over til hin aldeles uvilkaarlige Ironi, som kun de frieste Aander besidde og ere modtagelige for." Om Grevinden lyder Rists Dom ikke fuldt saa gunstig. Hun var en aandrig Dame, god og venlig, men, som det lader til, ikke saa lidt pirrelig, vel nærmest paa Grund af hendes Helbred og Nervelidelser. I denne Tilstand taalte hun ikke Modsigelse, og mellem hende og Rist kom det undertiden til ubehagelige Scener, der dog ikke efterlod nogen Braad hos hende. Det var ogsaa kun ved saadanne Leiligheder at „Grevinden" kom frem. Ellers var hun ligefrem og hjertelig. Alle Husets mere intime Venner gjorde samme Erfaring som Rist.

I dette Hus samledes Kjøbenhavns bedste Selskab. Der var en vis Dag om Ugen, hvor der var Adgang for Venner og Bekjendte, Herrer og Damer. Var først Nogen indført, stod Huset aabent for ham. Der var hyppige Middagsselskaber baade i Palæet i Bredgade og paa „Sølyst", og til daglig Brug var der altid Kuverter for Gjæster, der ikke sjældent indfandt sig ubudne. Undertiden afholdt Greven Jagter paa sine Godser, men mest i Egnen omkring Hammermøllen, hvortil der altid var indbudt et stort Antal Deltagere. Parret var overhoved meget gjæstfrit, men hertil gav ogsaa den store Rigdom tilstrækkelige Midler.

Med Grev Kristian Bernstorff, den berømte Statsminister Peter Andreas Bernstorffs Søn og hans Eftermand som Udenrigsminister, bestod der et intimt Forhold. Han og hans Gemalinde saavelsom hans Broder Joachim, Deputeret i det tydske Kancelli, vare

stadige Gjæster hos Schimmelmanns. Men foruden dem saaes jævnlig i Grevens Salon de andre Ministre og de udenlandske Diplomater. Kjære Gjæster var Naboen paa Godset Kristiansholm, Grev Kristian Ditlev Rantzau og dennes Hustru, den aandrige og smukke Charlotte, født v. Fürstenstein. Grevinde Schimmelmanns Broder, Baron Schubert, bekjendt som Naturforsker, gjæstede undertiden i flere Maaneder sin Svoger. Han var meget afholdt, kun var han som en stærk Tobaksryger omgivet af en Atmosfære, som Grevinden ikke kunde udstaa.

Ikke mindre kjærkomment var Besøget af Statsminister Grev Frederik Ditlev Reventlov til Kristiansfæde, denne Bondeven i Ordets ædleste Betydning, og af hans Broder, Grev Ludvig Reventlov til Brahetrolleborg, som uden at indtage nogen officiel Stilling, toges af Regeringen paa Raad med ved mange vigtige Foranstaltninger. Han havde saaledes medvirket ved den lille Revolution i 1784, hvorved Kronprinds Frederik, senere Frederik den Sjette, unddrog sig Enkedronning Juliane Maries Formynderskab og selv greb Regeringens Tøiler. Ligeledes havde han en vigtig Andel i sin Broders og den ædle Bernstorffs Bestræbelser for at forbedre Bondernes Vilkaar. Paa sit Gods havde han for Bønderborn oprettet Skoler, der ansaaes som Mønstre. Han kaldtes Danmarks Franklin. Rist skildrer ham som en gammel kraftig Mand med graat, kort afskaaret Haar, lange Øienbryn, under hvilke der lyste et Par venlige Øine. Han gik altid med en graa Frakke og sorte Underklæder, men, trods hans jævne Udseende, viste Alle ham dyb Agtelse og Ærefrygt. Til de daglige Gjæster hørte endvidere Kirstein, Deputeret i General-Toldkammeret, der som Administrator af det Schimmelmannske Fideikommis boede i Palaiset i Bredgade. Ogsaa med Digterinden Frederikke Brun og hendes Familie — der senere vil blive omtalt — og som om Vinteren beboede Enkedronning Juliane Maries forhenværende Palæ ligeoverfor det Schimmelmanske, pleiedes der hyppig Omgang. Men Anledningen til Frederikke Bruns Besøg hos Schimmelmann var, som Rist fortæller, ikke sjældent de mange literære Anliggender, Kollekter og Manuskripter, hvormed Digterinden bestormede Greven, og som han var godmodig nok til at modtage og

indlade sig paa. Frederikke Bruns overstadige sentimentale Digter-væsen passede dog kun lidet til den fine, koldsindige Grevinde Schimmelmann, og at hun var videre glad over hendes Besøg, er der ingen Grund til at antage.

Alle de nævnte vare Tydskere, de fleste Holstenere af Fødsel. Men det var ikke Mænd af den Art, der, som de mange tidligere indvandrede Tydskere, fremkaldte den nationale Antipathi. De betragtede Danmark som deres Fædreland, de bestræbte sig for i enhver Henseende at være det til Nytte, og om end det aandelige Samkvem, der tildels gjennem dem, men ogsaa i det Hele taget, bestod mellem Tydskland og Danmark, udøvede en afgjørende Indflydelse paa Aandslivet i Danmark, er der Intet, som tyder paa, at Mænd som Bernstorff, Schimmelmann, Reventlov'erne i nogensomhelst Henseende søgte at fortsætte Fortydskningsbestræbelserne fra de foregaaende Aarhundreder, eller lade haant om Sproget eller om den nationale Literatur og Digtekunst, der først med Holberg, siden med Evald og Wessel havde begyndt at bryde sig en Bane og som med Baggesen og Oehlenschläger opnaaede den høieste Blomstring. I det Schimmelmannske Hus taltes der Tydsk, men ogsaa Dansk, naar Danske vare tilstede, om hvilke det antoges, at de vare mere nationalsindede. Bleve end tydske Digtere som Klopstock og Schiller ved hine Mænds Indflydelse understøttede fra Danmark, saa fandt ogsaa Oehlenschläger og Baggesen den mest redebonne Protektion hos dem. Især gjælder det om sidstnævnte, og havde han ikke været den besynderlige flygtige og upaalidelige Karakter, som man jo saa godt kjender fra hans Samtidiges Omtale, fra hans Biografi, Skrifter og Breve, vilde han sikkert kunde have høstet en ganske anden Fordel af dette Forhold, end han opnaaede.

Allerede som ganske ungt Menneske kom Baggesen i det Schimmelmannske Hus, indført af Digteren Pram, efterat han ved sine i 1784 udgivne komiske Fortællinger havde henledet den almindelige Opmærksomhed paa sig. Ved sit idetmindste paa Overfladen høist elskværdige Væsen, ved sit Vid og sit aandrige Konversationstalent vandt han hurtigt Grevens og Grevindens Hjerter, han blev en Husven, og de vare hans ivrige Beskyttere. Han ledsagede dem paa forskjellige

Udflugter til Slesvig og Holsten, Grevens Pung stod aaben for ham og ved hans og Hertugen af Augustenborgs Protektion fik han Reisestipendium til Schweiz, Frankrig og Italien. Rist skriver om Baggesen: „Jeg har aldrig mødt en ved saa strømmende Vid, der dog aldrig var bitter eller personlig, ved en saa livlig Skildring af Seet og Oplevet, ved en af de fineste Schatteringer og Overgange saa henrivende Underholdning som hans i den Tid, der kan betegnes som hans gode Tid. Paa mig gjorde han altid dette Indtryk, og der hørte sikkert en længere Erfaring til for at komme til Erkjendelse af hans Upaalidelighed. Med en sjælden Smidighed, der ikke var uden en vis Værdighed, forstod han at tilegne sig de Personers Eiendommeligheder, som han trængte til at vinde. Til langt ud paa Natten holdt han ofte de smaa Aftencirkler i det Schimmelmannske Hus sammen, fulgte mig da undertiden op paa mit Værelse, hvor han passiarede, sang, ja undertiden improviserede. Det traf sig ogsaa undertiden, at han, naar han med Skræk blev vaer, at det var blevet altfor sent til at gaa hjem, bad mig om et Natteleie, som jeg da indrømmede ham i min knappe Seng, hvor han, efter paa en ubehjælpsom Maade at have afført sig et utroligt Antal Klædningsstykker, indtog Trefjerdedelen af det snævre Rum og saaledes efter en længe fortsat Konversation undte mig en kort og kummerlig Hvile."

At den forfængelige Digter fandt sig meget smigret ved de fornemme Bekjendtskaber, han havde Leilighed til at stifte i det Schimmelmannske Hus, er godt at forstaa. Som P. Hansen skriver i sin Literaturhistore førte den borgerlige Yngling paa Reventlovs, Bernstorffs, Stolbergs og Hertugen af Augustenborgs Godser et fornemt, paa aandelige Impulser rigt Liv, som hans i en forbausende Grad barnlige Natur meget hurtigt læmpede sig efter; han forkjæledes af Damerne, og var til Gjengjæld forelsket i dem, snart „himmelhoch jauchzend," snart „zum Tode betrübt".

Hvorledes Grev Ernst Schimmelmanns Forhold til Baggesen var, fremlyser af de Breve fra ham til Digteren, som ere aftrykte i Tillæggene til hans af Sønnen, August Baggesen, forfattede Biografi. De vidne ikke blot om den oprigtige Godhed og Interesse, som

Greven nærede for ham, men ogsaa om hans fine Dannelse og ædle Tænkemaade. Som Prøve fortjener at anføres Fragmentet af et Brev, som Schimmelmann den 28de Juli 1795 skrev til Baggesen, der den Gang opholdt sig paa Augustenborg, og som omhandler den Livsbestemmelse, Baggesen burde vælge.

„De vender nu tilbage til Deres Fædreland, prøvet og modnet ved Erfaring og Skjæbne. Den Tid er nu kommen, da De maa tage Bestemmelse om at virke for Dem selv og Andre, hvad De er istand til, just ikke strax i udstrakt Omraade, men dog med Udsigt til at det kan udvides.

„Deres Løbebane er ikke den almindelige, Deres Genius har mere ledet eller drevet Dem end de sædvanlige Veivisere; De kan altsaa ikke gaa den slagne Landevei, Skridt for Skridt. Men det forekommer mig, at De ved Deres første Gjenoptræden her maa forkynde, at De nu er tilsinds at hellige Deres Kræfter Staten eller det Almene, hvilket jo er synonymt. Man kjender Dem — og man er da vel nødsaget til at lade Deres Geni vederfares Retfærdighed — og dog kjender man maaske ikke ganske den nuværende Baggesen. Jeg maa oprigtig sige Dem, at jeg ønsker, at alle de Personer, hvem det kommer an paa at vinde, maa forstaa at vinde Dem og — tilgiv det triviale Udtryk — forstaa at bruge Dem. Forholdet til Deres Venner synes ganske vist præget af en vis frygtsom Tilbageholdenhed, men den vil snart forsvinde, naar De alvorligt vil det.

„Jeg maa her endnu berøre Noget, som hører til Sagen og ikke er uvigtigt. Nutidens Revolutionsaand i alle dens Grader og Afskygninger er bekjendt. Hvor den viser sig, og den har sine Kjendetegn, indgyder den Mistillid, — ikke alene Mistillid til dens Midler, men ogsaa til dens Oiemeds og Hensigters Renhed og Uhildethed. Den ytrer sig ogsaa sædvanlig med en saa grotesk Overdrivelse uden Storhed, men en saa haanlig og ond Nedsættelse af alt Nuværende, uden nogen sand Værdsættelse, at den i sin Afmagt fremkalder Væmmelse — i sin Overmagt Afsky. Men den bevirker ogsaa en vis Forsagthed, som af Kjærlighed til Orden og Ro tager Tingenes og Begrebernes Forvirring i Beskyttelse og derved retfærdiggjør Overgreb og giver det Vaaben; den gjør ikke Forskjel paa den gode

og onde Villies Impulser, og ønsker helst, at der slet ikke var nogen Villie.

„Der gives altsaa en vis fri Tænkemaade, som ikke bør falde til Offer for denne Forsagthed, og de Personer, som i denne kritiske og kritiserende Tid i en Regering gjælde for at være i Besiddelse af god Villie, maa man tiltro, at de besidde liberal Tænkemaade nok til ikke at forlange et saadant Offer.

„At man tragter efter at gjennemføre gode Love og gode Principer, kan vel ikke med Føje betvivles; men det er dog meget tvivlsomt, om Veien bør lettes for Uerfarne, Umyndige og Uøvede til at blive vore Lovgivere og Førere. Hvad der nu er sandt i den politiske Stat er det maaske ogsaa i den ethiske. Formens Forædling med de høiere Principer til Grundlag maa altsaa være den Vei til det Gode og Bedre, som man forstaaer ved Reformation. De Betænkeligheder, maaske ogsaa den feilagtige Opfattelse, der viser sig hos retskafne Mænd med Hensyn til Reformationens Form, maa derfor ansees for tilgivelig.

„De vil selv bedst kunne gjøre Dem dette indlysende og tillige undersøge, om De ved Deres Tilbagekomst kan bestemme Deres Handlemaade derefter. Men De maa komme saasnart som muligt, og jeg kan ikke opgive den Mening, at det maa være til Efteraaret. Deres Bestemmelse bør være, at virke for Deres Fædreland. Er Tiden maaske endnu ikke dertil, saa kan den komme, og De bør gjøre et Forsøg. De indseer, at jeg ikke blot taler om Forsørgelse; men heller ikke den bør forsømmes, og jeg betragter Deres Ophold i Kiel som en Opsættelse, som en Forsinkning. Hvem kan ogsaa saaledes beregne de skiftende Forhold og Omstændigheder, at man kan være vis paa, at de samme Midler altid ere tilstede."

I Resten af Brevet fremsætter Schimmelmann sine Tanker om den Livsbane, Baggesen bør slaa ind paa. Til en Begyndelse foreslaaer han ham at udarbeide til Brug for Undervisningen i de lærde Skoler og i Almueskolerne to Bøger, en i Fædrelandshistorie og en med den Bestemmelse at tjene som moralsk Læsebog for Arbeiderklassen. Dette behøvede ikke at komme i Kollision med Hertugen af Augustenborgs Plan, at ansætte B. som Sekretær ved den lærde

Skolekommission. Sch. slutter med at bemærke, at hvis Fonden ad usus publicos ikke er istand til at yde alt, hvad der er nodvendigt for Baggesens og Families anstændige Underhold, maa han ikke forsmaa en Sum, som hans Venner ville skyde sammen til dette Formaal. „Det er Venskabets Ret, at kunne tilbyde dette, uden at tillægge det videre Værd."

At disse Schimmelmanns Bestræbelser for at formaa Baggesen til at slaa ind paa en praktisk Livsbane, der kunde være til Gavn for ham selv og til Nytte for hans Fædreland, strandede paa hans Ustadighed, Rastløshed og proteusomskiftelige Natur, som paa hans Lyst til at føre et uafhængigt og planløst omflakkende Liv, er tilstrækkelig bekjendt. Ikke desto mindre vedblev Greven og hans Hustru at vise ham stor Forekommenhed og varm Interesse. Først da han, vel nærmest af Hensyn til sin anden Hustru, den i Genf fødte og i Paris opdragne Fanny Reyboz, der var sygelig og ikke følte sig ret hjemme i Kjøbenhavn, i 1800 atter besluttede at reise til Paris for at tage længere Ophold der, begyndte Forholdet at blive mindre heldigt. Hvorledes Schimmelmann optog hans Beslutning, viser Fragmentet af et Brev fra ham, som er optaget i Baggesens Biografi. Han finder, at Reisen er en Opgivelse af hans Fædreland. Men naar dette for evig vil blive fremmed for hans Hustru, saa har han intet mere at sige. „Jeg formaaer ikke at bidrage noget til Deres fremtidige Skjæbnes Udjævning og Bestemmelse; men jeg vil heller ikke paatage mig at hindre Udførelsen af Deres fattede Beslutning, selv hvis saadant var afhængig af mig. — — — — Det er ogsaa langt oftere Tilfældet end man troer, at den Ligegyldighed, hvormed vi betragte og ved hvilken vi tilbagestøde de Mennesker, der ere villige til at vise os Deltagelse, forstyrrer alle bestaaende Forhold."

Især var det Grevinden, der var meget misfornøiet med hans Plan, men trods det Misforhold, hvori B. saaledes var kommet til disse Velyndere, viste Schimmelmanns ædle Hjerte sig deri, at han, kort efter at Baggesens Hustru var nedkommen med en Datter, og hans pekuniære Vanskeligheder derved forøgedes, tilstillede ham en Pengesum, der hidrørte fra ham selv og et Par andre Venner, men som Greven sagde kom fra en Anonym. I sit Svar til Schimmelmann

afslog Baggesen, trods sin Pengetrang, at modtage Gaven. Da Summen derimod blev ham tilbudt som et Laan, modtog han den. Da Baggesen i 1810 vendte tilbage til Kjøbenhavn, blev han i det Schimmelmanske Hus, navnlig af Grevinden, modtaget saa kjøligt, at han kun meget sjældent gjentog sit Besøg. Dog skrev han et meget smukt Digt ved hendes Død i 1816. Striden med Oehlenschläger bidrog ogsaa til at fjærne hans tidligere Venner; dette var sikkert en medvirkende Aarsag til, at han tilsidst forlod sit Fædreland for bestandig.

— — Dog tilbage til de Mænd, som jævnlig saaes i de Schimmelmannske Cirkler. Der var A. B. Bentzon, som havde vundet Universitetets store Guldmedaille, stod i nøie Forbindelse med Datidens Digtere og Videnskabsmænd, og efterat have været Medlem af Regeringsraadet for de dansk-vestindiske Øer endte som deres Gouverneur. Der var B. G. N. Niebuhr, Sønnen af den berømte Reisende Carsten Niebuhr, en lærd og aandrig Mand, som forinden han kom i preussisk Tjeneste, opholdt sig i Kjøbenhavn som Privatmand. Ogsaa den berømte Steffens saaes under sit Ophold her jævnlig i det Schimmelmannske Hus, hvor han vakte Beundring ved sin aandrige Veltalenhed. Pram hørte til gjærne sete Gjæster; Rahbek kom der kun enkelte Gange, han syntes ikke at kunne finde sig til Rette i det fornemme Selskab; Klub- og Studenterlivet tiltalte ham langt mere. Biskop Balthasar Münter, Brødrene Ørsted, den berømte Læge Etatsraad Brandes, tillige bekjendt for sine vittige og morsomme Indfald, saaes ogsaa jævnlig hos Schimmelmanns, og endnu fortjener at anføres Komponisterne Kuntzen og Schall, Maleren Juel, og af Damer Digterinden Frøken Jessen. Skuespiller Peter Foersom, Shakespeares talentfulde Oversætter, skal have hørt til Schimmelmanns Protegéer, og det kan ikke feile, at han ogsaa havde Adgang til det gjæstfrie Hus, hvor der kun lidet sporedes Noget, der lignede adelig Stolthed. At enhver fremmed Notabilitet, Videnskabsmand, Kunstner eller Digter, som gjæstede Kjøbenhavn, sjældent undlod at lade sig indføre hos Schimmelmanns, kan anses som selvfølgeligt. Saaledes kan nævnes Brødrene Christian og Leopold Stolberg. Med Schiller, der, som anført, nød Understøttelse gjennem Schimmelmann,

vedligeholdtes der en stadig Forbindelse ved Korrespondance, og gjentagne Gange var han indbudt til at gjæste dem i Kjøbenhavn, hvilket Omstændighederne dog hindrede ham fra at efterkomme. Hvorledes Forholdet var, kan skjønnes deraf, at han tilsendte Schimmelmann sin „Wallensteins Lager" i Manuskript, som oplæstes en Aften for en større Cirkel.

Ved disse Sammenkomster, hvad enten de fandt Sted i Palæet i Bredgade eller paa det smukke „Sølyst", bestod Underholdningen af Samtaler om nye literære Produktioner, hvoraf Et og Andet oplæstes, men særlig ogsaa om filosofiske og religiøse Emner, hvortil den Kantske og Schellingske Filosofi gav et rigt Stof. Undertiden var der Musik af fremmede Virtuoser til Gjæsternes Underholdning, thi hverken Schimmelmann eller hans Hustru vare særlige Musikyndere. En Idé om Livet i det Schimmelmannske Hus giver det deilige Digt, som Oehlenschläger skrev ved Charlotte Schimmelmanns Død:

„Bleg Du hviler paa Baaren, trindt hersker Taushed og Sorgen,
Hallen, høitidelig tom, hvælver sig over dit Leie.
Læben er lukket, som nys med den yndige Tale sig aabned,
Øiet funkler ei mer herlige Glimt af din Sjæl.
Ei forsamler Du nu, som en Alterflamme for Kunst og
Viden, freidige Mænd, vinker ei længer i Kreds
Hulde Kvinder og venlige Møer om din Sjæl, for i Samkvem
Kjærligt lede der' Aand, danne det yngre Bryst.
Trolddommen svandt. Hvor tidt mig forekom som et Feslot
Med et Gitter, hin Gaard, ædle Charlotte, dit Hus;
Der fandt Skjaldekunsten sit Hjem, og det tyngende Hverdags-
Liv ei voved sig did, luktes af Gitteret ud."

Med Grevindens Død indtraadte der en stor Forandring i det selskabelige Liv hos Schimmelmanns. Modtagelses-Aftenerne ophørte, og det var kun sjældent, at han udenfor de officielle Middage saae Gjæster hos sig. Han havde taget sig sin Hustrus Død meget nær, men dertil kom andre Bekymringer, der paatrængte sig ham som Finantsminister, dybt nedbøiet som han var over Ødelæggelsen af Nationens møisommeligt erhvervede Velstand, uden at det var ham

muligt at finde Midler til at bøde derpaa. Dette havde ogsaa til Følge, at han i 1813 fratraadte denne Post, og tildels levede som Privatmand, indtil han i 1824 blev Udenrigsminister, hvilken Stilling han beholdt til sin Død i 1831. Kan man fæste Lid til, hvad Forfatteren af et i sin Tid meget læst Skrift „Schilderungen und Begebnisse eines Vielgereisten, der ausruht", fortæller, var Sch. kun lidet skikket til at udfylde dette Embede. Trods sine mange fortræffelige Sider manglede han alle en Diplomats Egenskaber, selv den mindste af disse, Repræsentation. At han desuagtet var bleven Udenrigsminister, udleder Forfatteren fra den Omstændighed, at Frederik den Sjette, i Erkjendelse af, at Danmark ikke mere kunde spille nogen Rolle i den europæiske Koncert, fandt det rigtigst at give Afkald paa al diplomatisk Forhandling med Udlandet, og derfor havde valgt en Mand til Udenrigsminister, der egentlig kun var til Stads, og for hvem Posten saaledes var en Invalideretræte og en Art Sinekure.

Den samme Forfatter meddeler forskjellige morsomme Anekdoter om Schimmelmanns Distraktion paa hans gamle Dage. En Gang gav han sig ved Kongens Taffel til at spise Kaviar med Fingrene. Man saae, at Kongen bemærkede det, og Schimmelmanns Sidedame, Hofdame Frøken Lewetzau, kunde ikke bare sig for at le. Greven studsede, og et Blik paa de med Kaviar fyldte Fingre viste ham Misgrebet. Forlegen efter en Undskyldning udbrød han: „Jeg beder tusinde Gange om Forladelse, jeg troede det var Spinat." Men hans Befippelse gav et endnu værre Udslag. Han havde glemt sit Lommetørklæde, antog sin Naboerskes hvide Slæb for et saadant, aftørrede Fingrene med Kaviaren i det, og gav sig til at stoppe Slæbet i sin rummelige Lomme. Da Selskabet reiste sig fra Taffelet, stod til Alles Forbauselse den gamle Minister og den stærkt opkiltrede Hofdame som to sammenlænkede Uadskillelige. Disse Distraktioner ere dog Bagateller mod følgende Træk, som Forfatteren vil have erfaret af et Øienvidne. Da Greven havde jordet sin Gemalinde Charlotte og han, dybt bedrøvet, vendte hjem fra Ligbegængelsen, kom han i Vognen til at tænke paa en lille komisk Episode, som var forefaldet derved; den omtalte han til sin Ledsager og sluttede med de Ord: „Det maa jeg dog fortælle til Charlotte."

Ved hans Død skrev Oehlenschläger et Digt, hvoraf følgende hidsættes:

„Statsminister Digter, Tænker,
Fri for alle Fordomslænker,
Sund, dog øm for Andres Smerte,
Munter, med et Englehjerte,
Følsom som en Mø i Vaaren,
Øiet skarpt, men mildt af Taaren,
Tankefuld, i Visdom kyndig,
Lille, bleg, og dog saa yndig —
Saadan ind til os han traadte,
Og et Vennesmil forraadte
Al den Godhed, Hjertet gjemte
Som til Glæde Flokken stemte."

Et Centralpunkt for de finere Klassers Selskabelighed, et Samlingssted for Videnskabens, Literaturens og Kunstens Dyrkere i Slutningen af forrige og i den første Fjerdedel af indeværende Aarhundrede, var det Brunske Hus. Det var ligesom det Schimmelmannske af tydsk Oprindelse, men iøvrigt meget forskjelligt derfra. Medens Grev og Grevinde Schimmelmann delte alle aandelige Interesser, var Frederikke Brun og hendes Mand af grundforskjellig Natur. Der var en Modsætning i Livsopfattelse og i Tilbøieligheder, der for mange gjorde det til en uløselig Gaade, hvorledes de to vare komne til at slutte en Forbindelse for hele Livet. Det Følgende vil nogenlunde forklare det.

Frederikke Brun var en Datter af Balthasar Münter, der fra Superintendent i den lille By Tenna i Hertugdømmet Gotha i 1765 var kaldet til Sognepræst for St. Petri tydske Menighed i Kjøbenhavn. Hun var kun 10 Uger gammel, da hun med Forældrene kom hertil. Allerede tidlig røbede Frederikke poetiske Anlæg, og Omgangen med de mange fremragende Personer, der kom i Forældrenes Hus, saasom Geheimeraad Carstens, den berømte Reisende Niebuhr, Digterbrødrene Stolberg, samt Samlivet med den Schimmelmannske og den

Bernstorffske Familie, Greverne Christian og Ludvig Reventlov, med kgl. Livlæge Berger, hvis Hus var en Samlingsplads for Lærde og Kunstnere, for Prindser af den kgl. Familie og udenlandske Gesandter, modnede tidlig hendes Aand. Digteren Klopstock, der havde besøgt hendes Forældre, medens hun endnu var Barn, var hendes Afgud,

Frederikke Brun hos Evald.

men ogsaa for Evald var hun begeistret. Som fjortenaarig Pige bivaanede hun i det kgl. Theater Opforelsen af hans „Balders Død", og det Indtryk hun modtog deraf skildrer hun paa følgende Maade i sin Bog „Wahrheit aus Morgenträume":

„Min Henrykkelse, min Sjælefryd, min Bevægelse var grændseløs. Især i sidste Akt tog disse Folelser i den Grad Overhaand, at man

maatte føre mig ud for at jeg kunde trække frisk Luft. Tilfældig befandt Forfatteren sig i en Loge oppe over den, hvor jeg var. Man fortalte ham om den unge Pige, der var saa stærkt grebet af Stykket, at hun maatte forlade Theatret. Han fik mit Navn at vide, og ønskede meget at se mig, hvilket desto lettere lod sig gjøre, da min Broder Fritz allerede længe havde hørt til den Kreds af unge Mennesker, der havde sluttet sig om Digteren med Begeistring, og desuden var ivrig sysselsat med at oversætte det herlige Sørgespil paa Tydsk. Nogle Dage efter bragte han mig til den ædle Digters fattige Bolig. Jeg vidste vel, at Evald var lammet af Gigt, men dels forbandt jeg ikke noget billedligt Begreb med disse Ord, dels havde han jo et Par Dage i Forveien været i Theatret. Men hvad følte jeg ikke, da der paa Smertensleiet viste sig en Jammerskikkelse, med Knæerne trukne op til Brystet, med Ryggen konvulsivisk krummet, med Hænder og Fingre stive og fulde af Gigtknuder, medens det herligt formede Ansigt og de store himmelblaa Øine straalede mig kjærligt imøde med overjordisk Glands! Ikke istand til at beherske min første Følelse, brast jeg ved dette sønderslidende Skue ud i en Taarestrøm. Evald søgte selv at trøste og berolige mig, og efter en kort kjærlig Samtale lagde han den syge Haand paa min Pande, og berørende den med et let Kys, sagde han med svag Stemme: „Der boer en ung Digtersjæl." Og saaledes blev jeg ved Smerte og Kjærlighed indviet til det, som fulgte mig hele mit Liv."

Som ung Pige kom hun meget til forhen nævnte kgl. Livlæge Bergers Familie. Han eiede den Gang Eiendommen „Bakkehuset" i Valby, hvoraf en Parcel senere gik over til Rahbek, og her lader det til, at hun har havt sin første Ungdomskjærlighed. Hvem Gjenstanden var, nævner hun ikke, og han anede nok heller ikke hendes Følelser. Men det manglede ikke paa Friere. Af et Brev fra hendes Broder Frederik Münter (senere Sjællands Bisko), dateret Göttingen, April 1782, fremgaaer det, at hun ikke var karrig med at uddele Kurve, deriblandt til den senere Admiral Hans Snedorff, som Broderen fandt var den mest antagelige blandt Frierne. Derimod er der en Anden, hvilken han betegner som en Laban, men som

Søsteren efter hans Mening nok synes bedst om. At der derved sigtes til Konstantin Brun, er der ingen Grund til at antage, thi Broderens Betegnelse passer paa ingen Maade paa ham.

Ja, Konstantin Brun var blandt Frierne. Han var født i Rostock, og begyndte som fattig Kommis. Men han var et godt Hoved, denne underordnede Stilling*) blev han snart kjed af, og da han en Dag i Avisen læste, at man i Lübeck søgte et ungt Menneske, der var ordentlig opdraget og havde gode Skolekundskaber, til som Tjener at følge en ung Herre paa en Udenlandsreise, deserterede Brun fra sin Tjeneste og meldte sig efter Adressen i Lübeck. Den unge Reisende var en Hr. Pauli, Søn af en rig Kjøbmand. Man syntes saa godt om Brun, at han blev ansat paa den gamle Paulis Kontor, og Forholdet vendte sig saaledes, at han sammen med Sønnen etablerede sig i St. Petersborg, hvor han senere blev dansk Konsul. I denne Egenskab gjorde han nogle Reiser til Kjøbenhavn, blev indført i Münters Hus, og efterat han var bleven Administrator ved den vestindiske Handel, begyndte han at gjøre Cour til Frederikke.

I Begyndelsen syntes der dog ikke at være Udsigter til, at hans Forhaabninger kunde gaa i Opfyldelse, thi Forældrene vilde nødig skilles fra deres Datter, og denne syntes ikke at nære nogen varmere Følelse for ham. Men da Hindringen for en Adskillelse var bortryddet, idet han paa Grund af sin Ansættelse i Kjøbenhavn havde opgivet sin Forretning i St. Petersborg, og da han forstod at tækkes Frederikke ved at vise Deltagelse for hendes aandelige Interesser, ja ved, som Oehlenschläger fortæller, at recitere for hende en hel Ode af Klopstock, som han havde lært udenad, blev hans Udsigter bedre. Han var allerede den Gang en velstaaende Mand, og saaledes hvad man kan kalde et godt Parti; men Grunden til hans betydelige Rigdom blev, som Abrahams fortæller efter et Sagn i den Münterske Familie, lagt ved en tilfældig Omstændighed.

---

*) Afdøde Prof., Notarius publicus Abrahams fortæller i sine „Meddelelser af mit Liv": Da Brun var bleven Geheimeraad og jeg lykønskede ham til Excellencen, svarede han: „Ja, lieber Freund, damit angefangen Laden und Straßen zu fegen und Nachttöpfe auszuwerfen, und als Geheimerath und Großkreuz geendigt, das ist doch nicht übel."

Det var i den franske Republiks Tid, da der indtraf en følelig Hungersnød og da Republiken paa Grund af sit fjendtlige Forhold til andre Lande ikke kunde faae Tilførsel af Korn. I denne Nød henvendte den herværende franske Gesandt sig til Grev Bernstorff, der var Formand for det daværende Østersøiske Kompagni, med Anmodning om, at faae Tilførsel fra Danmark. Bernstorff, der gjerne ønskede at være imødekommende, fandt det paa den anden Side betænkeligt at gaa ind herpaa, dels fordi det kunde medføre uhyre Tab for Kongeriget, dersom Ladningerne bleve opbragte, dels fordi han selv, som Udenrigsminister for en neutral Stat, ikke vilde kompromittere sig og Landet. I en Samtale med Brun fortalte han ham, hvorledes Sagen stod og udtalte den Forlegenhed, hvori han befandt sig. Brun spurgte ham om han vilde overlade ham Foretagendet paa egen Risiko, og da Bernstorff forgjæves havde gjort ham opmærksom paa, at det kunde blive hans Ruin, dersom Spekulationen mislykkedes, overtog Brun den hele Sag, førte den igjennem og var nu en rig Mand. Fra min Ungdom erindrer jeg at have hørt fortælle, at Agent Brun (den Titel havde han den Gang) ogsaa spekulerede i Tallotteriet ved at spille paa de lige eller ulige Tal, med bestemt Udtræk og derved opnaaede en meget betydelig Rente af den paa den Maade anvendte Kapital. En Justitsraad Winkel-Horn, bekjendt som en dygtig Regnemester, havde i et eget Skrift udviklet, hvorledes dette med Sikkerhed lod sig opnaa, naar man havde en betydelig Kapital at disponere over.

Bruns Frieri til Frederikke blev af hendes Fader fremmet ved et mærkeligt Brev, som han skrev til hende, da hun endnu var i Tvivl om hun skulde give Brun sit Ja. Det findes i dansk Oversættelse gjengivet i de Meddelelser om Frederik Münters og Frederikke Münters Ungdom, som C. L. N. Mynster har udgivet i 1883, og er meget udførligt. Münter gjennemgaaer alle Bruns Egenskaber. Han har, mener Faderen, megen sund Fornuft, har mange selverhvervede Kundskaber, og er dygtig som Faa i det Fag, hvortil Forsynet har bestemt ham. Hans Hjerte synes ham ædelt og godt, og han har ikke opdaget noget, der strider mod denne gunstige Mening. Om hans moralske Forhold give hans Venner i Lübeck det gunstigste

Vidnesbyrd, og dette bestyrkes ved den Erfaring, som Münter og hans Familie har høstet i to Aar. Der er Intet, som tyder paa, at han er irreligieus. „Aldrig have vi set ham gjøre, hørt ham sige Noget, der stred mod Retskaffenhed og Dyd.“ Hans Ydre forekommer Münter behageligt, vindende og indtagende. Der er ingen Vindbeutleri hos ham, han kan overalt gjøre sig gjældende. Han kan tale rigtigt og vægtigt om Alt, hvad der hører til hans Fag, og om Meget, som ligger udenfor det. Han ser vel lidt sygelig ud, men det er nok en Følge af hans Reiser og Omflakken, maaske ogsaa af hans ubesvarede Kjærlighed til Frederikke. Lægen, Prof. Schönheyder, hvem Münter havde udspurgt, havde givet de mest beroligende Forsikringer (Brun blev ogsaa 89 Aar gammel). En betænkelig Omstændighed var nok Aldersforskjellen (hun var næsten 20 Aar yngre end Brun), men Münter udvikler udførligt, at han ikke deri kan se nogen Hindring for Ægteskabet. Mange Exempler godtgjøre, at der er lykkelige Ægteskaber, hvor der er en endnu større Forskjel. Dernæst taler Münter om hans Herkomst og hans Familie, om hans Formue, hans borgerlige Stilling og hans gode Udsigter — og dernæst gaaer han over til at skildre hans Kjærlighed til Frederikke. Denne fremstiller han som inderlig, men hvad der især glæder ham er, at Brun fortrinsvis elsker hendes Sjæl, hendes gode Karakter, hendes Talenter. „Jeg kan heller ikke troe andet“, — skriver han — „end at hans Sindelag og Tilbøieligheder stemme med dine. Han har ikke din store Livlighed, dine ungdommelige Lidenskaber, Impetuositet, hvis jeg saa tør udtrykke mig. Jeg mener det er godt og vel. Den ved Aar og Erfaring dæmpede Ild vilde gavnligt paavirke Fyrigheden hos Dig, som lig en opluende Flamme griber og fortærer Alt. Just en saadan Mand, min gode og kjære Pige! maatte jeg ønske Dig, selv om det blev en anden. En Ung og Fyrig, med din raske Indbildningskraft, dit elskværdige, hede Sværmeri vilde gjøre saadanne Krumspring med Dig og Du med ham, at alle Eders Venner maatte blive angst og bange.“

Brevet gaaer derefter ind paa udførligt at drøfte Frederikkes Følelser for Brun. Münter har vel ikke sporet nogen varmere Følelse hos hende for ham, men hun foretrækker ham for mange,

hun finder Fornøielse i hans Samtaler, hun agter hans Forstand og Indsigter, og han finder da, at hun allerede har de fornemste Ingredientser af Kjærligheden i sit Hjerte. Han foreholder hende, hvad den saakaldte romantiske Kjærlighed, som hun sikkert sværmer for, kan føre til, viser, hvorledes den ikke sjældent, naar den første Opbrusning er forbi, havner i Splid og Ulykke. Brevet slutter saa med en Del moralske og praktiske Betragtninger over, hvad der kræves til et godt og tilfredst Ægteskab, samt at den drømte Lyksaligheds Idealer ligesaa lidt der have hjemme som i noget andet jordisk Forhold. Men forøvrigt vil Münter og hans Hustru ikke paalægge deres elskede Datter nogen Tvang; hun har sin fuldeste Frihed. Vælger hun Brun, har hun sine Forældres hjerteligste Samtykke; gjør hun det ikke, bliver hun dog ved at være deres inderlig elskede Pige, som de med største Glæde ville beholde i deres Hus og saa længe de leve forsørge og bevare som deres bedste Skat.

Der er ingen Tvivl om, at dette Brev, skrevet af Balthasar Münter paa hans 48de Fødselsdag den 24de Marts 1783, udøvede en afgjørende Virkning paa Frederikkes Bestemmelse. Følgen var, at hun kort efter gav Brun sit Ja, og at Brylluppet fandt Sted et Par Maaneder efter. Men Samlivet stadfæstede ikke ganske, ja neppe tilnærmelsesvis, hvad Balthasar Münter havde udtalt og ventet i sit Brev. Han kom hurtig til Erkjendelse af den Erfaringssætnings Rigtighed, at Ægtemændene ere Et, Elskerne et Andet. Frederikke Brun, som hendes Digte og andre literære Arbeider jo tilstrækkeligt vidne om, var af en saa fantastisk og überschwänglich Natur, der gav hendes forøvrigt ædle og brave Tænkemaade et særegent Relief, at den ædruelige Kjøbmandssjæl, der boede i Brun, kun lidet kunde finde sig deri. Man har vel ikke fra selve Frederikke Brun i hendes talrige Breve eller Bøger nogen Hentydning til Misforholdet mellem hende og hendes Ægtefælle; men desto flere ere Vidnesbyrdene derom fra Mænd, som hørte til deres Omgangskreds. Oehlenschläger siger, at dersom en Komediedigter vilde skildre Modsætning af overdreven poetisk og overdreven prosaisk Tendents, saa kunde han aldrig have fundet bedre Anledning end i Brun og hans Hustru. Den første: Kjøbmand med Liv og — sit venia

verbo — Sjæl; praktisk, driftig, grisk efter Penge som en Høg efter Bytte, men uden alle høiere Ideer, spottende Poesien som Bornestreger og sin egen Halvdel som Poesiens Repræsentantinde. Fru Brun var dannet i den Klopstock-Salis-Matthison-Bonstettenske Skole. Den sentimentale Retning, som hendes Væsen derved havde taget, behagede ikke hendes Mand, det var ikke sjældent, at han til sin Hustrues Gjæster gjorde sig lystig over hende, naar hun ikke var tilstede, og undertiden paa en alt andet end smagfuld Maade. Det skete ogsaa i hendes Nærværelse, men hendes Døvhed forhindrede hende i at høre det.

Abrahams, der kom i Bruns Hus, havde samme Opfattelse af Forholdet som Oehlenschläger. Han siger bl. a., at uagtet Bruns Forfængelighed fandt Næring ved hans Hustrues Begavelse, hendes literære Virksomhed og derved, at hun gjorde hans Hus til et Centralpunkt for den store Verden, fandt han dog i sine gnavne Øieblikke, at det var for dyrt. Især ærgrede han sig over de store Summer, hendes Reiser kostede. En Aften, da der var stort Selskab, traf Abrahams ham i det onde Lune. Medens de spadserede sammen op og ned ad Gulvet, gav han det Luft. „Jeg veed Pokker ikke, hvorfra min Kone kjender alle de Mennesker, hun trommer sammen her; jeg kjender ikke en eneste." I det samme kom den gamle Kammerherre Wichfeldt ind og henvendte et Par forbindtlige Ord til Brun i Forbigaaende. „Igjen En, som jeg ikke kjender." Abrahams gjorde ham opmærksom paa, at denne Mand jo kom tidt i hans Hus og maatte være ham velbekjendt; men Brun blev ved at paastaa, at han aldrig havde set ham før. Brun kneb gjerne paa Skillingen og holdt not af at jamre og at udtale sin Ængstelse for Fremtiden. En Gang ytrede han sin Bekymring for den forhen omtalte aandrige Læge Brandes og endte med at sige: „Wir werden noch zuletzt alle arme Hunde." Brandes svarede: „Sein Sie unbesorgt, Sie werden nicht arm, und ich werde kein Hund." Som et Træk af hans Sparsommhedsaand, der var et Instinkt hos ham ligesom hos Egernet at samle Nødder i et hult Træ, fortæller Oehlenschläger, at han engang viste ham en hel Skuffe fuld af Sukker, som han havde samlet af det,

han fik til sin Kaffe som han i „Harmonien" drak om Eftermiddagen, og hvoraf han hver Gang tog nogle Stykker med i Lommen.

Man ser saaledes, at den Opfattelse af Bruns Karakter, som Balthasar Münter havde gjort gjældende i sit ovenfor omtalte Brev som Forudsætning til et lykkeligt og harmonisk Samliv, kun lidet holdt Stik. Men om der end var Spirer nok tilstede til Differentser mellem Ægteparret, kom det dog neppe til nogen egentlig Splid af grundig Betydning. Frederikke Brun med sine ideale Forestillinger lagde maaske neppe Mærke til sin prosaiske Mands Uvaner og Spydigheder, eller hun følte sig hævet over dem. Hun maatte jo ogsaa erkjende, at hendes Mands Rigdom forskaffede hende Goder, som hun satte stor Pris paa, og ved hvis Savn hendes Sjæleliv aabenbart vilde være hensygnet. Hendes mange Reiser, som hun ikke blot foretog af Reiselyst og af Hensyn til de mange interessante Bekjendtskaber, hun derved stiftede, og til det rige Stof for hendes Forfatterskab, som hun fik Leilighed til at gribe og indhøste, men ogsaa af Helbredshensyn, da hun hyppig led af Nervekrampe, kostede mange Penge. Det samme var ogsaa Tilfældet med hele hendes Livsførelse: aabent Hus for Notabiliteter af enhver Art, for Videnskabsmænd, Digtere, Kunstnere, Diplomater, og saa glimrende Boliger som Palæet i Bredgade og det deilige, af hendes Mand ombyggede Sofieholm i Frederiksdal, — alt dette synes at have hørt til de Betingelser, hendes Naturel krævede. Tillige havde hun Midler til at udøve den Hjælpsomhed og Velgjørenhed, som hendes gode Hjerte tilsagde hende, og naar hendes Mand ydede En og Anden Understøttelse, som det f. Ex. var Tilfældet med Baggesen, hvad man veed fra hans Biografi, saa kan man være vis paa, at det skete paa hendes Tilskyndelse.

Hvad der sikkert ogsaa bidrog til, at hun bar over med sin Ægtefælles ubehagelige og stødende Væsen var Hensyn til Børnene, som hun elskede med al den Kjærlighed, hendes Hjerte rummede. Hun havde en Søn, Karl, der voxede op til en høist vakker ung Mand, og tre Døtre: Charlotte, i 1809 gift med Ministerpræsident Paulli, Augusta i 1811 gift med den liflandske Baron Rennenkampf, og Ida, i 1816 gift med Grev Ludvig Philip af Bombelles. Frederikke Brun tog sig med Varme af deres Opdragelse, og skjøndt

Frederikke Brun.

der vel ogsaa derved gjorde sig en vis sentimental Excentricitet gjældende, forstod hun dog at hævde den moderlige Værdighed og Myndighed, rette Børnenes Feil ved Overtalelser, men ogsaa, naar det var nødvendigt, ved Strenghed.

Skjønt hun omfattede alle sine Børn med Kjærlighed, var Ida (Adelaide) dog aabenbart hendes Yndling. Hun har i eget Skrift „Idas ästhetische Entwicklung" gjort Rede for sin Børneopdragelse ved at skildre Idas Barndom og første Ungdom, selvfølgelig med den sentimentale Opstyltethed, som laa i hendes Natur. Men forøvrigt frembyder Skriftet i flere Henseender en ikke ringe Interesse. Især dvæler hun udførligt ved det ualmindelige Talent for mimisk Fremstilling, som Ida udfoldede allerede som Barn, og som ogsaa er bekræftet ved Udtalelser af Samtidige, navnlig Baggesen, Oehlenschläger, Steffens og A. W. Schlegel. Weyse var Musiklærer for Børnene, og Moderen fortæller, at naar han gav sig til at improvisere paa Klaveret, ledsagede den 7aarige Ida dette med de mest yndefulde mimiske Stillinger efter Antiker. Uden at have lært at dandse, deltog hun i de andre Børns Dands, men sagde til Moderen: „Jeg dandser, men jeg ved ikke, hvad jeg dandser. Sig mig, hvad jeg skal dandse," og saa fortalte Moderen hende den smukke Mythe om Orfevs og Eurydice; Weyse spillede Musiken af Naumanns Opera, og Ida fremstillede nu Orfevs, der søger efter sin Hustru, med saa megen Ynde og Sandhed, at Fru Brun og Weyse vare lige henrykte. Denne Gave udviklede sig mere og mere gjennem Aarene ligesom uvilkaarlig og uden noget egenligt Studium, hendes Plastik var fri for enhver Tvang, hendes Stillinger yndefulde og gratieuse, og der sporedes i de af hende fremstillede Følelsesnuancer et ikke almindeligt dramatisk Talent. Hendes Kunstsands aabenbarede sig ogsaa i de Sujetter, hun valgte, og hvortil Beskuelsen af de Mesterværker i den bildende Kunst, hun paa Reiserne med Moderen havde rig Leilighed til at kjende, ydede hende Stoffet.

For Gjæsterne i Bredgade og paa Sophieholm og for de berømte Personer, Frederikke Brun omgikkes paa sine Reiser, ydede Idas mimiske Fremstillinger, hvortil ogsaa kom hendes yndefulde Sang, en yderst interessant og tiltalende Nydelse. Blandt Idas

Beundrere nævner Moderen Thorvaldsen, som de stadig omgiktes under deres Ophold i Rom. Undertiden akkompagnerede han Idas smukke Sang — thi hun havde en ypperlig, kunstnerisk uddannet Stemme — paa Guitar. Den berømte Mad. de Staël, „Corrinnas“ Forfatterinde, og i Historien bekjendt som en ivrig Modstander af Napoleon den Første, Mad. Cottin, en bekjendt aandrig fransk Forfatterinde, Malerinden Angelika Kauffmann, A. W. Schlegel og mange Andre vare henrykte over hendes plastiske Fremstillinger, hvis Forbilleder nærmest hørte hjemme i den romerske og græske Mythe- og Sagnverden. I 1803 besøgte de i Jena Goethe, hvis Bekjendtskab Fru Brun tidligere havde gjort. Han tog Ida i sine Arme, satte hende op paa en udstoppet afrikansk Tiger, der var blandt hans naturhistoriske Samlinger, og lod hende med passende Drapperi fremstille en Ariadne, hvis yndefulde Stillinger han i høi Grad beundrede.

Oehlenschläger skildrer Ida som en yndig Pige, blond, hvid, velskabt, som en Nymfe med et ovalt, regelmæssigt, haarfagert Hoved og et Ansigt, hvis muntre Venlighed gjorde Indtryk paa Alle. Moderen ansaae hende for et Geni, hvilket hun efter Oehlenschlägers Mening dog ikke var, thi for Poesien havde hun ikke megen Sands, skjøndt hun gjerne lo af det Lystige; skjøndt hun sang deilig, var hendes Smag for Musik aldeles efter nyeste Mode. Men i ethvert Tilfælde var hun aabenbart en meget indtagende og talentfuld ung Pige, der fortryllede Alle, som kjendte hende. „Musageten“ Baggesen gav sin Beundring og Henrykkelse Luft i Digte, hvis Svulst og hastemte Toner trods de mange Skjønheder gjør et løierligt Indtryk paa Nutids Læsere. Der fattedes hende ikke paa Tilbedere. Dertil kan sikkert henregnes J. L. Heiberg, der som ganske ungt Menneske kom i det Brunske Hus, og paa Grund af sit undselige, næsten barnlige Væsen kaldtes l'enfant. Naar man læser flere af hans Ungdomsdigte, der have Ida (Adelaide) og Livet paa Sofieholm til Gjenstand, saa vil man deri spore Følelser af en dybere Natur end blot Beundring og Hyldest. Det deilige Digt, som Heiberg skrev ved Budskabet om hendes Død i 1857, vidner ogsaa om Minder, dybt indskrevne i Digterens Hjerte.

Hun døde som Grevinde af Bombelles. I 1813 kom Grev Ludvig af Bombelles, ansat ved det østerrigske Gesandtskab i Berlin hertil i en diplomatisk Mission. Han var langtfra smuk, snarere det Modsatte, op i Trediverne, men en behagelig Selskabsmand, lystig og overgiven, og blev snart en daglig Gjæst i det Brunske Hus, hvor han blev dødelig forelsket i Ida, og søgte paa alle mulige Maader at vinde hende. Saaledes sprang han — som Oehlenschläger fortæller — op bag paa hendes Vogn en Vinteraften, da hun kjørte hjem fra et Selskab, og hjalp hende som Tjener, da hun steg ud. I 1816 fik han hendes Ja, og førte hende som sin Hustru til Dresden, hvor han var ansat som Gesandt. Her førte de stort Hus, hvis Selskabelighed, dramatiske og musikalske Underholdninger, hvori den unge Grevinde var Sjælen, udøvede en stor Tiltrækning paa den fornemme Verden.

Hvis man vil tage Ordet udvalgt Selskab i dets strengeste Begreb, kan det just ikke gjælde om det, det Brunske Hus var Samlingsstedet for. Det var tværtimod meget broget, og Bruns Ytring om, hvad hans Hustru skrabede sammen, er ikke uberettiget. Det var ikke vanskeligt at blive indført der, og at det kunde træffe sig, at der kom Udlændinge af temmelig tvivlsom Karakter og Stilling, derom vidner, at Kjøbenhavns Politidirekteur — hvad der er mig fortalt som aldeles paalideligt — en Aften i det Brunske Hus traf en elegant Franskmand, hvem han ifølge Signalement gjenkjendte som en af Pariserpolitiet eftersporet Falskner. Han lod sig ikke mærke dermed, men næste Morgen lod han ham arrestere i det Hotel, hvor han var taget ind.

Men Eliten af det gode Selskab var dog Hovedelementet, og der var neppe Nogen, der havde gjort sig bekjendt i Literaturens, Videnskabens og Kunstens Verden, som ikke her blev modtaget med aabne Arme. Her traf Oehlenschläger og Baggesen sammen. Baggesen var Frederikke Bruns Yndling, han toges paa Raad af hende ved hendes literære Arbeider, han oplæste sine Digte, beskjæftigede sig meget med Børnene, fortalte dem Eventyr og udøvede en ikke ringe Indflydelse paa Ida. Da han ved sin Strid med Oehlenschläger havde lagt sig ud med Mange, holdt Frederikke Brun

paa ham med usvækket Hengivenhed, uagtet hun dog ikke optraadte som Partigænger, og var overfor Oehlenschläger ligesaa forekommende som tidligere. Men hun havde dog truffet et Arrangement, sigtende til at undgaa et Sammenstød mellem de to kæmpende Digtere. Hun havde nemlig paalagt sin Portner, at naar Baggesen var der og Oehlenschläger indfandt sig, skulde han sige denne, at hun ikke var hjemme, og det samme til Baggesen, naar Oehlenschläger var der. Overhovedet var Huset en neutral Grund. Her mødtes J. L. Heiberg og Ingemann, Schack-Staffeldt og Just Thiele, Chr. Molbech og Kruse, der alle havde havt literære Kontroverser. Ministrene og de fremmede Diplomater hørte til Gjæsterne, det høieste Aristokraties Medlemmer, men ogsaa større Kjøbmænd og Bankierer, der dog mest kom for Bruns Skyld og havde Spillepartier med ham. At Stollbergerne og andre berømte Tydskere, som gjæstede Kjøbenhavn, bl. a. den berømte Fysiognom Lavater, strax fandt et behageligt Asyl hos Frederikke Brun, følger af sig selv. Der var ogsaa Gjæster, som havde fast Ophold i det Brunske Hus. Saaledes den bekjendte schweiziske Statsmand Bonstetten, der, for at undgaa den franske Invasion, havde forladt sit Fædreland og paa Frederikke Bruns Opfordring var taget til Kjøbenhavn for at bo hos hende. Han lønnede Gjæstfriheden ved med Iver at tage sig af hendes Børns Undervisning, og betegnede Huset som et „Børneparadis". Baggesens første Hustru, Sofie Haller, tilbragte med sit Barn for sit Helbreds Skyld en Sommer paa Sofieholm. Jævnlig opholdt sig i det Brunske Hus, undertiden paa lang Tid, de to Døtre af den afdøde danske Gesandt i Spanien, Dreyer, hvoraf den ældste, Marquitta, var meget begavet, Frøknerne Hanne og Constance Eggers, Frøken Olsen, Datter af Ministerresident Olsen, Frøken Zoëga o fl. De kaldte de Gamle il padre og la madre. En fremtrædende Plads blandt Frederikke Bruns Omgivelser indtog Hofdame hos Frederik den Sjettes Gemalinde Grevinde Münster, født Omptheda. Hun var smuk, aandrig og havde forsøgt sig som tydsk Digterinde; men hun led af en overspændt Sentimentalitet, der gik over til Melankoli og tilsidst antog Vanvidets Former. En Dag udeblev hun fra Taffelet paa Frederiksberg Slot; man fandt hendes

Dør lukket i Laas. Den blev opbrudt, og hun laa aflivet paa Sofaen. Der cirkulerede Rygter om, at hun havde taget sig af Dage af Samvittighedsnag, formentlig fordi hun skulde have været Medvider i et af Juliane Marie anstiftet Komplot til at tage Frederik den Sjettes Børn af Dage. Men som der aldrig er fremkommet Nogetsomhelst om, at et saadan Komplot har existeret*), saaledes værger ogsaa Oehlenschläger om Grevindens Minde ved at fremstille hende som en ædel Kvinde, hvis hele Ulykke bestod i altfor overspændt Sentimentalitet. Han bemærker tillige, at Sindssygdom har været arvelig i hendes Familie, og at dette kan yde sit Bidrag til Forklaring af Selvmordet.

Underholdningen i det Brunske Hus var af meget forskjellig Natur. Samtalerne dreiede sig mest om Begivenheder paa Literaturens og Kunstens Omraader. Der gaves dramatiske og mimiske Forestillinger, hvori selvfølgelig Ida var en Hovedperson. Saaledes opførtes bl. a. Racines „Athalie"; dog var det mest smaa franske og tydske Stykker, som bleve givne paa et dertil indrettet lille Theater. Frøknerne Marquitta Dreyer og Olsen havde stor Talent for Dands. De indstuderede med Ida italienske og spanske Dandse, hvis Udførelse vakte Beundring hos den gamle Balletmester Galeotti, der ogsaa hørte til Husets Gjæster.

At Musik og Sang udgjorde en væsentlig Bestanddel af Underholdningen, falder af sig selv. Sangerinderne Mad. Frydendahl og Jfr. Zrza sang ikke sjælden hos Bruns, men her var det atter Ida, som ved sin smukke Sang, i Reglen akkompagneret af Weyse, ydede sit Bidrag til Nydelsen. En saadan skjænkede i høi Grad Weyses Klaverspil og Improvisationer, naar han var i godt Lune. Han holdt ikke af at blive bedt om at spille; men saa satte han sig pludselig til Klaveret, improviserede de yndigste Melodier, hvilke han undertiden afløste med de løierligste Disharmonier ved at lade Klaveret puste, hvæse og miave — det var hans bekjendte „Katte-

*) Jeg henviser til, hvad jeg i saa Henseende har omtalt i mine Meddelelser om „Kronprindsen af Holbæk" i anden Del af „Fra det gamle Kongens Kjøbenhavn", første Udgave.

Cavatine". Latteren brød løs hos Tilhørerne, der kom en Slutningsakkord med en langstrakt Miaven, han sprang saa op, lukkede Instrumentet og gav sig selv hjertelig til at le. Hans Skjælmeri gik undertiden ogsaa ud over Fru Brun. Som anført, var hun baade meget døv*) og meget affekteret. Weyse sad ved Klaveret, lod som han spillede, bevægede Fingrene, men anslog ikke en Tone. Efter nogen Tids Forløb udbrød Fru Brun: „Hören Sie doch auf, Weyse! Es ist zu göttlich! Meine Nerven können es nicht aushalten." Som Oehlenschläger fortæller, sagde hun ved en Koncert til ham: „Gud har bevist mig den Naade, at jeg ikke er døv for Musik." Dertil bemærkede Maleren Christel Riepenhausen saa, som hørte det: „Den Naade har Gud slet ikke bevist hende; thi da vi en Gang var sammen ved en Passionskoncert, der begyndte med et stort Kor, spurgte hun mig, da Koret var sunget: „Begynder det ikke snart?" Ved Koncerterne i Hjemmet sad hun undertiden med en Pind i Munden, der berørte Sangbunden i Klaveret, naar det blev spillet af en Virtuos. Om det hjalp paa hendes Døvhed, er ikke bekjendt.

Weyse bidrog ogsaa paa anden Maade til Underholdningen. Han var ganske vist i flere Henseender en Særling, men godmodig og fuld af sprudlende Vid, naar Humøret var godt. Han sang pudsige Smaaviser, fortalte Historier, lærte de Unge komiske Lege, som „Stampemølle", „Jødeskole", og legede selv med. Hans bedste Ven var Sønnen Karl, han indførte ham i Forældrenes Hus, og var hans Fortrolige ved hans Kjærlighedshistorie med Julie Tutein, den rige Grosserer Tuteins Datter, som han underviste. Meget tyder paa, at den smukke og elskværdige Pige besvarede hans Følelser, men Faderen modsatte sig Giftermaalet med den unge, ubemidlede Musiker, der endnu ikke den Gang havde opnaaet Berømmelse. Det kom til et Brud og Weyses Undervisning ophørte. Vel bevarede Julie sine Følelser for ham i lang Tid, men endelig

*) Døvheden havde indfundet sig i den haarde Vinter 1788—89. Hun var den Gang 23 Aar. I Begyndelsen var Døvheden ikke meget betydelig, men den tiltog med Aarene, og i sit 40de Aar havde hun næsten fuldstændig mistet Hørelsen, skjøndt hun ikke gjerne vilde erkjende det.

gav hun efter for sine Forældres Overtalelser og halvfjerde Aar efter Bruddet gav hun (1804) sin Haand til en rig Kjøbmand Nothenius fra Amsterdam. Der er ingen Tvivl om, at denne sørgelige Skuffelse udøvede en stor Indflydelse paa Weyses Væsen og Temperament, og vel ogsaa var Aarsagen til, at han aldrig giftede sig.

Ogsaa Schall og Kuhlau kom i det Brunske Hus, og ledede undertiden de musikalske Underholdninger. Men Kuhlau saaes kun sjælden, thi han holdt ikke af Weyse, og vilde nødig være sammen med ham. Et stort Opsving fik disse Underholdninger ved Sibonis Ankomst hertil. Han var selvfølgelig en velkommen Gjæst og var villig til assistere Fru Brun ved hendes musikalske Soiréer. De bleve, som Prof. Abrahams fortæller, indrettede efter italiensk Mønster, saaledes som de romerske accademie di musica, men denne Omstændighed gav dem strax deres Banesaar. De unge Herrer, som assisterede, fandt det nemlig alt for barbarisk, at der hverken blev budt Vaadt eller Tørt, og efterhaanden faldt de fleste fra, saa at de musikalske Øvelser indskrænkede sig til de Faa, der bleve tilbage. Deriblandt kan foruden Prof. Abrahams, der havde en meget smuk, fortrinlig uddannet Stemme, nævnes Brødrene Gerson, den ene Komponist, og begge udmærkede Klaverspillere. Fremmede Musik- og Sangvirtuoser vare velkomne Gjæster i det Brunske Hus; Abrahams nævner Pianisten Moscheles og Sangerinden Milder-Hauptmann, „die Königinn des Gesanges", som Fr. Brun kaldte hende.

Der var ogsaa større Festligheder. Da Prinds Christian (senere Christian den Ottende) med sin Gemalinde i 1822 var vendt tilbage hertil fra Udlandet, blev der paa Sofieholm arrangeret en stor Festlighed for Fyrsteparret, hvis Bekjendtskab Frederikke Brun havde gjort ved en tidligere Leilighed, og som derfor havde modtaget hendes Indbydelse til et Besøg paa det smukke Lyststed. Det var en Aftenfest i italiensk Stil, Haven blev smukt illumineret og Alt var indrettet med Smag. Men Veiret var koldt og kontrasterede stærkt med den italienske Udstyrelse. Der var hyppige Familiefester, og ved saadanne Leiligheder var der altid indbudt et stort Antal Gjæster.

Prinds Christian og Prindsesse Karoline Amalie hos Frederikke Brun.

Rist giver følgende Billede af Livet til daglig Brug i det brunske Hus: „I et med Drapperier, Antiker og moderne Kunstværker smykket Kabinets Halvmørke gav Frederikke, hvilende paa en Sofa, Audients for de Besøgende, der stadig for at forstaaes maatte skrige hende i Ørene. I de tilstødende Værelser drev Børn og Gjæster, hvorpaa der aldrig var Mangel, deres Væsen. Brun selv, kjed og led af det Hele, gik frem og tilbage, og en undersætsig trivelig Søster, i enhver Henseende en Modsætning til hendes Svigerinde, morede ligesaa meget ved sit gode Humør og sine morsomme Indfald, som hun forstod at vinde Bifald ved at servere gode Forfriskninger, hvoraf Digtere og Musasønner, Sykofanter og Diplomater, fortsagt en stor Mængde Lediggængere, med ublandet Fornøielse tog til sig."

Men som det lader til, forstod ogsaa Frederikke Brun at tage Nytte af sine Gjæster. En ung fransk Kjøbmand var anbefalet til Brun, der modtog ham paa det Venligste. Han ytrede det Ønske, at blive forestillet for Konferentsraadinden paa Sofieholm. „Hvad vil De der?" svarede Brun; „naar De ikke er nogen Skjønaand, vil De kjede Dem, og det er ogsaa bedre for Deres Pung, at De bliver derfra. — „Spilles der da saa høit?" spurgte Franskmanden forundret. — „Aa nei," svarede Brun leende, „men værre end det. Vor største Digter udgiver i denne Tid sine Værker paa Subskription, og min Kone tvinger alle de Mennesker, der besøge hende, til at subskribere."

Trods al sin Excentricitet og sin poetiske Begeistring havde Frederikke Brun dog ogsaa Syn for Livets praktiske Sider. Naar man læser hendes Skrifter, klinger det næsten som en Fabel, at hun havde Tanker for saa prosaiske Ting, som Husholdning, Mad og Drikke. Abrahams fortæller, at han en Morgen paa Sofieholm saae Fruen siddende ved sit Skrivebord i dybe Tanker med Pennen i Haanden. Da hun vendte Ryggen til ham, og hun desuden ikke kunde høre, listede han sig hen for at kige i Papiret og opdage hvilke digteriske Udgydelser hun nu beskjæftigede sig med, og da saae han til sin Forbauselse, at hendes Arbeide var en Liste over Urtekramvarer, som Kudsken skulde bringe ind fra Byen.

I sine sidste Leveaar førte Frederikke Brun et mere stille Liv, thi hendes Helbred var svækket, og dermed ogsaa hendes Aandsevner. De Venner, som besøgte hende, saae, at det lakkede mod Enden, og selv lagde hun ikke Dølgsmaal paa, at hun følte sig udlevet. Efter et kort Sygeleie døde hun den 25de Marts 1835; hendes Mand overlevede hende neppe et Aar.

Hvad man end kan sige om hendes excentriske Væsen og andre Sider, som for Nutidens mere ædruelige Betragtning viser sig med et næsten komisk Anstrøg, saa var hun en høitbegavet Kvinde med et aabent Sind for Alt, hvad der var skjønt og godt. Det smukke Digt, hvori Oehlenschläger ved hendes Død fremhævede dette, fandt ogsaa fuld Gjenklang hos de Mange, der havde kjendt og forstaaet at skatte hende.

Til Slutning skal jeg endnu nævne daværende Admiral Billes Hus, hvor der en vis Dag om Ugen samledes det kjøbenhavnske haute volée. Som det hed fik han af Frederik den Sjette Midler til at give Middags- og Aftenselskaber for fremmede Diplomater og fornemme Tilreisende. Egentlig var det nok hans Hustru, der var den Styrende og Ledende ved disse Sammenkomster. Hun skal have været meget aandrig, men ogsaa betydelig skarp i sin Mund, og i saa Henseende var der kun Faa, der kunde tage det op med hende. Der fortælles en kostelig Scene, som fandt Sted ved en af disse Soiréer. Der blev serveret The, og den herværende franske Gesandt Marquis de St. Simon, en vittig, men temmelig brysk og ubehagelig Herre, fandt det mere bekvemt, at betjene sig af sine Fingre til at tage Sukker end af Sukkertangen. Fru Bille, som bemærkede det, befalede Tjeneren, at han skulde tømme Skaalen for det øvrige Sukker. Saint-Simon forstod vel ikke Dansk, men saae af den fornærmede Dames Gestus, hvad der var Talen om. Passiarende tømte han sin Kop i Mag, men da det var sket, gik han med al den

Værdighed, der sommer sig for en Grande af første Klasse, hen til Vinduet, lukkede det op, og smed den smukke Kop ud deraf. Med den største Ro, som om Intet var passeret, henvendte han sig nu til Fru Bille, hvis Ansigt glødede af Harme, og sagde smilende: „Jeg vilde kun spare Dem for Uleiligheden med at befale Tjeneren at gjøre det, thi naar mine Fingre have tilsmudset Sukkeret, hvormeget mere maa da ikke min Mund have tilsmudset Koppen."

Den polske Resident Hans Schades Drab

i Kjøbenhavn 1703.

En af de Begivenheder, som under Frederik den Fjerdes Regering vakte en meget stor Opsigt, var Drabet paa den polske Resident Hans Schade. Ikke alene selve Gjerningen, men ogsaa den Omstændighed, at Gjerningsmanden hørte til en af de meest ansete Familier, som ogsaa det mystiske Slør, der hvilede over denne Begivenhed, egnede sig i høi Grad til at give den en ualmindelig og pinlig Interesse, og det saameget mere, som det med Føie antoges, at Drabet var udført for at skjule en politisk Intrige af en ikke ringe Betydning for de daværende internationale Forhold. Sagen er kun løselig omtalt i Høyers Frederik den Fjerdes Levnetsbeskrivelse, og det lader til, at denne Forfatter af forskjellige Grunde ikke har ønsket at gaae nærmere ind

paa den. Ellers findes intet Udførligt om denne Begivenhed i vor historiske Literatur, men da den yder et ikke uvigtigt Bidrag til Belysningen af daværende Forhold, turde den efterstaaende Fremstilling, der er bygget paa ældre trykte Skrifter og haandskrevne Dokumenter, gjøre Krav paa Interesse.

Den omtalte polske Resident Hans Schade var dansk af Fødsel. Han var en Søn af Rektor og Canonicus i Roskilde, Magister Peter Schade og dennes første Hustru Margrethe Byllich og fødtes i den nævnte By den 31te Mai 1671. Alt tidlig blev han bestemt til Studeringer, og da det viste sig, at han var i Besiddelse af betydelige Evner og tog sine Examina med stor Hæder, tog Christian den Femte, der satte megen Priis paa hans lærde Fader, sig af den unge Schade og gav ham Midler til at reise udenlands. Den kongelige Beskyttelse var ham til stor Gavn. Han besøgte ikke blot flere ansete Universiteter i Udlandet, hvor han erhvervede sig gode Kundskaber, navnlig i Statsvidenskaberne, men han fik tillige ved særlig Anbefaling Adgang til forskjellige Hoffer, hvor hans vindende Væsen og behagelige Ydre i Forbindelse med hans Begavelse skaffede ham en god Modtagelse. Han opholdt sig saaledes i flere Maaneder ved Ludvig den Fjortendes Hof, hvis fine Sæder han vidste at tilegne sig, medens hans Natur og Tilbøieligheder friede ham for Indflydelsen af den Umoralitet, der var dette Hofs store Skyggeside. Man kaldte ham her le savant Schade, og han havde trods sin Ungdom Adgang til Frankrigs første Videnskabsmænd og Skjønaander. Sandsynligviis havde han taget Ansættelse i Paris, dersom han ikke fra Hjemmet havde faaet Anledning til at troe, at han kunde blive sit Fædreland til Nytte ved at anvendes som Diplomat. Fra Paris reiste han til Amsterdam i det Haab at blive ansat som dansk Resident ved Generalstaterne. Men da Kong Christian den Femte imidlertid var afgaaet ved Døden, trak Udstedelsen af hans Bestalling i Langdrag, og det var vel ikke uden Grund, at han mistænkte de adelige Stormænd, der omgav den nye Konge, for at modvirke den unge borgerlige Mands Indtrædelse i en af de Stillinger, der den Gang betragtedes som næsten udelukkende Eiendom for Adelige. Fortrædelig herover gik

han saameget hellere ind paa at modtage et særdeles smigrende Tilbud, der ikke blot tiltalte hans Ærgjærrighed, men ogsaa aabnede ham en Karriere, som stemte overens med hans Ønsker og Uddannelse og tillige gav ham et Middel til at indtage en høiagtet Stilling i sit Fædreland.

Churfyrst Frederik August af Sachsen, kaldet den Stærke, var den 27de September 1697 bleven valgt til Konge af Polen. Dels ved uhyre Bestikkelser, dels ved sin Yndling, Oberst Grev Flemings behændige Intriger havde han seiret over sine Medbeilere, Prindserne Sobieski, Prindsen af Conti, Churfyrsten af Baiern og Hertugen af Lothringen. Af disse Medbeilere havde den franske Prinds af Conti været den vigtigste, idet han understøttedes af den franske Regering og tillige havde den mægtige polske Kardinal-Primas, Fyrst Radzikjowski, der skulde lede Valget, for sig. Seiren var derfor meget vanskelig, og Kronen var ikke lidet dyrkjøbt, thi den nye polske Konge maatte vide, at han, netop paa Grund af den store Skuffelse, som hans Valg medførte for hans Medbeilere og Modstandere, vilde faae store Vanskeligheder at bekæmpe, og det saameget mere, som han, foruden at han maatte udbetale Polen en Sum af 12 Millioner polske Gylden, tillige havde forpligtet sig til at tilbageerobre Fæstningen Kamienicc ved egne Tropper og gjenoprette Polen i dets tidligere Udstrækning ved at underkaste sig Moldau, Vallakiet, Ukraine og andre Landskaber. Det hører ikke herhen at omtale, hvorledes Kong August søgte at løse denne Opgave; det er nok at anføre, at han ved Udførelsen deraf paa Grund af den hele politiske Situation var nødsaget til at se sig om efter Allierede. En saadan fandt han i Peter den Store af Rusland, med hvem det aftaltes, at Lifland, der engang havde hørt til Polen, skulde sammen med Ingermanland rives bort fra Sverrig, og at den sidstnævnte Provinds skulde tilfalde Rusland. Til Udførelsen af denne Plan rakte Danmark Haanden, men man havde gjort Regning uden Kong Carl den Tolvtes Heltemod og Energi. Carl slog Moskoviterne ved Narva, tvang Danmark til at slutte Travendalerfreden (16de August 1700) og kastede sig derefter i uforsonlig Hævn over Sachsen og Polen. Han udtalte som sin lige-

fremme Hensigt at dethronisere Kong August og at bemægtige sig Polen.

Allerede under de første Forhandlinger med Danmark om en Alliance mod Sverrig indsaae Kong August Nødvendigheden af at have en Mand som polsk Repræsentant ved det danske Hof, der havde Evne og Dygtighed samt den fornødne Indflydelse til paa rette Maade at kunne varetage hans Tarv. Hans Premierminister, den mægtige Storkantsler Beichling, havde havt Leilighed til i Paris at gjøre Johan Schades Bekjendtskab, og han mente, at denne var Manden. Imidlertid fandt han det rigtigst at undgaa den Opsigt, som Schades Overtagelse af denne Post under slige Omstændigheder mulig kunde vække, og besluttede derfor først at tilbyde ham Residentposten i Amsterdam, hvorfra Overgangen til den samme Stilling i Kjøbenhavn kunde skee paa en naturlig Maade. En Sekretair blev affendt til Amsterdam for at indlede Forhandlinger derom med Johan Schade. Denne følte dog strax nogen Betænkelighed ved at gaa over i fremmed Tjeneste, men da det blev ham forestillet, at han sandsynligviis derved ogsaa kunde være sit Fædreland til Nytte, gik han omsider ind derpaa. Først blev han (i 1699) udnævnt til polsk Resident i Amsterdam, og Aaret efter begav han sig i samme Egenskab til Kjøbenhavn. I den ham tildelte Instrux, der er dateret 14de Januar 1700, paalagdes det ham at tilstille Beichling alle sine Indberetninger og at konferere med denne Minister om enhver Sag af Vigtighed.

Forinden Schade tiltraadte denne Post, aflagde han et Besøg hos Kong August i Dresden og blev behandlet med smigrende Udmærkelse. Efter Kongens Tilskyndelse trak hans Ophold der ud 4 Maaneder, hvorpaa han begav sig til Kjøbenhavn. I den Audients, som han havde hos Kong Frederik den Fjerde for at overrække sine Kreditiver, modtoges han med den største Venlighed. Kongen udtalte bl. A., at hvor meget det end gjorde ham ondt at maatte miste en Mands Tjeneste, der ved sine Evner kunde være sit Land til stor Gavn, glædede det ham dog i høi Grad at se ham ved sit Hof som Repræsentant for en Magt, med hvilken han var allieret, og for hvis Monark han nærede den største Agtelse og

Godhed. Dette Sindelag bevarede Kongen bestandig for Schabe; men det deltes kun lidet af hans Omgivelser, og navnlig stødte han paa stort Fjendskab hos de to mægtige Ministre, Geheimeraaderne Pleß (Plessen) og Lenthe, der vare meget imod den polske Alliance, foruden at de ved Schabes Udnævnelse fandt sig skuffede i deres Haab om, at en Person ved Navn Moreau, som de af forskjellige Grunde skjænkede deres Beskyttelse, vilde blive udnævnt til polsk Gesandt ved det danske Hof, en Post, der nu ved Schabes Ansættelse som Resident foreløbig var bleven overflødig.

Efter Alt, hvad der kan skjønnes, var denne Moreau en meget tvetydig Charakteer. Som født Franskmand af anset Familie var han avanceret til en temmelig høi Post under den franske Krigsstyrelse; her gjorde han sig imidlertid skyldig i et betydelig Underslæb, der havde hans Fængsling tilfølge. Ved Hjælp af sin Kudsk lykkedes det ham at flygte fra Fort l'Evêque i Paris; han tyede til Polen, og da Retfærdighedens Arm ikke kunde naa ham her, blev han hængt in effigie paa Greveplads en. Han havde imidlertid mægtige Venner, hvoriblandt den franske Ambassadeur ved Generalstaterne, Grev d'Avaux, der gjorde sin Indflydelse ved det franske Hof gjældende og udvirkede, at Ludvig den Fjortende ikke blot annullerede hans Dom, men tillige anbefalede ham paa det Varmeste til den polske Konge Johan Sobieski som en meget brugbar Mand. Denne Interesse for Moreau var dog ikke ganske uegennyttig. Man vidste, at han lod sig bruge til Alt, og man antog, at han kunde være Frankrig til god Nytte selv i en fremmed Stats Tjeneste. Johan Sobieski benyttede ham i forskjellige diplomatiske Stillinger. En kort Tid var Moreau polsk Gesandt i Kjøbenhavn, og derefter blev han i samme Egenskab sendt til Haag. Der er Grund til at troe, at fransk Indflydelse gjorde sig gjældende ved Moreaus Sendelse dertil. Krigen var udbrudt mellem Frankrig og Nederlandene, og trods sin Stilling som polsk Envoyé spillede Moreau Spion for Ludvig den Fjortende hos Prindsen af Oranien. Men han lod det ikke blive derved, thi der er al Føie til at antage, at han var en af de vigtigste Ledere ved en Sammensværgelse mod Prindsens Liv. Denne blev i Tide opdaget, og Hovedmanden, Grandval, blev den

15de August 1692 henrettet i Nærheden af Hall, medens Moreau, mod hvem der ikke kunde tilveiebringes gyldige Beviser, slap fri. Han var dog saa stærkt kompromiteret derved, at den polske Regering fandt sig foranlediget til at kalde ham tilbage. Efter Johan Sobieskis Død optraadte han ved Kongevalget aabent for Prindsen af Conti og slog sig til Kardinal-Primas's Parti, hvilket da ogsaa havde tilfølge, at han ved Kurfyrsten af Sachsens Valg til polsk Konge blev afskediget. Skuffet i sine Beregninger forlod han Polen og begav sig efter et kort Ophold i Hamborg til Kjøbenhavn.

Hvorledes og ved hvilke Midler nu denne Intrigant forstod at vinde høitstaaende danske Statsmænds Tillid, er en Gaade, hvis Løsning er vanskelig. Forklaringen kan maaskee søges deri, at Geheimeraaderne Plessen og Lenthe, som ovenfor omtalt, vare imod den dansk-polske Alliance mod Carl den Tolvte, og at Moreau, der var godt inde i Forholdene og tillige forbitret paa den polske Regering, opmuntrede denne Modstand. Mulig gjorde man ogsaa Regning paa, at han ved sine Forbindelser med mægtige Personer i Frankrig kunde være den danske Regering til Nytte. Saameget er afgjort, at man gjorde store Anstrængelser for at faae ham ind i dansk Statstjeneste. Han blev foreslaaet til dansk Resident i Hamborg, endog til Politimester i Kjøbenhavn og endelig til Krigskommissair i Holsteen, men alle disse Forsøg strandede paa Kong Frederik den Fjerdes Uvillie mod Moreau, hvis yderst tvetydige Fortid var ham bekjendt, og mod hvem han tillige var bleven advaret i en Skrivelse fra Kong August. Alligevel forstod Moreau at spille sine Kort ret godt. Ved det polske Hof herskede der stor Skinsyge mellem Kong Augusts mægtige Yndlinge, Ministrene Beichling og Fleming, og de Kabaler, der udspandt sig mellem dem, strakte sig til deres Tilhængere. Moreau vidste, at Hans Schade havde faaet sin Post ved Beichlings Indflydelse, og da han nu ikke kunde opnaa nogen Stilling i Danmark, gik han ud paa at fortrædige Schade, at bagvaske ham som udygtig til sit Hverv og at fremstille ham som den, der istedetfor at fremme sin Konges Interesser snarere skadede dem. Han mente, at dette var Veien til at

kunne fortrænge Schade og blive polsk Gesandt i Kjøbenhavn, og det lykkedes ham ogsaa omsider.

Som det lader til var Moreau traadt i Forbindelse med Fleming, hos hvem han søgte at insinuere sig ved at meddele ham Oplysninger om forskjellige politiske Forhold, som han ved sit intime Forhold til danske Statsmænd var kommen til Kundskab om. Herved opnaaede han tillige at stille Schade i Skygge som uvidende om de Forhold, som det var hans Pligt at have et opmærksomt Øie med. Imidlertid vilde det dog neppe være lykkedes ham at vinde Fleming, der nærede en ikke ringe Mistro til ham, kjendte hans Intriguer og tillige vidste, at han var Prindsen af Contis Partisan, dersom ikke den danske Gesandt i Dresden, Grev Trampe, paa Geheimeraad Pleß's Tilskyndelse var optraadt som Moreaus Beskytter og med Varme havde talt hans Sag hos Fleming. Denne viste sig nu tilbøielig til atter at faae ham taget til Naade hos Kong August, og en kraftig Spore fandt han i den Omstændighed, at Grev Beichling paa alle Maader modsatte sig Moreaus Ansættelse. Det var en Kamp mellem de to Favoriter, hvori Fleming tilsidst gik af med Seiren, navnlig derved, at Beichling allerede begyndte at tabe i Yndest hos Kong August, der var ligesaa vægelsindet med Hensyn til sine mandlige Favoriter som til sine kvindelige.

Schade erfarede snart, at hans Virksomhed som polsk Resident blev modarbeidet ved hemmelige Intriguer, hvis Ophavsmand han meget hurtig gjættede. I flere Breve, som han skrev til Beichling og til den sachsiske Krigsminister General Wackerbart, beklagede han sig derover og gjorde iøvrigt Rede for hele sin Adfærd. Ikke=destomindre begyndte man ved det polske Hof at blive utilfreds med Schade, hvortil Grunden vel ogsaa maatte søges deri, at Moreau, foruden at han havde faaet Fleming for sig, nu ogsaa søgte at vinde Beichlings Yndest. Beichling var meget forfængelig, og den snedige Intrigant lod ham forstaa, at det vilde være ham let paa Grund af sine betydelige Forbindelser ved det danske Hof at skaffe ham det blaa Baand. Dette var altfor tillokkende for Beichling; han besluttede at arbeide for Moreau og at slaa Haanden af Schade.

Den Lunkenhed, hvormed Schades Indberetninger begyndte at blive optagne af det polske Hof, overtydede ham snart om, at Intrigen var ifærd med at seire. Endnu forsøgte han i direkte Skrivelser til Kong August at værne om sin Stilling og at paavise, hvorledes hans Bestræbelser for at tjene ham bleve modarbeidede, men den Taushed, han mødte, viste ham tilstrækkelig, at Naadens Sol ikke mere lyste over ham. Omsider blev Moreaus Bestræbelser kronede med Held, og han blev polsk Gesandt ved det danske Hof. Det hed, at det var sket efter Kong Frederik den Fjerdes personlige Ønske, men dette er der neppe Grund til at antage, da Kongen ikke kunde overvinde sin Uvillie imod ham og ofte lod hans Velyndere føle det, naar de søgte at tale hans Sag. Andre Magters Repræsentanter i Kjøbenhavn, der kjendte Moreau's Fortid og betragtede ham som en til den nævnte Stilling aldeles uværdig Person, følte sig krænkede ved en Ansættelse, der stillede ham ved Siden af dem. Karakteristisk er i saa Henseende en Skrivelse, som Kurfyrsten af Brandenburg allerede flere Aar iforveien, da Moreau endnu var Johan Sobieskis Gesandt, tilskrev sin Minister ved det danske Hof, Vallison, idet han deri, efterat have udtalt sig med stor Foragt om Moreau og undret sig over, at der kunde betroes en Person som ham en Gesandtskabspost, billigede, at Hr. Vallison saa meget som muligt undgik enhversomhelst Berøring med Moreau undtagen det absolut nødvendige.

Schades Stilling var nu bleven meget pinlig. Samtidig med Moreaus Udnævnelse til polsk Gesandt ved det danske Hof fik han Meddelelse om, at han ikke mere havde at forhandle med den danske Regering om Alliancen og Krigen, og at dette alene var overdraget Moreau. Vistnok kunde Schade være tilfreds med at være fritaget for et saa vanskeligt Hverv, men i sin Hengivenhed for Kong August kunde han dog ikke ganske overvinde sig til at dølge sin Mening om forskjellige af Moreau foretagne Skridt, der efter hans Overbevisning vare mislige og uforbeelagtige for den polske Stat, og i de Breve, han sendte Kronregenten Czewski, udviklede han sin Mening herom udførlig. Det kan nu gjerne være, at hans berettigede Følelser mod Moreau gjorde ham mere mistænksom, end det under

andre Omstændigheder vilde have været Tilfældet, saa at han i den Maade, hvorpaa Moreau drev Forhandlingerne, kun saae et for Polen farligt Intrigespil; men det synes rigtignok ogsaa at fremgaa af nogle af de Breve, som Schades Enke senere lod trykke som et Forsvar for hans hele Virksomhed, at Schades Anklager mod Moreau ikke vare ganske ugrundede. Moreau fik snart fra Dresden Underretning om, at han var set paa Fingrene. For at hindre et saa generende Tilsyn søgte han først at nærme sig Schade og at vinde ham ved paa en meget smigrende Maade at udtale, at det vilde være baade i deres og i den Regerings Interesse, som de begge tjente, om der bestod et venskabeligt Forhold imellem dem. Men Schade kunde ikke overvinde sin Uvillie mod Moreau og viste ham tilbage med Kulde. Nu gjorde Moreau sin Indflydelse hos Fleming gjældende til at faae Schade fjernet. I sine Indberetninger fremstillede han ham som den, der forhindrede Forhandlingernes Fremme ved paa alle Punkter hemmeligt at modarbeide ham, hvortil Schade, ved den Tillid, som Frederik den Fjerde nærede til ham som Dansk, meget vel var istand. Dette syntes dog ikke ganske at have gjort den tilsigtede Virkning. Sandsynligviis havde selv Moreaus Velyndere ved det polske Hof ikke nogen videre grundfæstet Tillid til ham, thi da Schade, led og kjed af sin Stilling, selv androg paa at blive kaldt tilbage, blev det nægtet ham med den Bemærkning, at det var bedst, at han foreløbig blev ved det danske Hof, nærmest for at vogte paa Moreaus Handlinger. Denne høist eiendommelige Ordre kaster et besynderligt Lys over Datidens diplomatiske Forhold, men rigtignok kan Forklaringen søges dels i Moreaus hele Fortid og i Schades uplettede Charakteer og dels i de særegne Forhold ved det polske Hof, hvor Kongens forskjellige Yndlinge kæmpede om Magten og hver for sig havde sine Tilhængere blandt det polske Diplomati ved de udenlandske Hoffer.

Denne Kamp endte den 11te April 1703 med Beichlings Fald. Han beskyldtes for „at have beriget sig paa Kongens og Landets Bekostning, for at have staaet i Forbindelse med Landets Fjender" og for at have „udøvet sine negromantiske Kunster mod Kongen og mod Andre, hvilke han havde betragtet som sine Fjender". Dette

var udtrykkelig anført i Anklageakten. Beichling blev sat paa Königstein, hvor han holdtes i strengt Fængsel i syv Aar, og hans store Formue blev konfiskeret til Fordel for Kongen. Det antages almindeligt, at det sidstnævnte Motiv var det virksomste for Kongen til at gaa ind paa hans Fjenders Anslag til at faae ham styrtet. Med Beichling faldt hele hans Fraktion. Nogle af hans Paarørende, deriblandt hans gamle Fader, bleve fængslede, og Andre bleve landsforviste. Nu indsaae Moreau, at Tiden var kommen til at faae Schade fjernet. I et Brev til Fleming stemplede han Schade som Beichlings Kreatur, der havde hjulpet ham ved hans Intriger og været hans Spion. Ganske sikker paa, at denne Insinuation vilde have Schades Tilbagekaldelse og Afskedigelse til Følge, udbredte Moreau med Flid et Rygte om, at det alt var sket, og gjorde ved sine Velyndere ved det danske Hof et Forsøg paa at gjøre Schades Stilling næsten uholdbar. Saaledes indfandt en Dag Frederik den Fjerdes Overceremonimester, Grev Lerche, sig hos ham og meddelte ham, at Kongen ikke mere kunde modtage ham som polsk Resident, eftersom han var bleven kaldt tilbage. Schade, i høi Grad overrasket herover og over den Maade, hvorpaa denne Meddelelse skete, erklærede, at han ikke vidste af nogen Tilbagekaldelse. Han havde vel selv ønsket den for længere Tid siden, men den var hidtil ikke bleven ham tilstaaet. Lerche forsikrede, at han kun havde udført en ham given Ordre og forlod ham. Schade henvendte sig nu til Finantsministeren, Geheimeraad Bluhme, med hvem han stod paa en venskabelig Fod, for at erfare, hvorledes det egentlig forholdt sig med denne Ordre. Bluhme vidste aldeles Intet derom, og ved at forhøre sig hos Grev Lerche fik han tilsidst ud af denne, at det var Moreaus mægtige Velynder, Geheimeraad Pleß, der havde paalagt ham at udtale sig i den nævnte Retning til Schade. Nu henvendte Bluhme sig paa Schades Vegne til Kongen, og denne erklærede, at saalænge Schade ikke formelig var bleven kaldt tilbage og ikke havde havt sin Afskedsaudients, vilde han vedvarende betragte ham som polsk Resident. Han blev ogsaa kort efter tilsagt til Taffel hos Kongen, og der vistes ham den største Opmærksomhed.

Skjøndt denne Begivenhed ikke var af den tilsigtede Virkning, bestemte den dog Schade til at gjøre alt Muligt for at blive kaldt tilbage. Tillige ønskede han at udtræde af polsk Statstjeneste, efterat have erfaret, at man beskyldte ham for at have været et af Beichlings Kreaturer. I en Skrivelse til Voivoden af Marienburg, Kronregent Czewski, hvori han erklærede, at han under ingen Betingelse vilde beholde sin Post, søgte han at afsløre den Kabale, som han var Gjenstand for. Omsider indløb den kgl. Ordre til hans Tilbagekaldelse, dateret den 22de Mai 1703. Heri hed det, at da det var overdraget Gesandten, Legationsraad Moreau, at overtage alle den polske Stats Anliggender ved det danske Hof, var Schades Tjeneste overflødig, hvorfor Kongen havde fundet sig foranlediget til at kalde ham tilbage. Men der gik en rum Tid hen, før han kunde opnaa Afskedsaudients hos Frederik den Fjerde. Denne Tøven blev foranlediget derved, at der ifølge Kongens Ønske aabnedes Forhandlinger med Schade om at indtræde i dansk Statstjeneste, et Tilbud, som Schade meget betænkte sig paa at modtage, da han havde al Grund til at antage, at mægtige Mænd i Kongens Nærhed ikke vare ham venligsindede, og han desuden paa Grund af de Ubehageligheder, han havde havt at kæmpe imod, kun følte sig lidet tilfreds med sit Ophold i Kjøbenhavn. Det var vel ogsaa af denne Grund, at han forbetmeste, naar Omstændighederne ikke krævede hans Ophold i Hovedstaden, havde med sin Hustru, en Datter af Professor Melbohm, Bolig i Roeskilde hos sin Fader, den forhen omtalte Rektor Peder Schade. Udsættelsen af hans Afskedsaudients blev endnu yderligere forlænget derved, at Kongen pludselig tiltraadte en Reise til Holsteen. Schade besluttede at reise efter ham, men just da han var ifærd med Forberedelserne, erfarede han, at Kongen var paa Tilbageveien, og at han agtede at opholde sig paa Frederiksborg Slot. Her forsøgte Schade at opnaa en Afskedsaudients, men forgjæves. Hofceremonimesteren, Grev Lerche, var fraværende, og der viste sig forskjellige Vanskeligheder med Hensyn til Ceremoniellet.

Denne Udsættelse blev af Schade betragtet som en Fortsættelse af de mod ham spundne Intriger. Man vilde om mulig forhindre

ham fra at vende tilbage til Dresden før han i den Grad var kommen i Miskredit hos Kong August, at de Forsøg, som han utvivlsomt vilde gjøre paa at retfærdiggjøre sig og at stille Moreaus Forhold i det rette Lys, vilde være forgjæves. I et paa Fransk affattet Skrift, som udkom i 1713 i Utrecht om denne Sag, og som i flere væsentlige Enkeltheder er lagt til Grund for nærværende Fremstilling, paastaaes det endog, at Schades Avindsmænd, da de saae, at de ikke mere kunde forhindre hans Afreise, endog tragtede ham efter Livet. Blandt Andet fortælles der, at en Flok berusede Mennesker søgte at trænge ind til ham om Natten i hans Bolig under hans Ophold i Frederiksborg, og at hans Liv kun blev frelst ved at han itide fik Bistand. Imidlertid kan man næppe stole paa denne og andre lignende Relationer, som hint Skrift indeholder. Det er forfattet af Schades Svigerinde, hans Kones Søster, og det er aabenbart, at Meget af hvad der fortælles, maa skrives paa Frygtens eller en altfor stærkt bevæget Fantasies Regning.

Omsider opnaaede han Afskedsaudients hos Frederik den Fjerde, efterat denne havde forlagt sin Residents til Kjøbenhavn. Kongen var meget naadig og udtalte Ønsket om at anvende ham som Diplomat i dansk Tjeneste. Hertil svarede Schade, at han endnu var bunden til Polen. Først naar han fik sin Afsked, var han istand til at tage en Bestemmelse, men han lagde ikke Dølgsmaal paa sin Betænkelighed ved at træde ind i dansk Statstjeneste. Var Kongen end velstemt for ham, vidste han, at indflydelsesrige Mænd vare hans Modstandere, og et saadant Hensyn kunde han efter de bitre Erfaringer, han alt havde gjort, og efter den Fortrædigelse, han havde lidt i sin Stilling, ikke lade uændset. Kongen søgte at berolige ham, men uagtet Schade var meget rørt over den store Naade og Velvillie, der var viist ham, undslog han sig dog for at give noget bindende Løfte.

Den væsentligste Hindring for Schades Afreise var nu fjernet; kun ønskede han forinden at faae en Sum Penge udbetalt, hvormed han havde staaet i Forskud til den danske Regering, og som Kongen havde lovet skulde blive betalt. Forhandlingerne herom med Præsi-

denten for Finantsbestyrelsen, Grev Ahlefeldt, traf noget i Langdrag, og dette var afgjørende for hans Skjæbne.

Schade og hans Familie opholdt sig imidlertid hos Faderen i Roeskilde, da det var ham imod at være i Kjøbenhavn. Ahlefeldt havde lovet, at Pengene skulde være paa rede Haand den 10de eller 11te October, og Schade besluttede at reise til Kjøbenhavn et Par Dage forinden. I det omtalte Skrift fortælles, at Schades Hustru, plaget af mørke Anelser, søgte at overtale ham til at opgive denne Reise. Residenten havde nemlig betroet hende, at han atter var blevet advaret om, at man stræbte ham efter Livet, og at han derfor agtede at tage en Omvei. Hun bestormede ham med Taarer og Bønner om ikke at begive sig til Kjøbenhavn og mente, at det var langt bedre at tiltræde Reisen strax til Dresden end for den nævnte Sum Penges Skyld at udsætte sig for en ubekjendt Fare. Men Schade vilde ikke opgive sit Forsæt; han forsikrede, at ingensomhelst Forsigtighed skulde blive forsømt, og omsider lod hun sig berolige lidt, især da Schades Fader og hans Halvbroder, Student Johan Trojel, tilbød at ledsage ham til Kjøbenhavn.

Reisen gik for sig uden noget Uheld. De ankom til Kjøbenhavn Mandagen den 8de October, og Schade begav sig strax til Ahlefeldt, som meddelte ham, at Pengene skulde blive ham udbetalte den paafølgende Onsdag. Tirsdag Aften havde Schade været i et kort Besøg hos den russiske Gesandt. Efterat han var kommen hjem til sit Logis paa Kjøbmagergade, kom det Budskab, at Moreau havde faaet et apoplektisk Anfald, og var død kort efter. Som Aarsag til dette pludselige Dødsfald angives, at Moreau samme Dag ved et Brev fra Dresden havde faaet Underretning om, at Hertugen af Kurland havde opnaaet Tilladelse af den polske Regering til at sagsøge ham for en Sum Penge, som han længe havde været Hertugen skyldig, og at Forskrækkelsen herover havde paadraget ham det apoplektiske Anfald, der gjorde Ende paa hans Liv. Uagtet Schade faktisk ikke mere var i Funktion, men dog betragtede sig som polsk Diplomat, ansaae han sig berettiget til at forsegle den Afdødes Papirer for at kunne overgive dem til sin Regering. Mulig haabede han tillige derved at opnaa Midler til at godtgjøre, at

hans Mistillid til Moreau havde været fuldt begrundet, ved at der fandtes Beviser for statsfarlige Planer samt Vidnesbyrd om, at han selv havde gjort sin Pligt. Han tog sin ene Tjener med sig, og efterat have formaaet sin Halvbroder, den nævnte Student Trojel, der boede i Nærheden og allerede var gaaet i Seng, til at følge med, begav han sig først til Generalfiskalens Kontor, hvor han ikke traf Nogen, og senere til Moreaus Bolig i Konferentsraadinde Brants Gaard paa Østergade. Af de Begivenheder, som her tildrog sig, og hvad der senere paafulgte, give de optagne Vidneforhør i det Væsentligste følgende Fremstilling.

Da Schade med sin Halvbroder og sin Tjener vare blevne indladte og førte ind i et Værelse i Stueetagen, hvor Moreaus Lig stod, spurgte Residenten den Tjener, der var kommen tilstede, hvor Gesandtens Sekretair var; han vilde tale med ham for at erfare, hvor den Afdødes Papirer vare blevne af. Sekretairen, en Person ved Navn Carolus, der tidligere havde været Kammertjener hos den Afdøde, indfandt sig nu, og da Schade forlangte Papirerne udleverede for at kunne forsegle dem, fik han det Svar, at dette allerede var skeet af Geheimeraad Plessens Sekretair Lesser og af Kammerraad Suhm, der som Moreaus fortrolige Venner havde været hos ham i hans Dødsstund. Schade ytrede, at der herved var begaaet et skammeligt Indgreb i hans Ret, og at det alene tilkom ham som hidtilværende polsk Resident at varetage den polske Regerings Interesser ved at forsegle Papirerne, og vedblev at forlange disse udleverede, for at han idetmindste kunde sætte sit Segl indtil Videre ved Siden af de Andres. Herpaa vilde Carolus ikke indlade sig, førend Mr. Lesser var tilkaldt.

Der blev nu sendt en Vogn efter denne, medens Schade paa sin Side lod hente sin Kammertjener og en anden af sine Folk for at have dem ved Haanden, hvis det var nødvendigt at rekvirere retslig Assistance. Lesser indfandt sig strax, og da Schade udtalte sin Forundring over det Skete og gjentog sit Forlangende om som rette Vedkommende at faae Papirerne udleverede som hans Regerings Eiendom, lod Lesser stærke Ord falde, idet han paastod, at Schades Forlangende var aldeles ubeføiet, da han forlængst var kaldt tilbage

og kun var at betragte som Privatmand. Paa Foranledning tilføiede han, at han havde handlet efter Geheimeraad Plessens Ordre, og at det var alene ham, han havde at gjøre Regnskab for sin Opførsel. Desputen herom fortsattes videre navnlig med stor Hæftighed fra Lessers Side, indtil Kammerraad Suhm, der ligeledes var bleven hentet med Vogn fra sin Bolig, pludselig traadte ind, spurgte Schade, hvad han her havde at bestille og bød ham fortrække med sine Folk; ellers skulde det gaae ham ilde. Men Schade blev urokkelig. Paaberaabende sig sin Stilling som den polske Konges betroede Embedsmand hævdede han sit Forlangende om Papirernes Udlevering og erklærede, at han, hvis ikke hans Fordring skete Fyldest, vilde blive paa Stedet til den lyse Morgen, indtil de af ham tilkaldte Retspersoner havde indfundet sig. Det skulde han vise ham, var Suhms Svar. Han foer ud, og efterat have udviist Schades to Tjenere fra det tilstødende Værelse, hvor de under den foregaaende Strid havde opholdt sig, med den Befaling, at de skulde vente deres Herre nede i Portgangen, vendte han kort efter tilbage med nogle haandfaste Folk, blandt hvilke befandt sig Husets Portner, en Matros fra Bremerholm. Han foer nu hen til Schade med de Ord: „Vi ville ingen Væsen mere have iaften. Hvis I ikke pakker Jer af Huset, vil vi lære Jer Veien." Nu opstod der et formeligt Haandgemæng og Slagsmaal. Da Schade atter vægrede sig ved at gaa, trak Suhm sin Kaarde og gav ham dermed et Slag paa Hovedet. Trojel kastede sig imellem dem, men han blev greben af Fru Brants Fuldmægtig, Carsten Jochumsen, kastet til Jorden og bænget til med Næveslag, saa at han ikke vidste af sig selv at sige før han befandt sig i Gaardsrummet. En lignende Medfart fik Schades Kammertjener Johan Friederich Fiedler, der vilde komme sin Herre til Hjælp. Schade havde imidlertid ligeledes trukket sin Kaarde, for at værge sig. Hvad der nu tildrog sig, fremgaaer ikke klart af Vidneforklaringen, eftersom de vigtigste Personer under Slagsmaalet havde været altfor meget beskjæftiget indbyrdes, til at de kunde have havt Øie for Andet. Saameget synes imidlertid afgjort, at Suhm tilføiede Schade et Stik i Underlivet, hvilket hidførte hans Død. Det er ogsaa oplyst ved Vidnesbyrd af

Moreaus egne Folk, at Suhm, der blev næsten hele Natten sammen med Lesser i Moreaus Bopæl for, som det antoges, at tilintetgjøre forskjellige kompromitterende Papirer, tørrede Blod af sin Kaarde.

Imidlertid taler meget for, at Schade ikke strax var sig bevidst at være saaret. Under Kampen var han trængt ud af Døren og ned i Portgangen. Her traf Trojel og Kammertjeneren ham lænende sig op til Væggen. Han klagede over Smerter i Hovedet og i Maven, men havde dog Besindelse nok til at befale sine to andre Folk, der nu kom til, at rekvirere Assistance fra Hovedvagten for at afspærre Huset, saa at Ingen kunde flygte. Der indfandt sig strax en Officer med 6 Mand, som begjærede at indlades. Dette blev dem imidlertid negtet, og da de, efter forgjæves at have truet med at ville slaa Porten ind, alligevel ikke fik Adgang, fandt de det rettest at trække sig tilbage med uforrettet Sag.

Støttende sig paa Trojel og sin Kammertjener var Schade i en meget lidende Tilstand naaet til sin Bolig paa Kjøbmagergade. Han blev strax bragt i Seng, og det viste sig da her, at han havde et dybt Kaardestik i Maven. Den tilkaldte Læge erklærede, at Saaret var meget farligt og at det utvivlsomt vilde have hans Død til Følge. Indtil det Sidste havde han sin fulde Bevidsthed. Efterat Pastor Mag. Lauritz Hylling havde beredt ham til Døden og givet ham den sidste Olie, afgav han for Notarius publicus From i Overværelse af sin Fader og Halvbroder en Erklæring om Begivenheden i Moreaus Bopæl, og den paafølgende Torsdag Morgen mellem Klokken 2 og 3 afgik han ved Døden, kun 33 Aar gammel.

Notarialforklaringen er saalydende:

„Anno 1703 den 19 Octbr. om Morgenen tiilig mellem 3 à 4 Slet haver Jeg Kongl. constitueret Notarius publicus efter foregaaende Begiering fra Velædle og Velbaarne Hr. Resident Jan de Schade indfundet mig udi hans logement her i Byen paa Kjøbmagergaden paa Hjørnet af H. Giestes Streede, tvert over for Hr. Presidient Nansens Huuß, hvor han er sengeliggende og heel svag gav tilkiende, at han i aftes, Klokken 10 til 11 blev advared, at den Kongl. Polske Envoyé Monsr. Moreau pludselig var død,

forføiede han sig hen i hans huus, udi Meening at ville forsegle hans Breve og documenter, Hr. Geheimeraad von Plessens Secrétaire Mr. Lesser beretted, at han efter hans Herres Ordre alt havde forseigled; hvor til han svarede, at han da vilde sette hans Seigl hos, og protesterede imod den giorde Forseigling. Imidlertid kom Cammer=Raad Suhm ind med en Hob andre Personer, og spurde hvem han, Declaranten, var; Der til han svarede at være Resident fra Kongen i Polen; og huis han ei tillige maatte forseigle, vilde han blive der den hele Nat, eller og lade hente Rettens Middel; hvor paa Hr. Cammer=Raad Suhm hug ham over Hovedet med hans Kaarde, og som han, Declaranten, derimod af Nodverge trekkede hans Kaarde igjen, og hans Broder, Mr. Johan Trojel, blev holdt tilbage ei at kunne hjelpe ham, blev han stukket ind i Livet.

Der til Vitterlighed under min Haand og hoßtrykte Notarial Signate Actum, teste Christiano Hartfelt.

Kiøbenhavn, ut supra.

Se. Rx. Majestatis Dania et Norv.
Notarius publicus.
G. From.

Af det Anførte synes det tilstrækkeligt at fremgaa, at skjøndt det neppe havde været Suhms Hensigt at skille Schade ved Livet, gik det Hele dog ud paa et Overfald, der kunde føre til en Katastrofe som den, der virkelig indtraadte. Alene den Omstændighed, at Suhm strax befalede Schades Folk at fjerne sig, og at han selv indfandt sig med endel Folk til sin Bistand, tyder derpaa. Som det efter Vidneforhøret lader til, var ogsaa Suhms Broder, Kapitain i Garden, Ernst Heinrich Suhm, tilstede ved Overfaldet, uden dog at have deltaget deri. Derimod er der al Føie til at antage, at han var sin Broder behjælpelig med at flygte. Der var nemlig gjort Anmeldelse om Overfaldet til Politiet, som beordrede Portenes Lukning, for at Kammerraad Suhm ikke skulde undslippe. Men den daværende Kommandant i Kjøbenhavn, Cormillon, en født Franskmand, var en fortrolig Ven af Kapitain Suhm, og det er ikke usandsynligt, at han ved dennes Overtalelse lod sig formaa til at

lade Kammerraad Suhm undslippe gjennem en af Portene. Forklædt kom han til Helsingør, gik ombord paa et seilfærdigt Skib til Jylland, og efter her at have holdt sig nogle Dage skjult paa et den Plessenske Familie tilhørende Gods, fandt han Leilighed til at undvige til Hamborg.

Begivenheden vakte en overordentlig Opsigt, ikke mindst derved, at en fremmed Magts Gesandt, der tillige var dansk født, var bleven Offer for et overlagt Overfald, men ogsaa fordi Drabsmanden hørte til en af de mest ansete Familier i Landet, nemlig Slægten Zaum eller Suhm, der paastod at være af fyrstelig Byrd ved at nedstamme fra den svenske Kong Valdemar og dennes Svigerinde Prindsesse Jutta af Danmark og havde Grene i Danmark, Norge, Sverrig og Tyskland. Buchhard Suhm var en Søn af Henrik Suhm, der gjorde sig fortjent under Kjøbenhavns Beleiring af de Svenske 1659, senere blev ansat som Generalkrigskommissair ved Armeen og til Løn for sine Fortjenester af Christian den Femte blev ophøiet i den danske Adelstand, efterat han i flere Aar havde havt en meget indbringende Post som Amtsforvalter i Grevskabet Pinneberg. Burchhard, født i Kjøbenhavn den 5te Juni 1666, lagde sig efter Studeringer og besøgte under den foran nævnte Lessers Tilsyn som Hovmester flere udenlandske Universiteter. Under Opholdet her havde han nogle Dueller og det lader overhovedet til, at han var af en heftig og trættekjær Karakter. Efterat han var vendt tilbage fra sin Udenlandsreise, blev han ansat som Fuldmægtig hos sin Fader i Pinneberg og giftede sig med en Datter af Amtsforvalter, Etatsraad Brüggemann i Segeberg. Da Henrik Suhm følte sig for svag og gammel til fremdeles at varetage sit Embede som Amtsforvalter, blev det paa hans Begjæring overdraget til Burchhard. Ved de forskjellige Besøg Burchhard v. Suhm paa Grund af sin Embedsstilling gjorde i Kjøbenhavn, blev han en intim Ven af Geheimeraad Plessen og kom derved i et fortroligt Forhold til Moreau. Posten som Amtsforvalter tiltalte ikke videre hans Ærgjerrighed, og i Haab om at opnaa en høiere Post enten i Danmark eller Udlandet søgte han sin Afsked, der blev ham bevilget den 1ste Mai 1703. Til-

skyndet af Plessen reiste han nu til Kjøbenhavn, og vi have set den Katastrofe, hvortil hans Ophold her førte.

Kong Frederik den Fjerde blev meget stærkt bevæget og heftig opbragt, da han erfarede, hvad der var passeret. Kongen havde personlig næret stor Godhed for Schade og ansaae sig tillige forpligtet mod den polske Regering til at lade foretage en streng Undersøgelse i denne Sag og faae Gjerningsmændene afstraffede. Den 13de October udgik der følgende kgl. Reskript til d'Hrr. Niels Krag, Etatsraad Niels Bentzen og Justitsraad Sigfred Frits Deverig:

„Saasom vi maae fornemme, at den polske Resident Schade skal om Natten mellem Tirsdag og Onsdag sidstforleden udi den afgangne polske Envoyé Moreaus Logement her i Staden saaledes være stukken og bleven beskadiget, at han anden Natten derefter ved Døden skal være afgangen; saa er Vores allern. Villie og Befaling, at I strax med al Fliid erkyndiger Eder udi den Afdødes Fader og andre hans nærmeste Paarørende Venners Hosværelse, om hvem derved haver været, og saasnart I haver faaet god Efterretning derom, samt om alle Omstændigheder som ved og efter afg. Moreaus Død ved Forseiglingen kan være forløben, saa og efter hvis Befaling det er skeet og ellers hvorledes dermed er tilgaaen, da samtlige Vedkommende for Eder paa en beleilig Tid og Sted lader fordre, dennem paa det Høieste examinerer og med det samme efter Loven i Eed tager, for at komme egentlig efter, hvorledes dermed i alt er tilgaaen, og ellers om hvad bemeldte Resident Schade udi hans Yderste dennem haver udsagt og hvad hans Folk med alle andre hosværende Folk derom kan være vidende, hvorpaa I os allerunderdanigst udførlig Relation om dens Beskaffenhed forderligst skriftlig haver at tilstille."

Der blev nu afholdt de foreløbige Forhør, hvortil Buchhardt v. Suhm, som dengang opholdt sig i Hamborg, blev indstævnet at give Møde med frit Leide mod Kaution, indtil Dommen var bleven afsagt. Han fandt det imidlertid raadeligst at udeblive og overdrog sin Broder, Kapitain Suhm, at varetage hans Ret. Som det lader til fandt Kongen ikke den Maade, hvorpaa Forhørene vare blevne drevne, ganske tilfredsstillende; thi under 3die November underrettedes

Kommissionen om, at den ikke mere skulde befatte sig med denne Sag, da Kongen havde fundet for godt at henvise den til dens rette Forum. Mulig hidrørte hans Utilfredshed navnlig derfra, at Lesser som et af de vigtigste Vidner ikke var bleven underkastet personligt Forhør. Geheimeraad Plessen havde nemlig vidst at gjøre sin Indflydelse gjældende hos Kommissionen og faaet denne til at fritage Lesser for at møde ved at beraabe sig paa, at de almindelige Regler ikke her kunde gjælde, forbi Lesser foruden at være hans (Plessens) Sekretair, i samme Egenskab var ansat hos Prinds Georg af Danmark, den engelske Dronning Annas Gemal, og derfor paa en vis Maade befandt sig i udenlandsk Tjeneste. I denne Skingrund og tillige i den Iver, hvormed Plessen paa anden Maade virkede i denne Sag, fandt Kongen en Bestyrkelse af den almindelige Mistanke, at Plessen havde været den egentlige Ophavsmand eller i ethvert Tilfælde den, der havde staaet bagved Attentatet. Plessen blev afskediget som Minister og det forbødes ham endog at vise sig ved Hoffet. Men herved tabte hverken han eller Suhms andre mægtige Venner Modet. Ved deres Forbindelser med Kong Augusts Omgivelser og navnlig med Grev Fleming bevirkede de, at den polske Konge under 13de December 1703 tilskrev Kong Frederik den Fjerde et Brev, der i dansk Oversættelse lyder saaledes:

„Vi have ikke villet undlade til Deres Majestæts allernaadigste Underretning at meddele, at Vi ikke blot naadigst approbere, hvad Deres Geheimeraad von Plessen har foretaget med de Moreauske Papirers Forsegling, men endog med sær kgl. Naade anerkjende den Iver, hvormed han har sørget for, at disse Brevskaber ere sikrede. Derimod have Vi med stor Mishag erfaret den Konduite, som den ihjelslagne Schade ved denne Leilighed har udvist, idet han har villet blande sig i en Sag, der var ham uvedkommende, forbi Vi alt længere Tid iforveien havde removeret ham fra hans Funktion."

Denne Skrivelse, der iøvrigt ganske svarer til Kong August den Stærkes flygtige og upaalidelige Karakter, undlod ikke at udøve den tilsigtede Virkning paa Frederik den Fjerde. Det fremgik jo aabenbart heraf, at den polske Konge ikke lagde nogensomhelst Vægt

paa Sagens videre Forfølgelse, ja, at han endog ønskede den stillet i Bero. Paa den anden Side gjorde ogsaa Suhms Venner og Paarørende, blandt disse især hans Broder, den fornævnte Kapitain Suhm, og hans Fætter, Holmens Chef, Admiral Ernst v. Stocken, alt muligt for at benytte den indtraadte Vending og at stemme Kongen for Overbærenhed. Uagtet de af Høiesteret fra den 3die til den 7de December foretagne Vidneforhør fuldstændigt godtgjorde, at Schades Død var bevirket ved et voldeligt Overfald, bestræbte man sig fra anden Side at fremstille Sagen som en simpel Rencontre og Drabet som en Følge af Nødværge*). Alt dette forfeilede ikke sin Virkning paa Kongen og førte omsider til, at den offentlige Anklage mod Suhm blev taget tilbage. Det karakteriserer de daværende Retstilstande, at Sligt kunde ske ved en Sag, der dreiede sig om et under høist graverende Omstændigheder foretaget Overfald og om et Drab, som det var det Offentliges simple Pligt at forfølge. For Enken var Budskabet herom et Tordenslag, dog lod hun ikke Modet falde. Hun bestormede baade den polske Konge og den danske Regering med Forestillinger, men Resultatet blev det samme. Hun fik den Besked, at fra det Offentliges Side kunde der ikke skee Noget, derimod stod det hende jo aabent ved et Privatsøgsmaal at paatale sin Ret. Hertil vilde hun dog nødig skride; dels vilde en slig Proces

*) I de Memoirer, som Capitain Suhm har efterladt sig, og som citeres i Prof. Olaus Heinrich Møllers „Hist. und genealogische Nachrichten von dem uralten adlichen Geschlecht derem von Zaum oder Suhm" osv. (Flensborg 1775) fremstilles Begivenheden ogsaa paa denne Maade. Det hedder heri, at Kammerraad Suhm ved Mødet i Moreaus Bopæl gik mellem Lesser og Schade, og da han med milde Ord søgte at tale den Sidstnævnte til Rette, blev denne saa opbragt, at han trak Kaarden og foer ind paa Suhm, medens hans Folk — der angives at have været 9 til 10 i Tallet — gjorde det Samme. Desuagtet lykkedes det Suhm ved Hjælp af en til Huset hørende Tjener at afværge Overfaldet og at jage Schade og hans Folk paa Døren. Det Usande og Urimelige i denne Fortælling ligger saa klart for Dagen, at man ikke behøver videre at dvæle derved.

koste mange Penge, og dels var hun da nødsaget til at forlænge sit Ophold et i Land, der ved hendes Mands Drab og ved de Intriger, der havde været i Gang for at forhindre den Skyldiges Afstraffelse, var bleven hende forhadt. Dertil kom, at Schades egen Fader, Rektor Peter Schade, raadede hende fra at forfølge Sagen videre, fordi han frygtede for Forfølgelse af Suhms mægtige Venner, foruden at der, som det fortælles, var lovet ham, at hans Søn Jesper Schade skulde have Rektorposten efter ham, hvis Sagen blev dysset ned. Men alle disse Hensyn veg dog for Enkens Ønske om at rense sin afdøde Husbonds Minde for den mod ham vakte Anklage, selv at have forvoldet sin Skjæbne, og at faae den Skyldige afstraffet. Der er ogsaa Grund til at antage, at Plessens Modstandere ved Hoffet bidrog til at modne hendes Beslutning om Sagsanlæggelse. En dygtig kjøbenhavnsk Sagfører, Prokurator Smith, der alt paa hendes Vegne havde ledet Vidneførselen, indankede Sagen for Høiesteret, medens Prokurator Kjeld Krag førte Sagen for Burchhard v. Suhm. Der optoges igjen Forhører, som yderligere godtgjorde Overfaldets graverende Beskaffenhed, og Aarsdagen efter Drabet, den 10de October 1704, faldt Høiesteretsdommen, saalydende: „Kammerraad Burchhard v. Suhm, som er overbevist om at have begaaet Drab paa den polske Resident Johan Schade, bør bøde Liv for Liv, og ved Sværdet til Døden at henrettes. Saa bør hans Hovedlod at være forbrudt, Halvdelen til den Dræbtes Arvinger, og Halvdelen til Hans kgl. Majestæt at være hjemfalden".

Denne Dom vakte stor Sensation. Det Høieste, man havde ventet, var Fængselsstraf, og mindst havde man troet, at Domstolene vilde komme til et saa yderligt Resultat. Imidlertid nærede man det Haab, at Kongen vilde gjøre Brug af sin Benaadningsret; men ogsaa deri fandt man sig skuffet, forsaavidt som der ufortøvet stræbedes til at konfiskere Burchhard v. Suhms rørlige og faste Eiendomme. Med en Dødsdom svævende over sit Hoved forblev Suhm i Udlandet, hvor da ogsaa hans Venner søgte at interessere sig for ham. Først opholdt han sig med sin Familie i Amsterdam. Her

fandt han en ivrig Beskytter i den danske Gesandt von Stöcken, der dog, da Hoiesteretsdommen var falden, ansaae det for rettest, at han forlod Holland. Derefter prøvede Suhm sin Lykke i Paris uden dog at opnaa nogen Ansættelse. Bedre gik det ham i London. Ved Plessens Indflydelse blev han af Dronning Annas Gemal, Prinds Georg af Danmark, benyttet 1706 som et Slags Krigskommissair ved Rhinen og i Italien. Ved Prindsens Død fik han sin Afsked, men hans gode Stjerne førte ham i Haag sammen med Kong August af Polen, for hvem han fremstillede sig som den haardt forfulgte Mand, der uskyldig havde lidt for at have varetaget den polske Krones Interesse i Sagen angaaende Moreau og Schade. Kong August fandt Behag i ham, han forstod tillige at indsmigre sig hos Grev Fleming, og der betroedes ham flere vigtige Missioner, navnlig til Paris, hvor det lykkedes ham at afslutte en Venskabstraktat mellem de to Riger. Andre diplomatiske Hverv udførte han med lignende Dygtighed, han udnævntes til Geheime-Krigsraad og nød tillige en for de Tider meget betydelig Gage. Kong August interesserede sig tillige paa anden Maade for ham. Ved sin Sammenkomst med Kong Frederik den Fjerde i Berlin i Sommeren 1709 talte han Suhms Sag og fik det Løfte, at han skulde blive benaadet, saafremt Konsistorium udtalte sig derfor. Det vides imidlertid ikke, at Konsistoriums Betænkning er bleven indhentet, ligesom det heller ikke kan sees, at Suhm nogensinde blev benaadet. Imidlertid vendte han aldrig tilbage til sit Fædreland. Fra 1714 til 1720 opholdt han sig i Paris som polsk Gesandt og døde der af Podagra, 54 Aar gammel.

Schades Enke reiste til Haag, hvor hun tilbragte Resten af sit Liv. Ifølge det forhen omtalte Skrift fik hun, trods alle Anstrengelser, ikke en Hvid af Suhms ifølge Hoiesteretsdommen konfiskerede Eiendomme. Overhovedet vidner Meget om, at hun blev yderst uretfærdig behandlet, og den Bitterhed, som udtales i det nævnte Skrift, er derfor meget forklarlig.

Schades Lig blev ført fra Kjøbenhavn til Roeskilde og den 8de Marts 1703 bisat i Domkirken med en udførlig Inskription paa

Kisten. Der udkom i Anledning af Begravelsen et Digt, betitlet: „Ærefanen over Høyædle og Velbaarne Hr. Resident Schades Hvilested", der begynder saaledes:

„Her hviler Schaden, der for han sig vilde tage
Sin Konges Ære an, uskyldig kom af Dage.
Bortsnapped blev hans Liv, udtapped blev hans Blod
Ved Mordermandens Dolk; det gaaer til Hierte-Rod."

En dansk Kapergast og Kaperiet.

Blandt de livlige Erindringer fra mine Drengeaar, fra Tyverne, indtage de, der knytte sig til et gammelt Ægtepar, en meget fremragende Plads. Samme Ægtepar, Kapitain Rønne og Hustru, eiede det Hus i Skvaldergade, hvor mine Forældre boede i en lang Række af Aar. Jeg var en daglig Gjæst hos dem, især var jeg den gamle Kones Yndling. „Er Du der igjen, din Bissekræmmer," sagde hun, naar hun lukkede mig op. Men jeg kunde se paa hende, at hun slet ikke var vred over mit Komme. Hun havde altid et og andet af „Godter" til mig, mest stegte Løgæbler. Og da hun mærkede, at jeg holdt meget af at læse Morskabsbøger, forsynede hun mig med saadanne af sin lille Bogsamling, ja leiede endog Bøger paa Wenninghausens Leiebibliothek alene for min Skyld. Og saa var hun uudtømmelig i at fortælle Eventyr og andre Historier. Det var Noget for mig.

Derved forklares da ogsaa, at jeg med Glæde og Erkjendtlighed tænker tilbage paa den brave Kone. Det var dog ikke det Eneste. Der var ved disse vore Værtsfolk en vis Romantik, som satte min ungdommelige Fantasi i Bevægelse. Det laa ikke i deres Personer, thi de vare jævne og dagligdags. Jeg seer dem endnu for mig. Mad. Rønne var en lille, temmelig spinkel Kone med et Ansigt fuldt af Rynker, hvorfra der blinkede et Par venlige lyseblaa Oine. Iført en mørk Hvergarnskjole, der kun ved Høitider afløstes af en Sirtses eller vel endog af en brocheret Silkekjole, med en skinnende hvid Brystdug og et Hovedtøi, der mindede om Fanøkvindernes, thi til dem hørte hun ved sin Fødsel, sad hun næsten stadig ved sin Rok eller sin Garnvinde, passiarende eller nynnende Sange, blandt hvilke især Abrahamsons „Vi alle Dig elske, livsalige Fred". Manden derimod tog sig mere imponerende ud, og ved at læse om Kapitain Cole' i Dickens, „Dombey & Søn" svævede Billedet af Rønne for mig. Ligesom denne var han en høi, noget krumbøiet Skikkelse med et af Vind og Veir brunet Ansigt fuld af skarpe Kanter. Men han var ikke defekt som Kaptein Cole, han havde begge sine forsvarlige Arme i god Behold og disse vare forsynede med Hænder, der i Størrelse og Tykkelse mindede om Bjørnelapper. Hans Hoved var bedækket med en Skov af graat Haar, og hans tykke Kindskæg, der dannede en Ring under Hagen, var hvidt som Sne. Der var noget Barskt i hans Væsen, som især viste sig i den Maade, hvorpaa han udstødte Ordene, men han var meget godmodig og sin „gamle Kjælling", som han stadig kaldte sin Hustru, holdt han inderlig af. Ved første Oiekast opdagede man, at man her havde en gammel Sømand, en rigtig Ulk, for sig, men hvad der derved særlig interessérede mig og ganske vist Andre, som traf sammen med ham, var, at han havde været Kaperkapitain, en af de mest bekjendte og en af de heldigste.

Og vidste man det ikke, kunde man næsten udfinde det af Møblementet. Skjønt Værelserne, især Stadsestuen, „Salen" som den kaldtes, vare meget rummelige, var der en saadan Masse af Møbler, at man næsten ikke kunde bevæge sig i dem. Der var Mahognichatoller, Dragkister, store Speile, Sofaer med Damaskes

Betræk, bløde Tæpper paa Gulvene, Prisme-Lysekroner — men altsammen med Spor af at være kjøbt paa forskjellige Auktioner, og saa at sige rodet sammen uden Smag eller Harmoni. Der var som blæst, thi Mad. Rønne var Proberheden selv, men det Hele lignede

en Marskandiserbutik, og det samme fandtes i Reglen hos andre Kaperførere, der ved at have Lykken med sig vare naaede til stor Velstand, det vil sige, hvis de ikke, hvilket som oftest var Tilfældet, havde levet i Sus og Dus og næsten ligesaa hurtigt havde sat deres Rigdom til som den var erhvervet. Med Rønne var det ikke sket, og det kunde han takke sin brave Kone for. Han selv havde været anlagt paa Lystighed og holdt af at faa sig en Svir med andre Kammerater. Hvorledes „Kjællingen" havde sat en Stopper derfor ved sine Overtalelser, det vidste han at fortælle Et

og Andet om, blandt Andet, at hun havde faaet ham til at kjøbe det Hus, som han nu eiede helt og holdent, saa at de nu paa deres gamle Dage ikke blot kunde leve ordentligt, men ogsaa efterlade deres eneste Datter, der var gift med en Mand i Jylland og havde en stor Børneflok, en ret anseelig Skilling.

Tro sin gamle Tilbøielighed for Søen gjorde han hver Dag en Tur ud til Toldboden, for, som han sagde, at „spytte i Vandet", og derved forsømte han sjældent at gjøre et Svinkeærinde ind i Toldbod Vinhus, hvor han næsten altid traf en gammel Bekjendt, med hvem han kunde drikke et Glas Vin. Derudover gik det ikke. At søge Brokkensbod, som han havde gjort i sine unge Dage, maaske mere end det var sundt for ham, det var under hans Værdighed som Kapitain og Dannebrogsmand, thi det var han.

Af mine Forældre havde jeg hørt Fortællinger om Kapere og Kapertog fra Krigens Tid, om hvorledes Den var bleven en rig Mand og havde holdt paa Pengene, og hvorledes Den havde sat dem overstyr. Saadant, især Bedrifterne, interesserede mig naturligvis høilig, og derfor kan man ogsaa forstaa, at jeg med et Slags Ærefrygt betragtede den Mand, der havde spillet en stor Rolle som Kaperfører. Rønne var til daglig Brug ikke synderlig snaksom. Iført en blaa Pijækkert med store Metalknapper, rygende paa en kort Merskumspibe, som han holdt med den ene Haand, medens den anden paa Sømandsvis hvilede paa Laaret, sad han i Reglen i en upolstret Læenestol, enten hørende taus til, hvad vi, hans Kone og jeg snakkede om, hvortil han mellemstunder gav sit Besyv, kort og fyndigt, eller han sad og læste i en Avis eller en gammel Historiebog. Men naar han saa om Aftenen efter Maden havde faaet sig et, to, ja undertiden tre Glas Punsch, kunde han faae Munden paa Gang, især naar Fader saae ind til Værtfolkene, og saa var det ganske naturligt, at han fortalte Adskilligt fra sit bevægede Liv først som Kapergast, siden som Kapitain paa en Skude, han havde kjøbt sig. Alt det slugte jeg med Begjærlighed.

Før jeg kommer dertil, skal jeg til Forstaaelse af den Art Krigsførelse, som Folkeretten vel ikke endnu ganske har opgivet, men som heldigvis nu sjældent bruges, anføre Følgende.

Berøvede vor Flaade ved Englændernes Rovertog i 1807 vare vi i den paafølgende Krig med England, paa hvis Side Sverrig i Begyndelsen slog sig, henviste til de Kanonbaade og mindre Orlogsskibe, der efterhaanden bleve byggede. Da dette selvfølgelig ikke var tilstrækkeligt til at udøve Gjengjældelsesretten mod England og til efter Evne at gjøre Fjendens Handel Afbræk, opmuntrede Regeringen Kaperiet. Enhver dansk Borger kunde efter Andragende faae Tilladelse til at udruste væbnede Fartøier med det Formaal at opbringe fjendtlige Koffardiskibe eller andre Magters, der havde engelske til fremmede Havne bestemte Varer ombord, eller som førte Krigskontrebande. Der var for Kaperiet udstedt et udførligt Reglement. Fartøiet skulde føres af en sokyndig Mand, der havde Patent som Skipper eller Styrmand, og der skulde stilles Kaution til Sikkerhed for Erstatning af den Skade, som ved mislig Benyttelse kunde afstedkommes, som f. Ex. Opbringelse af et en neutral eller venskabelig sindet Magt tilhørende Skib. En Priseret i Kystbyerne skulde afgjøre, hvorvidt Opbringelsen havde været lovlig, og fra denne Priseret kunde der appelleres til Over-Admiralitetsretten i Kjøbenhavn. Der var strenge Regler for de opbragte Skibes Undersøgelse, for Mandskabets Behandling, og der var Bestemmelser om Delingen af Prisgodset. Først var det fastsat, at Skib og Ladning med visse Afdrag til Stiftelser, Retsgebyhrer o. s. v. skulde tilfalde Kaperen og Pengene derfor fordeles mellem Rhedere, Kapitain og Mandskab efter visse Regler; senere blev det forandret derhen, at dette kun skulde gjælde, naar det tagne Skib var udskaaret af en Konvoy, hvormed jo var forbunden en ikke ringe Fare. Var Prisen derimod taget uden at være under Konvoy, tilfaldt Skibet Staten og Ladningen Kaperen.

Til at udruste Kapere dannede der sig Rhederier og Aktieselskaber. Den største Del af de udrustede Kapere var Smaafartøier, ofte endog aabne Baade, væbnede med et Par smaa Kanoner, Besætningen med Huggerter og Skydevaaben. Besætningen bestod som oftest af sammenrapsede Folk, Koffardimatroser, Lediggængere og Sjouere, som det var vanskeligt nok at holde under Tugt og Ave. Det var heller ikke sjældent at Orlogsfartøierne paa Statio-

nerne maatte anvende Strenghed for at faae dem til paa Søen at lystre Lovene. Naar disse Bander, der ikke vare stort bedre end Sørøvere — som Kaperiet overhoved strengt taget næsten maa betragtes som Sørøveri — med de let erhvervede Prisepenge vare i Land og selvfølgelig svirede dem op paa Værtshuse og i Kipper, begik de som oftest de groveste Optøier, som Politiet især i de mindre Byer havde sin Nød at styre.

Kapitain Rønne fortalte, hvorledes han ofte havde havt sin Hyre med Folkene, uagtet de, som tjente under ham, ikke hørte til de værste. Han maatte tidt betjene sig af Tampen for at skaffe Disciplin, og det var nærved en Gang, at han selv var bleven Offer for et Mytteri, der gik ud paa at kaste ham og Styrmanden overbord og bemægtige sig Fartøiet. I rette Tid blev det forhindret ved at en af Folkene, en gammel Koffardimatros, underrettede ham om, hvad der var i Gjære. Et Par af Anstifterne kom ogsaa i Rasphuset.

Rønne, født paa Bornholm, havde længe faret tilsøes og var Styrmand da han i denne Egenskab blev hyret af en Kapitain Wulffsen, der førte en stor og orlogsmæssig udrustet Kaper „Danneskjold“. Denne gjorde ikke faa Priser, en Gang i Løbet af nogle faa Dage endog sex, ja erobrede endog en engelsk Kanonbaad, hvorved der paa begge Sider vankede blodige Pander. Senere tog Rønne Tjeneste hos en for sin Dristighed meget bekjendt Kaperkaptain, Lars Petersen Raaber, der førte Skonnerten „Haabet“. Om dennes Meriter fortalte Rønne Et og Andet. Saaledes afskar Raaber en Dag i Sundet tæt op til den svenske Kyst to fjendtlige Kapere og en Galease fra en Konvoy, bestaaende af en Fregat og 2 „Gaffelmænd“, drev Kaperne paa Grund og tog den rigtladede Galease.

Saa var det, at Rønne for en Del af sine rigelige Prisepenge selv kjøbte sig et Fartøi, en anseelig Lugger, som han, efterat have erhvervet sig Kaperbrev, udrustede næsten orlogsmæssig med en stor Svingbasse, et Par mindre Kanoner og andre Sømandsvaaben. Besætningen, 24 Mand, fik han hurtig samlet, og saa gik han ud paa Eventyr.

Jeg lader ham nu selv fortælle, og skal jeg saa godt som det er mig muligt gjengive hans eiendommelige Maade, dog med en betydelig Formindskelse af de mange bjærve Sømandsudtryk, han betjente sig af.

„Det var den 19de Juli 1809," — fortalte han — „jeg husker det saa godt, for det var Dagen efter Kjællingens Geburtsdag, for jeg skal sige Dem, at vi vare allerede for et Aar siden splidsede. Det var en dum Streg, ikke sandt, Ane, men der er dog dummere Ting, jeg har gjort i mit Liv. Nok sagt, vi gik ud, og Kjællingen græd og flæbede — men jeg sa'e: „Inte forknyt, jeg skal nok hytte mig, pas Du bare paa Tøsungen i Vuggen." Lidt benauet var jeg, det skal jeg aldrig benægte. Men det gik strax over, saasnart vi var ude paa den salte Sø med strygende Vind. Vi krydsede et Par Dage i Sundet, men der var Ingenting at hole. Jeg og de Andre begyndte at blive kleinmodige, men saa sagde Styrmanden — en flink Ulk, som hed Karsten Knop, en Landsmand, Bornholmer — „Hør Kapitain," sa'e han; „her betaler det sig saagu ikke at farte om, skal vi ikke gjøre et lille Sving ind i Store Belt. — „Jo vel," sa'e jeg, „det var ikke saa galt." Saa satte vi Kludene til, Vinden var god, og ganske rigtig, vi var neppe kommen forbi Samsø, før Udkigsmanden varskoede en stor Konvoy. „Her er nok Bid," mente Styrmanden. „Mulig nok," sagde jeg, „men den store Karl der forude seer mig Satans forbægtig ud. Det er en Fregat, og se, der er ogsaa en Brig. Først maa vi hytte vort eget Skind, og saa se om der kan falde Noget af til os. Der er alletider en Dovenkrop, som ikke kan følge med." Og saa søgte vi ind til Bugten ved Svinninge, hvor man ikke let kunde faa Oie paa Skuden.

„Med rask Nordenvind kom nu Engelskmændene nærmere. Ganske rigtig, Konvoyen bestod af en Fregat med 30 Kanoner og en Orlogsbrig, og der var en halv Snes Koffardifartøier, alle godt ladede, og hvor løb Tænderne ikke i Vand paa os! De holdt sig ogsaa tæt til Orlogsmændene, for de kunde tænke, at der var Ugler i Mosen. Men det var rigtig som jeg havde tænkt mig. En halv Mils Vei bagefter kom et Par Skuder luskende som om de havde Beg i Hælene. Den første lod vi passere, men da saa den anden

nærmede sig Høiden af os, satte vi alle Klude til, og vips! var vi paa Siden af den. Det var et stort Fartøi, fuldt ladet til Vandgangen som vi kunde se. Vi bordede Skibet; det lod til, at Kapitainen vilde gjøre Modstand, men Svingbassen, rettet mod Dækket, og mine Folks Pistoler og Huggerter indgjød ham Respekt, og han maatte finde sig i det Uundgaaelige. Han lettede kun sit Hjerte med en Del God dam og andre Eder, som jeg blæste af. Men regeberlig gik vi frem. Jeg og Prisemesteren undersøgte Papirerne og tog dem i Forvaring, som befalet var, og Kapitain og Besætning, en halv Snes Mand, behandlede vi paa den pæneste Maade. Vi gik ind til Kallundborg med Prisen, der var ladet med The, Sukker, og andre gode Varer, en kostbar Ladning. Priseretten tilkjendte mig Skuden og Ladningen, det Hele var sine 60,000 Rdlr. værd, Stiftelserne fik Sit, Gebyrer, Rettergang og Toldvæsen blev betalt, og det var en kjøn Sum som tilfaldt mig og Besætningen. Kjællingen fik ogsaa en Silkekjole og en Foerværkskaabe, hvortil hun trængte. Og se, det Guldur, der hænger paa Væggen, hørte med til Udbyttet.

„Se, den Begyndelse var da ikke saa gal. Men det gik ikke altid saa heldigt. Jeg tog et Par Priser, som viste sig at være neutrale Magters. Jeg troede rigtignok der var noget Fikunteri, og Priseretten tilkjendte mig dem ogsaa, men Over-Admiralitetsretten gav dem fri, og jeg kom til at spytte i Bøssen. Der var dog dem, som det gik værre, og jeg skal ikke nægte, at det var mig en Fornøielse. Ser De, der var Spekulanter her i Kjøbenhavn, som kjøbte Prisepartier af Folkene paa Kaperskibe, der, mens de af dem tagne Priser endnu ikke vare prisdømte, trængte til Penge, og derfor solgte hver sin Andel langt under hvad der kunde ventes. Det var et Slags Lotteri. Blev Skuden og Ladningen prisdømt, tjente Spekulanterne svært, blev Skibet fritjendt tabte de deres Penge. Saadan var det Tilfældet med den ene af de omtalte Priser. Et Par Spekulanter havde slaaet sig sammen og afkjøbt mine Folk deres Parter for 16,000 Rdlr., saa blev Skibet frigivet, og Spekulanterne drev af med lange Næser, mens mine Folk lo dem ud. Der var for Resten ikke meget tilbage af hvad de paa den Maade havde tjent."

„Kom det ikke undertiden til en alvorlig Fægtning?" spurgte min Fader.

„Meget sjældent," svarede Rønne, „for vi vare næsten altid Overmændene, og Koffardikapitainerne vidste, hvad der vankede, naar de satte sig til Modværge. Men rigtignok kunde vi risikere at faae adskillige Kugler i Skroget eller faae Døde og Saarede, naar vi forsøgte paa nært Hold at udskære en Skude fra en Konvoy. Jeg havde ogsaa en Gang en slem Dyst med en Koffardifarer, en Engelskmand, der havde en kostbar Ladning, til hvis Forsvar der var et Par Kanoner og mange Mand, væbnet til Tænder med Geværer, Pistoler og Huggerter. Da vi søgte at borde Skuden, en Bark, modtoges vi af en saa kjøn Hilsen af Skraa og Geværkugler, at flere af os deisede om og et Par fik saameget saa de havde nok for denne Gang. Imidlertid lod vi os ikke kyse, vi gav dem Besked af alle Livsens Kræfter, vi entrede, og efter en Kamp paa Dækket, som jeg endnu har et Mærke af," vedblev han visende paa et bredt Ar over Kinden, „fik vi Bugt med Besætningen. Det var en droi Historie den, men den betalte sig. Skib og Ladning indbragte halvandethundredetusende Rigsdaler til Deling."

„Og saa skal jeg fortælle Dem en morsom Historie. Vi befandt os en Gang paa Vestkysten af Jylland, for der mente vi at kunne tage Englænderne paa første Haand. Men det varede længe for der kom Noget, og saa var det en Konvoy saa stærk og tæt, at der ikke var noget at gjøre. Kjed af at vente gik vi ind til Ringkjøbing. At der blev sviret svært, kan De nok tænke Dem. Men den værste var Prisemesteren, han kunde drikke som en Børstenbinder, men om han var nok saa fuld, kunde han dog passe sine Sager og gjøre Redelighed for hvad det skulde være. Vi havde mange Loier med den Karl, der ellers var saadan en lærd Mand. Som sagt, vi fik ham drukket dygtig paa Pelsen, han lagde sig saa lang han var ned paa Bænken og gav sig til at synge og skraale af fuld Hals, indtil han ikke kunde aarke mere. Midt i den Hurlumhei kom min Styrmand styrtende ind i Huset og meldte, at et Skib fra en Konvoy drev uden Mast for Vind og Veir. Det var Mad for Mons. Alle som En foer vi afsted, bærende Prisemesteren, for han

kunde ikke staa paa Benene. I et Nu var vi paa vor Skude, satte Seil til, fik Skibet halet ind og undersøgte det. Og saa skulde De have set Prisemesteren, Glæden over Fangsten havde fordrevet Perialen, han var saa ædru som en nyfødt Kattekilling, og godt var det samme. For Amerikaneren — det var Skipperen — han nægtede paa det Bestemteste at være gaaet under Konvoy, og saa gav Prisemesteren sig til at rumstere om i hele Skibet — og saa fandt han de engelske Papirer nok saa net og pynteligt i en Flæskeskinke — for man kjendte jo de Karles Fif — og saa var Amerikaneren leveret. Skibet blev erklæret for god Prise med Ladning og alt, og det var en god Fangst.

„De spørger, om det ikke gjorde En ondt for de Stakler, som saadan blev udplyndrede? De sagde det ikke saadan ligefrem, men Meningen var det dog. Ja, nuvel, udplyndrede, lad gaa — næsten det rette Ord — og Pirateri er det noget nær. Men ser De, som Du mig, saa jeg Dig. De Tyveknægte af Englændere havde forskyldt det — og endnu før Kaperiet herfra begyndte, havde de allerede opbragt flere danske Fartøier, ladede med Proviant til Norge. Og skulde vi saa taale det, og skulde vi saa lægge Hænderne i Skjødet? Nei, Faermin, det er der dog ingen Mening i. Og ser De, hvad det nu angaaer, at Staklerne, som De kaldte dem, blev udplyndrede, og mistede maaske alt, hvad de eiede, saa er det feil Bestik. Idetmindste de fleste eiede hverken Skib eller Ladning, de tilhørte rige Rhedere i England, de kunde nok taale Tabet, og kunde de ikke taale det, saa er det kun Løn som forskyldt. Men der kunde jo ogsaa være enkelte af disse Skippere, som det gik ud over. Saadan tog vi et Skib paa Jyllands Vestkyst, der var ladet med Ris og Stykgods. Skipperen var bleg som et Lig, da vi bordede det, og han sagde: „Nu er jeg en fattig Mand. Alt, hvad jeg eier, stikker i Skuden og Ladningen; min stakkels Kone og mine Børn, hvor skal de nu faae Brødet!“ Det sagde han paa sin Engelsk, men jeg forstod ham godt. Jeg troede han løi, men Papirerne udviste at det var Sandhed, at Skib og Ladning tilhørte ham. Om man ogsaa er Kapergast, og det kan just ikke hjælpe til at gjøre En blød om Hjertet, saa er man dog et Menneske, og jeg kan ikke nægte, det

gjorde mig ondt for Manden. Og jeg snakker ikke gjerne om det, men dog skal De vide, at Skipperen ikke forlod os ganske med tomme Lommer, da han vendte hjem. Og mine Folk var saagu' heller ikke slemme. Da jeg fortalte dem, at Skipperen nu ved at miste Skib og Ladning var tiggefærdig med Kone og Børn, var der ikke En, som ikke tilbød en Part af Prisepengene. Kommandør Fisker, som De maaske har hørt om, han sa'e ogsaa til mig, da han engang traf mig paa Toldboden: „Rønne, De har et godt Hjerte, har De, De er en skikkelig Kapergast," og saa svarede jeg: „Tak, Hr. Kommandør, De er altfor artig. Men finder De inte, at ved et Arbeide som vort, der just inte er saa meget prober i Moralitet, er det godt, at man ogsaa tænker lidt paa sine Medmennesker og at man husker paa, at Vorherre ser En paa Fingrene." — „Det har De Ret i," sae Kommandøren, trykkede min Haand og gik sin Vei. Det var nok ogsaa ham, der fik mig udnævnt til Dannebrogsmand."

Undertiden kom Talen paa andre Kaperførere og deres Wirthschaft. „Sig mig," sagde Rønne, henvendende sig til sin Kone, „det er længstsiden at jeg har set noget til Fru Bollesen. Har Du?" — „Det er ikke saa længe siden, hun var her," svarede Mad. Rønne; „men hvorfor skal Du altid saadan haane Stakkelen med at kalde hende Frue?" — „Jo, jeg kalder hende med den Titel, som hun selv har tiltaget sig i sine Velmagts- og Hovmodsdage, og Ordsproget siger jo: „Fruer skal have Fruenoder," sagde gal' Ane, hun slæbte sin Kaabe i Rendestenen." Nei, Fattige gjør jeg ikke Nar af, det har ogsaa en Gang været smaat, meget smaat for os. Men hun, der en Gang sad i stor Velstand, har selv forskyldt sin Skjæbne ved at ville leve som en Herremand og agere den Fine. Hendes Mand, det Skrog — han er nu død og begraven og godt var det, — han var saamænd ikke andet end Reiefanger, og jeg kan huske ham fra den Tid, han med Nettet over Skulderen gik raabende gjennem Byens Gader. Derfor var han lige god og der er honette Folk mellem dem. Men saa gik han som Matros paa Kaperi, tjente en Del Penge, fik saa, da han var en ret flink Sømand, en Kaper at føre for en Rheder, havde Lykken med sig og tjente mange Penge.

Men de fik Fødder at gaa paa: Fanden var faret i hans Kjælling, saavidt jeg veed sad hun som Ungmø nede ved Gammelstrand; men nu, hast Du mir nicht gesehen, nu blev der leiet en stor Leilighed, den blev møbleret som hos en Minister, Madamen fik fat paa en hel Del Snyltegjæster, som for at faae et Maaltid Mad, krebensede for hende, kaldte hende Fru Bollesen, som hun jo syntes rigtig godt om. Og der var Gjæsterering fra Morgen til Aften, Fruen havde sin Loge i Theatret, hvor hun indbød sine fine Veninder, ja, De vil ikke tro mig, men spørg kun Ane om det ikke er sandt, hun havde en Mamselle til sin Opvartning, som hun kaldte sin Kammerjomfru. Og Manden, som holdt af at pimpe, kunde faae sin Lyst styret, dog helst ude, for det fornemme Væsen, som Kjællingen havde indført, smagte ham slet ikke, og hun saae da ogsaa gjerne, at han var borte, for Reiemanden, mente hun, stak dog altid igjennem. Og for at faae Lov til at leve paa sin Maneer, var han villig til at give Pengene, ja Fru Bollesen blev endog Kassemesteren. Saadan gik det et Par Aar i Sus og Dus, men en skjønne Dag var Kassen læns. Det ene Stykke gik efter det andet til Marskandiseren, Assistentshuset og Pantejøden, og desto mere drak Bollesen, han fik saadan hvad man kalder Dilirium, døde, blev begravet paa Fattigkirkegaarden, og Fruen — ja hun lever nu af Andres Barmhjertighee. Der er Mange, som det er gaaet paa samme Maade, især hvor Kjællingen ikke har været saa fornuftig som mit gamle Rokkehoved derhenne."

Saadan fortalte og snakkede gamle Kapitain Rønne, naar han først havde faaet Munden paa Gang, og jeg hørte andægtig til. Ved her at opfriske disse Erindringer, kan jeg vel ikke vente, at Læserne skulle føle den samme Interesse ved Gjengivelsen som jeg har fundet ved Nedskrivningen. Men jeg troer dog, at forsaavidt som det vedrører en eiendommelig Tid og eiendommelige Tilstande, der ikke senere har havt noget Tilsvarende i vort Fædrelands Historie, har det dog nogen Krav paa at kjendes. Det saa meget mere, som der ikke existerer nogen samlet Fremstilling af Kapertiden, og den kun er meget flygtig berørt af de Forfattere, der have

behandlet vor Sømagts Historie og deri Søkrigen med England fra 1807 til 1813.

Til Slut fortjener det at nævnes, at Kaperiet afgav Æmne for et af Prof. Horn til Musik af Kunzen forfattet Syngespil „Kapertoget", som opførtes første Gang den 28de Oktober 1808, paa det kgl. Theater, men kun blev spillet 6 Gange, og, saavidt det kan skjønnes af Samtidiges Omtale, var et temmelig uheldigt Produkt.

Kjøbenhavnske Samfundsforhold paa Holbergs Tid.

Det Væsentligste af Efterstaaende blev skrevet til et herværende Blad i Anledning af Holbergs-Jubilæet den 3die Decbr. 1884. Hensigten var at fremdrage en Side af hans literære Virksomhed, der er mindre hyppig behandlet eller som ialtfald ikke har affødt en paa almindelige Læsere beregnet samlet Fremstilling, nemlig hvad der af det tilsvarende rige Stof i de Holbergske Lystspil, i Epistlerne og andre af hans Skrifter kan udledes til Belysning af Samfundslivet i Danmarks Hovedstad paa hans Tid. Holbergs store Betydning i den Retning har Oehlenschlæger givet et træffende Udtryk ved at udtale, at om Kjøbenhavn sank i Jorden og man kun om nogle hundrede Aar udgravede Holbergs Komedier, saa vilde man saa godt kjende hans Tidsalder deraf, som vi kjende den romerske Tid af Pompeji og Herkulanum.

Ved Udarbeidelsen havde jeg selvfølgelig benyttet de Oplysninger og Forklaringer, der ere tilveiebragte ved Werlauffs og andre Forfatteres Granskninger. Dengang var endnu Dr. Nielsens i Anledning af Jubilæet udgivne fortræffelige og udførlige Skrift

„Kjøbenhavn paa Holbergs Tid" ikke fuldt udkommet, og en Benyttelse deraf derfor udelukket ved Udarbeidelsen. Nu har jeg ved at optage Artiklen i nærværende Bog tilladt mig at benytte forskjellige Enkeltheder i nævnte Skrift, hvad jeg haaber den ærede Forfatter ikke optager ilde. Men selv derved gjør den aldeles ikke Krav paa nogen Fuldstændighed; med Holberg som Veileder indeholder den kun kulturhistoriske Billeder af vore Forfædres Levevis paa hans Tid, og som en Følge deraf er navnlig det topografiske Element udelukket, undtagen hvor det er nødvendigt at omtale Lokaliteter, der staa i Forbindelse med de enkelte Træk af det kjøbenhavnske Samfundsliv. Overhovedet har jeg deri saa nogenlunde fulgt samme Fremstillingsmaade som ved Skildringerne af Livet i Kjøbenhavn for et halvt Aarhundrede siden i min Bog „Fra det gamle Kongens Kjøbenhavn", med hvilket der da ogsaa gives Leilighed til at drage Paralleller fra et hundrede Aar tilbage i Tiden. Og deri, mener jeg, ligger Berettigelsen til Optagelsen i nærværende Samling.

En Bemærkning til bedre Forstaaelse og Opfattelse af det Følgende bør forudskikkes. Hvad der forekommer om Samfundslivet i Kjøbenhavn i Holbergs Lystspil vedrører egenlig kun en eneste Klasse, Middelstanden, og da nærmest den bemidlede Borgerstand. Men det er jo ogsaa denne, der, som Befolkningens Kjærne, kunde yde de mest karakteristiske Typer og afgive Speilbilleder for de Eiendommeligheder, der gjennem en komisk Opfattelse kunde være Gjenstand for Digterens Satire. Til denne Middelstand kunne jo ogsaa henregnes de pedantiske Videnskabsmænd, de bramarbasserende Officerer, de komiske Læger og Advokater, der optraadte i hans Stykker. At hverken Adel eller Geistlighed fandt en Plads i Galleriet, laa i Datidens Forhold. Holberg havde allerede ved Skrifter som „Peder Paars" erfaret, hvor misligt det var at støde de Store.

Men Satiren kan ogsaa virke indirekte, hvad der gjælder de Smaa, kan ogsaa gjælde de Store, og skjøndt han har henlagt Scenen i det eneste Stykke, hvor Adelige forekommer, „Don Ranudo di Colibrados", til Spanien, kan det neppe betvivles, at han derved ogsaa har sigtet til danske Don Ranudoer, ligesom han, naar han skildrer politiserende Haandværkere og deslige Folk i „Den politiske Kandestøber" og derved har henlagt Handlingen til Hamborg, utvivlsomt har sigtet til det politiske Kandestøberi, der i Kjøbenhavn paa hans Tid, ligesom nu, drevès paa Kroer og Kipper, og maaske derved havde bestemte Personer for Øie. I et bekjendt Ølhus i Pilestræde, hvis Vært hed Peter Larsen, skal nogle af de derværende Gjæster være gjenkjendte som Mønstre for dem, der i „Den politiske Kandestøber" politisere og kritisere „Borgermester og Raad".

Hvad der tillige har bevirket, at den kjøbenhavnske Borgerklasse, Mænd og Kvinder, har afgivet Holbergs mest bekjendte Figurer, har sikkert sin Grund deri, at han ved sin Livsførelse i sine yngre Dage meget bevægede sig i denne Del af Samfundet, med sit skarpe Blik aflurede dem deres Eiendommeligheder, deres gode og svage Sider, kortsagt kjendte dem ud og ind. At han for at anstille sine Jagttagelser til Bedste for sine satiriske og komiske Digtninge var, selv paa sine gamle Dage, en jævnlig Gjæst paa visse Vinhuse, hvoraf der nævnes flere bekjendte, skal dog neppe være rigtigt. Sligt stred mod hans hele Maade at leve paa. Dog har man hans egne Ord for, at han og en anden Gang gjæstede The- og Kaffehuse, hvorvel han ikke fandt sig videre hjemme der, og det kan ogsaa nok være, at han en sjælden Gang aflagde et Besøg i det nævnte Ølhus i Pilestræde. Man veed ogsaa fra ham selv, at det morede ham at faae en Passiar med Fruentimmer, fordi han derved, som han sagde, ikke behøvede at bryde sit Hoved. Frugterne deraf findes upaatvivlelig i de morsomme Samtaler i „Barselstuen". Det kan ogsaa nok være, at han fra sit Vindue i sin Bopæl paa store Kjøbmagergade ved Siden af David Stolemesters Gaard (Nr. 26) og senere fra sin Bopæl paa Hjørnet af Nygade og Gammeltorv fik Øie paa Et og Andet, som han kunde benytte ved Tegningen

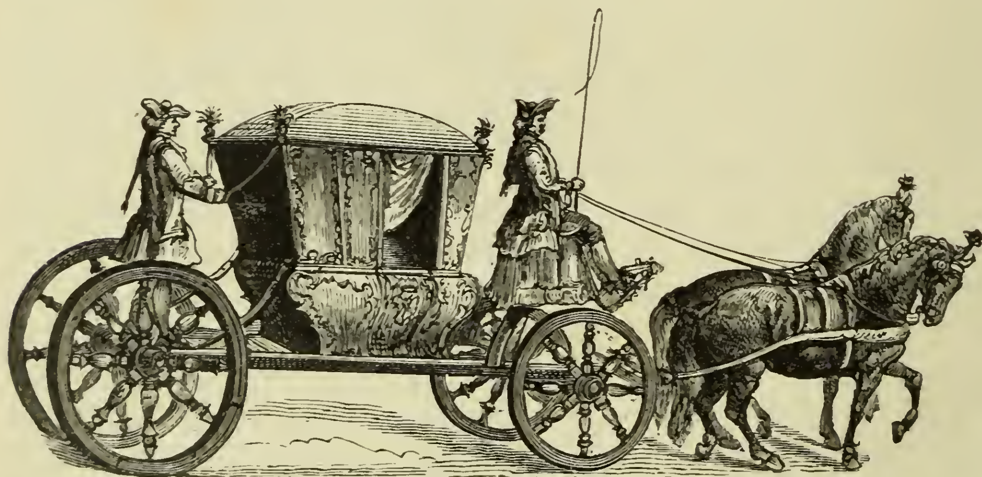
af sine komiske Figurer. Navnlig skal Gammeltorv i Holbergs Tid have været det Sted, hvor Kvaksalvere og deslige Personer havde deres Boder.

Det Billede, man gjennem Holbergs Lystspil faaer af det kjøbenhavnske Familieliv, har et vist patriarkalsk Præg. Husfaderen var den Myndighed, efter hvis Villie Alle maatte rette sig, d. v. s. hvis han ikke, som det undertiden hændte, var Tøffelregimente undergivet, som f. Ex. i „Pernilles korte Frøkenstand". Vel havde Husmoderen ogsaa et Ord med at sige i Lauget, men det veiede sjældent stort. De voxne Sønner og Døtre maa bøie sig under den faderlige Myndighed, og det er kun ved Hjælp af en eller anden Intrige, sjælden ved Overtalelse, at en Søn eller Datter kan opnaa noget, der strider mod Forældrenes Hensigter og Planer. I Lystspillene er det Kjærlighed og Ægteskab, hvorom dette gjælder, men derfra kan der sluttes til andre Forhold. Hustugten udøves. I „Jean de France" truer Jeronimus sin Datter med Mangelstokken, hvis det skulde falde hende ind at modsætte sig hans Villie.

Tjenestefolkenes Stilling i Familien er ligeledes et Vidnesbyrd om et patriarkalsk Samliv, som nu næsten ikke mere kjendes. Hos Holberg er Tjenestepigen med Fællesnavnet Pernille saa at sige et vigtigt Medlem af Familien. Hun tages med paa Raad, hun siger sin Mening ligefrem, og hvis den er Familieoverhovedets eller hans Hustrues modsat, tages det sjældent ilde op. Kun naar denne Meningstilkjendegivelse faaer en drøi eller altfor spydig Karakter, kan det hænde, at Husbonden vender det Laadne ud; men sjældent gaaer det saa vidt, at Pigen af den Grund jages af sin Tjeneste. Hun er sin Jomfrues Fortrolige, Tjeneren Sønnens. Det er ogsaa dem, som i Reglen lave den Intrige, hvorpaa Stykket er bygget. Dette Forhold synes imidlertid at have været fælles for alle Nationer, forsaavidt der kan dømmes efter dramatiske Arbeider fra den Tid. Det findes navnlig hos Molière, og ihvorvel denne i Meget har tjent Holberg til Forbillede, vilde han næppe have stillet Tjenestefolk

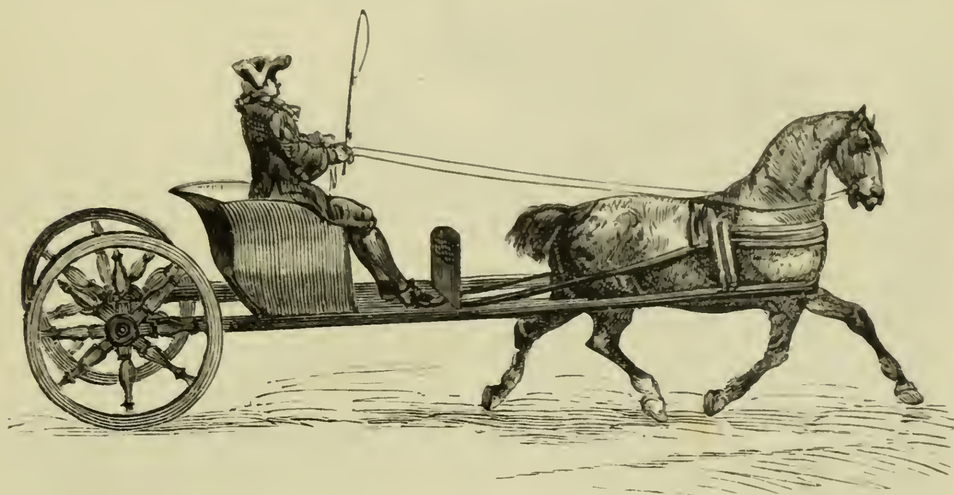
i et lignende Forhold til Herskabet, som den store franske Digter gjor, hvis det ikke var et Træk af det kjøbenhavnske Familieliv.

Mange Træk tyde paa, at den danske Middelstand i Hovedstaden paa den Tid, hvorom Talen er, havde antaget en fra tidligere Tider afvigende Levevis, der især fremtraadte i en vis Higen efter at synes fornem og at vise det i det Ydre, i Klædedragt, Tjenerskab, Ekvipage. I „Elleve Juni" siger anden Proprietair: „Man skulde tænke, her boede en Hob rige Folk i denne By; thi gaaer Du paa Gaden, saa kan Du ei komme frem for Heste, Vogne og spraglede Lakaier; kommer Du paa Børsen, saa er det lige ens, men skal Du have Dine Rente-Penge, saa hedder det: Monsieur, Han maa have Taalmodighed".

I et af sine Skrifter anstiller Holberg en Sammenligning mellem Levemaaden i Paris og i Kjøbenhavn. Han siger, at hvorvel Alting her er langt bedre Kjøb end i Paris, saa lever dog en borgerlig Familie med langt større Bekostning her end der. En hel Familie lader sig der nøie med 2 til 3 Værelser, her ikke uden med et helt Hus; der gaaes til Fods, her ages. Der har man nok i een Pige, her skal man have Stue-, Kokke- og Barne-Pige, Amme, Lakai, Kust og Gaardskarl o. s. v. Ogsaa Fremmede undrede sig over den Luxus, der herskede hos Borgerstanden i Klædedragt, men især hvad Kjoretøier angik. En tysk Reisende fortæller: „I Kjøben-

havn gaaer Ingen tilfods, alle age i Kareter. Man kan sværge paa, at Fodværk (Podagra) har her opslaaet sin Bolig. Aarsagerne til at Folk nødig gik tilfods, vare forskjellige. For det Første den omtalte Higen efter at være fornem, dernæst Klædedragten. Til Sko og hvide Svikkelstrømper, til Fløiels- og Silkedragter, til

friseret og pudret Haar eller Paryk, og til Hatten, som man næsten ligesaa tidt bar under Armen som paa Hovedet, passede vort Klima paa den Tid ikke mere end nu, og Gadernes unævnelige Smudsighed*) og den yderst slette Brolægning endnu mindre. Denne Brolægning bestod deri, at der midt i Gaden var anbragt en Række store Stene med Fald til begge Sider, saa at disse Stene bleve de eneste nogenlunde rene Steder i Gaderne.

Ogsaa Damernes Dragt var næsten uforenlig med at gaa tilfods. De store Fiskebensskjørter, om hvis Vidde neppe Krinolinetiden giver nogen Ide, de høihælede Sko, de sirlige Svikkelstrømper

*) I „Barselstuen" klager Else David Skolemesters over at Gadens Urenhed er saa stor, at „den ikke kan fortælles, afmales og beskrives," og i „Ulysses von Ithaka" svarer Trojanerne Kilian, da han spørger om Gadernes Beskaffenhed, at i Juni Maaned er de upaaklagelige, men Resten af Aaret kan man næppe gaa uden at drukne i Snavs.

og den kolossale, yderst kunstige, pudrede Haaropsats med en ganske lille Hat i Spidsen, alt det betingede absolut Befordring enten i Vogn eller Portechaise, thi ogsaa denne Art var stærk i Brug i Holbergs Tid og figurerer i hans Stykker.

Holbergs Mening om Fiskebensskjørterne fremgaaer af hans Skæmtebreve til Collegium politicum (365. Epistel). Det politiske Kollegium har besluttet at modarbeide den overhaandtagende Mode med de unaturlig brede Skjørter. Holberg bemærker hertil, at denne Nidkjærhed nok kan billiges, og at han selv længe har ønsket denne Modes Afskaffelse, „eftersom, uden at tale om dens Forfængelighed, den vanskaber Fruentimmeret i mine Øine saaledes, at om jeg skulde have i Sinde at gifte mig, maatte det enten blive med en Stue=Pige eller Bonde=Pige, som have en naturlig Dragt, med mindre udi

Ægteskabs-Kontrakten blev indført en Artikel om de harniskede Skjørters Nedlæggelse." Dog fraraader han, for meget at røre ved den Streng, thi Virkningen deraf kunde blive den, at Skjørterne kunde blive endnu bredere, og „at Jomfru N. N.'s Skjørt, som nu passerer for det største og haver naaet den yderste Gradium Latitudinis, som et Menneskes Skjørt kan naa vilde passere de af Naturen satte Tropicos og blive end bredere." Som et Bevis derpaa anfører Holberg, at da den hellige Cataldus gav sig til at prædike mod Fruentimmernes høie Hovedtoppe, udvirkede han ikke Andet, end at de voxede endnu en Etage høiere. Han mener ogsaa, at mange Mænd sætte Pris paa de brede Skjørter, fordi de med Kontraskarper og Jernudenværker kunne betragtes som en Forskandsning for deres Hustruers og Døtres Ære, og at den ikke er saa let at bestorme som i gamle Dage.

Klædedragtens Art og Form kjende vistnok Alle, der have bivaanet Opførelsen af Holbergske Stykker paa det kgl. Theater. Besat med Guld- og Sølvgalloner, med emaillerede Knapper, undertiden af kostbare Stoffer, som Fløiel og Silke, og rigt broderet, var Mandfolkenes Dragt især i de bemidlede Klasser meget kostbar og langt dyrere end den i Reglen nu er. For at indskrænke denne Luxus blev der ved Forordn. af 1ste Febr. 1717 lagt en særlig Skat paa saadanne kostbart udstyrede Dragter, ja endog paa hver enkelt Stykke deraf, og det samme var Tilfældet med Kvindedragter af Brokade og guld- eller sølvindvirkede Stoffer, men stort hjalp det dog neppe til Indskrænkningen.

Lignende Skat blev der lagt paa Parykker. For den nuværende Generation er det uforstaaeligt, hvorledes en saa unaturlig, ubekvem og sikkert usund, tillige kostbar Mode som den, at bære Paryk, kunde finde Indgang i den Grad, at Alle, lige fra Drengen til Oldingen, bar den, og at den grasserede i næsten alle civiliserede Lande. At man, for at bære en Paryk, som oftest maatte lade Hovedet rage eller i ethvert Tilfælde holde Haaret under Saxen, viste tilstrækkelig Modens Unatur. Det Skadelige for Helbreden fremgaaer deraf, at Uddunstningernes naturlige Løb standsedes. Holberg udtaler sig ogsaa paa flere Steder mod Parykkerne, men

selv var han nødsaget til at lade sig male med Alongeparyk, for ikke at synes altfor sær.

I Kjøbenhavn var der selvfølgelig en Mængde Parykmagere. En af disse, en Sieur Drubin, boende i Dronningens Tvergade, syntes at være meget søgt. Han beskjæftigede en Snes Arbeidere, og hans Butik var ikke alene godt forsynet, men han lod undertiden alle Slags brugelige Parykker sælge ved offentlig Auktion. Tillige forstod han at tildrage sig Opmærksomhed ved Avertissementer i kjøbenhavnske Aviser. Et af disse opregner Navnene paa de forskjellige Parykker, han forfærdiger, som det tilføies, fordetmeste af purt Menneskehaar. Deriblandt Alonge-Parykken, Abbé-Parykken, spanske- og Naturel-Parykker, Negligé-Parykker med to Pidske, Pung-Parykker — „saa og en Del meget fuldkomne og tykke Borger-Parykker, alle med skæve og forskaarne Frisurer." De mere stadselige Parykker vare meget dyre; der var dem, som kostede fra 50 til 100 Rdlr. Stykket. Den Mode, at bære Paryk, holdt sig til ind i nærværende Aarhundrede. Jeg kan fra min Barndom huske Folk, der bar Alongeparykker. Parykker med Pidsk og Pung vare da heller ikke nogen Sjældenhed.

En anden Mode var den at bære Kaarde, neppe saameget til Angreb og Forsvar som til Prydelse. Det gik saavidt, at selv simple Haandværksfolk viste sig med den. I „Den ellevte Juni" fortæller den ene Proprietarius, at da han var paa Børsen, opnaaede han ikke at faae Penge, men „fik ei andet end revne Strømper af Kaarder og Lysespid, som man stak mig i Benene med." Da Alle gik med Kaarde maatte man ogsaa forstaa, at bruge den. Der var derfor ikke faa Fægteskoler og Fægtemestere i Kjøbenhavn, og det lader til, at det var en indbringende Forretning. Af Magistraten var der endog ansat en Stads-Fægtemester, som dog neppe blev lønnet af Byen.

Endnu fortjener en Mode at omtales, den, at holde Skjødehunde. Da Herman v. Bremenfeldt troer sig at være kommen til Ære og Værdighed og derfor underviser sin Hustru i, hvorledes hun skal bære sig ad med at være fornem, siger han bl. a.: „I skal ogsaa lægge Jer en Skjødehund til, hvilken I skal elske som Jer

egen Dotter, thi det er ogsaa fornemme. Vor Nabokone Arianke har en smuk Hund, som hun nok laaner Jer til vi selv kan faae en. Hunden skal I give et fransk Navn, som jeg nok skal hitte paa naar jeg faaer Stunder at tænke mig om. Den skal idelig ligge i Jert Skjød, og I skal i det ringeste en halv Snes Gange kysse den, naar der er Fremmede". Holbergs saakaldte Tragedie „Melampe" er bygget paa Striden om en Skjødehund. Mulig har han derved sigtet til en Gravskrift af den berømte Frederik Rostgaard over „den rare Mynde Melampus, som tjente i Geheimeraadinde Harboes Gaard og som blev skudt af en Skytte". I sine andre Skrifter kommer Holberg ogsaa oftere tilbage paa denne Mode. I en af Epistlerne siger han, at de smaa Hunde „kan foraarsage Ekkel, efterdi de trakteres ligesom Børn udi et Hus, saa at mangen Matrone har sine Tanker mere fæstede til hendes Skjødehund end til hendes Børn".

Om Levemaaden giver forskjellige Træk i Holbegrs Lystspil Formodning, at den til daglig Brug var temmelig tarvelig, men at der ved selskabelige Sammenkomster og Gjæstebud samt ved Familiefester blev udfoldet stor Ødselhed med mange Retter og kostbare Drikkevarer. Overhoved var Drukkenskab almindelig paa Holbergs Tid, og han siger et Sted, at det er gamle skikkelige Folks daglige Vane at gaa drukne hver Aften til Sengs. Desværre foregik Hoffet med et slet Exempel; som bekjendt var Frederik den Femte i høi Grad hengiven til denne Last, der ogsaa gjorde en tidlig Ende paa hans Liv.

Af Overdaadigheden blandt Smaa- og Middelstandsfolk giver Troels en drastisk Skildring i den Samtale, som aabner „Barselstuen". Efter at have omtalt de store Anstalter, der gjøres for at hele Staden skal vide, at den eller den er nedkommen med et Barn, siger han: „Skal der giftes, maa der lige saa mange Folk sammen for at æde og drikke op mere, end en stakkels Haandværksmand kan fortjene i 4 Aar igjen. Derfor har man i gamle Dage hittet paa den Mode, at den halve By skulde ofre og give Brudegave; thi ellers maatte en stor Del dandse lige fra Bryluppet til Slutteriet .... Vil jeg begive mig fra Bryllupper til Begravelser, da finder jeg ligesaa megen Galskab ved de sidste som ved de første. En stakkels Kone mister sin Mand, som jeg sætter efterlader hende nogle Skillinger, som hun ved Forsynlighed kan leve af. Fornuften siger, hun skal conservere dem; men Moden siger, hun skal give sin Mand en hæderlig Begravelse. Det er at sige paa anden Dansk, hun skal udstaffere det døde Legeme, betrække alle Vægge, Stole, Stuepiger, Kokkepiger, Ammer, Kuske, Heste (med Tiden skal vel Skjødehundene overtrækkes ogsaa) med Sort; hun skal gjøre saadan en hæderlig Begravelse, at hun Intet har tilbage at føre et hæderligt Levnet med" o. s. v. Paa et andet Sted siger Troels: „Kommer man til en Skrædders eller Skomagers Bryllup, bliver man modtagen med Trommer og Valdhorn, sat ved et Bord saa langt som fra Kyndelmisse til Paaske, sigtet fuldt af kostbare Retter". Hertil bemærker Werlauff, at Trompetblæsere og anden Musik ved Bryllupper var meget almindelig, og oplyser tillige, at der blev blæst paa Trompeter ved Brudefolkenes Gang eller Kjørsel til og fra Kirken. Stadsmusikanten havde en Taxt for saadan Opvartning med Musik, der rettede sig efter de forskjellige Samfundsklasser. Var der velstaaende Folk, som ikke forlangte hans Tjeneste ved saadan Leilighed, maatte de endda erlægge 2 Rdlr. i Erstatning.

Holbergs „Barselstue" giver overhoved mere end noget andet af hans Lystspil et levende Maleri af det borgerlige Liv i Kjøbenhavn ved et stort Antal grundkomiske Figurer og ved pudserlige Træk. At Barselstuen fik den Karakter, som han saa ypperlig har skildret, synes næsten at hidrøre fra selve Lovgivningen, idet danske

Lov 2—8—9 paabod Barselkonen at holde sig inde 5 til 6 Uger efter Nedkomsten, efter hvilken Tid hun skulde holde sin Kirkegang. For at hun ikke skulde kjede sig for meget i denne lange Tid, skulde Slægtninge, Venner og Bekjendte besøge hende. Hun skulde modtage dem, liggende i en prægtig Seng, og i „Barselstuens" første Stiftelse laa ogsaa Barselkonen i Sengen. I min Ungdom blev Barselkonens Rolle udført af en Skuespiller. Naturligvis maatte de Besøgende tракteres, og hvad der gik med ved saadan Leilighed, derom faaer man Besked i den stakkels Corfitz's Beklagelser, som ogsaa gjælde de Drikkepenge, han maa give Pigerne, der bringe Barselmad. Datidens Overtro medførte, at den arme Barselkone var belemret med Signekjærlinger, der ved Signen og Maalen skulde vogte Moder og Barn for onde Magters Indflydelse, og med Kvaksalvere og Læger, hvis Samkvem og Sammenstød er skildret i saa ypperlige Scener. Hvor overordenlig komisk end den Konversation er, som de besøgende Damer føre i „Barselstuen", er der neppe nogen stor Overdrivelse tilstede. Den er sikkert et Billede af Virkeligheden, set i det Komiskes Hulspeil, og det almindelig gængse Ord „Faddersladder" og „Faddersnak" bekræfter det. Holberg har utvivlsomt fra sine egne Besøg i Barselstuer hentet Stof baade til Stykkets komiske Kvindefigurer og til Samtalerne. En Replik antyder en eiendommelig Skik, nemlig at Mænd, som vovede sig ind i en Barselstue, risikerede at miste Hatten, d. v. s. at Vaagekonen tog den og først udleverede den mod en Drikkeskilling. Dette forekommer i den første Udgave af Barselstuen.

Ved Traktementet i „Barselstuen" udgjorde Kaffe den væsenligste Bestanddel. Kaffens Brug var ligesom Theen paa den Tid et halvthundrede Aar gammel i de nordiske Lande, og i Holbergs Barndom kjendtes den næsten ikke. Han fandt begge selv tjenlig for sin Helbred og siger i sine Epistler: „Hvis ingen anden Nytte var med The og Kaffe, var dog denne, at Drukkenskab, som tilforn gik saa meget i Svang, derved temmelig er kommen af Brug. Nu kunne vore Hustruer og Døtre gjøre Udflugter en Efteraarsdag og komme ganske ædru tilbage. Dette kunde ikke ske i gamle Dage, da man ikke havde andet at byde de Besøgende uden Gyldenvand,

Spanskbittervin, Luttendrank, hvoraf et Fruentimmer maatte pimpe lidt paa hvert Sted. Der var ogsaa paa Holbergs Tid baade Kaffe- og Ølhuse i Kjøbenhavn. I „Jean de France" betegner Jeronimus det som „allamodisk" at gaa paa Kaffehus. Desto flere vare Vinhusenes Antal, hvor der var siddende Gjæster. Vinhandelen var den Gang aabenbart meget indbringende. Apicius i den „Vægelsindede" siger, at naar han smager en Vin, kan han sige, om den er fra Abelsteen, Bech, Soel, Fabricius eller Biehl. Han nævner derved de anseeligste Viinhandlere i Kjøbenhavn; de havde næsten alle deres Udsalg i Gaderne omkring Kristiansborg Slot. Paa Kjøbmagergade var der ogsaa to bekjendte Vinudsalg: „De tre Romere" og „Cabo de bonne Esperance".

Et Thema for Konversationen i „Barselstuen" dreier sig om Snustobak, og det er heller ikke til at undres over, da den var i saa almindelig Brug. Der blev langt mere snuset end røget Tobak (Cigarer kjendte man ikke den Gang), og en Tobaksdaase var en ligesaa stor Nødvendighed for en Dame som for en Kavaller. Ved Samtalen mellem Øllegaard Sværdfegers og Dorthe Knapmagers bliver man ikke blot bekjendt med de forskjellige Sorter, saasom kjøbenhavnsk Tobak, Ascherah, Havanna og Spadille, men ogsaa med forskjellige Personer, der havde Tobaksudsalg, saasom Baltzer, Lovise, franske Marie o. fl. a. I 91. Epistel omtaler Holberg Tobakkens Brug ogsaa i Form af Røgtobak. Han vil vel ikke disputere om Smagen, men finder, at der er ingen „naturlig Angenemhed i Røgen, item at Stuer derved skidnes og Klæder fordærves, ikke at tale om, at mange Ulykker og Ildebrande ere foraarsagede af Tobaks-Piben". At Skraatobak allerede brugtes paa hans Tid, synes at fremgaa af hans Bemærkning, at den „endog paa visse Steder tygges, især af norske Bønder, som udi dens Tyggen finde en Himmel-Smag."

Paa Holbergs Tid stod man tidlig op og gik tidlig til Sengs. Dette kan alene sluttes deraf, at Høiesteret skulde begynde sine Arbeider Kl. 6 om Morgenen. I Theatret begyndte Forestillingerne Kl. 5 om Eftermiddagen og sluttedes i Reglen mellem 7 og 8. Af andre betegnende Træk kan nævnes, at en velstaaende Mand i

Reglen fulgtes paa Gaden af en Tjener, som bar hans Kappe (Kappedrager), og at han om Aftenen blev lyst hjem med Haandlygte. Dette fandt endog Sted efter Indretningen af faste Gadelygter. Forskjellige Scener i de holbergske Lystspil, „Jacob v. Thyboe“ og „Den Vægelsindede“, tyde paa, at det den Gang var Skik at bringe Damerne Serenader, hvad han selvfølgelig gjør sig lystig over. Musiken blev overhoved stærkt dyrket paa Holbergs Tid. Man brugte Musik ved alle Leiligheder. I „Den pantsatte Bondedreng“, hvor der spilles ved Gildet, fortæller den ene Musikant, at han skal hen til et Bryllup hos en Skomager, hvor der skal blæses Trompet, naar Gjæsterne komme. Hertil svarer Troels tidligere citerede Udtalelse. Et Billede fra den Tid viser, at man ogsaa seilede med Musik; i en Baad sees en Mand staaende i Forstavnen, blæsende paa Trompet, og to andre spillende Basfiol og Harpe.

Det snærpede Væsen gik sikkert ogsaa stærkt i Svang og var derfor Gjenstand for Holbergs Satire. „Vore Efterkommere,“ siger

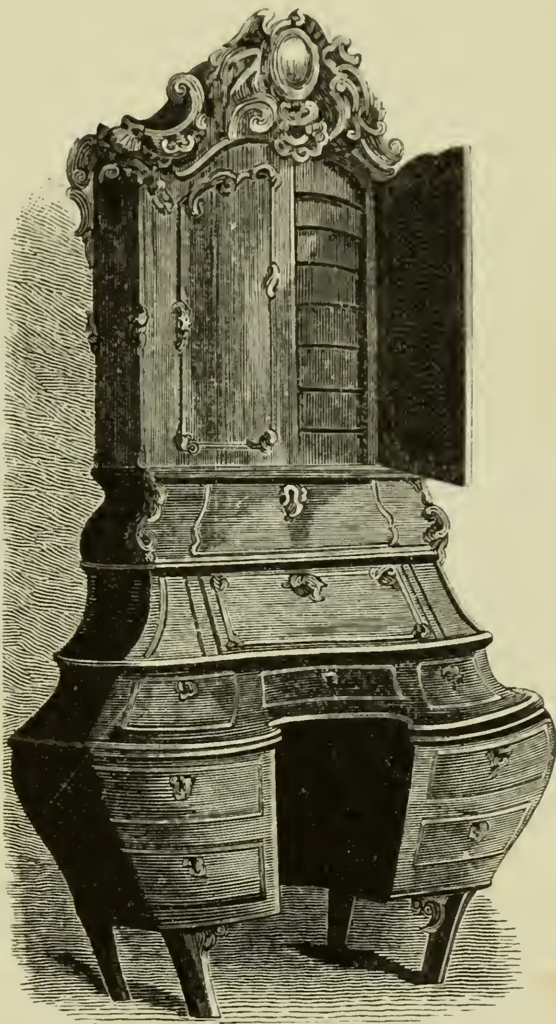

han, „ville næppe bare sig for Latter, naar de høre, at man har brugt saadanne Talemaader som: „Mine Sko og Strømper for høviske Øren at tale; min Skjorte med Permission at sige." Som en Mundsmag paa Datidens Kurtiseren kan anføres Apicius' Replik i „Den Vægelsindede": „Ak, charmante Jomfru, maa jeg kun røre med den lille Finger paa hendes Bryst." „Min Balsambøsse," „min Sirupskrukke" vare sikkert almindelige Kjælenavne paa hans Tid. Man var overhoved i de dannede Klasser meget ceremoniel. Haandkys og Reverentser udgjorde en vigtig Bestanddel af den gode Tone og indøvedes af Dandsemesteren. I Brevskrivning gjorde noget Lignende sig gjældende. Den Indbydelse til Bryllup, som Vielgeschrei i „Den Stundesløse" under hyppige Afbrydelser dikterer Skriveren, er grebeh ud af Virkeligheden og kan tjene til Exempel paa Brevstilen. I „Den ellevte Juni" gives 5 Formularer til Udskrifter paa Breve. Den første af disse lyder saaledes: „Hæderlige og vellærde Niels Christensen, Sacrosanctæ Theologiæ Studiosus Hafniam."

Higen efter Rang og Titler udgjør som bekjendt Æmnet for Holbergs Stykke „Den honnette Ambition". Det har han ogsaa behandlet paa andre Steder, som f. Ex. i „Melampe", hvor Sganarell siger: „For 40 Aar siden hed de største Mænd Ærlige og Velbyrdige . . . men nu er det kommet saavidt, at Borgermestere hedde Excellencer og Præster Eminencer, Kræmmere Marchands trés renommés, Borgerdøtre Frøkener, Kokkepiger Mammeseller, ja Bønder ogsaa skammer sig ved at være agtbare og ærlige."

Det gamle „Husbond", som Tjenestefolk brugte, var i saakaldte bedre Familier afløst af „Herre" og naar Vanen i saa Henseende gik over Optugtelsen, kunde det hænde, at Tjeneren, som Per i „Jacob von Thyboe", fik en alvorlig Irettesættelse. Borgerkoner, som i ældre Tid kun kaldtes ved deres Navn, som f. Ex. Anna Per Iversens, prætenderede nu at kaldes Madame. Derfor bliver Ane Kandestøbers i „Barselstuen" meget vred fordi Ingeborg Blytækkers tiltaler hende efter gammel Vis, og hun siger: „Jeg bilder mig ind at være ligesaa god Madame som hun, ja trods saa god, thi der er dog nogen Forskjel paa en Kandestøber og en lumpen Blytækker."

I „Jean de France“ gives en Skildring af den Mani for Udenlandsreiser, som efterhaanden havde udviklet sig og endog naaet Befolkningens lavere Lag. I hans Danmarks og Norges Beskrivelse omtaler han den Beundring, som vises for Alt, hvad der kommer fra fremmede Steder, „hvoraf flyder de Ueiligheder, at alle, endogsaa de, som liden Evne have, gjøre udenlandske Reiser, og komme nogne tilbage.“ Denne og lignende Overdaadighed førte da ogsaa til, at det gik tilbage for mange, og at de tilsidst, som det omtales paa flere Steder, maatte lade „sætte Bækken for Kirkedøren.“ Det var den Gang en temmelig almindelig Maade at indsamle Almisser paa enten til Fattigfolk eller til andre Formaal.

I borgerlige Huse udgjorde Skabe og Dragkister vel en væsenlig Del af Bohavet. Men de begyndte dog nu at fortrænges af mere statelige Møbler, saasom Chatoller med Speilglas i Dørene og Komoder. En samtidig Skribent omtaler, at smaa Marmorborde med forgyldte Løvefødder vare meget yndede. Paa Senge-Omhængene blev der anvendt en ikke ringe Luxus; de vare som oftest af Damast eller Taft og kunde løbe op til 4 til 500 Kr. Bordtøiet

var i Reglen af Tin, først i Aarhundredets Slutning traadte Porcellæn eller Fajance i Stedet.

Ligesom det undertiden nu er Tilfældet, var der Gader, som vare beboede af særegne Handels- og Haandværksfag. Saaledes havde Bryggerne hjemme paa Nørregade, Vinhandlerne paa Amagertorv, Skomagerne i Klosterstræde og Skoubogade (et forvansket Navn af Skovboderne, som Gaden tidligere hed). Hos Haandværkerne gjorde der sig en honnet Ambition gjældende, den ene mente sig fornemmere end den anden, hvorom morsomme Scener i „Barselstuen“ vidne. Men overhoved var der mellem Stænderne en skarp Sondering, der undertiden steg til Fjendskab, som f. Ex. mellem Studenter og Officerer, hvorom Optrinene mellem Jakob v. Thyboe og Stygotius give en Ide. Kjøbenhavns Historie fra den Tid frembyder Exempler paa Stridigheder mellem de to Parter, der gik over til blodigt Haandgemæng. At Spændingen og Stridslysten mellem de forskjellige Stænder avlede Dueller, er forklarligt nok. „Grønland“ nævnes i „Den Vægelsindede“ som det Sted, hvor Dueller gik for sig. Grønland var Navnet paa en den Gang øde Plads mellem Citadellet og den daværende Østerport, hvoraf en Del siden anvendtes til Esplanaden, til Udvidelsen af Nyboder og til Anlæg af Husarkasernen. I „Barselstuen“ fortæller Officeren: „Jeg havde en liden Affære med en fremmed Officer igaar Eftermiddags, som jeg stak ihjel, unter uns gesagt, ved Fuglestangen.“ Denne Fuglestang var anbragt temmelig langt udenfor Byen, omtrent der, hvor Tagens Vei nu er, og blev benyttet af Falkonermesteren til Falkedressur. Ogsaa i „Det lykkelige Skibbrud“ antydes, at Stedet den Gang var en Skueplads for Dueller. Dueller fandt ogsaa Sted paa Nørrebro ved Ravnsborg.

Naar ovenfor den Sondring er omtalt, som fandt Sted mellem Samfundsklasserne, saa gjælder det især Jøderne. De Jøder, der optræde i Holbergs Komedier, svare aldeles til den fortrykte Pariastilling, som de indtog paa hans Tid. De vare kun henviste til Smaahandel og Aager, og deres Samkvem med de Kristne indskrænkede sig ogsaa kun dertil. De fleste af dem boede i usle Huse

i Læderstræde. Dette var Tilfældet temmelig langt ind i nærværende Aarhundrede.

Til Kjøbenhavnernes Forlystelser hørte selvfølgelig ligesom nu Theatret, der allerførst ved Holberg fik det Præg af national Skueplads, som det senere har søgt at hævde. Begyndelsen skete paa Capions Theater i Grønnegade, hvor Holbergs første Stykke „Den politiske Kandestøber“ blev opført i September 1722 og senere flere af hans andre Arbeider. Her blev der spillet til 1728, da den store Ildebrand ødelagde en stor Del af Staden. Derved, men ogsaa særlig ved den Tvang, der var paalagt det offentlige Liv ved Christian den Sjettes bigotte, Hykleri avlende Regering, indtraadte der en Stansning i Theatervirksomheden, som varede ikke mindre end 16 Aar. Saa døde Christian den Sjette, Frederik den Femte besteg Tronen, og med ham indtraadte en Vending til det Bedre, som ogsaa viste sig deri, at Skuespillene atter begyndte. Dette skete den 14. April 1747 i „Bergs Hus“ i Læderstræde Nr. 13, hvor der blev spillet, indtil Theatret paa Kongens Nytorv var opført og kunde tages i Brug, hvilket skete den 16. November 1748. Holbergs bedste dramatiske Arbeider hidrøre fra en tidligere Tid; hvad han senere skrev, hørte til de mindre heldige. Efter Alt, hvad man veed og kan tænke sig, svarede Theatrene i Grønnegade og i Læderstræde selv ikke til de mest maadeholdne Fordringer, der nu stilles til en Skueplads. Men Billetpriserne stod ogsaa i Forhold dertil, den dyreste Plads betaltes med en Sletdaler (omtrent 1 Kr. 25 Øre i nuværende Penge), og den var paa selve Scenen, thi den Gang var det Skik, at der paa begge Sider af Scenen var anbragt Stole for Standspersoner. Dertil hentydes ogsaa i flere af de holbergske Stykker, hvor der henvendes enkelte Replikker til Spectatores.

En anden, langt mere end Theatret søgt Adspredelse om Vinteren var Maskeraderne. Saadanne bleve ofte givne ved Hoffet, men der blev tillige givet offentlige Maskerader, hvortil Theatrene undertiden anvendtes af Theaterentrepreneurer og Skuespillere, som derved søgte en Extrafortjeneste. Med deslige Maskerader var der undertiden forbundet Hazardspil. I Holbergs „Maskeraden“ bliver der talt for og imod denne Forlystelse; den Karakter, som den undertiden antog,

undlod vel ikke at vække Forargelse, men at Holberg selv ikke delte denne Anskuelse, fremgaaer af den sindrige og vittige Maade, hvorpaa Henrik og Leonard forsvare Maskeraderne. — Der gaves ogsaa undertiden Koncerter; dertil savnedes dog bekvemme Lokaler. Det bedste var i Bryggernes Laugshus i Raadhusstræde.

Dertil indskrænkede sig nærmest de offentlige Forlystelser om Vinteren. Om Sommeren bestod Forlystelserne væsentlig i Udflugter til Gyldenlund (Charlottenlund), til Frederiksdal og til Taarbæk, hvor Mester Hans var bekjendt som en meget søgt Vært, samt til „Kilden", hvorom Holbergs Stykke „Kildereisen" dreier sig. Det antages nu med temmelig Sikkerhed, at den Kilde, hvorom der er Tale i det holbergske Stykke, ikke er Kirsten Pils i Dyrehaven, men en Kilde ved Gammel-Vartou, som antoges at besidde stor Lægekraft. Denne Kilde skal have været et yndet Samlingssted for Kjøbenhavnerne paa Holbergs Tid, og især St. Hansaften var der stor Stimmel. Der var ogsaa adskillige Traktørsteder med tilhørende Haver i og udenfor Byen, som bleve stærkt besøgte af Kjøbenhavns Borgere med Hustruer og Børn. Deriblandt nævnes hos Holberg „Fiskerhuset", der laa udenfor Østerport, og hvis Navn hidrørte fra de mange Fiskedamme rundt omkring, samt „Mester Daniels Have", der antages at have ligget i Store Kongensgade. Promenaderne vare i de Dage faa. Der blev spaseret paa Volden, men Rosenborg Have, som den Gang havde et langt større Terræn end nu, var dog det Sted, hvor Folk mest nød den frie Luft. Man drog ogsaa ud til Frederiksberg Have, den Gang anlagt i den stive franske Smag; men foruden at Veien derud var meget besværlig for Fodgængere, var Portenes meget tidlige Lukning ogsaa til Hinder for en saadan Udflugt. Ikke faa bemidlede Folk havde Lyststeder udenfor Byen, hvor de, som en vranten Forfatter fortæller, fremstillede sig ved Indgangene i Damaskes eller Sirtses Morgenfrakke, med gule Saffians Tøfler og Nathue, broderede med Guld og Sølv, saa og med en Pibe i Munden. Hvad der især ærgrede ham, var, at de fleste af disse Folk hørte til Haandværkerklassen.

Til Stadens Fysiognomi i de Dage hørte et eiendommeligt Gadeliv, hvoraf der vel i det Foregaaende er anført nogle Træk, men hvortil der hører Et og Andet, som fortjener at nævnes. Saaledes, at der raabtes med alle mulige Ting i Gaderne, foruden Spisevarer (deriblandt Østers) Torv og Brænde, og meget Andet, der forhandledes af Drenge. Især var Gadehandelen med Viser stor, og hvad de omhandlede, kan ses af „Hexeri og blind Allarm", hvor en Dreng tilbyder Leander en Vise om En, der gav sig Fanden i Vold, en Anden tilbyder en „Relation om Fanden, som En manede til sig i en Kjøbmands Lignelse med Horn i Panden". Hvor vidt det dreves med denne Visehandel ses af Leanders Udbrud: „Det er forskrækkeligt i denne By med Viser. Det er spaaet, at Verden skal forgaa af Ild; men vil det saa tage til, saa troer jeg, den vil forgaa af Viser." Holberg selv, i Erkjendelse af hvor populær Visedigtning var, fandt paa at udgive den første Bog af sin „Peder Paars" som „En sandfærdig Nye Wiise" og med en i Gadevisernes Stil holdt Fremstilling af Indholdet. Der herskede saaledes en vældig Hurlumhei, hvorover Holberg ogsaa paa flere Steder fører Klage. Ved Opslag paa Gadehjørner bleve nye udkomne Skrifter anmeldte; det traadte i Stedet for Avertissementer i Aviserne, som den Gang hørte til Sjældenhederne.

Efter de Dages Retspleie bleve forskjellige Straffe exekverede offentlig i Gaderne, og hertil hørte flere af disse Strafferedskaber, der ikke kunne betragtes som synderlig tiltrækkende Prydelser. Saaledes var der ved Stranden en Gabestok, vel nærmest bestemt for opsætsige og uvorne Fiskermatroner, paa Nytorv var der en saakaldet Kage, en Pæl, hvortil Forbrydere bleve bundne, naar de skulde piskes paa den nøgne Krop. Den blev senere flyttet til Halmtorvet, hvor denne Afstraffelse endnu fandt Sted i min Ungdom. Paa Ulfeltsplads, nuværende Graabrødretorv, og i Nærheden af Hovedvagten var der saakaldte Træmære eller Træheste, der paa sidstnævnte Sted tjente til Soldaters Afstraffelse, men paa Ulfeltsplads fornemlig var bestemt for „Bønder og skandaløse Folk". I det foregaaende Aarhundrede var endog Retterstedet i selve Byen, nemlig paa Gammeltorv, men blev i 1668 flyttet ud til Amager.

Et Straffemiddel var den spanske Kappe, der blev anvendt mod Vægtere og Vognmandskarle, men ogsaa, som det efter „Det lykkelige Skibbrud“ lader til, mod mere ansete Personer. Den havde Form af en meget stor Spand eller Tønde, i hvis Bund var et Hul, saa stort, at Hovedet kunde gaa derigjennem. Den var forsynet med en Klokke og midt paa Tønden var anbragt en Seddel, hvorpaa var anført Aarsagen til Straffen.

Der kunde endnu være adskilligt Andet at fortælle om Datidens Kulturtilstande, som f. Ex. om Soldatervæsenet, om det lærde Pedanteri, om Overtroen, om Kvaksalveriet osv., hvortil der findes ypperlige Træk i de Holbergske Lystspil. Men da det allerede Anførte har faaet en temmelig stor Udstrækning, standser jeg her. Overhoved maatte en nogenlunde udtømmende Behandling af Æmnet kræve en anseelig Bogs Størrelse. Det kan alene sluttes deraf, at Werlauffs ypperlige Optegnelser til Holbergs atten første Lystspil udgjør en Bog paa 526 Sider.

„Den stærke Mand".

I Holbergs „Den Vægelsindede" siger Henrik, at hans Jomfrues Stuepige hellere vil se ham agere som hans vægelsindede Herskab end „at gaa paa den stærke Mand", og i „Jean de France" omtaler Arv ligeledes „den stærke Mand", hvis Hans-Wurst-Paaklædning han sammenligner med Jean de Frances. Ikke blot af den Omstændighed, at Holberg saaledes et Par Gange lader denne stærke Mand blive omtalt i sine Stykker, men tillige deraf, at Betegnelsen anvendes som et Slags Egennavn i den Forudsætning, at det hele Publikum den Gang vidste, hvem Talen var om, kan sluttes, hvor bekjendt han var, og hvor meget han var i Folkemunde.

Dette er ogsaa let forklarligt. Stor Styrke har altid noget Imponerende, og Prøver derpaa noget meget Tiltrækkende for den naive Folkefølelse. Naar man blot erindrer, i hvilken Grad Opmærksomheden her i Kjøbenhavn var henvendt paa de forskjellige Brydekampe af stærke Mænd, der til forskjellige Tider i de senere Aar paa Alhambra eller i Cirkus gaves tilbedste, og hvorved rigtignok ogsaa den patriotiske Følelse, forsaavidt en af de Kæmpende var en Landsmand, var lidt med i Spillet, kan man let forstaa, at en stærk Mand som den, der omtales af Henrik og Arv i 1722, har vakt stor Sensation paa en Tid, da Skuet af Styrkeprøver, Brydekampe

med obligat Ledsagelse af de yndede Hans-Wurstiader hørte til de mere sjældne Forlystelser.

Det er bekjendt, at denne stærke Mand var Tydskeren Johan Carl von Eckenberg. Forinden han i 1720 kom til Kjøbenhavn var hans store Ry alt naaet hertil fra Berlin og St. Petersborg. Han maa ogsaa i Sandhed have været uforlignelig i Legemsstyrke, en sand Herkules. I et Skrift „Curieuse Nachrichten von starken Leute" (Leipzig 1719) paastaaes det, at han kunde løfte en Kanon paa 2000 Pund, hvorpaa der sad en Tambur med sin Tromme, og holde den saa længe i Veiret, indtil Tamburen havde drukket et Glas Vin. Endvidere fortælles i dette Skrift, at to af de stærkeste Heste ikke vare istand til at trække ham af Pletten, og at han kunde sønderrive et Ankertoug, som om det var en Sytraad. Om dette vel ikke ganske skal tages efter Bogstaven, ere dog alle Beretninger enige om, at hans Legemskræfter vare næsten utrolige, og at han idetmindste den Gang i den Retning var næsten eneståaende.

Men han forstod ved Siden deraf at give sig et Relief, der var ikke lidet bestikkende i Manges Øine. Uagtet han var Søn af en Sadelmager fra det Brandenburgske, paastod han at nedstamme fra den gamle Fyrste- og Friherreslægt v. Eggenberg i det Pommerske. At en Spire af en saa høibaaren Slægt nedlod sig til at vise den gemene Mand sine Kunster, maatte naturligvis bidrage til at give disse en stor Tiltrækning. Men heller ikke undlod han paa anden Maade at gjøre Reklame. Ved sin Ankomst til Kjøbenhavn i 1720 med et Selskab Linedandsere og Akrobater sørgede han for, at hans Berømmelse blev basunet ud i et eget Skrift, betitlet: „Beretning om stærke Mænd, særdeles om den i Tydskland 1717 bekjendte, og nu her i Byen værende stærke Mand Joh. Carl von Eggenberg", ligesom et andet, ligeledes i Kjøbenhavn paa Tydsk trykket Skrift „mitgetheilt durch den ordentlichen theathralischen Ausruffer Hans Wurst" gav Efterretning om de Viderværdigheder, han af vantro „Breslauischen Medicis" havde havt at bekæmpe, og deri vare tillige alle hans Kunster afbildede i Træsnit. Omstaaende meddeles et Par af disse.

Den Interesse, som knytter sig til Belysning af den Forbindelse, i hvilken de Holbergske Lystspil i det Hele som i Enkeltheder

stod til den Tidsalder, hvori de fremkom, gjælder selvfølgelig ogsaa for en Del de Tilstande og Personligheder, der hentydes til, forsaavidt de afspeile Folkeliv og Kultur. Med den „stærke Mand“ er det saameget mere Tilfældet, som han og hans Selskab optraadte som Medbeilere i det kjøbenhavnske Publikums Yndest til de danske og tydske Theaterforestillinger, der netop havde taget deres Begyndelse i Capions nye Theater i lille Grønnegade og gjorde dem et ikke ringe Afbræk, fordi Almuen og „den fine Portion“, der som oftest staa paa samme Trin i Henseende til Valget af Adspredelser — som Exempel kan blot henvises til Beriderforestillinger —, den Gang satte stor Pris paa de Hans-Wurstiader, der ved Siden af Linedands,

akrobatiske og andre Kraftkunster udgjorde det grove Krydderi i slige Forestillinger som Eckenbergs. Han er derfor ogsaa bleven omtalt i Overskous Theaterhistorie og i Werlauffs Antegnelser til Holbergs atten første Lystspil, men en særlig Anledning til yderligere Meddelelse om ham, har jeg fundet i den Omstændighed, at Eckenberg og hans offentlige Optræden og Virksomhed er fundet værdig til at afgive Stof for et Foredrag, som Historikeren, Geheimeraad Fischer i sin Tid holdt i Samfundet for Berlins Historie. Det fremgaaer deraf, at Eckenberg spillede en ikke lidet fremtrædende Rolle som en Art maitre de plaisirs for Friederich Wilhelm den Første af Preussen, og at hans Forestillinger i visse Henseender, navnlig ved bl. a. at optage det italienske Lystspil, dannede Overgangen fra de saakaldte Haupt- og Statsactioner og de lave Farcespil, hvoraf de

theatralske Forlystelser i Tydskland hidtil for en væsentlig Del bestod, til den ædlere Karakter, som de fik ved Gottscheds, men især senere ved Lessings Bestræbelser.

Allerede i 1717 optraadte Eckenberg i Berlin. Kong Friedrich Wilhelm den Første var ikke blot af økonomiske Hensyn, men ogsaa af Princip en afgjort Modstander af dramatiske Forestillinger. Han ansaae dem som fordærvelige for Sæderne, som unyttig, tidsspildende Gjøgl og forbød dem over hele Landet. Kun med Hensyn til Berlin var han noget mere overbærende, dog maatte slige Forestillinger ikke gives af virkelige Personer, kun af Marionetter, og Tilladelsen til at udføre ekvilibristiske Kunster og Linedands blev kun given som en stor Undtagelse. Denne særlige Begunstigelse opnaaede Eckenberg ikke blot for Berlin, men ogsaa for hele Preussen, efterat han havde produceret sig for Kongen i Charlottenburg. Hvor opbygget Friedrich Wilhelm fandt sig af denne Forestilling fremgaaer af det Eckenberg under 14de Juli 1717 tildelte Privilegium. Det hedder deri: „Efterat Hs. M. Kongen med allerhøieste Velbehag og Contentement har seet de synderlige Prøver, den for sin ualmindelige Styrke berømte stærke Mand paa de ham af Gud forundte Kræfter, har Allerhøistsamme ikke villet undlade at give sit Vidnesbyrd derom samt tillige skjænket bemeldte stærke Mand, Johan v. Eckenberg, Frihed og Tilladelse til at bereise hele Landet og vise sine Kunster, hvor det maatte behage ham. Som en Følge deraf paalægges det de vedkommende Øvrigheder ikke at gjøre noget til Hinder for hans Forestillinger."

I Berlin begyndte han sine Forestillinger i en paa Neue Markt opført Træbygning under stort Tilløb af Publikum. Ved at klæde sig pragtfuldt i skrigende Farver, ved sin høie, imponerende herkuliske Figur, ved at leve paa en stor Fod og tillige ved at bryste sig med den Gunst, hvori han stod hos Kongen, gjorde han stor Opsigt. Hvor længe han den Gang opholdt sig i Berlin, er ikke bekjendt. Man veed kun, at han derefter med et Selskab af Linedandsere og Ekvilibrister („Spatenschläger", som de kaldtes) gjorde en Reise om i Provindserne, samt derfra — i 1718 — begav sig først til Warschau og senere til St. Petersborg. Paa sidstnævnte Sted glædede han sig ved den mægtige Peter Czars Yndest; denne besøgte jævnlig Eckenbergs Forestillinger og gav ham et glimrende Vidnesbyrd om hans og hans Selskabs Fortræffelighed.

Fra Petersborg kom han i 1720 til Kjøbenhavn. Her stødte hans Optræden paa uventede Hindringer. Kort forinden havde nemlig Capion faaet kgl. Bevilling paa „alene at maatte lade indrette Komedier her sammesteds (i Kjøbenhavn), og dertil lade forskrive dygtige og ubetygtede Personer, saa at ingen fremmede Komedianter, som agerer Komedier med levende Personer, maa her indkomme, uden de, han herefter dertil antager." Egentlig kunde Eckenberg og hans Trup ikke henregnes til Komedianter, men det fremgaaer dog af hans Ansøgning om Privilegium til at give Forestillinger i Kjøbenhavn, at han tillige agtede at opføre „burlesques Comedies". Ikke alene paa Grund heraf, men ogsaa fordi Capion antog, at Eckenbergs Forestillinger vilde blive ham til stor Skade, protesterede han mod, at der gaves „den stærke Mand" den attraaede Tilladelse. Følgen deraf var dog kun, at Tilladelsen indskrænkedes til Styrkeprøver, Linedands og desl., og Eckenberg begyndte nu sine Forestillinger i et Bræddehus, som han havde faaet opført paa Nytorv. Tilløbet var meget stort og Eckenberg tjente gode Penge. Men da det viste sig, at Bræddehuset generede Færdselen, blev det beordret nedbrudt. Dette var dog ikke det Værste. Capion havde imidlertid sat igjennem, at han fik sit ældre Privilegium udvidet derhen, „at Ingen, som holdt Komedier, Linedands, Marionetter o. s. v., skulde efterdags nyde Frihed til at bruge deres Exercitier, undtagen de

alene af hannem vare antagne, eller af ham dertil permitteredes." Følgen deraf var, at Politimesteren forbød Eckenbergs Optræden.

Saaledes var Eckenberg og hans Trup hjemfalden til Capions Naade eller Unaade, og hvis han vilde fortsætte sine Forestillinger i Kjøbenhavn, var der for ham ikke Andet at gjøre end at træffe en Overenskomst med Capion. Det skete da ogsaa, og Resultatet var, at han mod en rundelig Afgift skulde give sine Forestillinger paa Capions nye Theater i lille Grønnegade. Dette skete i Foraaret 1722. Her havde han ikke synderlig Held med sig. Nyhedens første Interesse var borte, Besøget derfor ikke betydeligt, og han ophørte efter tre Ugers Forløb.

Nu besluttede han at forlægge sin Virksomhed udenfor Staden i den Mening, at Capions Privilegium ikke strakte sig ud over dens Volde. Udenfor Nørreport paa et Grundstykke der, hvor den nuværende St. Hansgade er, lod han anlægge en Have og opføre et Theater i en stor Træbygning, hvor han gav Forestillinger med Linedands og desl. samt tillige opførte tydske Komedier, til hvis Udførelse han fik lokket de tydske Skuespillere, som Capion havde faaet i sin Tjeneste. Blandt disse Forestillinger fandt især „Dr. Fausts Höllenfart", hvori, som det hed paa Plakaten, „der Doctor unter Andern in der Höllenqual von schwarzen Geistern mit glühenden Zangen gezwickt und gepeinigt, Hanswurst aber, sein Bedienten, wegen allzu großer Vexirung von unterirdischen Geistern in die Luft geführt und lebendig in Stücke gerißen wird," stort Bifald. Et andet yndet Stykke var „Pickelhärings doppelte Heyrath".

Disse Forestillingers Tiltrækning forøgedes ved den store Have, hvor der var Beværtning, og hvor Ungdommen kunde tumle sig. Men snart gik der Rygter om, at det gik slemt til derude, og det bevirkede en Skrivelse fra Magistraten til Politi- og Kommercekollegiet, hvori det hedder: „Efterat vi var bleven forebragt og kommen i Erfaring om, at den saakaldte stærke Mand Johan Carl von Eckenberg udi sit uden Stadens Nørreport opbygte Komediehus ligesaavel om Sondagen og andre Helligdage som hver af de Søgnedage udi Ugen agerede, hidsede Dyr og holdt med Spil og Leg, hvorved mange Godtfolks Tyende blev anlediget til Vidtløftighed og et ondt Levned,

saa for at forekomme saadant forargeligt Levned lod vi ham advare og forbyde at ophøre dermed de hellige Dage, som vi og tænkte, han havde holdt sig efterrettelig, men som En og Anden paany derover har klaget for os og berettet, at han dog ikke desto mindre kontinuerer med saadan Agering, Leg og Spil Søndagen og de hellige Dage, og det er en Post, som vi ikke finde forsvarligen at tolerere eller bor akkorderes ham, baade formedelst det forargelige og syndige Levned, derved oves, og for den store Leilighed, der gives for Tjenestefolk og unge Mennesker til Liderlighed og Ulykkers Tildragelse, saa lod Magistraten ham det ogsaa forbyde ved 2 Raadstuetjenere, men da paaberaabte sig en Tilladelse af Politi- og Kommercekollegiet."

Hvorvidt dette forholder sig saaledes udbeder Magistraten sig Underretning, om, og Svaret gaaer da ud paa, hvad man jo ogsaa kunde indse, at Tilladelsen hverken var ansøgt om eller givet. Heller ikke havde Eckenberg selv det bedste Rygte. Der var kort efter hans Ankomst hertil anlagt Sag mod ham for et brudt Ægteskabsløfte, og selv levede han sammen med et Fruentimmer af mindre hæderlig Vandel. Alt dette benyttede Capion sig af, for at blive sin farlige Konkurrent kvit. I en Supplik af 1ste September 1722 klagede han over det Indgreb i hans gode Ret, som Eckenberg gjorde sig skyldig i ved at give Forestillinger udenfor Nørrebro, samt fremhævede, at han havde forlokt hans tydske Skuespillere til at forlade Theatret i Grønnegade for at agere hos ham. Følgen var et kgl. Reskript af 14de September 1722, hvori det erklæredes, at Capions Privilegium ogsaa gjaldt udenfor Kjøbenhavns Porte, saa vidt Stadens Grund strakte sig, og at Eckenberg derfor skulde ophøre med sine Forestillinger i den omtalte Have. Han saae sig derfor nødsaget til at forlade Danmark, efterladende en temmelig anseelig Gjæld, der langtfra kunde dækkes ved Salget af Haven og Theatret. Dette solgtes for 2405 Rdlr. til Trakteur Joh. Kühn, der anvendte det til Beværtningssted og Forlystelser. Werlauff meddeler, at den 16de Mai foretoges i Konseilet en Ansøgning fra en nylig ankommen „Balancerbande" om Tilladelse til „at lade see Exercitier", og om dertil at maatte betjene sig af den Bygning og Have uden for Nørreport, som den saakaldte stærke Mand havde ladet indrette.

Eckenberg drog nu omkring i forskjellige Byer i Tydskland, Østerrig og Polen. I 1731 træffe vi ham igjen i Berlin, hvor han var ankommen med en Bande af 26 Linedandsere og Skuespillere. Kongen var ligesaa gunstig stemt mod ham som tidligere, og han fik Tilladelse til at begynde sine Forestillinger paa Spittelkirchhof (sandsynligvis i Nærheden af den nuværende Döhnhof-Plads). Hvad der nu især befæstede ham i Kongens Yndest var, at han tillige gav sig af med at handle med Heste og forskaffede Kavalleriet gode Remontheste til billige Priser, ligesom han ogsaa gav Kongen Anvisning paa store og velvoxne Folk, som han havde truffet paa sine Reiser og som godt passede til Rekrutter for den kgl. Garde. Dette i Forbindelse med det talrige Besøg, hans Forestillinger nød, vakte Ønsket hos ham om at faae fast Fodfæste i Berlin.

Ved et Andragende til Kongen, hvori han bl. a. forpligtede sig til at lade opføre en Eiendom i Berlin, lykkedes det ham ogsaa at opnaa et meget udvidet Privilegium. Dette, der var dateret den 27de September 1732, gav ham Ret til at udføre ekvilibristiske og theatralske Forestillinger „i alle Kongens Byer og Lande til Recreation og Tidsfordriv for Folk, der ikke have meget at gjøre", dog saaledes, at han „kun maa præsentere saadanne Ting, der ikke ere syndige, usømmelige eller skadelige for Kristendommen", og som særdeles Udmærkelse gaves der ham Titel af kongelig Hofkomediant. Til Skueplads blev der ham indrømmet det Theater, som i Aarhundredets Begyndelse var opført over den kongelige Ridestald i Breitenstraße.

Ogsaa her indfandt Friedrich Wilhelm sig ofte for at se „Die artige Grundsuppe der Welt", „Dr. Fausts Höllenfahrt" o. l., for at beundre sin privilegerede Forlystelsesraads Kraftprøver og glæde sig over Linedandsen, i hvilken Kunst Eckenbergs Hustru var Primadonna. Flere dygtige, endog dengang berømte Skuespillere sluttede sig til Eckenbergs Trup. Forøvrigt stod denne og dens Direktør under en meget streng Kontrol. Da Alt, som bekjendt, under Friedrich Wilhelm den Første var organiseret militært, var Overtilsynet med Komedianterne overdraget til en General, Grev Alexander von

Dönhoff. Hvorledes denne Mand forstod at forene sine Pligter som Militær med sine Pligter som dramatisk Tilsynsmand, fremgaaer af en Indstilling til Kongen af 26de Marts 1733, hvori han udbeder sig Besked om, paa hvilken Dag det maatte behage Hs. Majestæt at lade en Desertør hænge, samt meddeler, at han har givet Eckenberg en skarp Roffel, fordi han, uden at spørge sig for, har understaaet sig til at afskedige to af de bedste Skuespillere, Harlekinen og Tanddoktoren, hvilken Roffel har havt tilfølge, at Eckenberg igjen har taget dem til Naade og rigtig betalt dem deres Ugepenge.

Eckenberg fortjente mange Penge, men han forstod ogsaa at bruge dem, var ikke sjælden i Knibe og gjorde betydelig Gjæld. Af og til forsøgte han at faae en extraordinær Understøttelse af Kongen, men i Reglen strandede det paa Kongens Paaholdenhed, der undertiden grændsede til Gnieri. Han søgte nu at frigjøre sig for de forskjellige Afgifter, der vare ham paalagte, saasom til Fattigkassen og til det kgl. Kortkammer (Statens Udsalg af Spillekort). Heller ikke dette lykkedes ham, tvertimod klagede Kortkammeret over, at Eckenbergs Komedier gjorde det et betydeligt Afbræk i Afsætningen af Spillekort. Men af denne Ytring søgte han at drage Fordel. I en Skrivelse til Kongen udtrykte han sin Smerte over at erfare, at han ved sine Komedier molesterede det kgl. Kortkammer og tilbød at raade Bod derpaa. Dette vilde ifølge hans uforgribelige Mening kunne ske, hvis der forundtes ham Tilladelse til at indrette Assembleer med Kortspil, Musik af en god Bande og honnet Underholdning i Lighed med de Assembleer, der gives tilbedste i adelige Huse.

Denne Plan fandt Kongens fulde Samtykke og Tilladelsen blev givet ved en Ordre af 7de Januar 1733. Eckenberg blev deri udnævnt til Entreprenør for de Assembleer, han agtede at afholde Tirsdag og Fredag i det saakaldte „Fürstenhaus" i Kurstraße, og der gaves tillige Bestemmelser for hele Arrangementet, hvad der skulde beværtes med, hvilke Forlystelser der skulde gives og, hvad der skulde betales for Adgangen og i Kortpenge.

Saaledes var Eckenberg pludselig bleven en vigtig Mand, der saae den høieste Adel hos sig, og forstod saa godt at underholde

Selskabet, at Kongen trods al Sædvane tillod, at disse Assembleer saavelsom Theaterforestillingerne maatte vedvare til ind i Fasten.

Hans glimrende Periode var imidlertid temmelig kortvarig, men som det lader til var det hans egen Skyld. Ved sin Ødselhed styrtede han sig dybt i Gjæld, og tillige viste han sig, naar han var drukken — og dette gik nok meget ofte paa — som en yderst raa Kumpan. I denne Tilstand tyranniserede han sine Omgivelser, og trakterede ikke sjælden sine Skuespillere med Prygl. Hans Hustru, — Linedandserinden — var ikke af bedre Kaliber. En Indberetning fra Grev Dönhoff til Kongen af 17de September giver et Vidnesbyrd herom. Han skriver: „Havde jeg ikke til al Lykke igaar været i Theatret, kunde der let være sket en Ulykke. „Den stærke Mand" og hans Hustru havde nemlig drukket sig saa fulde, at Komedianten Wallrodi, idet han vilde gaa ind i Theatret, af Mad. Eckenberg og hendes Mand uden mindste Aarsag i den Grad blev trakteret med Skjældsord, Ørefigen og Slag, at dersom jeg ikke var sprungen til og havde revet „den stærke Mand" bort, vilde han have kvalt Wallrodi, af hvis Hals Blodet styrtede ud. Dette voldte et saadant Spektakkel og Allarm i Huset, at Komedianterne maatte høre op og alle Folk forlade det. Da „den stærke Mand" og hans Hustru derefter sprang op paa Scenen og i den Grad udskjældte og ilde mishandlede alle Komedianterne, at der aldrig har været et saadant Spektakkel, maatte jeg for at forebygge videre Ulykke lade Vagten hente og transportere „den stærke Mand" og hans Kone til Neue Markt, hvorved de da ikke undlod at beære mig med mange Skjældsord. Idag har „den stærke Mand" sendt Bud til mig, erkjendt sin Uret og bedt om Pardon samt anmodet mig om, ikke at indberette Sagen til Drs. kgl. Majestæt. Men da jeg befrygter, at Deres Majestæt vilde tage det ilde op, hvis det ikke skete, har jeg anset det for min Skyldighed at melde Drs. Majestæt det Passerede. Fordi „den stærke Mand" idag skal betale saavel Komedianterne som de Daglønnere, der arbeide paa hans Hus, i lige Maade har modtaget 13 danske Hingste, som han skal skaffe opstaldet, samt tillige har gjort Wallrodi Afbigt og betalt ham for Svie og Smerte, har jeg løsladt

ham af Arresten. Men hans Kone, som endnu imorges var ganske drukken, sidder endnu i Arresten paa Neue Markt; jeg haaber, at dette vil bidrage til Begges Korrektion."

Slige Scener hørte sikkert ikke til Sjældenhederne. Man kan tænke sig, at hans Skuespillere ikke holdt længe ud hos ham ved et sligt Traktement, især da de ikke vare videre glimrende aflagte. Det Personale, der blev anvendt i de italienske Lystspil eller Maskekomedier, som gaves i tydsk Oversættelse, var lønnet med følgende maanedlige Betaling: Brighella og hans Hustru 34 Thaler og 16 Groschen, Pantalon 23 Thaler 2 Groschen, Anselmo 17 Thaler 8 Groschen, Tanddoktoren og hans Hustru 26 Thaler, Pjerrot 8 Thaler 16 Groschen, Theatertjeneren 4 Thaler 8 Groschen, Harlekin og hans Kone 34 Thaler 16 Groschen o. s. v. Personalet vexlede derfor hyppigt, og Grev Dönhoff havde sin Hyre med at mægle og vrage. Følgen af de hyppige Klager over Eckenberg var, at de Naadens Straaler fra oven, han hidtil havde solet sig i, begyndte at svinde i truende Skyer, hvilket jo naturligvis ogsaa førte til, at de høie Herskaber trak sig tilbage fra hans Assembleer og Forestillinger. Det gik endogsaa saa vidt, at da han efter en Rundreise i Provindserne vilde vende tilbage til Berlin, blev Tilladelsen dertil nægtet af Kongen, fordi der var indløbet Klager over det Uvæsen, der herskede ved hans Forestillinger.

Efter gjentagne ynkelige Supliker, hvori han lovede Bod og Bedring, fik han omsider (i 1738) atter Lov til at agere i Berlin paa det Vilkaar, at han førte sig ordentlig op og betalte den Gjæld, han havde gjort forinden sin Afreise. Han spillede nu et Par Vintre, men med den kongelige Yndest var det forbi. Da Friedrich den Anden kom paa Thronen havde Eckenberg Nød nok med at faae sit Privilegium fornyet, thi foruden at han selv ved sin slette Opførsel og forgjældede Tilstand havde mistet al Anseelse, bleve hans Forestillinger af Friedrich den Anden betragtede som usselt Gjøgl, medens det tillige ærgrede Kongen at mindes, hvorledes han af sin Fader ikke sjælden var bleven tvungen til at overvære dem.

Det gik nu bestandig mere tilagters for Eckenberg, og da i September 1742 den af Kongen særligt begunstigede Schönnemannske Trup med Skuespillere som Eckhoff, Ehlers, Stein, Heyderich, Uhlich og Starke havde faaet Tilladelse til at spille i Berlin, indsaae han, at det var forbi med hans Virksomhed der. Han reiste derpaa til det vestlige Tydskland, gav i de mindre Byer Forestillinger med en Bande middelmaadige Gjøglere, og døde i Leiren ved Luxemburg i 1748, 63 Aar gammel, i stor Usselhed.

Kjøbenhavns ældste Veiviser.

en af mig tidligere omtalte, fortjente Agent Hans Holck, der oprettede Adressekontoret og var Udgiver af Adresseavisen, Aftenposten og flere andre Blade, paabegyndte i 1770 Udgivelsen af „Kjøbenhavns politiske Veiviser“, der fortsattes i flere Aar og var Begyndelsen til den nuværende Veiviser, hvorfra den forøvrigt var højst forskjellig. Benævnelsen hidrørte derfra, at den foruden Bopælsangivelser, som især i den første Aargang var meget begrændset, men naaede en langt større Fuldstændighed i de senere Aargange, indeholdt et Stof, som nu findes i Statskalenderen, og desuden en Mængde Oplysninger vedrørende de borgerlige og militære Forhold, Lovbestemmelser angaaende Handel og Vandel, kommunale Foranstaltninger, Taxter osv., som i høi Grad forøgede Nytten. Desuagtet udgjør den første Aargang for 1770 kun et Bind i meget lille Format paa næppe 200 Sider; først Aargangen for 1773 naaer i samme lille Format 375 Sider, og af disse optages kun en Tredjedel af Bopælsangivelser, skjøndt

disse ere temmelig fuldstændige. Man sammenligne nu dette med den nuværende Veivisers 1000 Sider, af hvilke hver enkelt indeholder over det Femdobbelte mod en Side i den nævnte Veiviser fra 1773, og man vil alene deraf kunne skjønne, hvor stor den Udvidelse er, som Kjøbenhavn er undergaaet i Løbet af noget over 100 Aar.

De omtalte Oplysninger og Notitser, som „Kjøbenhavns politiske Veiviser" bragte, indeholde meget af Interesse i kulturhistorisk Henseende, ligesom de ogsaa tjene til Belysning af Datidens Samfundsliv og af Forholdene i det gamle Kjøbenhavn. Dette vil finde sin Bekræftelse ved Et og Andet, som i det Følgende skal anføres af de 4 første Aargange af denne politiske Veiviser.

Det er ret interessant at se, hvorledes de Næringsdrivende, navnlig Laugene og de forskjellige Korporationer, vare fordelte. Man forbauses saaledes ved at se, at uagtet Kjøbenhavns Befolkning neppe var 90,000 Individer, var der 296 Brændevinsbrændere, 100 Bryggere og 56 Vintappere, hvilket tyder paa stort Forbrug af Drikkevarer. Af Parykmagere var der 73, et Antal, der er langt større end Frisørernes nu; men den Gang bar jo næsten alle voxne Mandfolk Parykker, og Damernes kunstige og høie Frisurer med Pudder i udkrævede ogsaa Parykmagernes Bistand. Af Silke-, Uld- og Lærredskræmmere var der derimod kun et Antal af 63 Interessenter, neppe en Sjettedel mod Antallet nu.

Om Barseler og Børnedaab var der givet den Bestemmelse, at der ikke maatte afholdes noget Gilde og ikke gives Faddergaver under 500 Rdlr. Straf. — Den bestaaende Sørgeforordning, som hidrørte fra 1752, var meget udførlig og nøiagtig i sine Bestemmelser. Der bestemtes, hvor længe der skulde sørges for Forældre (6 Maaneder), for Ægtefæller (6 Maaneder), for Børn (3 Maaneder), for Sødskende (2 Maaneder), for fjernere Slægtninge (1 Maaned), og der var angivet Regler for Sørgedragten. Som Prøve kan tjene, hvad der var bestemt angaaende Sorgen for Forældre. Herom hedder det: Mandspersoner til dybeste Sorg i 3 Maaneder: Sort Klæde med Klædes Knapper og Knaphuller til Knebet (?); uldne Strømper, sort anløben Kaarde og Spænder, Rusläders Sko, Kammerdugs Halsklud med Mansketter med bred

Søm, og de i de tre første Klasser i Rangen med Pleureuser paa Kjolen og Vesten. Til dyb Sorg i 2 Maaneder: sort Klæde, Knapper og Knaphuller igjennem, uldne Strømper, sort Kaarde og Spænder, Kammerdugs Halsklud og Manschetter med smal Søm. Til halv Sorg i en Maaned: Sort Klæde og Silkeknapper og Knaphuller, Silkestrømper, Guld-, Sølv- eller anden Metal-Kaarde og Spænde, Halsklud og Manschetter, broderede eller af Kniplinger. — Fruentimmerne til dybeste Sorg i 3 Maaneder: sort, glat Klæde, Gravoret (?) stukket tilbage med bred Søm og foret Snip, Kammerdugs Manschetter, dernæst 1 Maaned sort Silkeklædning med sort Fontange og Snip; 1 Maaned Kammerdug med Fryndser, og tilsidst 2 Uger sorte eller sorte og hvide Silkeklæder med Kniplinger. Endvidere var det bestemt, at Ingen, undtagen de 2 første Klasser i Rangforordningen, maatte lade Ligstuen betrække med Sort eller bruge „Himmel" over Liget; ligesaa lidt maatte Karosser eller Hestetøi betrækkes med Sort. Ikke heller maatte nogen give sine Tjenere eller Tyende Sørgeklæder. — Ved Plakat af 28. April bestemtes, at intet Lig for Eftertiden maatte begraves paa anden Tid end om Natten mellem Kl. 1 og 6 om Morgenen; men denne besynderlige Bestemmelse blev allerede ophævet det næste Aar.

Tjenestetyender bleve kun fæstede i Halvaarsvis, Skiftetiden (Fardag) var anden Fredag efter Paaske og anden Fredag efter Mikkelsdag, og Opsigelsesfristen var 3 Maaneder forinden. Der var strenge Bestemmelser for at udeblive fra Tjenesten, ligesom ogsaa Husbonden blev mulkteret, naar han ikke vilde modtage et fæstet Tyende. Skjødesløse, trodsige eller opsætsige Tyender skulde straffes med nogle Ugers Arbeide i Rasp- eller Spindehuset.

Officerer var det strengt forbudt at deltage i Hazardspil paa Vin- og Værtshuse. En Officer, som holdt Bank (taillere), skulde straffes med Kassation, og den, som deltog i Spillet (pointere), med nogle Maaneders Arrest samt i Gjentagelsestilfælde med Kassation.

For næsten alle Bedrifter var der sat Taxter: for Slagtere, Bagere, Brændevinsbrændere, Vognmænd, for Uldmagasiner, for Seil- Flag- og Kompasmagere, for Færgemænd, for Bedemænd o. s. v., og

der var sat høie Mulkter for Overtrædelsen. For Beværtningen i Landeveiskroerne og for Logis var der ligeledes bestemte Priser; dette har, som bekjendt, holdt sig til vore Tider.

For Gadefeiningen i Kjøbenhavn var der et Regulativ, der bestemte, paa hvilken forskjellig Tid om Morgenen den skulde udføres i Stadens forskjellige Kvarterer. Naar denne Gadefeining i Forbindelse med Ophugning af Fortov og Rendesten i Isvintre ikke var foretagen paa bestemt Tid af Huseierne, hvem det paalaa, blev der af Kvarter-Kommissæren udsendt Folk, der foretog dette Arbeide. Betalingen derfor var normeret, og den maatte strax erlægges af Huseierne; i manglende Fald blev den inddreven af Underfogden ved Udpantning.

Der var givet Bestemmelser for Portenes Lukning og Aabning paa de forskjellige Aarstider. Om Sommeren skete Lukningen senest Kl. 11 Aften og om Vinteren tidligst Kl. 6, og Oplukningen stod i Forhold dertil. Nørreport blev altid lukket en Time senere end de andre Porte. Naar Kongen eller kgl. Herskaber om Sommeren opholdt sig paa Lystslottene, skulde den nærmeste Port staa aaben efter Ordre. Passagen ind ad Portene om Natten var dog tilladt mod Erlæggelse af Port- og Passage-Penge. De, som vilde udpassere om Natten, maatte være forsynede med Tegn fra Kommandanten. Ogsaa om Hverdagene maatte Kjørende og Ridende betale Port- og Passage-Penge, men om Søn- og Helligdage var Passagen fri. Sidstnævnte Bestemmelse blev i 1772 ophævet for Kjørende og Ridende.

Der var iøvrigt givet et Regulativ for Passagen gjennem Portene til Forhindring af Trængsel og Ulykker ved stærk Vognfærdsel. Ved Bommene var der ansat Gefreidere, som havde at ringe med en Klokke til Signal for Vognenes Standsning. Et Træk i Klokken betød Holdt, to Træk betød, at den Anholdte kunde kjøre, og tre Træk i Klokken var Signalet for Vagten, at kgl. Herskaber nærmede sig.

Taarnsignalet til Bestemmelse af Klokkeslettet stammer fra Aaret 1771. Forordningen herom siger, at denne Foranstaltning træffes, for at den Uorden, der hidtil har været i de offentlige Uhrværkers

Gang, kan hæves. Hver Onsdag og Løverdag heises Kl. Trekvarter til 12 Flaget paa Observatoriets Vagt paa Rundetaarn, og præcis Kl. 12 nedtages det.

Indtil 1771 vare Kjøbenhavns Politibetjente i deres Embedsforretninger forsynede med en hvid Stav eller et Træhaandgreb af 4 Tommers Længde med en Haand paa Enden samt en Krone ved Haandleddet, hvilket kunde forlanges fremvist, naar Betjentene vare i Funktion. Denne Politihaand blev ved Politiplakat af 1. April 1771 afskaffet og i dens Sted indført Politiskiltet, saaledes, som det er blevet bevaret indtil Nutiden.

Den kjøbenhavnske Borgervæbning havde paa sine Faner forskjellige Devisér. Saaledes Øster-Kompagnies Fane: „Værge bryder Fred"; Strand-Komp.: „For Fred og Frelse"; Snarens-Komp.: „Bryder Du, stikker Du"; Vester-Komp.: „Ringe Magt ei foragt"; Nørre-Komp.: „Forvar hvad Du har"; Klædebo-Komp.: „Tro og mistro"; Frimands-Komp.: „Flyv varlig"; Rosenborg-Komp.: „Trætter ødelægger"; Kjøbmager-Komp.: „Hold Vagt; Tiden agt"; St. Anna-Komp.: „Ære kommer af Værge"; Kristianshavns-Komp.: „Til fælles Kraft bestandig Magt"; Brandvæsenets Komp.: „Næst Gud, med Flid, Kunst og Vand, Ildens Kræfter dæmpes kan."

Til Sammenligning med de nuværende Kommunalafgifter for Kjøbenhavn fortjener det at anføres, hvad en Del af disse Udgifter vare i 1770. Til Fattigvæsenet skulde ved Skat paa Grundtaxten aarlig udredes 9000 Rdl; hertil kom en frivillig Gave, som Fattigforstanderne indsamlede kvartaliter i hvert Hus. Vægterpengene beløb sig aarlig i Gjennemsnit til 8000 Rdl., som vare lignede paa Eiendommene. Lygteskatten var 9750 Rdl., fordelt efter Bygningernes Areal; Renovationsskatten 6000 Rdl. Den betydeligste Skat var Indkvarteringspengene, der beløb sig til 45,000 Rdl. og blev lignet baade paa Grundeiere og Leiere efter deres Næring og Vilkaar. Nogen Brolægningsskat existerede ikke, thi Huseierne maatte selv bekoste deres Gaders Brolægning, medens offenlige Pladsers Brolægning blev bekostet af Stadens Kasse. Efter alle Beretninger var ogsaa Stadens Brolægning i en ynkelig Forfatning.

Den politiske Veiviser for 1772 indeholder forskjellige af de Forordninger, som udkom under Struensee. Af disse fortjene efterfølgende at anføres som de mest karakteristiske. Ved Plakat af 8. April 1771 bestemtes det, at der med Hensyn til Gjælds Inddrivelse ikke skulde være nogen Forskjel mellem de Fornemste og de Ringeste, og at alle Undersaatter uden Hensyn til Stand og Stilling i dette Punkt skulde være lige stillede. I Motiverne til denne Forordning hedder det, at den er fremkommen derved, at adskillige Kreditorer have besværet sig over, at de hos en og anden af deres Skyldnere ikke kunde komme til deres Tilgodehavende, efterdi nogle Debitorers Stand eller personlige Anseelse enten ganske betog dem Leilighed til at faae samme deres Fordringer ved et Rettens Middel inddrevne eller idetmindste gjorde dem saadant meget vanskeligt.

Omtrent ved samme Tid udkom der en Forordning om en Frelse-Anstalt for Hittebørn. Det hedder deri: For at forekomme saavel Mord paa de spæde Børn som deres Henkasten paa Gaderne og i Husene, hvorved disse undertiden maa sætte Livet til, er der efter Hans kgl. Majestæts allernaadigste Befaling af Direktørerne over den kgl. Opfostringsstiftelse for nyfødte Børn foranstaltet saadan Indretning paa det frie Jordemoderhus i det nye Frederiksstad (Amaliegade) i næste Fag ved Porten, hvor slige Mødre, som ville skilles ved Børnene, kunne i en dertil gjort og med Madratser vel forsynet Kasse, naar den er udtrukken, henlægge Barnet; og naar den skydes lidt tilbage, gaaer den ved Hjælp af derværende mekanisk Indretning tilbage af sig selv, og tillige tilkjendegiver vedkommende Gangkoner, som altid ere ved Haanden, med den derved i Bevægelse til at ringe satte Klokke om, at Barnet er henlagt, som da fra inden af optages og gives Die der paa Stedet af Barselkvinderne, indtil siden nærmere for dets Opdragelse kan sørges. Denne Anstalt har til Indskrift med forgyldte Bogstaver paa en hvid Marmorsten: „Ulykkelige Børns Frelse". — De saaledes optagne Børn kaldtes Kassebørn. Denne Indretning bestod, saa vidt erindres, til Slutningen af forrige Aarhundrede og blev ophævet, fordi det viste sig, at det smukke Formaal ikke blev opnaaet derved.

Ved Forordn. af 13. Juni 1771 ophævedes de saakaldte Leiermaals-Boder, hvorved forstodes saadanne Boder og Straffe, som vare bestemte for dem, der udenfor Ægteskabet avlede Børn. I samme Forordning bestemtes det, at der ikke i borgerlig og kirkelig Henseende skulde gjøres Forskjel paa ægtefødte og uægtefødte Børn, og at der ikke paa de Sidstnævnte skulde hvile nogen Plet, eller det i nogen Maade skulde bebreides dem.

En mærkelig Bestemmelse blev der vedtaget med Hensyn til Soldaterbørn. Soldaterne havde nok Lov til at gifte sig, men Børnene skulde gives til Hittebørns-Hospitalet og fra dette føres paa Landet, hvor de maatte tjene Brødet som Karle og Piger indtil deres 25. Aar, fra hvilken Tid de havde deres Frihed.

Den 14. Septbr. 1770 blev den hidtil bestaaende Bogcensur ophævet, men den dermed givne Frihed fandtes at blive misbrugt i betydeligt Omfang, og som en Følge deraf blev den ved kgl. Reskript af 7. Oktbr. 1771 i enkelte Punkter indskrænket, uden dog at Censuren gjenindførtes.

Endnu skal efter Veiviserne nævnes forskjellige vigtige Foranstaltninger, der skyldes Struensee. Statsraadet blev ophævet, og der indførtes en Kabinetsregjering. Kollegierne forbødes det at anbefale Nogen til Titler og Rang, naar de ikke vare fuldt overbeviste om den Vedkommendes Værdighed. Det blev forbudt fornemme Folks Tjenere at søge om Embeder. Den hidtil bestaaende Rentefod af 4 pCt. blev forhøiet til 5 pCt. Endvidere indstiftedes Hof- og Stadsretten, og den skarpe Inkvisition i Retspleien ophævedes. Politiet maatte ikke anstille Undersøgelser i Borgernes Huse, og endelig blev Kjøbenhavns Kommunalbestyrelse underkastet en grundig Forandring, idet den gamle Magistrat blev afsat, de Toogtredive-Mands-Raad ophævet, og der indsattes en ny Bestyrelse med en Overpræsident i Spidsen. Forinden denne Forandring skete, forelagdes der Magistraten forskjellige Spørgsmaal om de kommunale Forhold og om Kjøbenhavns Skattevæsen til Besvarelse, og det er karakteristisk, at disse Spørgsmaal vare affattede i det tydske Sprog.

Hofrevolutionen, hvorved Struensee styrtedes, foregik Natten mellem den 16. og 17. Januar 1772, og den politiske Veiviser for

1773 indeholder foruden en Skildring af Struensees og Brandts Liv, farvet af Datidens almindelige Opfattelse, tillige adskillige Vidnesbyrd om denne Revolutions Følger og om det Guldbergske Ministeriums Iver for at ophæve de gode Foranstaltninger, der skyldtes Struensee. Straf for Leiermaal gjenindførtes, Politiet fik atter Lov til at trænge ind i Borgernes Huse, den skarpe Inkvisition i Retspleien gjenindførtes, Trykkefriheden blev tildels ophævet, og Rentefoden nedsattes atter til 4 pCt. Der var neppe stort andet tilbage fra Struensees Tid end Hof- og Stadsretten og Tallotteriet.

Til Slutning fortjener som et Kuriosum at anføres de Ceremonier, som ifølge Veiviseren af 1772 vare forbundne med det Aaret tilforn oprettede Tallotteries Trækning.

„Hver tredie Mandag Eftermiddag gaaer Trækningen for sig saaledes: Paa Forhøiningen udenfor Stadens Raadhus sidder omkring et Bord de kgl. Kommissærer, Overpræsidenten Grev Holstein, Geheimekonferentsraad v. d. Lühe, Konferentsraaderne Braem og Stampe, Entreprenøren Bankdirektør Koes, Agent Thalbitzer, Grosserer Vett og den protokolførende Sekretær Fasting. Paa en anden Forhøining staaer Inspektøren ved Trækningen, og ved Maskinen paa en endnu større Forhøining ovenpaa Bordet staaer en af Friskolernes Drenge, prægtig klædt i guldgallonerede Silkeklæder, og hvis Øine blive tilbundne, naar han skal tage de 5 Gevinster ud af Maskinen. Paa Bordet, som er overtrukket med grønt Klæde, staaer denne Lotteri-Maskine, som er gjort af Kobber, meget smukt malet, med en Fortuna ovenpaa. Midt paa Bordet staaer en grønmalet og forgyldt Kasse, hvori ligger de 90 Numre med tilhørende Kapsler. Saasnart en af Herrerne kommer, begynder en Instrumental-Musik fra Raadstuens Altan. — Naar Kommissærerne ere samlede og have sat sig, aabner Geheimekonferentsraad v. d. Lühe den for ham paa Bordet staaende Kasse, hvoraf han udtager de paa Pergament trykte 90 Numre i sin Orden fra 1 til 90 og leverer samme stykkevis til Inspektøren; denne opraaber dem lydelig hver for sig og forevisér dem for Tilskuerne, indeslutter hver i sin Kapsel, som overleveres ham af Konferentsraad Braem, hvorefter han igjen overleverer den til en Anden, af hvilken sidste Friskoledrengen modtager den for at

lægge den ned i Maskinen. Ved hver nedlagte 15 Numre tillukkes Maskinen og omdreies nogle Gange, hvortil Musiken spiller efter et givet Signal. Naar da alle Numrene paa den Maade ere vel overleverede, blive Drengens Øine tilbundne, og med en Handske paa den høire Haand udrager han de 5 Kapsler med deriværende Numre stykkevis, som han derefter lægger paa en Sølvtallerken. Kapslen overgives til Overpræsidenten, der atter leverer den til Geheimekonferentsraad v. d. Lühe, der aabner den, og efter at have forevist Tilskuerne Numret, leveres det til Inspektøren, som ligeledes forevise og lydelig udraaber det, hvorpaa det protokolleres af Sekretæren. Inspektøren lægger det derefter igjen i sin Kapsel og kaster det ud blandt Mængden paa Torvet. En Tavle med de udtrukne Numre i forgyldte Chifre hænges ud paa Forhøiningen til Eftersyn for Tilskuerne. Ved hvert Numers Trækning spiller Musiken."

Ganske paa samme Maade gik det ogsaa senere til ved Tallotteriets Trækning, lige indtil det ophørte at bestaa.

Fanden i Laxegade; Spøgeriet i Gothersgade.

En Dag i Septbr. 1826 var der stort Røre i Kjøbenhavn. Det hed, at den livagtige Fanden, Satan, Lucifer, Belzebub eller under hvilket andet Navn Hs. diaboliske Majestæt gik, havde vist sig i høistegen Person i den gode Stad, men særlig havde valgt et Hus i Laxegade til sin forhaabentlig interemistiske Bopæl.

Ved Budskabet herom løb det mangen gammel Synder koldt ned ad Ryggen; det var jo ikke umuligt, at Fanden var kommen for at hente ham. Især blev hans Tilstedeværelse meget diskuteret og drøftet af kjøbenhavnske Matroner, og fremfor alle af dem, der havde Stade ved Gammelstrand, da ikke faa af disse som bekjendt, idetmindste den Gang, antoges at være lidt i Slægtskab med Hs. Høimægtighed og gav dette tilkjende ved idelige Paaberaabelser og Henvendelser til ham. Der dannede sig Grupper i Gaderne, som ivrigt drøftede den forfærdelige Begivenhed, og aldrig havde man set en saadan Ansam=

ling ved Gadeposten af Tjenestepiger, der over dette interessante Emne lode Spandene henstaa urørte og kun lidet agtede Madmodrenes Raab, at de skulde skynde sig.

Ja, Fanden var løs i Laxegade, derom var der ingen Tvivl, skjøndt han rigtignok gav sin Nærværelse tilkjende paa en i Diabolikens Historie hidtil ukjendt Maade. Han bombarderede med Kartofler, Tørv og Pindebrænde uden at Nogen kunde se, hvorfra det kom, thi Fanden har, som bekjendt, Magt til at gjøre sig usynlig, men ogsaa Magt til usynlig at være allestedsnærværende. Særlig vare en der i Huset boende Mands Ruder ud til Gaarden Gjenstand for disse djævelske Projektiler, og snart var der ikke en, som ikke var knækket. Tillige optraadte han som Humorist; man veed jo, om ikke af Andet, saa af Goethes „Faust", og vel ogsaa af adskillige Eventyr, hvori han spiller en Rolle, at Fanden har et ikke forkasteligt Lune og Humor, som han endog udvikler, naar han skal hente en Synder, der har gjort sig værdig til at indtage en Hædersplads i hans Rige.

Man hørte Tilraab: „Er Du færdig? nu kommer jeg og henter Dig; der nytter ingen kjære Mo'r! Ifør Dig dine Søndagsklæder, for jeg vil ikke, Du skal se ud som en Stodder, naar jeg tager Dig ved Vingebenet. Du maa gjøre Helvede Honnør." Saa hørtes der Tilraab, der viste, at Fanden var udmærket bevandret i det kjøbenhavnske Gadesprog og vel i saa Henseende havde gaaet i Skole hos de omtalte gammelstrandske Madamer. Undertiden kunde man ogsaa høre ham synge Vers af en eller anden populær Gadevise med Trimulanter. Og hvad der var det Mærkeligste: alt dette hørtes fra de forskjelligste Steder, snart fra Loftlugerne, snart fra Gaarden, snart fra Vinduerne, snart fra Tagrenden, og intetsteds var der Noget at se. Det var ingen Anden end den skinbarlige Satan, som var paa Spil, det var saa afgjort som Noget i denne syndige Verden.

Politiet kom selvfølgelig tilstede. Der skete Undersøgelser fra Kjælder til Loft, der afholdtes Forhører over Husbeboerne, men Intet blev opdaget. Selv de hæderlige Betjente vare Gjenstand for det djævelske Drilleri. „Er Du der, min Søn? God Dag, vel-

kommen!" lød det med skingrende Røst „Søger, saa skulle I finde. Fandt Du saa Noget? Fikst Du Pæren, Zacharias, blev Du narret, Tobias? Hils Kjærulff og sig, at jeg henter ham snart, og Dig med, min Ven: I ere begge, og mange andre af Jer Race, modne til Helvede." Og saa lød der en Latter, saa grel og skingrende, som om den kom fra Helvedes Hærskarer.

Jeg var den Gang en Dreng paa 13 Aar, og mine Forældre boede der i Nærheden. Alle talte om Fandens Gjerninger i Laxegade, og det er en Selvfølge, at jeg, saa ofte jeg var fri fra Skolen og kunde faae Lov dertil, sluttede mig til de Klynger, som overalt dannede sig i Gaden med Blikket fæstet paa Huset, for om muligt at faae et Glimt at se af Hestefoden. De Allerfleste vare saa troende som Kulsviere, men der var ogsaa dem, som vare skammelig vantro og ikke fæstede Lid til Fandens Tilstedeværelse, ja, endog ligefrem bestred hans Existents. De diskede da op med en Historie, der skulde godtgjøre, at det Hele gik meget naturligt til. Hos en Mand der i Huset, den samme, hvis Vinduer vare blevne klinkede, tjente der en Pige, som havde det meget ondt, fik Bank og var sat paa Sultekost. Samme Pige var forlovet med en Hønsekræmmer, og det var ham, der fra et hemmeligt Loftsrum i et Hus ved Siden af anstillede den hele Komedie for at hævne sin Elskede. Denne Fortælling gik da ogsaa igjen i „en ny, lystig Vise om Fanden i Laxegade", digtet af Student Sommer, hvori en Hønsekræmmer tildeles Hovedrollen.

En anden Version, der klang mere sandsynlig, fordi den forklarede, at Stemmen kunde lyde fra forskjellige Steder, var den, at den vedkommende Spillopmager var Bugtaler. Det var heller ikke længe siden, at en Udlænding her i Kjøbenhavn havde givet offentlige Prøver paa denne Kunst og endog tilbudt at lære den fra sig. Mulig var det en af hans Lærlinge, som her var paa Spil. I de forsamlede Grupper, som jeg skiftevis sluttede mig til for at opfange, hvad der blev fortalt, fremkom den Gisning, at en for sine gale Streger i Gaden bekjendt ung Fyr, Søn af en i Nærheden af Huset boende Kaskjetmager, var den virkelige Ophavsmand, idet man vidste om ham, at han blandt sine mange vakre Egenskaber ogsaa

havde den at være Bugtaler. Men om det var rigtigt og om han ikke uskyldig var mistænkt, er aldrig blevet oplyst.

Overhoved er Aldeles intet blevet oplyst om denne Sag, saavidt mig bekjendt. Politiforhørene førte ikke til det Mindste, uagtet de skulle have været meget omfattende. At der saaledes her forelaa en uløst Gaade, forklarer ogsaa den Interesse, som disse Optøier vakte, samt at Traditionen om Fandens Bedrifter i Laxegade er gaaet gjennem flere Slægtled indtil denne Dag. Dette vilde neppe have været Tilfældet, hvis man strax havde faaet Rede paa, hvorledes det egentlig forholdt sig med denne sensationsvækkende Episode i Kjøbenhavnerlivet 1826, der varede en hel Uge og derpaa pludselig ophørte.

Den er imidlertid ikke enestaaende. Allerede tidligere havde Fanden eller et andet Utyske været paa Spil i Kjøbenhavn. I Adresseavisen af 11. Januar 1780 læses et Avertissement fra Peter Nikolay Titchen, hvori han meddeler sine „Medundersaatter", at fra 1ste August forrige Aar ere alle „Uordens- og Spøgelse-Handlinger" af hvad Navn nævnes kan, ophørte i den ham tilhørende Gaard i Gothersgade, og anfører i saa Henseende en Attest fra Oberst v. Bessel, der bevidner, at han, saalænge han har boet i ovennævnte Gaard, ikke har sporet nogen Allarm eller Uro. Hvad Titchen sigter til, fremgaaer af en Skrivelse til Kongen fra Justitsraad Voltelin, dateret den 17de Mai 1779. Den lyder saaledes:

„Natten imellem Søndag og Mandag den 16de August Klokken mellem 3 à 4 slet hænder det sig at noget sloeg et Slag paa et Bord og derefter piskede paa Pancel-Værket i det Værelse, hvor jeg og min Kone have Vores Natteleye udi 3. Etage i Brøgger Titchens Gaard i Gothersgade. Jeg vaagner derved uden at giøre mig nogen videre Betænkning derover, men omtrent et Qvarteer efter høres et knall i et Værelse ved Siden, hvor min Søn, Secretair Just Hendrich Voltelin laae, ligesom det kunde være af et løsbrændt gevæhr, og atter noget efter et ligedan knall, dog uden at mærke nogen Damp eller Røg, hvorved baade min Kone og Søn vaagnede og tilligemed mig geraadede i største Alteration.

Det blev siden stille den Nat samt hele Mandag og Tirsdag; men Nætterne til Onsdag og Torsdag saavel som Torsdag og Fredag Eftermiddage har det i mine Værelser i 2. og 3. Etage i bemeldte Gaard continueret ny allarm med saadan Pirken og knall af og til, man har endog hørt en Røst og Hylen i Værelserne og paa Trappen: Meublerne ere blevne kastede over Ende, ja, nogle endog i Stykker slagen, uden at jeg har kundet udfinde nogen naturlig eller tilsyneladende Aarsag dertil: og min Tiener Peder Michel Hache hvem Røsten efter hans Sigende kom i Mørke paa Trappen, blev derover saa forskrækket, at han faldt paa Stedet i Convulsioner, som varede i fem Timer.

Jeg toeg om Torsdagen den Præcaution at melde det for Politie-Mesteren, thi da jeg formodede, at der maatte stikke slette Mennisker bag derved, troede jeg, at Huusets Beskaffenhed og Omgangen fortiente en nøiagtig Undersøgelse, men han har allene sendt 2 Betienter herhen, som har holdt Vagt nogle Nætter der, dog uden at Sandheden paa saadan Maade har kunde bringes for Lyset.

Jeg har derover maattet resolvere til, at leye et Par Værelser i et Huus lige over for, hvor jeg, min Kone og Søn kunde finde Roelighed om Natten, da vi derimod tilbringe Dagen i Vores Værelser i Brøgger Titchens Gaard.

Da Rygtet herom udbredede sig, har ey allene Pøbelen i Løverdags Aftes den 15de August forsamlet sig i stor Mængde udenfor bemeldte Gaard, saa at en yderligere Uorden var at befrygte, men foruden det, at den overtroiske Almue skal indbilde sig, at jeg og mine skal forfølges af et ondt Væsen, hvilken Indbildning udsætter os for Forhaanelser og Insulter, og at vi maae befrygte, ingen Tienestefolk at kunne bekomme, maae jeg og til min yderste Gremmelse erfare, at Huus-Eyeren, Brøgger Titchen, haver udladt sig, at naar min Søn og Tieneren kom ud af hans Gaard, vilde det nok blive stille etc. Hvilket jeg ey kan udtolke anderledes, end at min Søn efter hans Tanker skulde være enten Ophavsmand eller i det mindste Medvider i saa slet en Handling.

Da Religionen og den offentlige Roelighed og Sikkerhed derfor ikke mindre ere interesserede i denne Begivenhed, end mit og

mines ærlige Navn og Rygte, saa beder jeg allerunderdanigst, at Deres Majestet allernaadigst vil befale et Par reedelige fornuftige og in Processu inqvisitoria drevne Mænd: saasom Etats Raad Bornemann, Justits Raad Stabel, Assessor Rested eller andre, hvem Deres Majestet dertil maatte finde beqvem, paa nøyeste og skarpeste Maade at undersøge denne Sag, for at bringe Sandheden og de Skyldige for Lyset, til hvilken Ende de maatte allernaadigst berettiges til ey allene at undersøge Brøgger Titchens Gaarde og Nabohusenes Indretninger og Beskaffenhed, og hvad mistænkelige Instrumenter, der maatte befindes, men endog at paalægge alle og enhver, under vedbørlig Straf og sine Exceptione Fori at møde i Kommissionen, samt at svare paa de Quæstioner, Kommissionen foreligger dem, hvorefter jeg allerunderdanigst indstiller, om de maatte affatte deres allerunderdanigste Relation til Deres Majestet til videre Resolution og Undgjældelse for dem, der maatte være skyldige samt til Justification og Satisfactions Erholdelse for mig og mine."

Justitsraad Voltelin slutter med at erklære, at han og hans Kone vilde underkaste sig den skarpeste Undersøgelse og Straf, hvis de skulde findes skyldige, og han tilbyder tillige at betale Kommissionen et billigt Honorar. Dernæst nævnes forskjellige Mænd, der kunde afhøres som Vidner.

Saavidt vides, blev hans Begjæring om en Kommissions Nedsættelse ikke opfyldt, hvad man ogsaa godt kan forstaae, men det paalagdes Politimesteren, Etatsraad Fædder, at anstille en nøiagtig Undersøgelse. Denne fandt ogsaa Sted, men førte ikke til Noget. Det antoges almindeligt, at Justitsraad Voltelins egen Søn, Sekretær Voltelin, en lystig Fætter, havde i Ledtog med Tjeneren Peder Mikkel Hach været den, som havde opfundet og udført de Spilopper, der i lang Tid vare Gjenstand for megen Omtale og af Datidens Overtro bleve betragtede som fult Spøgeri og Djævleværk.

En Dampskibsfart i Sundet.

Det er Søndag Formiddag. Himlen er skyfri, Solen nedsender sine Straaler, men dog er det ikke meget varmt, thi Luften er ren og forfriskende efter Gaarsdagens stærke Regn. I Havnegaden hen mod Nyhavn vrimler det af søndagsklædte Folk, der vente paa Dampskibet „Gylfe“ for at tage det med Storm. Det gjælder at faae gode Pladser, thi man veed jo, at om Søndagen, naar det er smukt Sommerveir, ere Øresundsdamperne næsten altid overfyldte trods den store Mængde Passagerer de rumme. Om disse Dampere end ikke have taget Luven fra Jernbanen til Klampenborg og nordpaa, er der dog mange, som mere end i ældre Tid foretrække Søturen. Der er flere Grunde. For det Første Nydelsen af den friske Søluft, dernæst den Behagelighed ikke, som ved Jernbanen, at maatte trænge sig frem eller maaske endog at vente en Time eller to for at komme til Billetsalget, og endelig forøger den Omstændighed, at der paa Hovedstationerne langs Kysten er magelige og gode Landgangsbroer, hvor Skibene lægge an, ikke lidet det Tiltrækkende ved denne Lystseilads. Romantikere kunne maaske ogsaa anføre de Danskes nedarvede maritime Forkjærlighed, Lysten at pløie Sø og salten Vande — det sortladne Hav, de Danskes Vei til Ros og Magt.

Men der er noget mere materielt. Skibe som Tvillingsøstrene „Gylfe“ og „Gefion“, ikke at tale om „Øresund“ og de nyeste Skibe

frembyde en Komfort og Bekvemmelighed, som gjør Turen endnu behageligere. Man maatte være meget ubillig i sine Fordringer, dersom man ikke var tilfreds med den hele Indretning, og ikke fandt sig tiltalt af den Høflighed og Hjælpsomhed, som Besætningen viser. Ved at se det med rige Guds Gaver besatte og i enhver Henseende propre, med Blomster smykkede Frokostbord kan en Lækkermund føle sine Tænder løbe i Vand, og Kjendere forsikre, at man intetsteds faaer en saa ypperlig Beuf som der ombord. Det har allerede for mig været et Motiv for en Dampskibsfart i Sundet, thi jeg vil ikke gjøre nogen Røverkule af mit Hjerte, jeg har altid havt en stor Svaghed for en god Beuf. Vil man forfriske sig, kan man endog faae sig et Styrtebad, hvortil der er indrettet et eget Rum, og har man ved at staa tidlig op, for at kunne komme med det første Dampskib, endnu baaret Søvnen i Øinene, kan man fortræffelig faae sig en lille Lur paa Salonens bløde Hynder eller i en Kahyts magelige Køie. Man har det jo her som i Abrahams Skjød.

Men lad mig, ved at fordybe mig i denne forøvrigt velfortjente Panegyrik, ikke derover forsømme at være blandt de Første, som storme ombord. Se, der kommer „Gylfe" strunk og kneisende, fyldt med Vennerne fra hinsides Sundet. Det lægger an, det tager Tid for alle disse Passagerer med deres Reisesager at komme bort fra Skibet, for saa hurtigt som muligt at passere til Eftersyn gjennem Toldhuset, dog ikke saa hastigt som de ved Bommen ventende Klynger ønske. Nu befinde de Sidste sig paa Landgangen, Bommen hæves af Betjenten og alle ile op paa Skibet i Gaasegang.

Endnu er der næsten en halv Time til Afgangen, og allerede vise de to Dæk en tæt Vrimmel. Man søger de bedste Pladser, helst saa fjærnt som muligt fra Maskinrummet, man leirer sig paa de mægtige Bænke og søger efter Stole, som have forstukket sig hist og her. Man søger Læ for Solvarmen og man anstiller Undersøgelser, hvorfra Vinden kommer for ikke at blive gjennemblæst. Svagelige og Sarte tage Plads i den lukkede Salon i det nederste Dæk eller i Rygesalonen paa det øverste. Reisetøi, Shawler, Plaids, Kurve med Futterage anbringes hist og her, men blive undertiden vist Vinterveien naar de optage Plads, hvor Folk skulle sidde.

Nu, da man er kommen lidt i Orden, ser man sig enten omkring for at opdage Bekjendte eller man adspreder sig med at nyde det ikke uinteressante Skuespil af Herrer og Damer, der med ilsomme Skridt komme farende fra alle Sider for at komme med. Mest er det Damer, der som oftest komme i det sidste Øieblik; de kunne ikke blive færdige med deres Toilette — det hedder altid: Aa, vi komme tidsnok — og saa maa der iles for at bøde paa Forsinkelsen.

Der kommer et midaldrende Ægtepar med deres Smaapiger. Sveden hagler ned ad Mandens trinde Kinder, og Fruens eller Madamens rigt blomstersmykkede Hat vidner ved at sidde lige i Nakken om den Ilfærdighed, hvormed de have maattet skynde sig afsted. Klokken lyder sidste Gang, ikke destomindre har den unge Herre, som kommer fra Kort Adelersgade, ikke nogen Hast. Hans Klædedragt tyder paa Løven, om end af de forlorne, og han troer at kompromitere sin Værdighed ved at vise for stor Hastværk. Lige er man ved at tage Landgangen bort, da der viser sig fire Damer i saa tætsluttende Kjoler, at man let kan forstaa, at de ere blevne forsinkede. Den Forreste telegraferer med Arme og Tørklæde, og man lader dem slippe over. Nu sætter Skibet sig i Bevægelse, det gjør en Svingning og er kun med den ene Ende ved Bolværket. Endnu en Passager kommer farende. Det er en Sømand, han veed at hjælpe sig; med et Spring er han over Bolværket som en Bombe over i Skibet, nærved at rive en hel Del Passagerer omkuld, naar der bare havde været Plads at falde. En ældre Dame faaer sit Toilette desarangeret paa ynkelig Maade, ja selv en forloren Haarprydelse bliver i Virkeligheden forloren. Hun lader nogle Ord falde om raa Personer og deslige, men Søgutten flytter sin Skraa fra den ene Side i Munden til den anden og siger med uforstyrrelig Ro: „Ja, lille Madam, det er saadanne Stød Verden gi'er, naar man ikke ser sig for. Jeg skal kalfatre Madamen, hvis De saa synes." Dette venlige Tilbud modtages dog ikke. Damen har faaet fat paa sin Haarprydelse, og brugende sin Parasol som Murbrækker trænger hun sig hen til Trappen, for nede i Kahytten at faae den

anbragt paa rette Sted og vel ogsaa for at dække over sin Forlegenhed.

Skibet er propfuldt. Man staaer Side om Side, Ryg mod Ryg, man klynger sig op til hverandre som om man nærede det ømmeste Venskab til sine Naboer; de, som have været saa heldige at faae Siddepladser, betragtes med skinsyge Blikke, skjøndt de ikke ere saa misundelsesværdige endda, thi det beskytter dem aldeles ikke mod Overlast i Ordets egentlige Forstand. Ingen kan røre sig, og var der en langfingret Industriridder mellem denne fortrykte Mængde, vilde det være ham næsten umuligt at udøve sin Industri, eftersom han ikke har Raaderum nok til at foretage de for Naboens Brevtaske eller Portemonæ saa farlige Operationer. Damerne ere især at beklage, de nystivede, luftige, lyse Kjoler undergaa en sørgelig Metamorfose; hvad der var, er ikke mere, og de snart bedrøvede, snart harmfulde Blikke ødsles forgjæves, de prælle af uden Virkning paa en Modstand, der er aldeles ufrivillig.

Man har klaret Toldboden fra sig og staaer ud ad Sundet. Nu er det Tid at se sig om og betragte de forskjellige Grupper eller rettere Klumper i denne Prokustesseng. Der staaer et ungt Par, vistnok Nyforlovede, der første Gang gjør en Tur sammen paa egen Haand. Han søger forgjæves at værge hende mod ublide Berøringer af de Nærstaaende, og trykker hende i denne kjærlige Bestræbelse saa tæt til sig som muligt. Erkjendende det Skjønne og Opofrende deri ser hun med et smægtende Blik op til ham og smiler huldsaligt under sin Parasol. Men pludselig begynder Skibet at slingre — det er nemlig Paalandsvind — den unge Dames Ansigt bliver blegt, og der viser sig deri noget saa Vemodigt, der spaaer om en Katastrofe, ifald Slingringen skulde blive stærkere. Noget Lignende aabenbarer sig hos flere Individer af det smukke Kjøn, og man kunde næsten fristes til at kalde paa en Oppasser for at bede ham bringe et af disse gaadefulde Blikkar, der i uroligt Veir skydes ind under Bænke og Stole for at bruges naar Tidens Fylde kommer. Dog, Faren tager af, Slingringen ophører. Skibet glider jævnt afsted, og Farven vender tilbage paa de Skjønnes Ansigter.

Op til Rygesalonen sidder et Par, der er skikket til at fængsle Opmærksomheden. Det er Ægtefolk og næsten støbte i samme Form, begge lige gamle, begge lige rynkede, begge lige pertentligt klædte. Som de sidde der have de en vis Lighed med to runkne Blommer paa en Kvist. De se saa yderlig vrantne ud som om de vare misfornøiede med sig selv og hele Verden. Man kan aldrig tænke sig, at disse haarde Ansigter nogensinde have fortrukket sig til et Smil. Men hvad der nu synes at forbitre dem er, at en omhyggelig Moder har faaet sine to smaa Poder, to Drenge med Kinder som Borstorferæbler, anbragte paa en Feltstol ligeoverfor dem. Drengene i Sex- og Syvaarsalderen ere meget rørige, og da de ikke kunne løbe om og tumle sig og ere saa at sige naglede til Stolen, søge de at faae sig den fornødne Bevægelse med Benene ved at lade disse svinge ud til Venstre, Høire og lige ud. Derved komme de undertiden i en mindre heldig Berøring med det omtalte Ægtepars Maver og Extremiteter, der aflokker Manden en Knurren som af en gammel Lænkehund og Udraab som „uforskammede Unger", „næsvise Knægte" o. desl., medens den gamle Frue mumler Noget om forsømt Opdragelse o. s. v., dog uden at opnaa den tilsigtede Virkning hos dette det yngste Danmark eller andet Tegn paa Sympathi end den Lattermildhed, der betager de Omstaaende. Ægteparret veed nu ikke at værge sig paa anden Maade end ved at klemme sig sammen endnu mere, rykke sig lidt tilside for at undgaa yderligere Konflikter med de omfarende Drengefødder, og ligesom at lukke Øinene i for ikke at bemærke denne onde Verdens Uvorenhed.

Paa et andet Punkt af Skibet, tæt op til Skorstenen, holder en Gruppe Frokost. Det er en Familie, Fader, Moder, Sønner, Døtre, Kusiner, velklædte og velnærede. Manden, troer jeg, har en Viktualiehandel. De have været saa heldige at faae gode Pladser, thi de vare blandt de Første, der stormede over i Skibet, og da de formodentlig vide, hvor vanskeligt det er at opdrive Noget paa en tætfyldt Damper en Søndag, have de tilbørligt forsynet sig til Reisen. Afspærrede fra Udsigten til begge Sider, vide de Intet bedre, saasnart de ere et Stykke forbi Trekroner, end at komme frem med Varerne. Tasker, Poser og Vadsække aabnes nu og der udvælder

en Overflødighed af Madvarer og Drikkedito som om det gjælder at forsyne et helt Kompagni Soldater. Det er sikkert overmaade rart at gjøre Lystture, mene Kjøbenhavnerne, men det Fornøieligste ved alle disse Lystture er dog at spise godt og spise rigeligt. Bemeldte Familie, der under Spøg og Latter tager for sig af de gode Varer, de tykt belagte Smørrebrød og de delikate hjemmebagte Kager med tilhørende Kvanta Snaps, Baiere og Sherry, er et Vidnesbyrd om fornævnte Sætnings Rigtighed, og vil man have et yderligere, saa søge man at komme ned i Kahytten, hvor hver en Plads ved det rigtbesatte Frokostbord er optaget, og hvor der gaaer en uafladelig stiftende Strøm af Hungrige og Mætte.

En ung smækker Herre med en Panama paa Hovedet, Pince-nez paa Næsen, en sirlig tilstudset Knebelsbart under samme, en Kikkert hængende i en bred Læderrem over Skuldrene, iført en let, lys Sommerdragt, Spanskrørsstok i den ene Haand og et paa Lærred klistret Kort i den anden, gjør sig bemærket ved de orienterende Oplysninger, han meget høirøstet giver tilbedste om alle de Punkter paa den smukke Kyst, man seiler forbi. Først og fremmest lader han alle Omstaaende erfare den mærkelige Omstændighed, at han to Gange har gjort Rhinturen og en Gang en Tur ned ad Donau, idet han anstiller Sammenligninger.

„Der ligger Tafelbay," siger han høit, „nei, det er mærkværdigt hvor den ligner Musetaarnet paa Rhinen, set paa Afstand."

„Det var som Fanden!" udbryder en ældre Herre, der hidtil taus har hørt til. „Tafelbay og Musetaarnet! Men hvor er Tafelbay?"

„Der," svarer den Anden og peger paa et Punkt ved Kysten.

„Jeg troer De spøger, Herre, det er jo den tolvkantede Gaard."

„Men det staaer her paa Kortet."

„Kan gjerne være! Der staaer saameget paa Kortet, man kan faae Forstand af, naar man trænger dertil, og det gjør Mange. Men veed De, hvad Musetaarnet paa Rhinen egentlig ligner?"

„Nei — hvad det ligner? Nei."

„Jeg veed det saamænd heller ikke, for jeg har aldrig været saa heldig at se det."

Og dermed er den Samtale til Ende tilligemed den unge erfarne Mands orienterende Bemærkninger. Mumlende noget om det Fortræffelige ved en Kop Kaffe, skaffer han sig Plads for Gjennemgang og forsvinder paa Trappen til det nederste Dæk for ikke mere at lade sig se.

I min Nærhed befinder en korpulent Herre sig i en Stilling, der maa vække dyb Medlidenhed. Han staaer opreist mellem en Klynge Damer og Herrer og er saa tæt presset, at han ikke kan røre sig. Sveden staaer i klare Draaber paa Panden funklende i Solskinnet som Brillanter, Kinderne ere glindsende og høirøde; men Medlidenheden ligeoverfor ham er neppe paa rette Sted, thi han er aabenbart overmaade tilfreds med Situationen. Med dæmpet Stemme meddeler han en anden Herre, der staaer ham nær og som han synes at kjende, at det gaaer særdeles godt med Kuren. Han er nemlig i de sidste Aar bleven meget sværere end det kan ansees ønskeligt for Lemmernes Bevægelighed og i det Hele for det legemlige Velvære. Han har anvendt forskjellige andre Kure, brugt Kjødkuren, Brøndkuren i Rosenborg Have, gjort lange Fodture for at blive af med denne besværlige Fedme, men ingen har ret hjulpen. Endelig har han fundet paa, hver Søndag Formiddag, naar Veiret har været smukt og varmt, at tage med Dampskibene, og efterat have gjort fem saadanne Ture, har han sat saa meget af, at han næsten, om ikke ganske, er kommen tilbage til sin forrige normale Tilstand og ladet sine Klæder lægge ind. Det var nu kun hans Bekymring, hvorledes han skulde kunne fortsætte Kuren til Vinteren. Han havde tænkt sig, at det mulig kunde gaa ved at besøge de offentlige politiske Møder, særlig Socialisternes, der kunde man faae baade en moralsk og fysisk Svedekur.

Imidlertid har „Gylfe" afsat en Del Passagerer ved Skovshoved, ved Bellevue og ved Taarbæk. Skjøndt Skibet endnu er temmelig fuldt, har denne Afgang dog lettet betydeligt, man har opnaaet den frie Brug af Arme og Fødder, man kan slumpe til en Siddeplads eller man kan passere fra et Punkt af Skibet til et

andet. Udsigten til den smukke Strandvei med dens vexlende og maleriske Partier og det dybe blaa Hav er mere fri. Luften er varm, mod Nordost forme Skyerne sig som en Alpestrækning, mens Solens Straaler trænge igjennem og kaste en mild Glands over det med Fiskerhytter, Villaer og Skovstrækninger broderede Landskab. Alt former sig smukt og rigt. Snart sænker Kysten sig mod Havet, snart springer den trodsig frem som en Landtunge, snart hæver sig Terrasse over Terrasse. Prægtig tager Skodsborg Badehotel og og den endnu høiere beliggende Koncertsal sig ud, de vinke, og en Mængde Passagerer følge villig Indbydelsen, da Skibet lægger til ved den lange Skibsbro.

Vi seile videre. Der lægges til ved Vedbæk, og ved Rungsted gaaer en stor Del i Baade. Lidt forbi Rungsted ligger en Villa høit oppe paa en Skrænt; den ligner i Frastand et Skovkapel eller et Tempel og tager sig smukt ud i sine grønne Omgivelser. Men hvad er det? Der er jo en kvindelig Statue paa hver Side — formodentlig Flora og Pomona. Men nei, de bevæge sig jo, de have runde Hatte paa, og ere luftigt drapperede — det er Damer, veritable Damer, der have stillet sig op der formodentlig for at gjøre Udsigten desto skjønnere og give Landskabet Liv og Afvexling — en Opofrelse, som dog neppe opnaaer al den Anerkjendelse, den fortjener. Men det forudsættes, at de ere yndige, og en saadan Forudsætning kan jo betragtes som den skjønneste Løn for deres Bestræbelser.

„En Hue overbord!“ lyder det agterude. En Dreng i blaa Klædestrøie, lyse Knæbenklæder og sorte Strømper med et rigtigt Gavstrikkeansigt (Gavstrik i den Forstand, hvori en Moder taler om sin lille forkjælede Knægt) er klatret op i en af de paa Siderne hængende Baade for at se efter en Fiskerbaad for fulde Seil. I det samme er Kaskjetten fløiten. Ligesom glad ved at være sluppen for det Tyranni, som den lille Herre har udøvet imod den, boltrer Kaskjetten sig lystig paa de lette Bølger, gjør Kaprioler og iler afsted stødvis. Alle se efter den for at følge dens Vei gjennem det sortladne Hav, og Drengen sætter det mest fortvivlede, men tillige det mest komiske Ansigt op, idet han kaster spørgende og bedende Blikke op til Kapitainen paa Kommandobroen; han vil saa gjerne, at Skibet

skal standse og en Baad sættes ud for at Kaskjetten kan fiskes op. Men Kapitainen vender ham leende Ryggen, og han maa for evig tage Afsked med sin Hovedbedækning. Dog, han er Filosof nok til at tage det med Ro, og veed at hjælpe sig, hvad en Filosof just ikke altid er istand til. Et Øieblik efter ser man ham med en skotsk Hue siddende paa de tre Haar; den har han laant af en af Skibsfolkene, og Fornøielsen derover lader ham glemme sit Tab samt de Skjænd, der kan vente ham af Forældrene, der sidde i det nederste Dæk.

Man nærmer sig nu Helsingør. Hvor pragtfuld er ikke Sundsnævringen; der ligger en Skov af Master, Skib ved Skib, ventende paa gunstig Vind for at gaa sydpaa, til Kjøbenhavn eller til Østersøen. Og dog er det Intet mod det Skue, som Havn og Rhed her frembød i Sundtoldtiden — og hvad er Helsingør nu mod hvad den var den Gang, hvad er Livet nu mod al den Færdsel og Travlhed. som den Gang herskede i dens Gader. Søfolk fra alle Verdens Lande strømmede gjennem Gaderne, fyldte Butikerne og Værtshusene; til de store Handelshuse, til Skibsklarerere og Mæglere flød Penge ind i Masser, og Stadens fornemme Befolkning udmærkede sig ved en Luxus og tillige ved et aristokratisk Hovmod som ingen andre Byers i Danmark. Hvor forandret! Gaderne ere stille og næsten mennesketomme, Butikerne ere aabne, men Kunderne ere faa, Værterne staa udenfor Døren til deres Beværtningssteder, hvilket jo skal være et slemt Tegn, og til det stolte Kronborg skotter den fremmede Skipper ikke mere med den Respekt, som i tidligere Dage betog ham ved Indseilingen, en Respekt, der tillige kostede ham en dyr Tribut til Sundets Herre.

Landgangen finder Sted. Paa Skibsbroen har der forsamlet sig en Mængde Mennesker, pyntede og ikkepyntede Herrer og Damer for at se eller for at hilse paa de Ankommende. Min Reises Maal er som en Del Andres Marienlyst. Der er Befordringer nok, deriblandt de aabne Omnibusser med Telttag over, hvor man sidder Ryg mod Ryg. Det gaaer rask og snart ere vi paa Bestemmelsesstedet. Det nye Anlæg mod Kysten med dets Kursal, Kottager, Koncertsal, Restauration, dets Alleer og Blomsterpartier er nok

vakkert, men det er endnu i sin Fremvæxt, og der vil hengaa adskillige Aar før det bliver det, der er tilsigtet, at være det egentlige Marienlyst. Jeg foretrækker idetmindste endnu det gamle Marienlyst, Slottet eller rettere Palæet — thi Slot kan det efter sit ringe Omfang næppe gjøre Fordring paa at kaldes — med Parken, med dens høie Løvtræer, kjølige Buegange og Terrasser. Her koncentrerer sig endnu det helsingørske Folkeliv om Søndagen, skjøndt det er Intet mod hvad det var medens Palæet endnu var Centralpunktet for Badeanstalten, og der musiceredes fra Estraden i Parken.

Meget er nu forandret. Palæet, hvor Badegjæsterne og de Besøgende samledes, hvor der spistes paa Balkonen og i den store tilbyggede Bjælkesal, hvor der var en travl Færden, staaer nu stille og ensom. Ingen besøger mere Hamlets Grav i et Hjørne paa Terrassen bag Slottet. Den tungsindige, meget tænkende, meget reflekterende Prinds hviler der i Ly af Cypresser. Er det ikke hans Grav, er det kun en Fiktion, som det paastaaes, saa kunde han hvile her, thi Stedet med sin melankolske Tone harmonerer godt til den danske Kongesøns Skjæbne. Her bruser Nordenvinden om hans sidste Leie, og skulde Ofelia gjæste ham ved Midnat med Krands om Haaret og Taarer paa Kinden for at tale med ham om deres Kjærlighed, saa er der Ingen, der forstyrrer dem, medmindre det skulde være den gamle Konges Aand, naar han gjør en af sine sædvanlige Promenader langs Øresund. Hamlets Grav paa Marienlyst som Romeos og Julies i Verona ere Mindesmærker ikke over dem selv, men over den, som i de herligste Digterværker har bragt deres Navn til Efterverdenen.

Med en god Middag ved table d'hôte i Restaurationssalen, med en Promenade i de smukke Omgivelser, med et Bad i Øresunds kjølige Bølger, gaaer Tiden hurtigt. Klokken er henad syv, og det kniber for at komme betids til Havnen, hvor „Øresund" dampende venter. Vi naa dertil næsten i sidste Øieblik. Der er allerede ikke saa faa Passagerer, og desto flere indfinde sig paa Mellemstationerne. Veiret er deiligt, Dæmringen indfinder sig og Halvmaanen staaer klart paa Himlen. Den lille Brise har bragt en foronsket Kjøling. En Del unge Mennesker har forsamlet sig midtskibs, en kraftig Tenor

istemmer en Fædrelandssang og de Andre istemme Koret. Det lyder smukt ud over det stille Sund; man bliver ganske vemodig stemt, og dog synes man der er saa smukt herhjemme.:

„Du danske friske Strand
Med vilde Svaners Rede,
I grønne Øer, mit Hjertes Hjem hernede,
Dig elsker jeg — Danmark, mit Fødeland!“

En Række smaa blinkende Lys viser sig, det er Gaslygterne paa Toldboden. Vi gaa igjennem Bommen; nu maa der manøvreres mellem de mangfoldige Fartøier. Vi lægge til i Havnegade; og kort efter sætte vi Foden paa den faste Grund. Turen har været lidt trættende, men dog behagelig; ialtfald er det dog behageligt at kunne fortælle, at den har været det.

Kongelunden og Fasaneriet paa Amager.

Kjøbenhavneren, der dog holder saa meget af at gjøre Udflugter i Hovedstadens nærmeste Omegn, falder det meget sjældent ind at foretage en saadan mod Syd. Han gjør Ture mod Nord, Øst og Vest til Fods, til Vogns, ad Jernbane, med Dampskibe; men Amager, der jo er Kjøbenhavns nærmeste Nabo mod Sydost, gjæster han næsten aldrig, medmindre han har Slægtninge eller Venner der, som han vil besøge, eller han vil tage de forskjellige betydelige Fabriker i Øiesyn, hvilket jo nok kan lønne Uleiligheden.

Nu er det vel saa, at Amager hverken har Bakker eller Dale, ingen af de Afvexlinger, der gjøre et Landskab saa tiltalende; det er et meget fladt Land, og de iøvrigt veldyrkede Agre fulde af Kjøkkenplanter, der overalt møde Øiet, gjøre et ensformigt og næsten kjedsommeligt Indtryk. Forgjæves speider man paa en Strækning af to Mil efter en Skov eller en Lund af Løvtræer, og først naar man naaer Store-Magleby og dreier om til Høire mod Øens sydvestlige Side, træffer man Kongelunden. Denne er sikkert ganske vakker, men at Kjøbenhavnerne skulde foretage en saa lang Tur alene for at gjæste en saa lille Skov, der i de fleste Henseender staaer tilbage for, hvad de kun ved en halv Times Kjørsel paa en Jernbane kunne have langt mere pragtfuldt og storartet, er Noget, som man ikke kan vente, at de ville gjøre.

Der er dog imidlertid Noget, som mulig kan indeholde Fristelse hertil. Kongelunden er nemlig Hjemmet for det eneste vilde Fasaneri i Danmark, der er Gjenstand for alle Sagkyndiges Beundring og vel ogsaa for vore ivrige Nimroders lønlige Ønsker. Der alene findes den smukke, spraglede Fasan i vild Tilstand, denne Fugl, som Lækkermunden sætter saa stor Pris paa for dens fine og velsmagende Kjød, og hvormed der ogsaa kun ved høitidelige Leiligheder serveres paa Rigmændenes Bord.

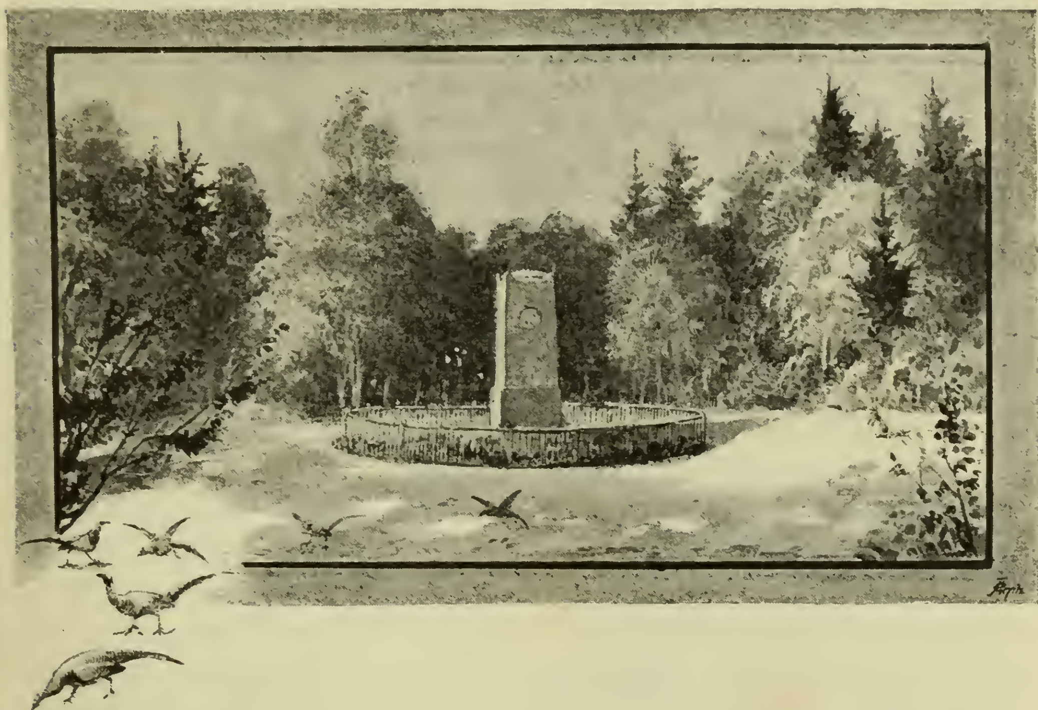
Først et Par Ord om selve Kongelunden. Det vides ikke med Bestemthed, om Amager nogensinde har været skovbevoxet, men saameget er sikkert, at der ikke fandtes nogen Skov, da de 24 af Christian den Anden til Havedyrkningens Fremme indkaldte hollandske Familier i Aaret 1516 bosatte sig i Store-Magleby og paa Saltholmen. I Begyndelsen har Savnet af Skove næppe været føleligt, thi Beboernes oprindelige Hjemstavn ligner ikke lidet Amagerland i dette Punkt. Men efterhaanden som Befolkningen tiltog og blev Indfødninge, begyndte ogsaa Savnet saavel af Hensyn til det Skjønne som til det Nyttige at blive føleligere. Enkelte tog nu selv fat paa at anlægge smaa Plantninger, men disse trivedes kun lidet, enten det nu kom af, at den valgte Jordbund ikke egnede sig for Trævæxt, eller at man ikke ret forstod sig paa Træplantning. I Aarhundredets Begyndelse enedes Beboerne saa om at henvende sig til Regeringen med Andragende om at faae et Skovanlæg af saadanne Løvtræer, der antoges at kunne trives paa Øen; men da det var Krigstid, og Landet havde Brug for alle sine Penge og flere endnu, blev Sagen, hvis Billighed dog erkjendtes, skudt ud i Fremtiden.

Der gik flere Aar hen, indtil det kgl. Landhusholdningsselskab, hvem der skyldes saa mange nyttige Foranstaltninger, omsider besluttede at forskaffe Amager en Skov. 300 Tdr. Land af Store-Maglebys Overdrev bleve til dette Formaal udtagne og beplantede med Naaletræer, Eg, Bøg og andre Løvtræer, og saaledes blev Kongelunden til. Træerne trivedes godt, og de fleste have nu en ret anseelig Høide og Tykkelse. Skoven er gjennemskaaren af fire lige Veie, der omtrent i Midten mødes i en lille rund Plads, i hvis Midte der er et Skovløberhus, hvor man kan faae Vand paa Maskine

og tarvelige Forfriskninger. I 1845 kjøbtes Kongelunden af Statskassen og er nu Statsskov. For Amagerlands Beboere er den Maalet for Sommerudflugterne, og at der ogsaa afholdes andre Festligheder fremgaaer af „En Søndag paa Amager“, hvor Hermansen jo synger:

„I Kongelunden skal Brylluppet staa
Med Sang og klingende Spil,
Enhver, som har Lyst, skal se derpaa.
Vi indbyde Alle, Store og Smaa
Til Festen i Kongelunden.“

Paa den omtalte lille Plads i Kongelunden, hvor dens fire Veie mødes, findes en lav Granitstøtte, ovenpaa hvilken der hviler en Krands af Egeløv i Bronce; paa Siden ses en Portrætmedaillon af Overjægermester Baron E. O. F. Løvenskjold og følgende

Indskrift: „For Stifteren af det vilde Fasaneri, den gamle, brave Jæger, reistes dette Minde af hans Venner den 12te September 1862“.

Det vilde Fasaneri i Kongelunden er et Værk af den omtalte Mand, hvis brave Karakter og elskværdige Væsen gjorde ham afholdt af Alle, der kjendte ham, og hvis Gjæstfrihed har knyttet sig som et varigt Minde til hans Embedsbolig Kulhus i Nærheden af Farum. Løvenskjold har selv givet mig nogle Oplysninger om det vilde Fasaneries Oprindelse og dets Fremgang. Jeg anfører heraf Følgende:

Det er bekjendt, at Christian den Ottende allerede fra sin tidlige Ungdom som Prinds gjerne befattede sig med Jagt, og det var især det Jægersprisiske Jagtdistrikt, som fortrinlig interesserede ham. Paa Jægerspris Slot havde han tilbragt en stor Del af sin lykkelige Barndom, og derfor knyttede glade Minder ham til dette Sted. Her etablerede Prindsen hos Skovrider Soust en lille Meute, kom oftere der paa Agerhønsejagt om Efteraaret, og senere paa Støver- og Klappejagt. Ogsaa et Slags Fasaneri blev der anlagt, men af Mangel paa den fornødne Kundskab og duelige Folk indskrænkede dette sig til nogle Fasaner i et Hønsehus.

I Aaret 1826, da Grev E. Schimmelmann blev udnævnt til tjenstgjørende Hofjægermester, tog Jagtvæsenet i det Hele et betydeligt Opsving. Der anlagdes et ordentligt Fasaneri ved Jægerspris, en duelig Fasanjæger blev forskreven fra Bøhmen, hensigtsmæssige Bygninger opførtes og indrettedes til et Opdrætsfasaneri, hvilket alt lykkedes meget godt. Derimod vilde et vildt Fasaneri ved Siden af Opdrættet aldeles ikke lykkes.

Grunden dertil maatte søges deri, at man ikke tilstrækkeligt havde undersøgt Lokalforholdene, der forhindrede et vildt Fasaneries Tilstedeværelse. Ved Fasanhaven var der nemlig store Skovstrækninger, som i Forbindelse med den vildsomme Nordskov udgjorde 3000 Tdr. Land. Saasnart Fasanerne bleve udslupne, forsvandt de i de store Skove, hvor det var umuligt at holde Øie med dem i den første Tid efter Udslipningen, indtil de erholdt den virkelige vilde Natur. Naar nu hertil kom, at endog de stærkeste Rovfugletræk finde Sted ved Jægerspris, var det øiensynligt, at Fasanerne, der efter Opdrættet ere halv tamme, maatte blive Ofre i de store

Skovstrækninger, hvor de ubemærket idelig forfulgtes af deres Fjender.

Paa Fasaneriets søndre Side vare Forholdene modsatte, men ligesaa uheldige for et vildt Fasaneri. Det ligger i Fasanens Natur, at naar den kommer fra sit Hjemsted, bliver den meget urolig, har intet blivende Sted og fjerner sig endog flere Mil fra sit tidligere Opholdssted. Disse Udvandringer foretages for det Meste til Fods; Fasanen flyver sjælden, undtagen naar den bliver opjaget. Sønden for Fasaneriet var der ¼ Mils skovbart Jagtdistrikt, og naar Fasanerne overskred denne Grændse, vare de paa privat Grund og saaledes et Bytte for Eierne.

Af det Anførte fremgaaer det altsaa tilstrækkeligt, at et vildt Fasaneri aldrig kunde trives der paa Stedet, uagtet der fra Bestyrelsens Side vistes den største Omhyggelighed for dets Opkomst. Alle Slags Rovfugle og Rovdyr bleve forfulgte og Rævene næsten udryddede, men Intet hjalp. De Fasaner, der bleve udslupne i Skoven, vare tabte og sporløst forsvundne.

Under disse Omstændigheder overtog Overjægermester Baron Løvenskjold Fasaneriets Bestyrelse i 1831, da Schimmelmann blev forflyttet til Holsten som Forst- og Jægermester. Det gik hurtigt op for ham, at det aldrig vilde gaa med et vildt Fasaneri ved Jægerspris, og at det kun vilde lede til Tab af Fasaner og Penge ved uden Nytte at fremtvinge det mod Naturens Orden.

Fra Aaret 1835 betragtede Løvenskjold Fasaneriets Tilværelse paa Jægerspris som opgivet og virkede kun for Opdrætsfasaneriet, med hvilket han havde stort Held. Hermed var Christian den Ottende dog ikke videre tilfreds. Kort efter sin Tronbestigelse lod han Løvenskjold komme til sig, og der udspandt sig en Samtale, der indlededes af Kongen med følgende Ord:

„Jeg har ladet Dem kalde i Anledning af Fasaneriet paa Jægerspris. Jeg veed, at De har sat Dem i Hovedet, at dette Fasaneri kun kan bestaa som Opdrætsfasaneri, og derfor gjør Dem ikke nogen Umage for tillige at tilveiebringe et vildt Fasaneri. Men naar jeg nu siger Dem, at De særdeles vilde glæde mig, naar De ved Jægerspris skaffer vilde Fasaner tilveie, er jeg overbevist om,

at De vil overvinde Deres forudfattede Fordom mod Indretningen af et saadant."

Løvenskjold svarede, at Kongen kunde være overbevist om, at han gjerne vilde tækkes ham. Men det var ingen Fordom, det var en paa fleraarig Erfaring grundet Overbevisning. Og nu anførte han, hvad ovenfor er nævnt som absolute, i de lokale Forhold liggende Hindringer for et vildt Fasaneries Fremme paa Jægerspris.

Kongen, der ikke havde nogen Indvending at fremføre mod Løvenskjolds Fremstilling, sagde da: „Det vil med andre Ord sige, at jeg maa slaa min Yndlingsidee ud af Hovedet, at faae et vildt Fasaneri her i Danmark."

„Nei," svarede Løvenskjold, „Kongelunden paa Amager vil afgive et passende Sted," og da Kongen ikke kunde begribe, hvorledes Løvenskjold kunde falde paa noget saa Urimeligt, da Amager var et sumpigt Land, hvor der er idel Uro og Ufred, svarede Løvenskjold:

„Deres Majestæt maa ikke tage mig det unaadigt op, naar jeg er af en ganske modsat Mening. Paa Amager kan vi vente at beholde Fasanerne, thi de flyve nødigt over Vand, og Kjøbenhavn danner et Værn mod den nordre Side. Hvad iøvrigt Lokaliteterne angaaer, da anser jeg ingenlunde disse for at være ugunstige. Amager er et veldyrket Land, hvor baade Agerhøns og Harer trives fortræffeligt. Hvorfor skulde da ikke ogsaa Fasaner kunne trives der, da Fasanen ernærer sig for en stor Del af samme Føde som Agerhønen, og Kongelunden er en Skov, der har en passende Størrelse, og ikke større, end at Fasanjægeren kan have behørig Opsigt med Fasanerne."

Kongen vilde alligevel ikke opgive sin Mening. Imidlertid tillod han dog Løvenskjold at gjøre et Forsøg, men endte med de Ord: „Tro De mig, De faaer hverken Ære eller Glæde deraf."

Løvenskjold skred nu til Værket. I Slutningen af Februar 1840 lod han Underjægeren paa Jægerspris, en meget dygtig ung Mand, begive sig til Kongelunden med 30 Fasanhøner og et tilsvarende Antal Haner. Disse bleve udslupne i Skoven og daglig fodrede med Korn og Kartofler, og det varede ikke længe, før de

følte sig som hjemme i Skoven. Hen i Mai meddelte Fasanjægeren, at Alt gik godt, og at han vidste adskillige Reder.

Løvenskjold maatte imidlertid taale mange spydige Bemærkninger af forskjellige Personer, der troede sig i Besiddelse af Sagkundskab; blandt Andet skal Hertugen af Augustenborg, der selv ejede et Fasaneri paa Als, have ytret: „At dersom dette Fasaneri lykkededes, vilde Løvenskjold blive udødelig ved at have bevist, at Fasanen var en Sumpfugl."

Imidlertid gik Fasaneriet stadig fremad. Da Christian den Ottende i September 1840 kom tilbage fra sin Rundreise i Provindserne, foreslog Løvenskjold ham en Fasanjagt i Kongelunden. Skjøndt Kongen endnu ytrede nogen Tvivl om Anlægets Hensigtsmæssighed og om hvorvidt Fasanerne kunde gaa en streng Vinter imøde paa et saa ugunstigt Terræn som Amager, efterkom han dog Opfordringen. Han tog ud til Kongelunden, blev glad over Fasaneriets betydelige Fremgang og afholdt en lille Jagt, hvorved der blev skudt 15 til 16 Fasaner.

Fasaneriet, der nu, efter Fasanjæger Boths Forflyttelse som kgl. Skovfoged til det nordre Overførsterdistrikt, blev bestyret af en dygtig ung Mand fra Augustenborg ved Navn Friedrichsen, forbedredes Aar for Aar mere eller mindre efter Klimatforholdene, og det varede ikke længe, før der fandtes Fasaner spredt over hele Amagerland til stor Glæde for Kongen, som hyppig anstillede Jagter. Friedrichsen foreslog, at der skulde anlægges et Opdrætsfasaneri i Kongelunden, men dette modsatte Løvenskjold sig med Bestemthed, da Fasaneriet derved vilde tabe sin Eiendommelighed som et enestaaende komplet vildt Fasaneri.

Løvenskjold sluttede sin Fremstilling af Fasaneriet med følgende Ord: „Fra Begyndelsen af 1848, da Kong Christian den Ottende døde, og til 1850 var Jagten paa Amager i en udmærket skjøn Tilstand; der fandtes omtrent 150 Flokke Agerhøns, hvoraf man i Gjennemsnit kan regne 10 Høns i enhver Flok, henved 2500 Harer og omtrent 1000 Fasaner. Men da Frederik den Syvende efter Rigsdagens Ønske afstod Markjagten paa hele sin Vildtbane, forsvandt baade Harer og Agerhøns i en ubegribelig kort Tid. Allerede

forinden Grundeierne overtog Jagten, var den ødelagt, thi da de kgl. Jagtbetjeninger tildels bleve inddragne, og de tilbageblevne Intet havde med Jagtfreden at gjøre, indsandt der sig Liebhavere i Mængde, der hurtigt fuldendte Ødelæggelsens Værk. Fasaneriet blev imidlertid forskaanet for at dele Agerhønsenes og Harernes Skjæbne, da det havde sit egentlige Hjem i Kongelunden, der er Statsskov, og Jagten der forblev Statseiendom."

„Dog, hvilke Forhaabninger kunde jeg nære for dets Fremtid," vedblev Løvenskjold. „Skovens Areal er kun 300 Tdr. Land, udenfor Skovhegnet er al Jord Privateiendom, og Jagten er afløst. Det næsten Ubegribelige er alligevel indtruffet, 10 Aar (1860) ere henrundne, siden Staten tabte Markjagten paa Amager, og endnu bestaaer ikke alene Fasaneriet, men er i en saa fortrinlig Tilstand, at det endog vækker Udlændingers særdeles Opmærksomhed, uagtet disse kun kjende Fasanerier under de strengeste Jagtlove og i enhver Henseende under de for Jagten ugunstigste Forhold. Denne Gaade kan kun løses ved, at Fasanjægeren Friedrichsen baade med Kløgt og en mageløs Flid og Paapassenhed har hengivet sig til Fasaneriets Pleie, ligesom ogsaa derved, at flere af Amagers Beboere redebon og uden Indsigelse tilstode de kgl. Jægere at indfange og nedskyde de Fasaner, der om Efteraaret fjerne sig fra Skoven, og saaledes bidrage til at værne om et Anlæg, der formedelst sin Sjældenhed maa vække Almenhedens Interesse."

Til at give en Idee om Fasaneriets Udvikling turde det maaske være tilstrækkeligt at anføre, at det aarlige Tillæg af Fasaner er fra 5 til 800, eftersom Aaret er mere eller mindre gunstigt.

Det er vel nu henved tredive Aar siden at Løvenskjold døde, men der lever endnu Adskillige som have kjendt den gamle Hædersmand og skattet ham, og særlig for Amagerlands Beboere taler Mindestøtten i Kongelunden om den Mand, hvem det skyldes, at det har en Institution, om det saa kan kaldes, der er eneestaaende i Danmark og vækker Jagtvenners og Ornithologers Beundring.

De ligge paa Landet.

Det var i Begyndelsen af Mai i det Herrens Aar 1887. Gud og Hvermand veed, at Mai den Gang var saa trist som vel mulig. Der sporedes Intet til de Skjønheder, hvormed Digterne i deres Fantasi altid udsmykke denne Maaned — ikke et frisk Græsstraa, ikke et Blad paa Træerne, ingen Fuglekvidder, men til Gjengjæld Snefog, kolde Regnbyger og en skærende Vind. Det var altsaa ikke for min Fornøielses Skyld, kan man vide, at jeg en Dag i den nævnte ulyksalige Mai Maaned løste Billet til Klampenborg Jernbane og tog Plads i en tredie Klasses Kupé. I Parenthes sagt er det mit Princip altid at kjøre paa tredie Klasse, thi skjøndt jeg hverken er Socialist eller Venstremand — det behøver jeg vel ikke at forsikre — er jeg forsaavidt Demokrat, som det, der er Demokratiets Særkjende, en meget slunken Portemonnæ, ogsaa er min Specialitet.

Jeg bemærkede, at jeg ikke gjorde Turen for min Fornøielse — dette forklares derved, at det var en Forretningssag, der drev mig ud til Skodsborg; dens Beskaffenhed behøver jeg ikke nøiere at angive, da den aldeles Intet har at gjøre med, hvad jeg her vil omtale.

Nok sagt, jeg tog Plads i Kupéen, og fik strax Øie paa en Mand, der forekom mig bekjendt. Jeg saae paa ham, han paa mig,

og med Et udbrød vi begge paa en Gang: „Er det ikke — er det ikke?“ — „Jo ganske rigtig, det er“ — og saa viste det sig, at vi to graahaarede Mænd vare gamle Bekjendte, der ikke havde set hinanden i mange Aar. Et Haandtryk, og Ungdomsvenskabet feirede en skjøn Gjenopstandelse.

Nu gik det løs med Spørgsmaal.

Hansen — jeg kalder ham saaledes istedetfor hans rette Navn, thi man bør være diskret — gav mig en kort Skildring af sine Livsfata. Han er Grosserer, har havt flere gode Aar, men ak! det var gaaet ham som i Faraos Drøm: de syv magre Køer havde opslugt de syv fede, og nu var det knap nok, at han med sin store Familie kunde komme ud af det. Det var en Historie, der i vore Dage ikke hører til Sjældenhederne. Hansens Ansigt bar ogsaa Præg af Kummer og gjennemvaagede Nætter, skjøndt det lod til, at Synet af mig havde opmuntret ham.

Jeg spurgte ham, om han, ligesom jeg, havde Noget at udrette hen ad Strandkanten, eftersom han tog ud med Banen.

„Ja paa en vis Maade har jeg Noget at udrette. Jeg skal spise til Middag.“

„Er Du bedt ud?“

„Nei — hos min Familie — vi ligge paa Landet — i Taarbæk.“

„Ligge I paa Landet — og det allerede nu?“ udbrød jeg overrasket.

„Ja, det maa Du nok spørge,“ sagde han, idet han forsøgte at undertrykke et let Suk. „Ser Du, Tingen er den. I den sidste Snes Aar have vi altid ligget paa Landet, det var først, oprigtig talt, kun en Modesag for min Familie, senere blev det en Nødvendighed, da to af mine Døtre lide af Blegsot og trænge til frisk Luft og til at bade sig. For mig selv var der ikke Stort vundet i Retning af Rekreation, thi mit Landliv indskrænkede sig, med Undtagelse af Søndagen, i Reglen kun til fra Kl. 9 Aften til den næste Morgen Kl. 7. En betydelig forøget Udgift var det jo altid baade i Leie, i Befordring, og hvad der ellers fulgte med. Men det lagde jeg ikke saa stor Vægt paa, saalænge Sagerne gik godt, og mine

Indtægter vare rigelige. Men da saa Vendepunktet kom, det var især ifjor, saa krympede jeg mig stærkt ved at sætte mig i deslige Udgifter — men oprigtig talt, jeg manglede Mod til at foretage nogen Forandring. Jeg maatte jo saa fortælle min Kone og mine Børn, hvarledes det egentlig stod sig med mine Affærer, og det er altid en kilden Sag. Desuden haabede jeg paa bedre Tider. Men de kom ikke," vedblev han sukkende, „de bleve i Aar tvertimod værre. Nu maatte jeg ligesaa godt springe som krybe i det, og en skjøn Dag i Marts meddelte jeg min Kone, at vi ikke mere kunde tage ud paa Landet, og da hun i den yderste Forbauselse spurgte om Grunden, forklarede jeg hende, hvorledes det stod til med mine Affærer, og at Indskrænkninger i enhver Henseende vare en Nødvendighed. Der var nu en Scene, som Du maaske nok kan tænke Dig. Der var Hændervriden, Graad og Tændersgnidsel. Da endelig det første Anfald var forbi, og da min Kone var kommen lidt til sig selv, sagde hun: „Jeg vil ikke bebreide Dig Noget, Hansen, jeg indser, at det ikke er din Skyld, Du kan ikke gjøre for det — og jeg er ogsaa enig med Dig i, at vi maa indskrænke os. Men paa Landet maa vi." — „Og det kalder Du at indskrænke sig. Det er netop det, der er mindst nødvendigt." — „Nei, det er det ikke. Det er ubegribeligt, at Du ikke indser det. Vil Du svække din Kredit? — Herre Gud, hvor I Mænd ere indskrænkede, især naar I tale om Indskrænkninger," vedblev hun med salomonsk Visdom. „Hvad vil Følgen blive, naar vi ikke tage paa Landet, som vi har gjort i saa mange Aar. Strax vil Folk sige: „Det er vist snavs med Hansen. Han har havt mange Tab, og nu er det endog kommet saa vidt, at han ikke kan betale de Par Kroner for en Sommerleilighed. Og saa skal Du se, om ikke Folk trække sig tilbage, og om dine Vexler ikke ville blive tilbageviste." — Jeg kan ikke nægte, at det slog mig. — „Men hvorledes skal vi bære os ad?" sagde jeg nu meget forknyt, „for det er mig umuligt at afse denne Udgift — og en redelig Mand vil jeg være, jeg vil kun give ud, hvad der virkelig tilhører mig selv." — „Gud bevares, hvem vil Andet?" sagde min Kone; „men der er jo en Udvei. Vi kan jo leie vor Leilighed ud til en tilreisende Familie; jeg veed netop en saadan.

Du beholder dit Kontor, og for at Folk ikke skal tro, at det er af Nød, vi leie Værelserne ud, kan vi jo fortælle, at det er nogle gode Venner, vi have overladt dem til gratis. Ser Du, saa er Udgiften til Sommerleiligheden dækket — og Skinnet er reddet."

„Kort at fortælle," vedblev Hansen, „Sagen blev arrangeret paa den Maade, skjøndt fra min Side ikke saa lidt modstræbende. Nu kan Du forstaa, hvorfor vi allerede nu ligge paa Landet, jeg har nu ligget i Taarbæk siden kort efter Flyttedagen. Heldigvis er der Ovne i Leiligheden, ellers vilde hele min Familie og jeg selv have figureret i Bladene under Titlen „Ihjelfrosne" med fed Skrift. Det er Sommerfornøielser; det er den blide, vennehulde Mai, som det hedder i Digtet. Og saa ovenikjøbet en saadan Stilstand i Forretningen! Men nu har jeg, kjære Ven, plaget Dig nok med mine Affærer. Vil Du ikke spise en Tallerken Suppe?"

„Nei Tak," svarede jeg, „jeg skal være til præcis Tid i Skodsborg."

„Du afslaaer — det gjør mig ondt; saa meget har jeg dog endnu, at jeg kan give en gammel Ven et Maaltid Mad," sagde han næsten krænket, hvorfor jeg ilede med at forsikre ham, at jeg til enhver anden Tid gjerne vilde tage derimod. Jeg maatte da ogsaa love ham at besøge ham en Søndag i Taarbæk, og jeg har holdt Ord.

Denne sandfærdige Historie tjener til lidt Belysning af en enkelt Side af vort Samfundslivs Mysterier. Naar Sømmene rigtig blive eftersete, vil man finde, at „butten blank, binnen krank" ikke hører til det Ualmindelige.

„Vi ligge paa Landet." Naar dette siges i en vis henkastende Tone, der skal antyde det Ligegyldige, det Sædvanlige, det, som falder af sig selv, saa menes dermed ikke blot selve Faktum, men tillige det: Jeg har Raad til Noget, som Du og Andre ikke har Raad til. Jeg staar lidt høiere paa Samfundets Trappestige.

Men det er jo heller ikke Alle, der vinde det store Lod i Lotteriet, og som da kunne kjøbe eller leie sig en Villa paa Strandveien eller andensteds; det er ikke Alle, der have en Stabel kgl. og andre Obligationer, hvis Kuponafklipning udkræver en Dags

Tids Arbeide, der er meget lønnende; det er ikke Alle, der have et Gods, hvor Sommeren kan tilbringes i Fryd og Gammen, og et elegant Hus i Kjøbenhavn, hvor Vinteren kan tilbringes i ditodito. Deslige Udvalgte ere de Faa, og de betragtes som en Art Mønstermennesker af de store Hærskarer, der ikke ganske ere Poletarer og heller ikke savne den Menneskenaturen iboende Trang til at tage Del i de jordiske Nydelser, en Trang, der iøvrigt viser sig under de forskjelligste Skikkelser. Der blander sig heri vel ikke altid en Følelse, der kan betegnes ved det stygge Ord Misundelse, men dog Noget, som er denne Følelse lidt beslægtet. Man søger at opnaa i mindre og som oftest i den mindste Maalestok det, som hine Udvalgte ved det store Lod i Lotteriet, ved Kuponafskæringens Dagsarbeide, ved Landgodset ere istand til at forskaffe sig. Visen „Fryd Dig ved Livet" har uendelig mange Variationer, men det er dog meget tvivlsomt om den, der har nemmest Adgang til at fryde sig ved Livet, fryder sig i den Grad og det Omfang, som Den fryder sig derved, der har mindst Leilighed dertil. Skildpaddesuppe Østers, Stikasparges taber man Smagen for, naar man faaer det daglig. Naar Livsnydelserne blive en Vane, bliver den anden Del af dette sammensatte Ord en Parodi, og skjøndt Livslede er Livsnydelsens Modsætning, er der dog et nøie Slægtskab mellem disse to Begreber.

Dette er nu en Erfaring, som det maaske er trivielt at gjentage og videre at udvikle, og det saamegetmere, som den jo ikke ganske staaer i Forbindelse med mit Thema. Men Tankeexperimenter, der ligge paa Afveie, føre dog undertiden paa den rette Vei, og naar jeg husker paa den Glæde, der prægede sig paa min gamle Bekjendt Peter Nielsens Ansigt, da jeg en Søndag besøgte ham i hans Sommerleilighed paa Strandveien og tog denne Sommerleilighed med tilstødende Lokaliteter i Øiesyn, saa indsaae jeg, at jeg var sammen med en Mand, der forstod at fryde sig ved Livet, selv om dette frembød det mindste Minimum af det, der af de Bedrestillede kaldes Livsnydelse.

Den gode Peter Nielsen er ministeriel Embedsmand i lavere Klasse og følgelig med Indtægter, der indrangere ham i de mere problematiske Existentsers store Antal, forsaavidt som han med

disse ringe Indtægter dog er istand til at føre et ret pænt Hus og, som anført, endog at ligge paa Landet.

Om han har nogen Extrafortjeneste, skal jeg ikke kunne sige, for det veed jeg ikke. Der fortælles rigtignok, at han har smaa Kommissioner, nærmest bestaaende i, at han hos Pengemænd skaffer unge Nødlidende med gode Udsigter Smaasummer tillaans for gode Ord og høie Renter, men saadanne Rygter fæster jeg ingen Lid til, saalænge jeg ikke har nogen Visheb om, at der ligger Noget til Grund for dem. Og nu skal jeg dog give en lille Skildring af hans Sommerbolig, for at man kan faae en Idee om, hvad man hos os kalder for at ligge paa Landet, og hvad Peter Nielsen syntes at være meget glad over, vel nærmest fordi han derved kunde føle sig stillet i Række med hine faa af Lykken Begunstigede, som jeg tidligere har omtalt.

Peter Nielsens Leilighed bestaaer af 3 Værelser, hvoraf det forreste er en Entré, der vender ud til et Stykke Havejord paa to Alens Brede og sex Alens Længde, der atter vender ud mod Landeveien. I Haven er der et Træ, der ser temmelig forknyt ud i sin Ensomhed, og et Blomsterbed med Noget, der skal være Roser, Levkøier og Stedmoderblomster, saa vanskabte, at Botanikerne vilde have Vanskelighed ved at bestemme, til hvilken Klasse disse Floras Børn høre. Entréen er forsynet med to Fløidøre, som altid staa aabne, for at Publikum ret kan se de Herligheder, der sammesteds forevises. Disse Herligheder bestaa af et stort Speil paa Væggen ligeoverfor Indgangen, reflekterende de støvede Træer paa Strandveien, Søen i Forgrunden, de mangfoldige Kjøretøier, der jage forbi, og de promenerende Herrer og Damer. Under Speilet staaer en Chaiselongue, betrukken med rødt Plyds, der i Afstand ligner Fløil, hvor Fruen i Huset eller hendes Søster, der er af en noget tvivlsom Alder, i Almindelighed ligger romantisk udstrakt, bestandig med en Bog i Haanden, som aldrig bliver udlæst. Foran Chaiselonguen staaer et ovalt Mahognibord med et i flere Farver straalende Tæppe over, og paa samme en forgyldt Porcelains-Vase med en stor Blomsterbuket. Denne Buket giver Husets Damer overmaade Meget at bestille; de sysle bestandig med den,

snart give de den Vand, snart lugte de til den, snart pille de ved den, og jeg har bemærket, at det især sker om Eftermiddagen, naar Færdselen paa Strandveien er allerstærkest. Denne Forkjærlighed for Blomster er der noget saa Yndigt ved, især naar Vedkommende, der giver denne Forkjærlighed tilkjende, er iført en lys, hist og her opheftet, med et Utal af Knapper forsynet Kjole og med en af de store Hatte paa Hovedet. Eller ogsaa sysle de med en Vandkande til Vanding af de mærkværdige Blomster i den tolv Kvadratalen store Have — det er den personificerede Pomona eller en af de idylliske Hyrdepiger, man ser paa de gamle Kobberstik.

Bemeldte Entré er den egentlige Salon — Peter Nielsens Damer bruge altid denne Benævnelse; her modtage de Besøgende, der dog ikke maa være mange i Tallet, høist 2 à 3, og ikke for korpulente, thi Pladsen er meget indskrænket. Her drikkes ogsaa The, hvortil der benyttes en stor skinnende Selvkoger, som Fruen eller Frøkenen selv betjener, og om Aftenen findes her en glimrende Lampe, der viser Familien i det skjønneste Lys. I det andet Værelse, der er omtrent otte Fod i Kvadrat, foregaaer Spisningens Mysterier, der ikke bør stilles til Skue. Her er tillige en Sovesofa, hvor Frøkenen drømmer sødt om de Erobringer, hun har gjort i Løbet af Dagen. Det tredie Værelse er ombannet til et Boudoir, hvor der akkurat er Plads til to Senge og et Toiletbord. Jeg var saa næsvis at spørge min Ven, hvor Børnene og Tjenestepigen laa. Det satte ham lidt i Forlegenhed.

„Ja, ser Du," sagde han, „vi havde det jo lidt indskrænket her, men naar man veed at indrette sig, finder man nok Plads."

Og saa førte han mig hemmelig, uden at hans Kone bemærkede det, ud i Gaarden; her var en Art Hønsetrappe, som førte op til et Lokale, der nok tidligere havde været Dueslag, men som velvilligt var overladt ham af Husets Vært. Her paa Gulvet, thi Senge er der ikke Plads til formedelst den mangelfulde Høide, var der indrettet Leier for Børnene. Her, sagde Peter Nielsen, havde de det saa udmærket godt og luftigt, især naar Lugen stod aaben, hvilket Sidste jeg naturligvis indrømmede. Hvad Pigen angik, da var der redt til hende i et Tørvehus ude i Gaarden, i hvilken Anledning

han bemærkede, at det var saa vanskeligt at gjøre de Tjenestefolk tilpas om man gjorde nok saa meget for dem; det var den tredie Pige hans Kone havde havt i de sidste Maaneder.

Det kaldes altsaa at ligge paa Landet. I alt Fald smager det jo af Fugl. Og hvad der klinger usandsynligt indeholder som oftest den skære Sandhed. Man vil sikkert indrømme, at den anførte Beskrivelse passer paa den større Klasse, der gjerne vil glimre, men hvis Vilkaar ikke strække stort ud over det Forlorne. Til dette hører utvivlsomt den Landliggen, som jeg her har omtalt, og det kan jeg forsikre uden Spor af Overdrivelse. Jeg troer ogsaa, at Vidnesbyrd om, at jeg ikke har givet min Fantasi Tøilen, meget let kan opdrives i hele Masser.

En Bortførelse ved det kgl. Theater.

Den 7de Oktober 1761 debuterede paa det kgl. Theater en ung Pige, Mette Marie Rose, som Melitta i Destouches Komedie „Den gifte Filosof", og vakte ved sit Spil betydelige Forventninger. Hun var en Datter af den talentfulde Skuespiller Rose, under hvis Instruktion hun havde uddannet sig. Og hun vilde sikkert i mange Aar have kunnet være Nationaltheatret til stor Nytte, dersom ikke hendes Karriere var bleven afbrudt paa en ligesaa sørgelig som opsigtsvækkende og for de daværende Samfundstilstande betegnende Maade.

Marie Rose var en høi, velskabt ung Pige med et meget smukt Ansigt og straalende Øine. Hendes Opførsel havde altid været strengt sædelig, og hun adskilte sig derved fordelagtigt fra andre Theaterdamer, der i saa Henseende ikke havde noget videre godt Navn paa sig. Særlig Skuespillerinderne vare jo paa den Tid Gjenstand for adelige Vellystningers Efterstræbelser. Sæderne lod meget tilbage at ønske. Exemplet blev givet fra høiere Steder, Svir, Drik og Skjørlevnet vare saa almindelige Laster selv i de fornemste Kredse, at man sjælden her i Danmark har kjendt noget Lignende. Det kan saaledes let forklares, at Marie Rose var Gjenstand for Kurmageri af adelige Dagdrivere, dem hun dog altid afviste. En af de mest paatrængende var Vice-Admiral Greve

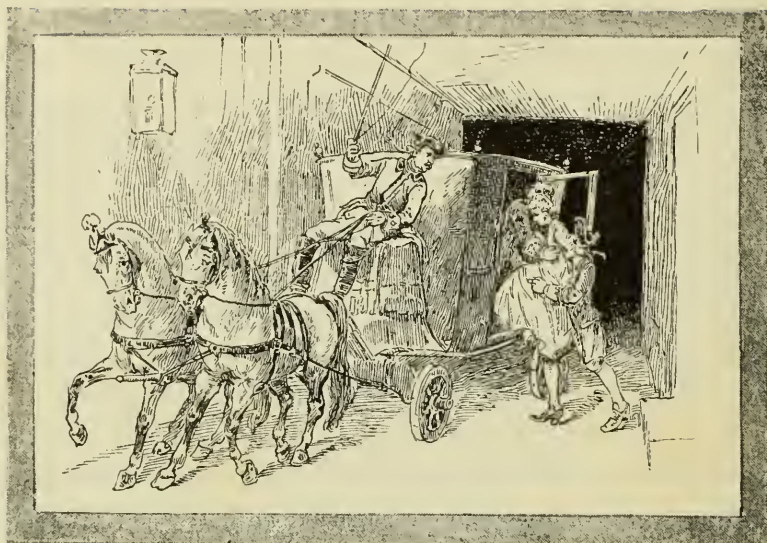
Christian Conrad Danneskjold Laurvig, som, skjøndt han var gift og havde en voxen Datter, var bekjendt som en samvittighedsløs Pigejæger. Han var en rig Mand og søgte at vinde Jfr. Roses Gunst ved lokkende Tilbud, hvorved han, som det lader til, blev støttet af hendes egen Moder, der nok ikke bluedes ved at indlade sig paa en saa infam Handel. Faderen derimod, til hvem Datteren ikke havde betroet sig, var uvidende om Grevens Efterstræbelser, og han anede heller ikke Uraad af den Omstændighed, at den adelsstolte Herre søgte hans Bekjendtskab og undertiden inviterede ham til at deltage i Sviregilder, som Rose forøvrigt havde Smag for.

En saadan Invitation fik han ogsaa om Aftenen den 11te Marts 1765 paa Theatret, hvor han spillede i det første Stykke, „Det tredobbelte Giftermaal". Aftalen var, at han efter Stykket skulde indfinde sig i en den Gang bekjendt Restaurateur Marschalls Lokale for at spise til Aften sammen med Greven og et Par andre Herrer, der ønskede at gjøre hans Bekjendtskab. Disse Herrer var Kommandør-Kapitainerne Hogland og Steffensen samt Kapitain Falkenskjold af Garden. Rose indfandt sig til bestemt Tid, og kort efter kom Grev Laurvig, men kun for at undskylde, at han ikke kunde blive, da han, som han fortalte, var tilsagt til Kongens Aftentaffel. Han lovede at komme, naar dette var hævet; man skulde blot sætte sig til Bords og ikke bryde sig om ham.

Selskabet var lystigt, og der blev drukket tappert. Henad Natten kom en Tjener med det Budskab fra Greven, at man maatte undskylde, at han ikke kunde indfinde sig, fordi en fremmed Gesandt, der havde været ved Kongens Taffel, havde formaaet ham til at følge hjem med sig. Kapitain Falkenskjold fulgte Tjeneren ud, og kom tilbage med et Brev, som han overleverede Rose. Det var forseglet med Falkenskjolds Vaaben. Rose brød det forundret, men hvor forfærdet blev han ikke, da han af Brevet, der var affattet paa slet Fransk, erfarede, at hans Datter samme Aften var blevet bortført fra Theatret efter Forestillingen; at det, som det hed i Brevet, var skeet med hendes gode Villie, fordi hendes Faders Strenghed havde tvunget hende dertil, at hun befandt sig i de bedste Hænder, men

at Vedkommende ikke vilde nævne sig. Brevet var holdt i en næsten spottende og for Faderen desto mere krænkende Tone. Ude af sig selv foer Rose op og spurgte, hvem Voldsmanden var, og hvem der havde skrevet det infame Brev. Falkenskjold søgte at berolige ham, og fremtog et Dokument, hvori der lovedes ham en anselig Belønning, hvis han med sin Underskrift vilde erklære, at han gav Afkald paa sine faderlige Rettigheder over Datteren. Rose blev endnu mere ophidset, han rev Dokumentet i Stykker, kastede Stumperne i Øinene paa Falkenskjold, tog Hat og Kaarde og foer hen til Døren for at komme ud. Men Døren var aflaaset, og da han søgte at bryde den op, blev han holdt tilbage med Magt. „Det nytter Dem ikke," sagde Falkenskjold; „hun er ikke hjemme, De har ikke mere Magt over hende." Rose var som rasende. Han udskjældte de Tilstedeværende for skjændige Komplotmagere, gjorde dem ansvarlige for Datterens Bortførelse og svor at tage Hævn over Forføreren, hvem det saa end var. Han raabte saa høit, at der samlede sig nedenfor en stor Del Mennesker, der ogsaa saae, hvorledes han, da han søgte at aabne et Vindue for at raabe om Hjælp, blev revet bort derfra med Vold. Saaledes hengik Tiden til Kl. to om Natten, da man endelig lod ham gaa.

Det er ikke mere bekjendt, hvorledes Bortførelsen gik for sig. Overskou, som i sin Theaterhistorie omtaler Begivenheden, mener, at den udførtes med Vold. Men det er meget tvivlsomt. Forfatterinden Charlotte Dorthea Biehl, som den Gang forestod Scenearrangementet ved Theatret og ved sit Bekjendtskab med Hovedpersonerne i denne Begivenhed kom til at spille en Rolle i den, udtaler i et af sine historiske Breve til Bülow den Mening, at Jfr. Roses Moder havde formaaet Datteren til at give efter for Grev Laurvigs Anmodninger. Samme Aften Kl. 10 fandt imidlertid Mad. Rose, som jo herefter meget vel maatte have vidst, hvor Datteren var, for godt at sende Bud den halve By omkring og sporge, om Ingen havde taget hendes Datter hjem med sig fra Komediehuset, da hun var i den yderste Angst over hendes lange og usædvanlige Udebliven. Et saadant Bud var ogsaa kommet til Jfr. Biehl, som svarede, at hvis hun havde taget Jfr. Rose hjem

med sig, vilde hun ikke have undladt at underrette Mad. Rose derom. En Bekjendt af Jfr. Biehl, Kancelliraad Schütz i det tydske Kancelli, kom senere for at fortælle hende, at han paa Hjemveien gjennem Lille Kongensgade havde mødt Roses Tjenestepige, der havde fortalt ham, at Mad. Rose var færdig at gaa fra sin Forstand, fordi Datteren ikke var kommet hjem og Ingen vidste, hvor hun var. Han var da gaaet op til Mad. Rose, der havde anstillet sig ganske afsindig, skreget af fuld Hals og revet Haaret af Hovedet. Jfr. Biehl mente, at det Hele var Forstillelse, men at det Ubegribeligste var, at han ikke havde hørt noget om Faderen. Netop som der blev talt derom, kom der en Fætter af Skuespillerinden Jfr. Bøttger for at bede Jfr. Biehl om at sende sin Tjener til Marschalls, hvor Rose var efter Indbydelse af Grev Laurvig. Der var oftere blevet sendt Bud efter ham, men man havde svaret, at han ikke var der. Den samme Besked fik Jfr. Biehls Tjener. For hende var det nu klart, at Grev Laurvig var Forføreren, hvorom hun tidligere havde tvivlet. — Hvad der bestyrker den Formodning, at Bortførelsen ikke ganske var imod Marie Roses Villie, er den Omstændighed, at hun et Par Dage efter sendte Faderen et Brev, der, siger Jfr. Biehl, var et intetbetydende Visvas om hendes store

Lyksalighed og hendes Længsel efter at kaste sig for Faderens Fødder.

Rose var endnu uvis om, hvem der var Forføreren, om det var Falkenskjold eller Grev Laurvig, eller om det maaske var en Høiereſtaaende (Frederik V), hvem de havde tjent som Redskaber. Den næste Formiddag henvendte han sig til Forskjellige for at faae Klarhed i Sagen. Først da han om Middagen spiste hos Jomfru Biehl, fik han at vide, at det neppe var nogen anden end Grev Laurvig. Hun fortæller, at den ulykkelige Mands Kummer og Vemodighed var saa stor, at man ikke kunde se ham uden at føle Medynk. Da han slet ingen Søvn havde faaet, var han for meget ude af sig selv til at foretage sig Noget den Dag; men den næste, den 13de Marts, gik han til Politimester Horn, som tillige var Theaterdirektør, for at forlange hans Bistand. Den Besked, han fik hos denne, var alt andet end opmuntrende og karakteriserer de daværende Tilstande. Horn modtog ham venligt og fortalte ham strax, at Laurvig havde været hos ham om Aftenen forinden og tilstaaet, at Jfr. Rose var i hans Hænder. Ulykken var nu engang skeet, mente Horn, og han raadede derfor Rose til, saavel for hans egen Æres som for hans Fordels Skyld, at lade Sagen bero og ikke tale videre derom. Forøvrigt talte Horn kun som Ven, ikke som Politimester; hvor Jfr. Rose opholdt sig, havde han ingen Anelse om. Tilsidst spurgte han Rose, hvilken Erstatning han krævede. Rose svarede, at han kun vilde have sin Datter tilbage, hvortil baade Guds og Naturens Love berettigede ham. Erstatning kunde der ikke gives ham, thi hans Ære som Fader eller som Borger var ikke tilfals, hans Forhold skulde idetmindste i den fornuftige Verdens Øine bevise, at han ikke havde været Medvider i denne skjændige Handel. Horn raadede ham til at skrive et meget høfligt Brev til Greven, begjære sin Datter tilbage og anføre sine Grunde uden Trudsler eller Bitterhed.

Denne tarvelige Besked meddelte Rose Charlotte Biehl, med hvem han ogsaa raadførte sig om Brevet. Hun mente, at det var betænkeligt at skrive et saadant Brev til Greven, da der jo ikke forelaa noget fuldgyldigt Bevis for, at han var Bortføreren. Det

var bedre at holde sig til Kapitain Falkenskjold, og det kunde jo ske i et Brev til Grev Laurvig, hvor Rose kunde udbede sig Grevens Bistand til at faae Falkenskjold til at tilstaa, fra hvem han havde faaet det Brev, som forseglet med Falkenskjolds Vaaben var blevet leveret Rose af Falkenskjold henne hos Marschalls. Rose fandt Raadet godt, men da han ikke havde Besindighed nok til at skrive Brevet, bad han Jfr. Biehl gjøre det. Han afskrev det saa og fik det afsendt. Brevet, der er trykt i et Bilag til Jfr. Biehls Breve til Bülow, er holdt i en ydmyg Tone, og Intet deri røber, at Rose veed, hvem Forføreren er.

Herpaa fik Rose intet Svar, og da han forgjæves havde henvendt sig til Hofmarskal Chr. Fr. Moltke, der var Overdirektør for Theatret, og som ligeledes mente, at det ikke var værd at gjøre Staahei af Sagen, men trøstede ham med, at hans Datter kunde komme til Theatret igjen, hvis hun ønskede det, — besluttede Rose at indgive en Klage over Falkenskjold til Krigsdirektoratet. Den blev ligeledes konciperet af Jfr. Biehl. Tillige sendtes en Kopi af Klagen til daværende Konseilspræsident Grev Bernstorff. Bernstorff blev ved Gjennemlæsningen i høi Grad forbitret. Han lod Etatsraad Hjelmstjerne, Assessor i Høiesteret og Sekretær i det danske Kancelli, hente, lod ham læse Klagen og udtalte sig med den største Bitterhed om Politimesteren og Politiet; han fandt det uhørt, at en slig oprørende Begivenhed kunde gaa for sig, uden at de kunde faae Forføreren opdaget og straffet.

Imidlertid maa Grev Laurvig have fundet Situationen betænkelig. Den 16de Marts indfandt en af hans Venner, en Grev Ahlefeldt, sig hos Slotsforvalter Biehl (Jfr. Charlotte Biehls Fader) for at bede ham foreslaa Rose at lade Sagen fare, imod at han fik 6000 Rdlr. strax, en fast Eiendom i Byen og 500 Rdlr. aarlig for sig og sin Datter samt Kaution for Løftets Opfyldelse til Punkt og Prikke. Da Biehl efter Løfte meddelte Rose Forslaget, svarede han: „Jeg forlanger Intet, uden at jeg faaer min Datter tilbage. Jeg tænker saa lidt paa at hævne mig eller faae Erstatning, at hvis jeg finder hende ved min Hjemkomst, vil jeg ikke aabne min Mund for at beklage mig. Men hende vil og skal jeg have, om

der er Retfærdighed i Landet. Om han saa byder mig det Dobbelte eller Tredobbelte, skal han erfare, at min Sjæl foragter den Velstand, der skal kjøbes og nydes med Vanære." En direkte Henvendelse til Rose af tre Adelsmænd havde samme Udfald. Han svarede dem, at han ikke vidste, om han kunde faae sin Ret, men han vidste, at om saa 100 Adelsmænd laa for hans Fødder og bad ham derom, vilde han ikke frafalde den.

Efterretningen om Marie Roses Bortførelse kom selvfølgelig ud blandt Folk og vakte stor Forbitrelse. Alle nævnede Grev Laurvig, thi han var godt kjendt som en afskyelig Vellystning. Det var ikke første Gang, han havde baaret sig ad paa den Maade, chronique scandaleuse vidste at fortælle om unge Piger, som vare forsvundne fra deres Familier og som Greven havde skjult i et afsides liggende pragtfuldt indrettet Kabinet i sit Palæ. Man fandt det i høieste Grad oprørende, at sligt kunde gaa for sig, uden at Politiet var skredet ind og havde faaet Forføreren afstraffet: det viste jo tydeligt nok, at fornemme Folk nød en Beskyttelse, der saa at sige stillede dem over Lovene. Saaledes kom det ogsaa, at mange antog, at det ikke var Greven, men Kong Frederik V, der var Jomfru Roses Elsker, og at Greven blot havde været et Skjærmbrædt. Som det lader til, var det nok Grevens egne Folk, der udspredte dette Rygte. Det kom omsider til Kongens nærmeste Omgivelser, navnlig til hans da mest betroede Mand, Grev Adam Gottlob Moltke. Denne forsømte ikke at underrette Hs. Majestæt om, hvad der blev sagt om ham, og hvorledes man søgte at give ham Skylden for den af Grev Laurvig begaaede Forbrydelse.

Samme Dag som Rose havde indgivet sin Klage, var Grev Laurvig indbudt til Kongens Taffel. Kongen førte Samtalen hen paa Jfr. Roses Bortførelse og henvendte det Spørgsmaal til Greven, om han ikke vidste, hvem der var Ophavsmanden, eller om han formodede, hvem det kunde være. Uden at betænke sig et Øieblik svarede Greven med fornærmet Mine, at han ikke kjendte det Mindste dertil, og at Sagen kun interesserede ham lidt. „Men mig interesserer den i høi Grad," svarede Kongen opbragt, „jeg har de gyldigste Grunde til at erfare, hvem der har begaaet denne

skammelige Gjerning, og jeg er vis paa, Hr. Greve, at De kan give den fornødne Oplysning, naar De ret vil besinde Dem." Da Laurvig derpaa med samme Tone og Mine forsikrede paa sin Ære, at han ikke var istand dertil, saae Kongen paa ham med et Ansigt, hvori der afmalede sig den største Harme, vilde til at sige Noget, men standsede, tog sin Serviet, rev i den, reiste sig et Oieblik, men satte sig saa igjen, idet han sendte Greven et lynende Blik. Der opstod en meget pinlig Pause, som blev afbrudt af Grev Bernstorff med den Bemærkning, at det maatte give Fremmede et meget slet Begreb om vort Politi, at saadant kunde finde Sted uden at der var gjort Noget for at faae Ophavsmanden opdaget, og uden at en saa høilig fornærmet Fader kunde opnaa dets Bistand til at faa sit Barn tilbage. — „Forlanger han det," sagde Kongen, „skal det ogsaa ske; jeg sætter hele min Magt og Myndighed paa at understøtte ham i hans billige Forlangende."

Kongen skal senere have meddelt Moltke, at da Grev Laurvig anden Gang negtede at vide noget om Sagen, havde han havt lige paa Tungen at befale ham at gaa sin Vei og ikke mere komme for hans Aasyn, men han havde betænkt sig for at se, om ikke Greven efter Taflet vilde forlange at stedes til Audiens og tilstaa sin Brøde. Havde han gjort det og havde han tilbudt at sende Datteren tilbage til Faderen, saa skulde hans hele Straf have været, at betale hende en Sum, af hvis Renter hun kunde leve anstændig. Forøvrigt skulde Sagen saa have været død og magtesløs. Nu, da det ikke skete, skulde Retten gaa sin Gang, og han, Kongen, vilde være ubønhørlig.

Næste Dag blev Rose kaldt til Moltke tidlig om Morgenen. Moltke modtog Skuespilleren med stor Venlighed, sagde, at han var blevet indviet i den Begivenhed, der havde berørt ham saa smerteligt, men udtalte sin Forundring over, at han, Rose, havde forbigaaet ham ved Klagens Indlevering til Bernstorff. Han (Moltke) var dog af Kongen beskikket til at modtage Dokumenter og Ansøgninger, der enten ikke hørte under noget bestemt Departement eller som angik Ting og Begivenheder, der krævede en hurtigere Afgjørelse end den, som kunde opnaaes ved at gaa gjennem Kollegiet. Rose

svarede, at det var ham ikke bekjendt, men hvad der ogsaa havde afholdt ham fra at henvende sig til Hs. Excellence med sin Klage, var en Omstændighed, han kun nødig vilde omtale. — „Formodentlig det udspredte Rygte, at Bortføreren var et Redskab i mægtigere Hænder.“ — „Paa ingen Maade,“ svarede Rose; „jeg var i mit Hjerte overtydet om, at Rygtet var falsk, og at ingen Anden end Grev Laurvig er Forføreren. Men naar jeg skal være oprigtig, saa ventede jeg ikke at finde den Bistand, jeg trænger til, hos Deres Excellence. En af de første, jeg henvendte mig til i min Nød, var Deres Hr. Søn som min Overdirektør; men istedetfor at modtage nogen Trøst eller noget Tilsagn om, at han vilde tale min Sag for Deres Excellence, blev jeg afvist med en Opfordring til at slaa Sagen hen, samt med den Besked, at min Datter atter kunde tiltræde sin Tjeneste ved Theatret.“ Moltke blev noget forlegen ved at høre dette, men gik let hen derover og spurgte Rose, om han havde nogen Formodning om, hvem der havde været Medvidere og Underhandlere ved Bortførelsen. Rose meddelte ham saa, hvad der var passeret i Marschalls Restauration, og udtalte, at hvad der i høi Grad forøgede hans Smerte var, at han var overtydet om, at Moderen havde overgivet sit Barn i Forførerens Hænder, og at Violinist Jacobsen tillige havde været med i Spillet. Desuden omtalte han de Tilbud, Grev Ahlefeldt havde gjort ham og som han med Foragt havde afvist. „De har handlet, som De burde,“ sagde Moltke, „og dette taler endnu mere for, at der skal vederfares Dem Ret i enhver Henseende. Deres Ansøgning er forøvrigt overflødig, thi alle fornødne Ordrer ere udfærdigede. Kongen er en altfor øm Fader for sit Folk til at han ikke skulde føle en Faders Smerte ved en Begivenhed af den Art. Han har befalet mig at sige Dem i hans Navn, at De maa søge at berolige Dem, at Sagen ikke mere er Deres, men hans, og at Alt, hvad De har at iagttage, er, at De bestandig lader i Deres Bopæl være Underretning om, hvor De gaar hen, for at man strax kan finde Dem, samt at De ufortøvet lader mig vide, naar man gjør Dem noget yderligere Tilbud for at formaa Dem til at falde tilføie.“

Denne Samtale var selvfølgelig til stor Opmuntring og Beroligelse for Rose. Som Moltke havde forudset, gjordes der atter Forsøg paa at søge at formaa ham til at tage sin Klage tilbage. Jfr. Biehl omtaler saaledes, at Grev Ahlefeldt kom til hende og bad hende staa ham bi med at redde Grev Laurvig fra den Ulykke, der svævede over hans Hoved, ved nemlig at gjøre Brug af den Indflydelse, som han vidste, hun havde over Rose. Men han blev afvist. Jfr. Biehl erklærede, at det ingenlunde kunde falde hende ind at benytte det Venskab, hvori hun stod til Rose, til at formaa ham til at overgive sin Datter til Skjændsel og sig selv til Vanære. Ahlefeldt forklarede saa, at det ikke var Meningen; han ønskede blot, at Jfr. Biehl skulde overtale Rose til ikke at være for haard mod Datteren; alene Frygten derfor afholdt Grev Laurvig fra at give ham Datteren tilbage. Han vilde hellere vove det Yderste end at gjøre det, hvis Faderen ikke lovede, at det skulde være tilgivet og glemt. Jfr. Biehl svarede, at hun vilde forsøge at formilde Faderen i den ønskede Retning; dertil blev hun tillige ledet af Medlidenhed med den unge forblindede Pige, som af hendes egen Moder var overgivet til Forførelse. Men det kunde aldrig falde hende ind at overtale Faderen til at beholde Datteren i sit Hus og stille hende paany under Moderens Varetægt. Skete det, vilde hun afbryde enhver Forbindelse med Rose, fordi han derved fuldstændig vilde skuffe den Tillid, han ved sin Optræden havde vakt.

At Kongens og Moltkes Ord ikke var tomme Trudsler, fik Laurvig hurtig at føle. Den 19de Marts fik Politimester Horn en kgl. Ordre til ufortøvet at begive sig til ham og forlange Marie Rose udleveret. Nægtede han at have hende, skulde Horn under Embedsfortabelse besætte alle Ud- og Indgange til Palæet, saa Ingen kunde slippe ud. Han skulde da atter opfordre Greven til at efterkomme Kongens Befaling, og vægrede han sig endnu, skulde Sagen indberettes til Kongen. Trods disse alvorlige Foranstaltninger, under hvilke Grevens Palæ saa at sige var sat i Beleiringstilstand Dag og Nat, var Laurvig dumdristig nok til at nægte, at Marie Rose var i hans Vold, og dette gjentog han, indtil han af Kongen i en personlig Skrivelse paa det Alvorligste blev opfordret

til at udlevere hende. Endnu 3 Timer blev der af særdeles Naade og Mildhed givet ham Frist til at overveie sit eget Bedste; men — hed det i Skrivelsen — dersom han vedblev i sin Haardnakkethed, maatte han belave sig paa en Behandling, som aldrig var hørt eller set under den Oldenborgske Stammes Regering, og hans mere end velfortjente Straf skulde blive et Exempel paa, hvad Enevoldsmagten var, naar Trodsighed og Ulydighed tvang en kjærlig Landsfader til at gjøre Brug af den.

Dette gjorde omsider sin Virkning, og Marie Rose blev udleveret til Horn, i hvis Hus hun ifølge Kongens Ordre foreløbig blev anbragt, indtil der efter Aftale mellem Horn og Rose kunde findes et Sted, hvor hun kunde være i Sikkerhed, og hvor Ingen uden hendes Fader kunde komme til at tale med hende. Moltke, til hvem Rose blev kaldet, underrettede ham om, hvad der var sket, og tilføiede, at Kongen udtrykkelig havde paalagt ham at sige til Rose, at han skulde fare lempelig med den unge forførte Pige, være forsonlig og ikke bringe hende til Fortvivlelse. Rose lovede det.

Sagen blev saa underkastet retslig Undersøgelse, og der foretoges Vidneforhør. Grev Laurvig havde ikke saa lidt forværret sin Stilling ved en ny Usandhed, som han ved et Brev til Kongen havde bundet denne paa Ærmet, idet han nemlig som Paaskud for, at han havde vægret sig ved at udlevere Marie til Faderen, havde angivet, at hun var høitfrugtsommelig og at en haard Medfart fra Faderens Side let kunde koste baade Moder og Barnet Livet. Ved Forhørene erklærede Marie Rose paa det Høitideligste, at saa ren og ubesmittet som hun var kommen paa Jorden, saa ren havde hun den 11te Marts forladt Theatret, og at hun følgelig heller ikke kunde være frugsommelig inden den Tid. Det viste sig saaledes, at hvad Greven havde anført var Usandhed, hvad han da ogsaa erkjendte under et Forhør.

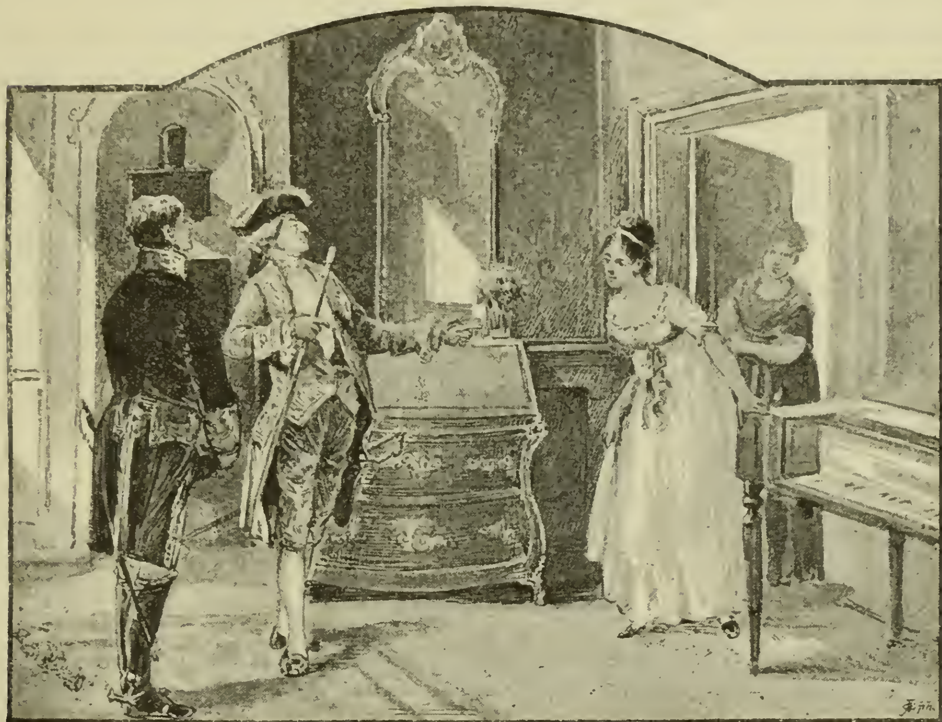
Den 10de April faldt Dommen. Grev Laurvig skulde til Straf for sit skammelige Forhold ufortøvet forføie sig til sit Grevskab i Norge og ikke understaa sig til at forlade det uden særdeles kgl. Tilladelse. Dernæst skulde han for den Forargelse, han havde givet, betale 10,000 Rdl. til gudeligt Brug. Jfr. Rose hvis Livs-

gjerning han havde forspildt, skulde han give 200 Rdl. aarlig, saa længe hun forblev ugift, men naar hun giftede sig med sin Faders Samtykke, skulde han en Gang for alle betale hende 3000 Rdl. i Medgift. Og til Erstatning for den Græmmelse, han havde voldet Rose, der i den hele Sag havde vist sig som en ærekjær og retskaffen Fader, skulde han betale ham 300 Rdl. aarlig, saalænge han levede. Om Jfr. Rose blev det bestemt, at hun, „for at faa Tid til at indse og overveie sin begangne Uforsigtighed ved at laane Øre til en gift Mands Overtalelser," skulde opholde sig i to Aar paa Landet hos en Præst, hvorefter det skulde tilkomme Faderen at bestemme hendes Opholdssted for Fremtiden. Kapitain Falkenskjold blev som Medvider i Forbrydelsen dømt til at „degraderes til Musketer" i 9 Maaneder og hans Gage at tilfalde Krigs-Hospitals-Kassen. Kommandør Hogland, om hvem det var godtgjort, at han havde været ganske uvidende om Anslaget, fik en Advarsel om at bruge Forsigtighed i at vælge sin Omgang, og Kommandør-Kaptain Steffensen fik en alvorlig Irettesættelse i Overværelse af sine Standsfæller. Efter den Høistkommanderende, Grev St. Germains Indstilling blev Falkenskjolds Straf forandret til 9 Maaneders Fængsel i Citadellet paa simpel Fangekost.

Om Marie Roses videre Skjæbne er kun det bekjendt, at hun kom i Huset hos en Præst paa Vallø, hvor hun tilbragte de to Aar. Da hun vendte tilbage til Kjøbenhavn, kom hun i Huset hos Forældrene og lod sig ikke bevæge til at betræde Skuepladsen igjen, skjøndt hun blev opfordret dertil. Nogen Tid efter blev hun gift med kgl. Kammermusikus Schjørring, en meget anset Mand.

Jfr. Biehl, hvis Beretning om denne Bortførelse for en væsentlig Del er lagt til Grund for nærværende Skildring, meddeler et lille Nachspiel, for hvis Paalidelighed hun anfører Rose som Hjemmel. Ved et af de Sværmerier om i Gaderne, som Christian den VII foretog om Aftenen i Selskab med en Løber, fik han Lyst til at se Jfr. Marie Rose, som han mente maatte være overmaade smuk, eftersom hendes Tilbeder havde vovet saa meget for hendes Skyld. De gik da til Roses Bolig, hvor Løberen spurgte, om Jomfruen var hjemme og meldte, at der var Nogen, som vilde tale

med hende. Moderen kom til, og da de to Fremmede var kommet ind og den Fornemste af dem havde kastet et Blik paa hende og set, at det ikke var den, han havde forlangt at tale med, sagde han: „Hvad vil hun? Ingen har spurgt om hende, gaa sin Vei og send mig strax sin Datter hid, jeg behøver ingen Rufferske.“ Denne uforskammede Tiltale bragte Mad. Rose i Harnisk; hun satte Hænderne i Siden og vilde til at give en Ladning Grovheder fra

sig, da Loberen tog hende tilside, og hviskede til hende, at det var Kongen og at hun maatte adlyde. Det gjorde hun saa, og Datteren kom ind. Christian VII besaae hende fra Top til Taa og spurgte hende, om hun var den Jomfru Rose, for hvis Skyld Laurvig var blevet forvist. Da hun bekræftede det, rystede han paa Hovedet og spurgte, om hun spillede Klaver. Jo, det gjorde hun. — „Spil saa!“ — Hun efterkom hans Befaling; han fandt, hun spillede

smukt, mumlede: „Det er dog altid noget!" og løb ud af Døren. Paa Trappen sagde han til sin Følgesvend: „Det var altsaa hende! Det har gjort mig ondt for Laurvig; men nu ser jeg, at han var en Nar, der vovede saameget for Ingenting."

Om Grev Laurvig fortæller Overskou, at han paa sine Godser i Norge, hvortil han var forvist, frækt fortsatte sit vellystige Levnet, og at han ogsaa der for voldeligt bortførte Fruentimmere lod indrette skjulte Værelser. Efter forgjæves flere Gange at have bedt Frederik V om Tilladelse til at vende tilbage, opnaaede han det paa Forbøn af Grev Frederik Christian Danneskjold-Samsøe, der havde været hans Velgjører og faderlige Advarer. Foragtet af Nordmændene, som førte haarde Klager over hans Udsvævelser, hans Raahed, over den kaade Trods, hvormed han afslog at betale sin Gjæld til Borgerlige, og over hans ulovlige Omgang med de under Grevskabet faldende Skatter og Skattemidler, ilede han til Kjøbenhavn, hvor han paany bragte sig i Omtale ved sine lumpne Intriger mod Grev Danneskjold-Samsøe. Det lykkedes ham at fortrænge denne fra Posten som Chef for Marinen og selv at komme i Besidelse af det ansvarsfulde Embede, som han paa ingen Maade var voxen. Endelig under Struensee blev han afskediget (1769), og det blev ham forbudt at vise sig ved Hoffet.

To Kunstner-Jubilæer.

Hvis der skulde tales om Mærkeaar for vor nationale Skueplads, maa Aaret 1786 betegnes som et saadant, og hvis man i Nutids-Tilbøielighed for at feire Jubilæer havde Mangel paa Anledninger, kunde 1886 have ydet slige, maaske mere berettigede end mange andre. Det var nemlig hundrede Aar siden at det kgl. Theater kom i Besiddelse af to Skuespillere, som ved deres ualmindelige Talent i høi Grad bidrog til at hæve dets Ry som national Skueplads, og med fuld Føje tør henregnes til Stifterne af den udmærkede Kunstskole, hvis Traditioner have forplantet sig lige til vor Tid.

De to, jeg sigter til, var Peder Jørgen Frydendahl, som debuterede paa det kgl. Theater den 7de December 1786, og Hans Christian Knudsen, som debuterede fem Dage efter, den 14de December. Om disse Scenekunstnere, hvoraf den ene erhvervede sig et ikke mindre berømt Navn paa et helt andet Omraade, skal jeg i det Følgende forsøge at gjenoplive Mindet. Anledningen fremgaaer af det ovenfor Anførte. Men forøvrigt er det kun en naturlig Erkjendtlighed mod Kunstnere som de nævnte, at man for Efterverdenen opfrisker Erindringen om deres Personer og om hvad de have været for den danske Skueplads, — saameget mere, som det jo ligger i den sceniske Kunsts Natur, at dens Produkt forsvinder med dens Udøvere.

I. P. J. Frydendahl.

Frydendahl, Søn af en Lærredshandler i Kjøbenhavn, var født den 18de Oktober 1766. Først var han paa Herredsfoged-Kontoret i Roskilde for at forberedes til den dansk-juridiske Examen. I den lille By fik han Leilighed til at deltage i nogle dramatiske Dilettantforestillinger, i hvilke han gjorde Lykke, og dette gav ham Lyst til at søge Ansættelse ved det kgl. Theater. Hermed gik det dog ikke saa glat. Han mente sig i Besiddelse af Evne for det Komiske, og det var ogsaa i en Rolle af den Natur han aflagde Prøve; men det komiske Fag havde allerede saa fortrinlige Repræsentanter i Schwartz, Gjelstrup, Kemp, Bech, Arents og Musted, den sidstnævnte især i Syngespillet, at Kammerherre Warnstedt, som den Gang var Theaterchef, ikke syntes, der var Brug for flere. Det var derfor heldigt, at den ved Theatret ansatte Syngelærer Potenza fandt Frydendahl i Besiddelse af en god Basstemme; thi dette i Forening med, at man trængte til en ungdommelig Elsker, bevirkede, at han omsider opnaaede Ansættelse som Elev. I den sidstnævnte Egenskab kom han til at debutere som Belcour i Cumberlands „Vestindianeren". Det viste sig imidlertid strax, at den Slags Roller laa ikke for ham. Han var nok en ung smuk Mand, men der var noget Stivt i hans Væsen, en vis kold Sirlighed, han savnede erotisk Stemning, og havde tillige som Begynder ringe Herredømme over Diktionen. Enkelte Kjendere fandt vel, at der var umiskjendelige Spor af Talent baade som Belcour og i hans Debut som Charles i „Bagtalelsens Skole", men Rahbek, der da ligesom senere førte Ordet som Kunstdommer, dømte ham „ubrugelig". Dertil bidrog maaske den i hin Tid herskende Fordom, at kun Studenter burde antages som Skuespillere, fordi kun de forudsattes at være i Besiddelse af den for Standen fornødne Dannelse.

Frydendahl havde saaledes strax Meget at kæmpe imod. Han fik kun ubetydelige Roller og det i Fag, som aldeles ikke laa for ham. Hvorledes han stod sig hos Publikum, fremgaaer allerede deraf, at han i de første Par Aar kaldtes „Jammerdal". Men han havde en fast og bestemt Karakter, han havde Bevidstheden om, at

der var Noget hos ham, som, hvis det kunde komme til Gjennembrud, vilde føre ham til Seir, og med Taalmodighed fandt han sig i den Haan og Tilsidesættelse, han var Gjenstand for. I hvilken Situation han var stillet, faaer man en Forestilling om, naar man læser, at han fra 1ste Mai 1786 til 30te April 1787 var opført som „Skolar“ med 120 Rdlr. aarlig og med det Tillæg: „men skulde han ikke inden Oktober Maaneds Udgang 1787 findes tjenlig til Skuespiller, afgaaer han uden videre Godtgjørelse“. Noget Lignende udtaltes for hans Vedkommende i næste Aars Theaterreglement; ja selv i Reglementet for 1789, efterat han havde udført sin tredie heldige Debut som Florian i Syngestykket „Den sværmende Filosof“ og desuden meget morsomt havde spillet Officeren i „Barselstuens“ 4de Akt, stod han opført med en Løn af 200 Rdlr. og med den Bemærkning: „indtil man kan se, om han bliver duelig til Skuespiller“.

Saaledes hengik sex Aar af hans Liv, uden at han kunde faae Leilighed til at bringe den Fremstillingskunst, som han i nogle mindre Roller allerede havde givet Beviser paa, til Anvendelse paa større Opgaver og navnlig i det komiske Fag. Omsider kom Tilfældet ham til Hjælp. Kotzebues „Indianerne i England“ skulde opføres; den Skuespiller, som var bestemt til at spille en af Hovedrollerne, Sir Samuel Smith, var bleven syg, og da man gjerne vilde have Stykkets Opførelse fremmet og ikke havde nogen Anden ved Haanden, fik Frydendahl Rollen. Glad over endelig at faae en Opgave, som laa for ham, anvendte han stor Flid paa dens Indstudering, og den Jovialitet, hvormed han udstyrede sit Spil, gjorde ogsaa fuld Virkning. Han blev ved Stykkets første Opførelse den 15de Oktober 1792 stærkt applauderet. Men egentlig trængte han dog først igjennem ved den første Opførelse den 26de Februar 1793 af P. A. Heibergs og Schultzs Syngespil „Indtoget“, hvor han som Bræger viste, at Theatret havde i ham en komisk Skuespiller og Sanger af stor Betydning.

Bedst som han nu var paa god Vei til at opnaa den Stilling ved Theatret, som hans mer og mer sig udviklende Talent anviste ham, indtraadte der imidlertid en Begivenhed, som standsede ham

paa hans Bane og nær for bestandig havde skilt Theatret af med ham. I 1792 var den dygtige Theaterchef, Kammerherre Warnstedt afgaaet, og Hofmarskal Grev Ahlefeldt kommet i hans Sted. Hans Direktion hører til Theatrets uheldigste Perioder. Blandt andet havde han ved sin Tiltrædelse, i Erkjendelse af Frydendahls og Knudsens Talent og Betydning for Theatret, lovet dem en Forøgelse af deres Gage. Men paa Grund af den slette Styrelse var Kassens Tilstand alt andet end glimrende, og Ahlefeldt kunde ikke holde Ord. Det var en Aftale mellem Frydendahl og Knudsen, at hvis de ikke fik det lovede Tillæg, skulde de begge øieblikkelig ansøge om Afsked. En gjentagen Henvendelse, der ved sin Forbigaaen af den konventionelle Form saarede den fornemme Hofmand, førte saa til, at Afskeden blev bevilget og at Theatret mistede to af sine mest lovende yngre Kræfter. Publikum var i høi Grad forbitret derover — især for Knudsens Vedkommende, der allerede fra sin første Optræden var bleven dets erklærede Yndling. I flere Klubber blev der strax foranstaltet en Subskription for at holde ham skadesløs for hvad han tabte ved „Grevens Feide", og i Theatret var der en alvorlig Tumult ved hans sidste Optræden den 22de April 1793 som Ridefogden i „Jeppe paa Bjerget". Det varede da heller ikke længe, før han blev antaget igjen. Ogsaa Frydendahls Afskedigelse beklagedes; men endnu havde han ikke i den Grad vundet Indgang i Repertoiret, at hans Savn kunde blive anset for meget føleligt. Vel tilbød man ham underhaanden Ansættelse igjen; men han havde besluttet ikke at ville betræde Theatret, saalænge Ahlefeldt var ved Roret, og han holdt Ord. Han reiste til Holsten som Sekretær hos Warnstedt, der eiede et Gods der, og først efterat Ahlefeldt i August 1794 havde taget sin Afsked som Hofmarskal samt Theaterdirektør, og Kammerherre Hauch var traadt i hans Sted, indgav han Ansøgning om at blive ansat paany. Han engageredes strax med en Gage af 300 Rdlr. og et Tillæg af 100 Rdlr. ved Spilleaarets Udløb.

Hans Tilbagevenden til Theatret faldt i rette Tid. Der var en hel Række Roller, navnlig i det komiske Syngespil, som ikke kunde besættes passende, og ogsaa i Lystspillet var der ved Forskjelliges Afgang, deriblandt Kemps og Preislers, blevet Plads for

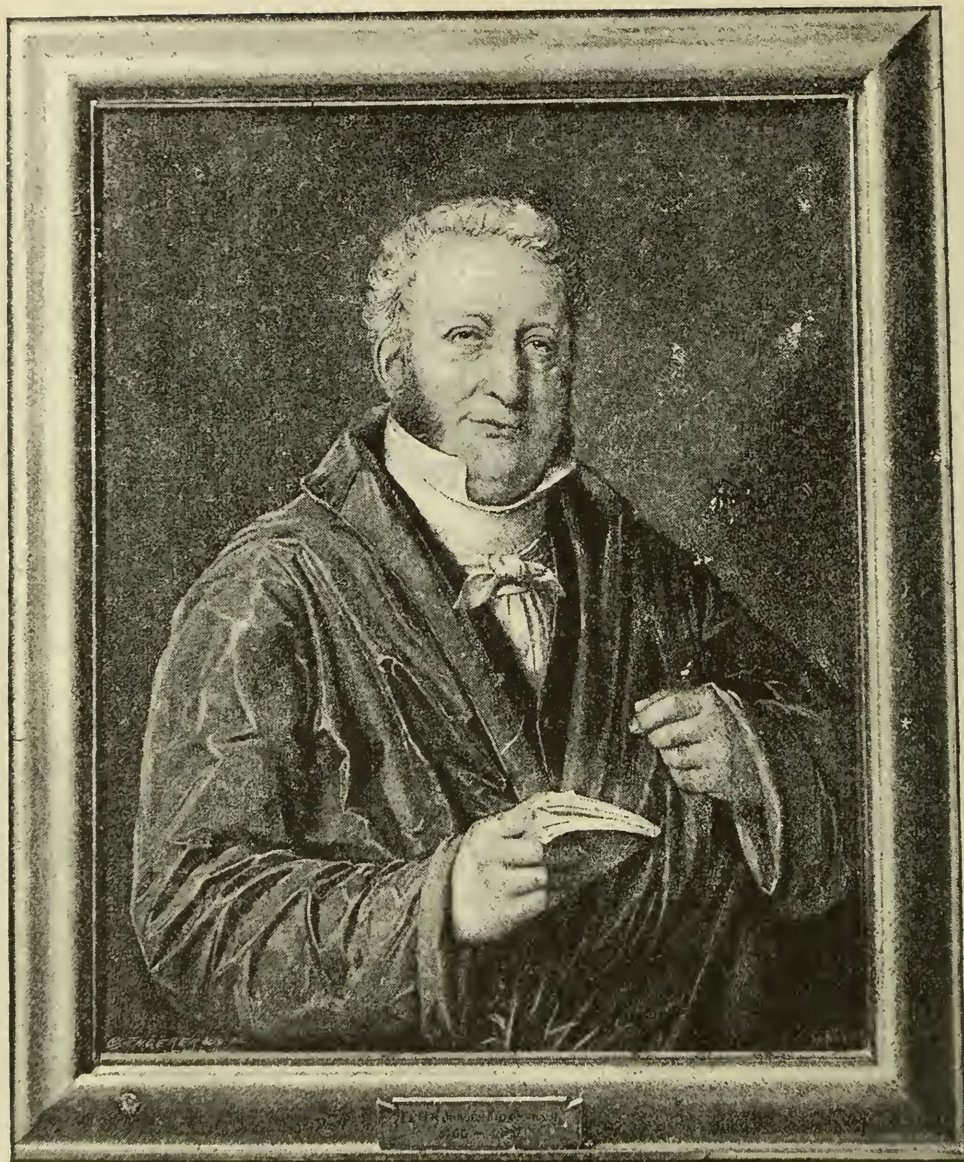
brugbare Kræfter. Den 11te Februar 1795 optraadte Frydendahl saa atter i sin tidligere Rolle som Sir Samuel i „Indianerne i England"; derefter spillede han bl. a. Hans Smed i Thaarups „Høstgildet" og „Peters Bryllup" samt Merian i „Kinafarerne". Men hvad der især gav ham Leilighed til at vise sit komiske Talent var hans Stodvel i „Apothekeren og Doktoren", en med mangfoldige komiske Træk mesterligt udstyret Figur. Den — i Forbindelse med hans Optræden i andre Roller af forskjellig Art, saasom Kong Christian i „Dyveke" og Grev Klingsberg i „Ringen Nr. 2", hvorved han godtgjorde sit Talents Alsidighed, — fremtvang omsider en almindelig Anerkjendelse af, hvor meget Theatret havde vundet i ham.

Der gik fra nu af næsten intet Stykke i de forskjelligste Fag, uden han havde en stor Rolle deri, og Udførelsen vidnede altid om en usædvanlig Flid og om et fremragende Talent. Mindst heldig var han i Dramaet og Sørgespillet, man savnede der den Begeistring, som det Tragiske kræver, og den Pathos, der river med. Derimod staaer han uovertruffen som komisk Skuespiller. Hans rige Lune bares af en overstrømmende rig Mimik og Gestikulation, altid dog behersket af en vis Noblesse; om han end pyntede sit Spil med Snurrigheder af stor Virkning, gjorde han sig dog sjælden skyldig i Overdrivelser. Han besad en kostelig Evne til at individualisere Figurer, selv saadanne, som hos Digteren fattedes Originalitet. Og hvor der var Lighed tilstede i Tegningen, forstod han ved Maske, Holdning og andre Midler at frembringe høist forskjellige Skikkelser. Noget af det Fortrinligste af komisk Fremstillingskunst, jeg har set, var hans Geronte i „Skatten", som han har spillet 58 Gange, og som var en af de sidste Roller, hvori han optraadte. Tillige mindes jeg tydelig hans Udførelse af Titelrollen i „Den hjemkomne Nabob", hans Bonus i „Munterheds Triumf", hans Bartholo i Komedien „Barberen i Servilla", hans Brause i „Sovedrikken", hans Mikkel Stolpe i „Østergade og Vestergade", hans Mathias Knap i „Flyttedagen", Keiseren i „Væringerne i Miklagard", hans Orgon i „Tartuffe", hans Vinter i „Eventyr i Rosenborghave", hvori jeg saae ham i min Ungdom. De staa for mig som det mest Fuldendte af genial scenisk Kunst i komisk Retning.

Af den Skildring, som Overskou giver af Frydendahl, skal jeg fremhæve Følgende, som ogsaa stemmer overens med hvad jeg selv erindrer fra hans Fremtræden paa Scenen og udenfor den. Hans Figur var høi, særdeles velbygget og havde, naar han optraadte som Kavaler eller i alvorlige Roller, en Holdning og Anstand, der gjorde, at han imponerede, blot han viste sig. Hans Hoved var meget smukt, Ansigtets Profil ædel og regelmæssig. Dets stærke Træk var saa let bevægelige og i den Grad i hans Magt, at han lige ypperligt var istand til at udtrykke Dommerens ærkedumme Forbauselse i „Hexeri og blind Alarm", Stødvels farceagtige Forknythed, den paa Barberen ventende Flensborgers aldeles udtryksløse Scen hen for sig i „Gert Westphaler", Jacob v. Tyboes Opblæsthed, Grev Klingbergs noble Sorgløshed, Christierns kongelige Højhed og Strenghed, Don Juans kjække Trods. Hans Manerer, Armbevægelser, Stillingen, Gangen — Alt var talende, uden at hans Spil derfor var overlæsset. Hans Stemme besad i dens hele Omfang en usædvanlig Fylde og Kraft, som han i sine komiske gamle Mænd vidste at dæmpe. Han havde en kraftig, godt uddannet Bas, og forstod især ved lunefuldt Foredrag og tilsvarende Spil at gjøre sine komiske Syngenumre til sande Kunstpræstationer. Man har sagt om ham, at han ikke altid kunde sine Roller; det modsiger Overskou bestemt og mener tillige, at Beskyldningen indeholder sin egen Gjendrivelse. Hvorledes skal en Skuespiller kunne spille ypperligt, naar han ikke fuldkommen er Herre over sin Rolle,, og hvorledes skal han kunne blive det, naar han ikke engang kan den udenad? . . . Men at han ikke var ganske sikker i sine ældre Dage, da Alderen havde svækket hans Hukommelse, det indrømmer dog Overskou, og det har jeg ogsaa selv været Vidne til. Nogle Aar før sin Død spillede han en Aften Harald Blaatand i Oehlenschlägers „Palnatoke". Han sidder ved et Bord henne paa Scenen, da Palnatoke træder ind og skyder ham. Han skal da henvende et Par Ord til Moderens Billede: — men istedetfor væltede Frydendahl sig døende hen til Sufflørkassen og tog de Ord, han tilsidst havde at sige, ud af Sufflørens Mund.

Frydendahl var ved Opdragelse og ved Udvikling ikke blot en dannet, men ogsaa en aandelig begavet Mand. Det viste sig i hans Væsen og Opforsel udenfor som paa Theatret. Han hørte til de meget faa blandt Datidens Skuespillere, som havde Adgang til det gode Selskab i Kjobenhavn, og indtog derfor overfor sine Kolleger (hvoraf de fleste, navnlig i den forste Tid af hans Kunstnerliv, savnede almindelig Dannelse og som oftest var raa og drikfældige Personer, om de end paa Scenen var dygtige Kunstnere), en Særstilling, der navnlig viste sig i, at han kun lidet omgikkedes Kammerater af den Art og endog, naar de, ærgerlige derover, skosede ham, affærdigede dem paa en vis fornem Maade. Det udlagdes som Hovmod, og han kaldtes almindelig „Greven". Men hovmodig var han paa ingen Maade. Saavel i Omgang med sin Familie og sine Venner som paa Theatret var han opromt og forekommende, og forstod altid at opmuntre ved de vittige Indfald og morsomme Historier, hvorpaa han var uudtommelig. Jeg har selv (som omtalt i „Fra det gamle Kongens Kjøbenhavn") havt mange Beviser derpaa. Om Sommeren boede han med sin Familie paa Badstuen ved Frederiksborg Slot, og paa sine Spadsereture om Aftenen satte han sig altid paa en Bænk ved min Onkels Butik, passiarede med os og fortalte Anekdoter eller pudsige Historier. Han var bekjendt for sine vittige Indfald. Et af disse, som træffende bestemte en kgl. Theaterdirektions og den gamle fortjente Skuespillers Stilling samt deres gjensidige Forhold, meddeles af Overskou. Da Frydendahl en Gang med Djærvhed og Varme havde fremfort en grundet Anke for Direktionen, ytrede en Direktør, at det lod til, F. forglemte, hvem han talte til. Frydendahl svarede: „Om Forladelse, bedste Herre! jeg betjener mig netop af dén rette Tone; thi jeg taler som den gamle Sognepræst til Kirkeværgerne."

Den 21de Mai 1816 udnævntes han til Instruktor. Han havde som saadan det Hverv at veilede Begyndere og at forestaa Stykkers Iscenesættelse. For den nationale Knustskole var hans Virksomhed i førstnævnte Henseende af ikke ringe Betydning. Hvor han hos de unge Mennesker af begge Kjon, som han fik at læse med, sporede Noget, der tydede paa spirende Talent, gik han med

P. J. Frydendahl.

Interesse til Arbeidet. Det laa imidlertid ikke for ham at motivere den Skikkelse, hvori en Rolle skulde gives, eller de Træk, som bestemte det Karakteristiske ved Udførelsen. Han søgte at give Eleven en Forestilling derom ved selv at spille Rollen for denne, om han end samtidigt ved træffende Bemærkninger oplyste de enkelte Træk,

gjennem hvilke det samlede kunstneriske Hele skulde fremkomme. Især forstod han mesterlig at undervise i Holdning, Armbevægelser, Gang, — ogsaa i Diktion. Iscenesættelse derimod laa kun lidet for ham, han overlod helst Ordningen til Andre. Det havde vel tildels sin Grund deri, at han selv i Reglen havde betydelige Roller i nye Stykker og saaledes var for meget beskjæftiget til at kunne tage sig af de mange Enkeltheder, der knytte sig til Stykkets Opførelse, og hvorpaa dets sceniske Virkning for en stor Del beroer.

I 1797 ægtede han den udmærkede Sangerinde Mad. Berthelsen, Enke efter Hofviolinist, Kapelmusikus Berthelsen. Hun havde allerede i 20 Aar været ved Theatret (debuterede som Jfr. Møller den 1ste December 1777) og indtog, især efterat Fru Caroline Walter, f. Halle, havde seet sig nødsaget til at flygte til Sverrig, en Primadonnas Rang i Operaen. Denne Plads hævdede hun længe, og i en Alder af 61 Aar betraadte hun sidste Gang Scenen, den 2den Marts 1821, som Marcelline i Operaen „Figaros Giftermaal". Samlivet mellem Frydendahl og hans Hustru var det mønsterværdigste, og hendes Død den 30te November 1831 efterlod et Savn, han ingensinde forvandt. En Datter, i sin Tid en berømt Skjønhed, var Frugten af dette Ægteskab. Hvorledes hun efterstræbtes af en høitstaaende Person, og hvorledes Frydendahl behandlede ham, har jeg omtalt i „Fra det gamle Kongens Kjøbenhavn".

Fem Aar efter sin Hustrues Død maatte ogsaa Frydendahl betale sin Tribut til Forgængeligheden. Alderdommen havde allerede gjort sin Ret gjældende. Sine ældre Roller havde han vel spillet stadig og med vante Lune; men han havde ikke gjerne taget mod nye Roller, eftersom han nødig vilde underkaste sig den med Instuderingen forbundne Anstrængelse. Af Hensyn til vedkommende Forfatter var han dog jævnlig optraadt i nye Roller af mindre Omfang, f. Ex. som Kommerceraad Ritter i Hertz's „Emma eller den hemmelige Forlovelse", Grønmeyer i „Kjøge Huskors", Buttermilch i Oehlenschlägers „De italienske Røvere", Burman i „De Uadskillelige". Sidstnævnte var hans sidste nye Rolle (1835). Han havde tidligere nogle Gange skrantet, men i April 1835 blev han farlig syg og maatte søge Sengen. Rygtet

talte om, at han laa paa det Yderste; alligevel kom han sig saa vidt, at han i Begyndelsen af næste Sæson troede at kunne optræde. Det skete den 2den Oktober som Officeren i fjerde Akt af „Barselstuen“. Han modtoges med Jubel; men skjøndt Udførelsen var præget af hans store Lune, vidnede hans svage Stemme og usikre Bevægelser om, at han for bestandig var tabt for Scenen. Da han, fortæller Overskou, kom ind i Kulissen, sank han mat og aandeløs om i Armene paa de Tilstedeværende, der kom ham imøde og førte ham til en Stol. „Nei, jeg duer ikke mere!“ sagde han. Og han betraadte heller ikke oftere Theatret. Anstrængelsen kastede ham atter strax paa Sygeleiet, fra hvilket Døden forløste ham fire Maaneder efter, den 20de Februer 1836.

En Mindefest for Frydendahl gaves af det kgl. Theater den 15de Marts s. A. Hertil havde J. L. Heiberg skrevet et udmærket smukt Forspil „Muserne“, hvori Thalia skildrede, hvad Frydendahl var, og hvad den danske Scene havde tabt i ham:

Ak! han, som med sin skjønne Stemme,
I Tale snart og snart i Sang
Lig Orpheus kunde Raahed tæmme
Og sætte største Kraft i Gang, —
Han, som selv Talen ei behøved,
Thi ved at komme kun og gaa
Han allerede Trolddom øved
Paa hver, som kun hans Maske saae, —
Ak! han, som atter her og atter
Fremkaldte lange Snese Aar
Beundrings Raab, Begeistrings Latter,
Han ikke mer for Folket staaer.

Ak Phøbus, ikke jeg alene
Ei blot et taust, et skjønsomt Folk
Ham ofrer ved Cypressens Grene
Den Taare, som er Savnets Tolk;
Men vil Du til Olympen stige,
Da vil Du se, at Sorgens Flor
Bedækker Gratiernes Rige
Og deres eget lette Kor.

Og vil Du spørge: hvi saa stille
De sidde der med Haand i Skjød,
De alle Tre Dig svare ville:
Han, som vor Yndling var, er død,
Han, som for os sit Lune stemte,
Som selv i overgivent Spil
Dog ei til os at ofre glemte
Det, som os evigt hører til,
Han, som i vildest Leg sin Maske
Til Gratierne vied ind; —
Nu triller paa hans kolde Aske
Den varme Graad fra deres Kind.

Og Polyhymnia slutter med de Ord:

Thalias Yndling skal man ære
Saa langt som Kunstens Rige naaer!
Hans Navn og Minde helligt være
Saa længe Musers Tempel staaer!
Ei Templet selv han meer skal smykke,
Men Folket, kvæget i hans Glands,
Nu slynger om hans elskte Skygge
Taknemmelig Erindrings Krands.
Alt hviler han paa Lethes Bølger
I Gravens Baad, saa bleg og stum;
Men Krandsen ham paa Veien følger,
Den grønnes i Elysium.

II. H. C. Knudsen.

Havde Frydendahl meget at kæmpe mod, før han opnaaede den Plads, der tilkom ham som en af den nationale Scenes Ypperste, saa var lige det Modsatte Tilfældet med Hans Christian Knudsen. Fra det første Øieblik, han satte Foden paa Theatret, var han Publikums erklærede Yndling.

Knudsen, Søn af en Færgemand, var født den 4de Marts 1763. Først sattes han i Murerlære; men han følte tidlig Lyst til Skuepladsen. Rahbek antager, at det var ham, Kammerherre Warnstedt sigtede til, en Dag han fortalte, at et ungt Menneske i Murerlære,

havde meldt sig med Ønske om at aflægge Prøve som Henrik i en af Holbergs Komedier, og at det var blevet nægtet, fordi man endnu holdt paa den gamle Vedtægt, at ingen uden Studenter maatte antages til Skuespillere. Mulig for at naa sit Maal gik saa Knudsen en Omvei. Han opgav Murerprofessionen og lod sig fæste som Pagetjener ved Arveprinds Frederiks Hof paa Fredensborg. Der blev nemlig jævnlig givet Forestillinger paa det lille Theater i Skoven ved Slottet, og Knudsen haabede at komme til at medvirke her. Han opnaaede det ogsaa, takket være hans muntre Væsen, hans Sang og forskjellige andre Egenskaber, der henledte Opmærksomheden paa ham og gjorde ham meget yndet. Ved Forestillingerne gjorde han sine Sager saa godt, at Enkedronning Juliane Marie og Arveprindsen kom til at interessere sig for hans Antagelse ved det kgl. Theater. Den mødte imidlertid betydelig Modstand fra Skuespillernes Side, som yderligere æggedes af Rahbek. De gjorde bl. a. Warnstedt alvorlige Forestillinger om, at det var en Skam for Standen, at den ikke alene skulde belemres med en Skriverdreng (Frydendahl), men nu ogsaa med en Kalkslager og Tallerkenslikker. Men Warnstedt lod sig ikke imponere. Han svarede roligt, at det glædede ham, at Skuespillerne søgte saa smukt at værne om Standens og Skuepladsens Ære, hvad den med Hensyn til forskjellige Aktørers Opførsel meget trængte til; hverken Skriverdrengen eller Kalkslageren vilde dog kunne skæmme denne Ære, siden de vare honette Personer. Og forøvrigt maatte det være Personalet til Beroligelse, at særlig Hs. kgl. H. Arveprindsen interesserede sig for Murerdrengen . . . Saa faldt Skuespillerne naturligvis til Føie, om de end underhaanden anvendte det samme Middel som mod Frydendahl, nemlig at betegne Knudsen som en Stymper, der ikke duede til Noget.

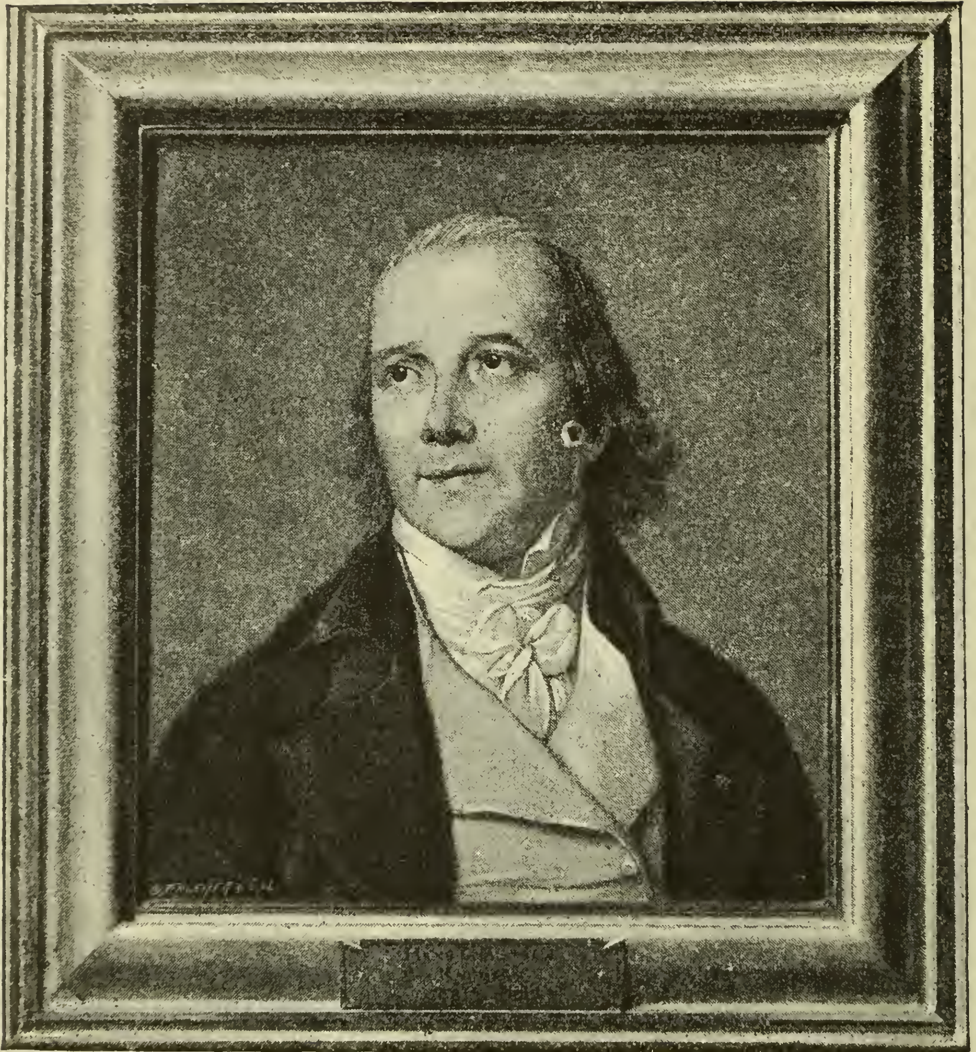
Dette blev paa den haandgribeligste Maade slaaet til Jorden ved hans Debut den 14de December 1786 som Oldfux i „Den Stundesløse“; thi han gjorde overordentlig Lykke. Han var af Middelhøide, kraftigt og smukt bygget; Talestemmen havde megen Styrke, Velklang og Bøielighed; hans aabne Ansigt var oprømt og jovialt i sit Udtryk, bevægeligt til at modtage Præget af fremmede Karakterer og ligesaa egnet til at give et fyldigt og klart Billede af Værdighed,

Kraft og rørende Godmodighed som til at tolke Lystighed og Glæde med en saa uimodstaaelig Hjertelighed, at han blot med sit Smil og de spillende Ojne kunde fremkalde Munterhed i Huset. Kritikeren Rosenstand-Goiske saavel som Schwarz, der selv havde været en ypperlig Oldfux, erkjendte Geniet og spaaede ham en betydelig Karriere, hvis han med Smag vilde udvikle saa store Naturgaver.

Følgen af hans Debut og af hans ligesaa vellykkede Optræden i nogle andre Roller, var, at han strax fik kongelig Ansættelse, blev undtagelsesvis „ikke syngende Skuespiller" og tillagdes som saadan 300 Rdlr., den høieste Gage for Begyndere. Tillige fik han betydelige Gratifikationer, efterat han, navnlig i det komiske Syngespil, var optraadt som Sanger. Jeg har allerede omtalt, at han, sit Løfte tro mod Frydendahl, tog i 1793 sin Afsked sammen med denne, men at hans Fjernelse fra Theatret kun blev af kort Varighed. Ved hans Gjenoptræden modtoges han med stormende Bifald. Han optraadte nu i de forskjelligste Fag og i de betydeligste Roller, gaaende frem med Kæmpeskridt. Den Dom, der udtaltes ved hans Debut, at han „vilde komme til at spille Holberg med al hans egen Aand", stadfæstede sig i fuldeste Maal, ligesaavel som den Forventning, der udtaltes ved hans Udførelse af en mindre Rolle i „Strelitzerne", at han ogsaa i alvorlige Roller vilde blive af stor Betydning for Skuepladsen. I sidstnævnte Retning skal hans Schewa i „Jøden" af Cumberland efter Samtidiges Dom have været hans ypperste Figur. Som Mesterstykker i komisk Fremstillingskunst anføres et helt Galleri, deriblandt særlig hans Barthel i „Vinhøsten", hans Birkedommer i „Hemmeligheden", Skomager Olsen i „Dragedukken", Saft i „Sovedrikken". Ogsaa som Michelli i Cherubinis Syngespil „De to Dage" skal han have været fortræffelig*). Jeg erindrer, at min Fader ved at omtale hans joviale og tillige rørende Spil i denne Rolle, som ogsaa i „Dragedukken", fremhævede det som noget af det Største, han nogensinde havde set af Skuespilkunst.

---

*) Der existerer et Portræt af ham i denne Rolle, malet af en dansk Kunstner.

H. C. Knudsen.

Undertiden lod han sig vel af sit rige Lune friste til Overdrivelser, som Kritiken dadlede. Men hertil svarede han paa sin eiendommelig joviale Maade: „Naar jeg med lidt Overdrivelse, dog uden at træde Kunsten for nær eller krænke Smagen, kan glæde og more mine Medmennesker, saa veed jeg ikke, hvorfor jeg ikke skulde gjøre det.“ Han tilføiede, at sligt gjorde han sig aldrig skyldig i ved Roller, som i sig selv indeholdt et rigt Stof til ædel komisk Fremstilling; kun hvor

det ikke var Tilfældet, fandt han det nødvendigt at slaa Gjækken løs for at naa en Virkning, som Rollen i sig selv ikke kunde fremkalde.

I en kortfattet Biografi af Knudsen tager Rahbek ham i Forsvar mod de „Zeloter", der især med Hensyn til hans Kunstnerværdighed lagde ham til Last, at han var altfor villig til i Selskabslivet at anvende sit Talent til at more og fornøie. Ganske vist misbrugtes hans Godhed undertiden af Mennesker, der ansaae dette Talent for pligtig til at staa paa Pinde, hver Gang de ringede med Madklokken. Men, sagde Rahbek, Knudsens Glæde var at glæde Andre. Det var det, der fristede ham; thi at han ingen Fraadser eller Lækkertand var, og at han ikke gjorde det for de usle Maaltider, der fulgte med, vil Enhver, der kjendte noget nøiere til ham, kunne bevidne.

At Knudsen i Forening med denne Godmodighed besad det kjærligste Hjerte og en daadkraftig Villie til at gavne sine Medmennesker og sit Fædreland, det vil fremgaa af en kort Fremstilling af den Virksomhed, han udfoldede paa et helt andet Omraade end sin Kunsts, og for hvilke han fortjener at mindes — ikke mindre end som et af de største Talenter, vort Nationaltheater har eiet.

Allerede ved Slotsbranden 1794 ydede han Bistand, hvor han kunde. Med sit Kjendskab til Slottets Indre banede han sig Vei og hjalp til at frelse Menneskeliv. En lignende Virksomhed udfoldede han ved Stadens store Ildebrand det paafølgende Aar. Men især gav Aaret 1801 ham Leilighed til at vise sin Patriotisme. Ikke saa snart rygtedes det, at England agtede at sende en Flaade til Sundet for at angribe Kjøbenhavn, før Knudsen udbad sig Tilladelse til under eller efter Forestillingerne paa det kgl. Theater at maatte synge Fædrelandssange. Han fik den beredvilligt, og ikkesaasnart kom dette ud blandt Folk, før Billetterne bleve revne bort. Især vare Forestillingerne den 26de, 27de og 28de Marts storartede Kamp-Indvielsesfester. Knudsen sang flere til Øieblikket passende Sange, som „Kong Christian stod ved høien Mast", Abrahamsons „Vi alle Dig elske, livsalige Fred", og især Falsens „Til Vaaben, se Fjenderne komme", og han lagde i sit Foredrag en saadan Varme og Vælde, at, som Foersom udtrykte sig, han „gjennemrystede og

gjennemrislede Folk, saa at Begeistring for Fædrelandet sprang dem ud af alle Porer". . . . De Aftener havde en ikke ringe Indflydelse paa Stemningen; fra Skuespilhuset drog Tilskuerne i Klynger gjennem Gaderne syngende „Knudsens Viser", og bragte Liv og Kamplyst i Almuen. Slaget paa Rheden, da der

— — — kæmpedes Mand for Mand
Mod Fjendernes vrimlende Flokke.
Og danske Grævlingehunde bed an
Alt med den engelske Dogge —

vidnede tilfulde om, at Knudsens Bestræbelser ikke havde været frugtesløse.

Det var ogsaa ham, der efter Kampen, ved de faldne Heltes Grav, bragte dem Fædrelandets Tak og opfordrede de Omstaaende til at efterligne dem. Men forøvrigt lod han det ikke blive ved Sang og Tale. De Faldne havde Efterladte, som trængte til Understøttelse. Ikkesaasnart var Sæsonen forbi, før han først i Kjøbenhavn, siden overalt i Landet, fra Egn til Egn, fra By til By, vandrede om som en sand Trubadur og syngende og reciterende indsamlede Bidrag til de Saarede og de Faldnes Efterladte. Denne Vandring varede i 7 Maaneder, og den indkomne betydelige Sum overbragte han Frederik VI til Fordeling. Som en Anerkjendelse af hvad han havde udrettet fik han Medaillen pro meritis.

Hertil knytter der sig en for den sociale Stilling, som Skuespillerne den Gang indtog, karakteristisk Begivenhed. Knudsen skulde have en Beneficeforestilling og efter den fremsige en af Oehlenschläger forfattet Epilog. Hofmarskal Hauch, som den Gang var Theaterdirektør, mente, at det ikke tilkom Knudsen som Skuespiller at bære Medaillen ved Epilogens Fremsigelse, uagtet han fremtraadte i egne Klæder. Med alle sine gode Sider var Knudsen ikke fri for at være forfængelig — noget, der af hans Modstandere ogsaa blev lagt ham til Last som Motivet til hans patriotiske Bestræbelser. Det gjorde ham ondt, at han ikke maatte bære Medaillen, og uagtet flere af hans Kunstfæller anmodede ham om, ikke at medvirke til Standens yderligere Fornedrelse ved at tiltrygle

Skuespillerne som Naade, hvad der med Rette tilkom enhver Anden, ansøgte han Kongen om Tilladelse til at bære Hædersmedaillen ved Epilogens Fremsigelse. Det opnaaede han til sine Kammeraters Ærgrelse. Hs. Majestæt tillod ham „af sær kongelig Naade" at bære Medaillen ved Epilogen, „naar denne alene var en Taksigelse, hvilken han i egen Person bragte Publikum".

Katastrofen i 1807 bragte atter Knudsen i Bevægelse. Fra den lille Færgegaard ved Jægerspris, som han havde arvet og hvor han pleiede at tilbringe sine Ferier, ilte han, saasnart det rygtedes at Englænderne nærmede sig Sjælland, til Kjøbenhavn. Saalænge man drømte om Muligheden af at værge Hovedstaden, saae man ham paa Fæstningsværkerne, paa Kanonbaadene, ved Udfaldene. Ved sin Sang og sin Munterhed oplivede han Forsvarerne, han hjalp at bringe de Saarede bort, og tog Haand i overalt, hvor han mente at kunne være til Nytte. Ogsaa under Bombardementet bestræbte han sig efter Evne at yde sin Bistand. Da Trinitatis Kirke efter Frue Kirkes Fald var Hovedmaalet for de fjendtlige Bomber og Granater, var han forrest blandt dem, der søgte at værge for Ødelæggelsen, og han saae sine Bestræbelser kronede med Held. En for Datidens Opfattelse i Henhold til hans Stilling som Skuespiller stor Anerkjendelse blev ham da ogsaa tildel, idet han efter Dannebrogsordenens Fornyelse den 28de Januar 1810 var mellem de første, der udnævntes til Dannebrogsmænd.

Da man søgte at bøde paa Ranet af vor Flaade ved at bygge en ny Forsvars-Flotille, især Kanonbaade, der i Søkrigen med England havde spillet en hæderlig Rolle, var Knudsen stadig blandt Arbeiderne, muntrede dem ved Sange, og var selvskreven Førstemand ved Indvielsen af hvert Orlogsfartøi, der var færdigt til at gaa ud. Og da det lille Linieskib „Fønix", bygget af Tømret af de paa Beddingerne af Englænderne ødelagte Linieskibe, var løbet af Stabelen, opstod hos ham Tanken om, at benytte det som Middel til at skaffe de mange Danske, der endnu sukkede i engelsk Fangenskab, Lindring samt deres Hustruer og Børn Understøttelse. Efter Ansøgning fik han saa Tilladelse til arrangere Forestillinger

paa det kgl. Theater til det nævnte Formaal. Den første af disse faadt Sted 26de Januar 1811. Da Tæppet gik op, saaes en Model af „Fønix", omgivet af Skibsbygmestre, Baadsmænd, Tømmermænd, Matroser af Holmens faste Stok, Underofficerer og Soldater, Størstedelen Dannebrogsmænd eller prydede med Medaillen af 2den April. Der hørtes 9 Kanonskud, og saa traadte Knudsen frem som Fædrelandets frivillige Sanger og fremsagde en af Oehlenschläger forfattet Prolog. I denne var der hentydet til en Fregat af Knokler, som danske Krigsfanger i England havde udført; Knudsen fremviste den. Prologen sluttede med Sangen „Vi alle Dig elske, livsalige Fred", hvis Omkvæd istemtes af alle paa Scenen. Derefter opførtes Balletten „Rolf Blaaskjæg", hvorpaa fulgte en scenisk Epilog med Mindestøtter for de faldne Krigere. Som firsindstyvearig Sømand med Træben skildrede Knudsen i Epilogen sine Sønners Skjæbne, der alle havde helliget sig til Fædrelandets Tjeneste; og medens han sluttede med at synge „Værer Fred med Eder alle", bleve Mindestøtterne bekrandsede af hvidklædte Piger. Det Hele endte med et Hurra for Kongen, som istemtes begeistret af alle Tilskuerne. Udbyttet af den Forestilling var ikke mindre end 12000 Rdlr. Borgervæbningen gav for en enkelt Billet 4285 Rdlr., og mange Private ydede anselige Bidrag.

Lignende Forestillinger til Indtægt for Fangerne i England og for de Saarede og Faldnes Efterladte bleve givne i Løbet af samme og næste Sæson. De lykkedes saa godt og indbragte saa Betydeligt, at Knudsen derved opmuntredes til at foretage en Reise i Landets Provindser og Hertugdømmerne i samme Øiemed. To Sommere tilbragte han dermed, drog fra den ene By til den anden, givende Forestillinger, syngende Sange, fremsigende patriotiske Digte, hvorved den omtalte Model af „Fønix" tjente ham som Relief. Overalt var han velkommen, overalt strømmede rige Gaver ind. Der indkom saaledes 32000 Rdlr., foruden en meget betydelig Sum. som Salget af et af ham selv besørget Kobberstik, forestillende Holmens Kirkegaard med de Faldnes Grave!, indbragte. I en efterladt Dagbog har han beregnet, at den Sum, han ved sine patriotiske Bestræbelser havde tilveiebragt siden 1801 og som var

bleven anvendt til det nævnte Formaal eller til paa anden Maade at lindre Noden som en Følge af Krigstilstanden, var løbet op til 287,533 Rdlr.!

At han modtog talrige Beviser paa Erkjendtlighed for sin patriotisk opofrende Virksomhed, følger af sig selv. Saaledes fik han den 1ste August 1811 et Taksigelses-Brev fra de danske Krigsfanger i England, og ved hans Beneficeforestilling den 11te December s. Aar, 25de Aarsdagen efter at han første Gang var optraadt paa det kgl. Theater, (der opførtes Cherubinis „De to Dage", hvori han spillede Vandbæreren Michelli), var han Gjenstand for stormende Ovationer af det tæt besatte Hus. Ogsaa Frederik VI viste ham ved alle Leiligheder sin Paaskjønnelse, og det var ifølge hans Ordre, at der efter Knudsens Død blev givet flere Forestillinger paa det kgl. Theater til Indtægt for hans Enke. Men Knudsen gik paa den anden Side ikke fri for at forfølges af Spottesyge, Misundelse og Miskjendelse. Der var endog, efter hvad Rahbek antyder i en Frimurertale ved hans Død, Folk, som søgte at udbrede den skammelige Bagvaskelse, at han havde paaseet sin egen Fordel ved Indsamlingerne. Et Udslag af denne Miskjendelse, der vakte stor Opsigt, skal jeg ret strax omtale nærmere.

Hans seneste Virksomhed i Fædrelandets Tjeneste bestod deri, at han i aaben Baad gjorde en Reise til Norge sammen med en ung Mand, som skulde bringe Depecher dertil. Denne dristige Seilads langs den fjendtlige Kyst lykkedes, og i norske Byer fortsatte Knudsen nu sine Indsamlinger ved lignende Forestillinger som i Danmark. Det lykkedes ham ogsaa i Vinterens Hjerte at vende tilbage over det af Fjender vrimlende Hav; men Anstrængelsen havde taget paa hans for saa stærke Konstitution. Han begyndte at skrante, af og til maatte han holde Sengen. Men han mandede sig op, og hvert Glimt af Bedring, hver eneste Mulighed til at virke i sit Kald og for sin Sag greb han med ungdommelig Fyrighed. Ved Opførelsen af Todes Komedie „Søofficererne" til Fordel for de Kvæstede og Faldnes Efterladte den 17de Mai 1815 spillede han saaledes Jack Stradys Rolle og fremsagde følgende Epilog af Oehlenschläger:

Som gamle Jack det gaaer den gamle Knudsen,
Han sidder her paa Grund i Hospitalet;
Nu er han saavidt bleven flot igjen,
Har styret til sin rette Havn, hvor altid
Thalia, som en gyldenhaaret Havfru,
Har vinkt og lokket ham med sine Sange.
Han er et fattigt stakkels Skrog, men elsker
Sit Fædreland og Landets kjække Sømænd,
Har ofte samlet ind en smuk Slump Penge
I gamle Skindpung, for at lindre Nød.
Nu hiver han, men er dog ikke kjed
End af at fare, nei, saa kjender I
Ham, splitte mig, ei ret; han kan ei drive
Med sunde Lemmer og med sunde Hjerte.
Der kommen er en Splint paatvers i Skralden,
Se, det er alt! Den gaaer vel ud igjen!
Og gaaer den ei, saa tjener jeg min Konge,
Imens jeg lever, morer mine Brødre,
Til jeg er død; og saa er det forbi.
Nu ellers mange Tak, I gode Folk,
Som laa til Ankers paa min Rhed i Aften!
I veed: vi Sømænd gjør ei mange Ord.
Nu vil vi synge Jer en Sømandssang.
Og tag til Takke saa for denne Gang!

Hans Afkræftelse tog imidlertid til. Han optraadte sidste Gang den 16de December 1815 i „Herman von Unna", og forlod saa kun Scenen for at begive sig til det Sygeleie, hvorfra han ikke mere skulde reise sig. Han døde den 4de Marts 1816.

Sorgen over hans Bortgang var almindelig. Ikke alene havde Scenen ved ham mistet en af sine største Kunstnere, men Fædrelandet havde ogsaa i ham tabt en Mand, der i Folkets Dine stod som „Danmarks første og mestvirkende Patriot." Den store Deltagelse gav sig tilkjende ved hans Jordefærd. Fra hans Bolig i Rosengaarden til Trinitatis Kirke ledsagedes hans Kiste af et uoverskueligt Følge, hvori saaes de største Standspersoner og simple Almuesmænd, deriblandt en stor Skare danske Matroser, som, nylig hjemkomne fra engelsk Fangenskab, mødte i deres gule Fangetrøier for at bære deres Velgjører til Graven. Efter en gribende

Sørgehøitidelighed, ved hvilken en Sang af Ingemann til Musik af Zinck blev afsungen og Taler holdtes af Konfessionarius Liebenberg og Biskop Balle, bares den blomstersmykkede Kiste med den Afdødes Hæderstegn paa til Assistenskirkegaarden, hvor Provst Gutfeld forrettede Jordpaakastelsen. Toget var saa langt, at da det havde naaet Kirkegaarden, var de sidste af de 157 Kareter, som fulgte efter det, endnu i Nørreports Ravelin.

I Ingemanns Gravsang hed det:

Hvad vil den Skare sort og lang?
Hvi lyder Suk til Sorg og Sang?
Er her en Kæmpe faldet?
Ja visselig! en Kæmpe god:
I Kamp mod Jordens Sorg han stod;
Nu har ham Gud hjemkaldet.

Med venligt Smil i lyse Blik,
Med Sang han gjennem Verden gik;
Hver Kummer for ham flyede.
I Borg, i Hytte lød hans Røst,
Selv over Graven sang han Trøst;
Forladte til ham tyede.

Til Kamp for Drot og Fædreland
Opflammed han den danske Mand
Med Kvad i Vaabenbraget!
Og segned Heltene i Blod,
Med Krandsen han ved Graven stod
Lig Dannebrog paa Braget.

Ja, Fjeld og Dal har hørt din Sang,
Fuldendt er nu din bjærve Gang
Du Sorgens brave Fjende!
Dit varme Hjertes Gløb er slukt,
Din Læbe tavs, dit Øie lukt;
For Dig nu Taarer rinde.

Og gjerne steg Du af din Grav,
Og tørred selv hver Taare af,
Som ved din Bortgang rinder,
Dog nei, i Graven boer Du ei
Høit over Jorden gaaer din Vei,
Du Sorgens Seirvinder.

At Knudsens Eftermæle saaledes var blevet hædret, opbragte Baggesen i høi Grad. Det kan egentlig kun forklares ved, at han, der ofte havde fremhævet Knudsens store Talent som scenisk Kunstner, netop paa den Tid var indviklet i den heftige Strid med Oehlenschläger og dennes Forsvarere, derfor var meget irritabel, og vel ogsaa hørte til dem, som fandt, at Knudsens patriotiske Fortjenester bleve altfor overvurderede. Først i et Rimbrev „Correx med en Trumf paa" gav han sit onde Lune Luft mod dem, som i Digt og Prosa havde forherliget den Afdøde, medens han tillige saarede denne:

„Han upaatvivleligen stak
I komisk Spil og Sang og Snak
Hver Uindviet og Indviet
Og, som Kløř-Knægt i Monarkiet,
Thalias hele Pik og Pak —
Han stak de største Patrioter,
Ei blot i Fiskemad, han aad
Paa Havets Bred, af Tangsalt vaad*),
I Vadmelskofte, klædt som Hobsen —
Ei blot i gammelholmske Zoter
Og bremerholmsk medynksom Graad,
Men selv i ægte Borgerdaad,
Og ædel Stræben, trods den Bedste,
For sin ulykkelige Næste,
Hvorfor jeg haaber, Himmerig
Vil nu ham lønne rigelig," o s. v.

*) Knudsen havde nemlig givet Anvisning paa, hvorledes Havtangen kunde anvendes paa nyttig Maade.

Allerede dette vakte almindelig Harme; men saa skrev Baggesen følgende Epigram:

Til Kjøbenhavn.

(Ved Skuespiller Knudsens Ligbegængelse.)

Stands Axelstad, i Sort paa Gravens Rand,
Og tænk Dig om, før selv Du ligger;
Hvad er Dig, svar mig! Konge, Folk og Land,
Naar Du begraver som din største Mand
Din første Gjøgler og din bedste Tigger.

— og nu naaede Indignationen Høidepunktet. Baggesens Biograf, hans Søn August Baggesen, fortæller, at dette Epigram bidrog væsentlig til at forøge Antallet af Digterens literære og personlige Fjender.

Til Slutning skal anføres, at Knudsen var gift med Anna Lucie, født Lax, med hvem han levede et mønsterværdigt Ægteskab, og hvori der fødtes ham 9 levende Børn, hvoraf de fleste ved hans Død var uforsørgede. Dette Hensyn var sagtens medbestemmende ved den enestaaende Gunst, der af Kongen vistes Enken, idet hun hvert Aar indtil sin Død og saalænge som hun vedblev at være Enke skulde have en Beneficeforestilling paa det kgl. Theater. Ved en Forestilling, som den 27de April 1816 blev givet paa Theatret til Fordel for de Saarede og de Faldnes Efterladte, hædredes ogsaa deres afdøde Velgjører ved at Skuespiller Peter Foersom fremsagde et af ham selv forfattet Digt til den Afdødes Ære.

Der existerer flere Portræter af Knudsen, tildels i Kobberstik. I min Ungdom saaes meget almindeligt i Almuens og i borgerlige Boliger Billedet af Knudsens Fremtræden som „Fædrelandets frivillige Sanger“.

Kjøbenhavnsk Kunstbegeistring.

Angelica Catalani og Pepita de Oliva.

I.

Mine kjære Landsmænd have altid havt Ord for at være et roligt og besindigt Folkefærd; det er imidlertid et Postulat, som saa meget Andet. Ganske vist have vi Nordboere til daglig Brug en klædelig Sindsligevægt, hos os syder Blodet ikke i Aarerne som hos de Nationer, hvis Naturel er paavirket af Solens hede Glød; men det udelukker aldeles ikke, at ogsaa vi ved given Leilighed kunne komme i Extase, at Lidenskaben kan slaa ud i en Heftighed, der bliver saa meget mere paafaldende, som den blusser frem af stilfærdig Jævnhed. Det er, som om der pludselig var kommet Solstik og havde bragt Blodet i Flammer og sat Hovedet i en glødende Tilstand.

Jeg kunde henvise til Fremtoninger i den Retnirg fra den nuværende politiske Konflikt. Men denne Bog er jo en neutral Grund, hvor Politiken ikke har hjemme, og under den politiske Hurlumhei, som lyder fra alle Kanter, maa det ansees for et stort Gode, at der er saadanne Fristeder. En Henvisning til Politiken er ogsaa overflødig; der er et andet, i og for sig mere tiltrækkende Omraade, hvor den passionerede og passionerende Følelse, længe for

Politiken hos os blev en daglig og tidt usund og ufordøielig Føde, som til Udbrud og antog Former, som nærmede sig Sydboernes, men som unægtelig ogsaa af den Grund undertiden fremtraadte i komisk Belysning. Dette Omraade er Kunsten i dens forskjellige Arter. Er der Noget, som har kunnet og endnu kan bringe os ud af vor sindige Ligevægt, saa er det de udenlandske Stjerner paa Kunstens Himmel, som beære os med deres Nærværelse i den Hensigt, at høste vor Beundring og at lette vor Pung.

Ja vi Danske, men især vi Kjøbenhavnere, ere ikke blot et kunstforstandigt, vi ere ogsaa til Overmaal et kunstbeundrende Folkefærd. Det have Udlændinge allerede for længe siden faaet Færten af, og Skaren af Virtuoser og Virtuosinder, som i Aarenes Løb have gjæstet os, er legio. Næsten ingen med et mer eller mindre berømt Navn i Udlandet har forsømt at finde Veien til Axelstad. Egenlig daterer denne Indvandring sig neppe stort mer end 50 til 60 Aar tilbage i Tiden, hvad der vel ogsaa har sin væsentlige Grund deri, at „das Virtuosenthum“ neppe er synderlig ældre. Det var i Slutningen af 1827 at den guddommelige Sangerinde Signora Angelica Catalani ankom hertil, og det var overfor hende, at den kjøbenhavnske Kunstbegeistring egentlig første Gang viste sig i sin fulde Styrke. Den var paa en vis Maade Introduktionen til den Extase, som senere i Aarenes Løb ikke saa sjældent er kommet til Udbrud paa rette eller vel ogsaa paa urette Sted, — undertiden med Karakter af den mentale Tilstand, der kan betegnes som svag Forrykthed eller Raptus.

Hvad der ikke saa sjældent senere er hændet, var ogsaa Tilfældet med Fru Angelica Catalani. Da hun gjæstede os, var hun ikke langt fra de Halvhundrede. Hendes Kunstner-Karriere omfattede 30 Aar, hun var adskillige Gange Familiemoder, og hendes Stemme bar Slidets Spor. Men Resterne vare alligevel glimrende, og selv om det ikke havde været, saa var det europæiske Renommé tilstrækkeligt til at bringe Enthusiasmen til Kogepunktet. Hun blev la folie de la journée. I et Blad hed det:

„Ingen kan være uvidende om, at i dette Øieblik dreier Talen indenfor Hovedstadens Volde sig ene og alene om vor sublunariske

Klodes første Strube-Kunstnerinde, om den uforlignelige Angelica Calelani.

„Daarede ved utallige modsigende Rygter om dette glimrende Fænomens Tilsynekladelse eller Udeblivelse, — hævet til Henrykkelse og nedstyrtet til Fortvivlelse — har Hovedstadens musikelskende og nyhedssyge Kategori af begge Troesbekjendelser endelig set enhver Tvivl forvandle sig til Vished. „Hun er kommen!" lød det fra Mund til Mund, og enhver Biomstændighed ved hendes Reiseoptog, lige indtil den Maade, hvorpaa Port-Visitationen fandt Sted, var nu flux kundbar, og afgav inden næste Dags Aften Gjenstanden for Samtale i hver dannet Familiekreds.

„Ligesom der faa Dage i Forveien nær var opstaaet Kontrovers om det Spørgsmaal, i hvilket Hotel den berømte Sangerinde vilde tage ind og hvor stort Følge af Mælende og Umælende hun bragte med sig, saaledes vare Meningerne forskrækkelig delte, om hun ogsaa virkelig vilde henrykke Axelstad med sin Sang eller blot tage Staden i Diesyn og saa vende tilbage til Stockholm. Saa var det store Spørgsmaal om at faae Sangerinden at se, før man fik hende at høre. Og i den Anledning drog Theaterkassen Fordel af den almindelige Nysgjerrighed. Ved enhver Opera, især de Rosiniske, var man i Forveien sikker paa at træffe hende, og flere Damer i første Etage, hvis Fysiognomi forekom Publikum at bære et transalpinsk Præg, have paa disse Aftener nydt den uskatterlige Ære at tildrage sig almindelig Opmærksomhed i den falske Catalanis Karakter.

„Medens det Hotel, som nyder den Ære at herbergere Sangens Dronning (Hotel Royal), i de første Dage bestormedes af Hovedstadens beau monde, og mangen ung Dandy gjorde sig et forfængeligt Haab om at komme til at spise ved samme Table d'hôte som den Beundrede, løb med Lynets Fart fra Mund til Mund de forunderligste Anekdoter om enkelte Lykkelige, der igjennem et Nøglehul eller ved en Entrée skulde have faaet et Glimt af hende at se, eller som i et nærliggende Værelse havde hørt Ytringer af den Rheumatisme, hun havde paadraget sig paa Reisen, en melodisk Hosten, Nysen o. s. v. Særdeles Velunderrettede vidste at fortælle, hvormed hun fordrev Tiden paa sine Værelser, hvorledes disse ere

møblerede, hvad hun spiser og hvad hun drikker og paa hvad Maade, om de Personer hun har med, de enkelte Selskaber, hvori hun allerede har været, hvilke Komplimenter, hun allerede har høstet, hvad hun har svaret — kort sagt alle disse utallige Smaaomstændigheder, som i saa høi Grad interessere, naar Talen er om en saa berømt Person. — —"

Ogsaa den Tid forstod at gjøre Reklame. Bladene meddelte hendes Levnetsløb og bragte Kritiker fra udenlandske Journaler og Tidsskrifter. Saaledes hvad en begeistret Anmelder havde skrevet i den neapolitanske Moniteur: „Svag er Ordet til at skildre dette Naturens og Kunstens Vidunder. Naar Sangen strømmer fra hendes Korallæber, vækker den afvexlende Hjertets forskjelligste Rørelser, snart den høieste Begeistring ved det kraftfulde Udtryk af krigersk Mod, snart igjen blid Medlidenhed ved det ømme og det Smertefulde i disse Halvtoner." Og saa slutter Anmelderen med Homérs Ord: „Apollos Datter! blidere er din Sang end Polyhymnias! Naar Du aabner din himmelske Mund, se, da udslukker Jupiter sin Lynild; under Himmelherskerens Scepter indslumrer den tordenbærende Ørn; fra Mars synker Spydet; Bakkus forglemmer Druens Saft, Vulkan bedaares af dine Toner, Apollo vover ikke mere at lade sig høre, og Muserne tie for ei at overvindes af dit Trylleri." Om hendes Optræden i Stockholm fortaltes, at hendes første Koncert var besøgt af 3000 Tilskuere, at Kirken, hvor hun sang, var tre Timer før Aabningen beleiret af Stockholms Damer i glimrende Toiletter, at Sangerinden viste sig omgivet af 4 Bronce-Kandelabre med 40 Voxlys, at hun straalede af Diamanter, og at et Bælte, hun bar, skulde idetmindste have været 100,000 Rigsdaler værd.

Hvad Under da, at Tilstrømningen til hendes Koncerter paa det kgl. Theater — hun gav 4 i Tiden fra den 27. Decbr. 1827 til 23. Marts 1828 — var overordenlig stærk, trods de høie Priser, som hun tog, nemlig 3 Rdlr. for Parket og 2 Rdlr. for Parterre. Efter Nutidens Pengeværdi kan dette betragtes som stemmende med de Christine Nilssonske Billetpriser, maaske var det lidt høiere.

Jeg kan mindes hendes Optræden, som om jeg havde den for mine Øine. Hun var over Middelstørrelse, temmelig trivelig af Figur, men velbygget. Skjøndt afblomstrede bar hendes stærkt markerede romerske Ansigtstræk Præg af Skjønhed; hun havde mørk Teint, tindrende brune Øine og en temmelig stor Næse. Iført en Robe af mørkt Fløil, smykket med en dobbelt Række Perler af det reneste Vand om Halsen og med et Garniture af Diamanter i det kulsorte Haar, traadte hun som en Dronning frem ved Sibonis Haand. Hendes Stemme, nærmest en Mezzosopran, havde et Omfang og en Styrke, som man vanskeligt skal finde Mage til; og uagtet den havde mistet sin første Friskhed, klang den, især naar hun anvendte mezzo voce, høist tiltalende. I at anvende Figurer drev hun, i Besiddelse af en sjælden Teknik, det næsten til Yderlighed, selv den simpleste Melodi broderede hun med Udsmykninger, undertiden af en temmelig bizar Natur. Af overordenlig Virkning var hendes Foredrag af „God save the King“ (som hun forandrede til „God save Fredrik our King“); hun sang den med en Begeistring, som Ingen kunde værge sig imod, og med en Holdning som en Profetinde. Enthusiasmen gav sig Luft i en jublende Bifaldsstorm, der ikke lod til at ville ophøre. Den Gang kjendte man Intet til stormende Fremkaldelser, Regn af Buketter o. desl., heller ikke til, at Sangerinden fulgtes hjem af en enthusiastisk Skare, eller til, at hun viste sig i Hotellets Vinduer eller paa Balkonen for at skjænke Folk gratis en Nydelse, som de ikke havde Raad til at forskaffe sig paa anden Maade. Havde Sligt været i Brug i det Herrens Aar 1827, kan man være sikker paa, at denne Klimax af kjøbenhavnsk Kunstbegeistring ogsaa vilde være falden i Angelica Catalanis Lod.

Foruden ved Bifaldsstormen var der dog en anden Maade at give Begeistringen Luft paa, nemlig gjennem poetiske Udgydelser i Adresseavisen og andre Blade eller Tidsskrifter. Digterinden Elisabeth Hansen skrev saaledes i Adresseavisen til „Sangens Gudinde“, Mad. Angelica Catalani:

„En Krands af Blomster smaa jeg Dig vil binde
Og lægge for dit Altars høie Fod,
Du Første i din Kunst, du Sangens Huldgudinde!!
Ei En vil naa det Maal, hvor Du som Lærling stod.
Naar Du med Fantasiens søde Toner
Hentryller Sjælen i Henrykkelse,
Man tænker sig høit op i fjerne Regioner,
Hvor Englekor istemmer Guds Tilbedelse.
Men Mindet om din Sang, din Gratie og Ynde,
Dit blide Godmod og dit hulde Blik
Musikens Søster vil for alle stolt forkynde;
Thi ved din Englerøst end mere Glands hun fik."

Ogsaa Videnskaben bragte den store Sangerinde sin Tribut. Dr. (senere Etatsraad) Otto gav i sit „Tidsskrift for Frenologi" efter en engelsk Forfatter, der havde været saa lykkelig at beføle Mad. Catalanis Hjerneskal, en udførlig Fortegnelse over hendes Tilbøieligheder, Følelser og Forstandsevner, saasom: Børnekjærlighed middelmaadig, mekanisk Kunstsands stor, Erhverslyst stor, Selvkjærlighed middelmaadig, Behagelyst stor, Godmodighed stor, alm. Opfattelsesevne middelmaadig, Sands for Orden middelmaadig, Tonesands meget stor o. s. v. Heiberg gjorde sig „til Efterretning for alle nysgjærrige Lediggængere" lystig i „Den flyvende Post" over denne frenologiske Undersøgelse og derved fremkomne Skema, — hvilket Skema dog ialfald havde det Gode, at alle de nysgjærrige Lediggængere, der ikke kunde faae deres Haab opfyldt om at stifte personlig Bekjendtskab med Sangerinden, jo paa denne Maade, om end ad en Gjenvei, kunde lære hende at kjende tilbunds. Meget morsomt gjennemgik han de ved den frenologiske Undersøgelse fremkomne Oplysninger om hendes Egenskaber og Temperament. Artiklen var en Illustration til de bekjendte Linier i hans „Sjæl efter Døden":

„Tidt jeg føler mit Hjærte brænde
Af Begjærlighed efter ham selv at kjende,
At vide, hvordan han spiser og drikker,
Hvordan han nyser, hvordan han hikker,
Kort sagt at kjende ham ret privat."

II.

Det er ikke min Hensigt, at berøre alle de Leiligheder, hvor den kjøbenhavnske Kunstbegeistring senere blussede op i fulde Flammer, for Exempel overfor Ole Bull og Jenny Lind, overfor Christine Nilsson, Sarah Bernhardt og Judic, eller overfor Italienerne paa Hoftheatret og senere i Kasino, hvor Kappestriden mellem Damerne Sarolta og Benati fremkaldte en Udtømmelse af alle Blomsterhandleres Beholdninger. Kun et enkelt Udslag af den skal jeg i det Følgende omtale lidt udførligt, fordi det med Hensyn til Gjenstanden var særegent, og fordi det antog Form af en ren Mani.

Det var i Efteraaret 1858, at den spanske Signora Pepita de Oliva gjæstede Kjøbenhavn og optraadte paa Kasinos Theater. Hendes Ry gik forud for hende. Hun var optraadt i Madrid, i St. Petersborg, i tydske Byer, og overalt havde hun vakt en Begeistring, der ikke mindre skyldtes hendes Dands end hendes særdeles smukke Personlighed. Især i Tysktland havde Enthusiasmen været overvældende; hun var bleven feteret som Nutidens første Natur-Danserinde, der var skrevet egne Stykker for hende, og der var strømmet over med Digte, især med Sonetter til hendes Pris. Som det i Reglen er Tilfældet med deslige Stjerner, var der til hendes Indtræden paa Kunstens Bane knyttet en vis Romantik. Der fortaltes, at hun af Extraktion var simpel Bondepige. En skjønne Dag havde hun med nogle Veninder paa en Eng i Nærheden af Landsbyen indøvet en national spansk Dands, nemlig El Ole, hvilken hun ellers siges selv at have opfundet. Tilfældig var en Skuespiller fra Madrid kommen forbi og var bleven overrasket over den Ynde, som udfoldedes i Dandsen, og som hævedes ved hendes blomstrende Skjønhed og hendes ildfulde Blik. Han indlod sig i Samtale med hende, Bekjendskabet blev stiftet, tilsidst formaaede han hende til at tage med til Madrid. Efter i nogen Tid at have gjennemgaaet en Dandseskole der, optraadte hun paa et af Theatrene og vakte strax stor Begeistring.

Det kan saaledes skjønnes, at Veien allerede var banet for Signoraen, og at hendes Optræden paa Kasino imødesaaes med

spændt Forventning. Den fandt Sted den 13de September, og trods det udmærkede smukke Sommerveir var Huset næsten fyldt. Modtagelsen var dog ikke strax udelukkende velvillig. Hun begyndte med „La Madrilena“, og der blandede sig i det stærke Bifald nogen Hyssen; men hendes El Ole udøvede en sand elektriserende Virkning paa Publikum. Midt under Dandsen fremkaldte hun Bifaldsytringer, disse blev stormende, da hun sluttede, og paa Forlangende gjentoges Dandsen. Det var ingen skoleret, akademisk Dands, som man kjendte fra vore Balletter, det var den spanske Nationaldands i hele dens lidenskabelige Fyrighed, med dens smaa Skridt, dens vuggende Gang, dens ildfulde Dreininger, dens stolte Kast med Nakken, dens yndefulde Koketteri og dens Sandselighed. Vel var Signoraen ikke mere i sin Ungdoms første Blomstring; men hun besad endnu en sjælden Skjønhed, en Lethed og Gratie i alle Bevægelser, en Mimik, der fortryllende afspeilede alle de Følelser, som syntes at gjennemtrænge hendes Dands. Man følte sig uvilkaarlig reven med, og ved at se hende kom jeg til at tænke paa, hvad Heiberg, som havde set Pepita i Tydskland, havde sagt mig i en Samtale, at hun i sin Art var enestaaende, og at man ikke let kunde unddrage sig det Trylleri, hun udøvede ved sin Dands og sin Person.

Og dette Trylleri gjorde ogsaa sin Virkning paa Kjøbenhavnerne i videste Omfang. Alle skulde se Pepita; hver Aften hun optraadte, var Kasino fyldt og Begeistringen stormende. Der dannede sig en Løvegaard paa Kasinos forreste Bænke, bestaaende af unge Mænd i sorte Klæder, hvide Halstørklæder og bevæbnede med store Buketter, som de, saasnart Gudinden viste sig, kastede op til hende eller holdt tilbage, indtil hun havde dandset den fortryllende El Ole. Enkelte af dem nød den Lykke at faa Adgang til hende, og da hun modtog dem venligt, bleve de hendes Satellitter. „Pepitamaner“ og „Ildtilbedere“ var de Betegnelser, hvormed de ret træffende karakteriseredes.

Vinduerne i den Række Værelser, som Dandserinden beboede i Hotel d'Angleterre, vare garnerede med et Udvalg af de Buketter, hendes Tilbedere havde tilkastet hende. Dét var jo ogsaa en

Reklame. Uvilkaarlig rettedes Blikket op dertil, og om Dagen var Færdslen over Torvet stærkere end nogensinde. Man haabede naturligvis at faae et Glimt at se af den underfulde Spanierinde. Om Aftenen, naar hun havde dandset, frembød Torvet en Sammenstimlen af Mennesker af ethvert Kjøn og enhver Alder, som det ellers sjælden var Vidne til. Hendes Vogn, omgiven af en Masse Mennesker og med Ildtilbederne hæsblæsende i første Række, kommer kjørende under jublende Hurraraab. Ikke saasnart er hun oppe i sine Værelser før der lyder et tordnende Eviva Pepita, som gjentages, indtil hun, viftende med sit Tørklæde og kyssende paa Fingeren, har vist sig i Vinduet. Saa gjenlyder Kongens Nytorv af Hurraraab fra Tusinder af Struber.

Overalt, hvor man kom hen, mødte man Vidnesbyrd om hendes Popularitet og Triumfer. I Fotografernes Skabe hendes Fotografi, i Kunsthandlernes Vinduer hendes Litografi; hos Konditorerne Pepitakager, hos Urtekræmmerne Pepita-Bolscher, hos Bagerne Pepita-Boller, hos Cigarhandlerne Pepita-Cigaretter, og hos Modehandlerne Ærmer, Slør og Korsetter, opkaldte efter den skjønne Spanierinde, der paastodes at bære saadanne. Hos Musikhandlerne laa El Ole i mangfoldige Udgaver. Om Navnet El Ole herskede der ellers blandt de Lærde stor Uenighed. Da jeg kort efter hendes Ankomst gjorde hende en Visit til Gjengjæld for den, hun havde aflagt hos mig i min Egenskab af Redaktør for et udbredt Blad, kom Talen selvfølgelig paa den Dands, hvormed hun havde gjort saa stor Lykke i Udlandet, og jeg spurgte hende, hvad Navnet betød. „Noget Smukt, noget Yndefuldt," var Svaret. Dette var noget andet end den vulgære Betydning, som andre vilde tillægge El Ole, nemlig at Ordet i det spanske Folkesprog betød en Loppe, og at Dandsen egentlig forestillede et Forsøg paa at fange samme springende, blodgridske Insekt. Ulige mer romantisk var en anden Fortolkning: Naar den spanske Ungdom samler sig paa Granadas blomstrende Sletter under de mørke Oranger og Oliven, udføre de en Dands; det er El Ole. Midt i Kredsen staaer den unge Spanier, og omkring ham snoer sig de unge Piger i hvirvlende Kredse. I sin Haand holder han en Oliven, han trykker den itu, og Den, der paa

sin Kjole faaer en Plet af den udsprudlende Olie, skal være hans Brud inden Aaret er omme. I El Ole forekommer der en Bevægelse, som prosaisk nok ligner et Spark; dette skal symbolsk antyde Bestræbelsen for at slippe for det Baand, der paalægges den unge Pige ved den skjæbnesvangre Olieplet.

Den skjønne Dame havde, som man kan tænke sig, baade som Spanierinde og som Kunstnerinde sine Kapricer, hvilke hun søgte at gjennemføre med en Art Despotisme, hvorfor de navnlig i Theaterforhold kunde blive meget byrdefulde. Hun vilde saaledes ogsaa optræde som Skuespillerinde. Herimod var der vel egentlig Intet at indvende, da hun utvivlsomt besad dramatisk Talent; men det Værste var, at hun af Erik Bøgh, som den Gang var Kasinos Direktor, forlangte at optræde i et smagløst tydsk Stykke, hvori hun tidligere havde spillet, og som hun nu vilde have oversat paa Dansk. Han forsikrede, som han selv fortæller, at et saadant Arbeide aldeles ikke lod sig opføre paa Kasino, men det brød hun sig ikke om. „Je le veux, monsieur! comprenez vous? C'est un caprice de ma part, et j'ai contracté l'habitude de voir tout le monde céder à mes caprices!" svarede den skjønne Spanierinde. Dermed var Ideen given til det morsomme lille Stykke, „En Caprice", som Bøgh skrev for hende paa tre Dage, og hvor især den ypperlige norske Nordmand Bjerkebæk, spillet af Hagen, gjorde saa fortjent Lykke. Hendes Engagement blev fornyet for ti Gange, hvori hun skulde optræde i „En Caprice". Men da det lakkede mod Enden af dem, kom hun igjen med sit tydske Stykke, og da hun mødte den samme Modstand som tidligere, gav hun en saadan Scene à la diablesse, at Alt maatte flygte. Dagen efter blev det bekjendt, at hun havde taget Engagement ved Folketheatret, og man vilde vide, at den hele motiverede Scene kun var „en Afgang", hun havde lavet.

Hendes sidste Optræden paa Kasino fandt Sted den 12. Oktober. Der var nogle enkelte Hyssere og en haardnakket Pibe, som dog overdøvedes langt af vældige Bravoraab og Bifaldsklap. Der var Buketkasten og Fremkaldelser over en lav Sko, og saa tog hun Afsked med Publikum ved at henvende sig til det med de Ord paa Dansk: „Mine Damer, mine 'Errer, vi ses igjen imorgen. God

Nat!" For at bekæmpe den Misstemning, hendes abrupte Bortgang fra Kasino havde vakt, lod hun bekjendtgjøre, at hendes Part af den første Optræden paa Folketheatret skulde tilfalde Flyttedagens Husvilde og Børnehospitalet. Det gjorde sin Virkning. De enkelte Hyssere ved hendes første Optræden den 13. Oktober paa Folketheatret blev hurtigt bragt til Taushed, og hun nød de samme Ovationer som i Kasino.

Paa Folketheatret satte hun igjennem, at det forhen omtalte, maadelige tydske Stykke blev givet i en dansk Bebeidelse, med Titlen „Jens i Picardiet". Hun spillede deri en picardisk Forpagterske, som ved sit Koketteri bevæger en dansk Landsoldat til at gjøre Brud paa det Løfte, han har gjort, om at hævne sin af en Fransfmand krænkede Søster ved at give den første franske Pige, han under sit Ophold i Frankrig i 1816 med de danske Tropper kommer i Berøring med, en Ørefigen. Denne Flovhed, hvori Pepita selvfølgelig udførte sin Rolle paa Fransk, blev paa Grund af den Ynde, hun udfoldede, og paa Grund af Hougaards morsomme Landsoldat optagen ved de første Forestillinger med Bifald; men Pepitamaniens Overdrivelser begyndte at fremkalde en Opposition, som især kom til Udbrud ved den 7de Opførelse. Der opstod en Meningskamp, som var nærved at gaa over til Haandgribeligheder. I sin Harme herover trængte Pepita sig frem foran Tæppet og talte nogle uforstaaelige Ord, hvorpaa en Stemme raabte høit, at Piberne skulde aflægge deres Kort hos Theatrets Billetkasserer. Det fremkaldte en stormende Latter. Værre blev det, da „Jens i Picardiet" den 1. November afløstes af et andet, ligeledes fra det Tydske oversat Stykke, „Paa Hjemveien", som Ramme om Pepitas Dands. Det blev udpebet efter alle Kunstens Regler og opførtes kun denne ene Gang. Saa gik det atter ud over „Jens i Picardiet", som paa Pepitas Forlangende gjenoptoges. Man har, skriver et Blad, sjælden hørt en saa infernalsk Pibekoncert af henved hundrede Piber, mod hvilken Pepitamanernes konvulsiviske Anstrængelser aldeles intet kunde udrette. Ved Gongongens og Politiets Mellemkomst blev der gjort Ende paa det formidable Spektakel.

Donatis Komet viste sig ved den Tid paa Himlen og straalte med ualmindelig Glands. Den afgav et frugtbart Stof for Samtaler og det saa meget mere, som Astronomerne vare komne i Vilderede om dens Bane. I „Flyveposten" anstillede den bekjendte „Fuldmægtig Petersen" en Sammenligning mellem de to Fænomener, Pepita som det jordiske, Kometen som det himmelske. De udbredte begge stor Varme, hvor de kom frem, de havde hver en Hale (om Kometens ogsaa bestod af Tilbedere, vidstes ikke saa nøie, i alt Fald svaiede den urolig frem og tilbage), og endelig bevirkede begge en ikke ringe Forvirring, Pepita blandt de unge, let fængelige Hjerter, Kometen som anført blandt Astronomerne. Hvorvidt nu H. P. Holst har faaet Ideen fra denne Sammenstilling, eller han selv har undfanget den, skal jeg ikke kunne sige, men den blev i ethvert Fald behandlet i det Leilighedsstykke for Pepita, „De to Kometer", som han efter Direktør Langes Opfordring skrev. Det gjorde fortjent Lykke, men dertil bidrog ikke saa lidt en af Stykkets Figurer, Pepita-Enthusiasten Meyer, hvorved Pepitamanien paa en morsom Maade persifleredes. Det var jo Noget, der faldt i Oppositionens Smag. Stykket opførtes en Snes Gange, og stadig var Pepita Gjenstand for den kogende Enthusiasme i alle dens Former. Intet overgik Begeistringen, da hun den 1. December sluttede sine Gjæsteforestillinger paa Folketheatret. Bifaldet lød som Musket-Salver af et helt Regiment, Buketterne fyldte hele Vognmandslæs, Fremkaldelserne vare snesevis. Hun takkede gjentagende Gange, paa Fransk og Dansk mellem hinanden, og trøstede sine Beundrere med, at de atter skulde mødes ad Aare.

Samme Aften havde Hagen Benefice-Forestilling i Kasino. I Erkjendelse af, at et saa taknemligt Stof som Pepitamanien ikke burde lades ubenyttet, selv om den skjønne Spanierinde ikke var tilstede, havde Erik Bøgh til den Aften skrevet en Vaudeville, „O Pepita", en Art Fortsættelse af „En Caprice". Heri var atter en af Hovedfigurerne den fortræffelige Bjerkebæk, men som gift Mand. Hans Hustru, spillet af Amalie Price (senere Fru Hagen), bliver af Omstændighedernes Magt tvungen til at agere Pepita som Dandserinde. Desuden optraadte de to gratiøse Danserinder

Søstrene Healey. En Pepitaman, Hanibal Bralling, vakte stor Munterhed, og Stykket opførtes ikke saa faa Gange.

Tro sit Løfte vendte Pepita tilbage til sine kjøbenhavnske Beundrere, dog ikke, som hun havde bebudet, næste Aar, men i Foraaret 1861, og da igjen i Kasino. Hendes første Optræden den 8de April var stormfuld, forsaavidt som enkelte Pibere havde at kjæmpe med Hundreder af klappende Hænder og bravoraabende Munde, og forsaavidt som Piberne førte denne Kamp lige til Slutningen med umaadelig Energi. Spektaklet endte først ved Gongongens advarende Klang. Mere stilfærdigt gik det til ved de følgende Forestillinger, skjøndt Pepita-Rusen syntes endnu ikke at have tabt i Styrke. Ogsaa denne Gang optraadte hun i et af Erik Bøgh skrevet Stykke, „Ballet i Olympen", en Art Parodi paa „Orpheus i Underverdenen", men her dog nærmest som Dandserinde, idet hun, omgiven af de olympiske Guder, udførte sin El Ole, selvfølgelig under rasende Bifald og Blomsterregn. Forøvrigt havde hun i dette Stykke en næsten jevnbyrdig Konkurrent til Publikums Bifald i Amalie Price, der ved sin nydelige Dands fra Bournonvilles Skole dannede en interessant Kontrast til Spanierinden.

Efterhaanden begyndte dog en vis, forøvrigt naturlig Træthed at indfinde sig hos Publikum. Besøget blev tyndere og tyndere, Raptusen hos Pepitamanerne viste sig langt mere dæmpet, og deres Antal formindskedes ogsaa; kun enkelte Ildtilbedere med de obligate Buketter holdt endnu tappert ud. Ved hendes sidste Optræden denne Gang, den 14de Mai, var Theatret, uagtet Forestillingen blev givet til Indtægt for hende, neppe halv fuldt. Sin Krænkelse herover gav Signoraen ved sin Indtrædelse Luft i en fransk Tale, hvori hun ytrede, at hun havde ventet større Deltagelse ved en saadan Leilighed, at Direktionen havde lovet hende, at der skulde være fuldt Hus, o. s. v. o. s. v Hun blev dog mildere stemt; thi da hun fremkaldtes efter at have dandset og fik en Del Buketter, holdt hun atter en fransk Tale, hvori hun takkede Kjøbenhavns charmante Publikum for den viste gode Omgængelse og stillede et nyt Besøg i Udsigt til September.

Ogsaa det Løfte holdt hun; men det havde været heldigere for hende selv, om hun ikke havde gjort det, og heldigere for Kasino, om det ikke havde engageret hende. Jeg skal kun opholde mig kort derved. Dandserinden og hendes evindelige El Ole havde tabt sin Tiltrækningskraft, Pepitamanerne vare forsvundne paa meget faa nær. Ro og Stilhed var traadt i Stedet for Raptusen, „Pepita, din Stjerne monne dale" og det varede ikke længe, før hun forsvandt stille og ubemærket for aldrig mere at vende tilbage.

Om jeg ikke feiler, ophørte ogsaa dermed hendes Kunstner-karriere. Hun vendte nu tilbage til Privatlivet i Egenskab af Hustru og Moder. Da hun første Gang opholdt sig i Kjøbenhavn, fortalte hun sine fortrolige Venner, at hun hemmelig var gift med en fornem Englænder, og at en lille Søn var Frugten af dette Ægteskab. Man troede, at det var en Mythe; men det forholdt sig virkelig saaledes. I 1856 havde hun i Berlin gjort Bekjendtskab med Mr. Sackville-West, en yngre Søn af en fornem engelsk Familie og ansat ved det engelske Gesandtskab hos det preussiske Hof. Han forelskede sig i Pepita og tilbød at ægte hende, men hemmeligt, af Hensyn til sin Stilling og Familie. Hun gjengældte hans Kjærlighed og gik ind paa Tilbudet, dog kun paa den Betingelse, at hun vilde fortsætte sin Kunstner-Karriere. Det var vel nærmest for at samle en Formue til fælles Bedste, eftersom hans Indtægter som yngre Søn og i en underordnet Stilling ikke vare betydelige. Dette sit Maal havde han nu naaet, og Ægteparret henlevede saa flere lykkelige Aar i Stilhed omgivet af en talrig Børneflok.

Dertil blev et Reiseselskab her fra Danmark Vidne, som for omtrent tyve Aar siden besøgte det smukke franske Badested Arcachon, nogle Mil syd for Bordeaux. Tilfældigvis befandt sig i dette Selskab et ungt Ægtepar, hvoraf Manden, dansk Officer, havde været en af Pepitas ivrigste Beundrere og i den Egenskab ofte havde besøgt hende. Paa en Spadseretur fik han gjennem Gitterporten til en elegant, i Nærheden af Arcachon beliggende Villa Øie paa en Dame, som inde paa en Græsplæne legede med et Par smukke Børn, og han troede næppe sine egne Øjne da han gjenkjendte Pepita! Efter nogen Betænkning besluttede han at hilse paa hende.

Hun modtog ham og hans Hustru med oprigtig Fornøielse og forestillede dem for sin Mand, en smuk og nobel Herre, som gode Bekjendte fra Kjøbenhavn; de bleve ogsaa af ham modtagne med stor Artighed. Hele Reiseselskabet blev saa budt til Middag, og Selskabet gjengjældte Høfligheden med en Middag paa Hotellet. Under Opholdet i Arcachon førtes hele Tiden et behageligt Samliv, som hører til Reiseselskabets smukkeste Erindringer. Fire Aar derefter modtog den omtalte Officer af Mr. Sackville-West i et Brev med Sørgerand den Underretning, at hans elskede Hustru, hans Børns kjærlige Moder, Pepita de Oliva, var afgaaet ved Døden som Følge af en for tidlig Nedkomst. Han havde anset det for sin Pligt at meddele Hr. N. N. denne sørgelige Begivenhed, da han var overtydet om, at den vilde erfares med stor Deltagelse af en Mand, som i sin Tid havde hørt til hans afdøde Hustrus kjæreste Venner.

Mr. Sackville-West blev senere engelsk Gesandt i de Forenede nordamerikanske Stater, fra hvilken Stilling han ifjor blev hjemkaldt paa Grund af en Konflikt med den nordamerikanske Regering.

Frederik den Sjette og Dr. Wollheim.

For nogen Tid siden fik jeg tilfældig fat paa en i Berlin i tre store Bind udkommen Bog: „Indiscretionen aus den Erinnerungen eines patriotischen Reptils". Forfatterens Navn var ikke angivet, men ved kun løselig at blade i den saae jeg strax, at det var en gammel Bekjendt fra min tidligere Ungdom. Det var ingen Anden end Dr. Wollheim med de vellydende Fornavne Anton Edmund Franz José Xaver Marie, hvortil han senere føiede det ikke mindre velklingende da Fonseca med Titlen Chevalier. Hans Bekjendtskab havde jeg 1835 havt Leilighed til at gjøre paa det kgl. Bibliothek, hvor han havde faaet det Hverv at forfatte Kataloget over de af Rask hjembragte indiske Haandskrifter i Palisproget og over en Del trykte Bøger i den indiske Literatur. Han var en høi, smækker ung Mand med stærkt udprægede jødiske Ansigtstræk, soigneret klædt med et portugisisk Ordensbaand i Knaphullet, meget snaksom og ikke saa lidt lapset og prætentiøs i sit Væsen. Efter eget Sigende var han født i Wandsbeck i 1820 af jødiske Forældre. Sagtens vilde han

derved gjøre sit Krav paa dansk Indfødsret gjældende, men det viste sig ved en nærmere Prøvelse, at han var født i Hamborg. Han havde, som han selv fortalte, været et sandt Mirakelbarn. Allerede i sit tolvte Aar talte han foruden sit Modersmaal Fransk, Engelsk, Italiensk og Spansk, i sit trettende Aar havde han bl. A. oversat en Digtning af Byron og faaet den trykt. Han studerede ved Universitetet i Berlin og gjorde især den klassiske Filologi og de indiske Sprog til sit Hovedstudium, medens han tillige lagde sig efter andre Videnskaber, saasom Historie, Filosofi, Diplomati o. s. v. Kun en og tyve Aar gammel blev han kreeret til Dr. phil., reiste til Paris for der at samle Materialier til et Sanskritlexikon og gik i 1832 i portugisisk Krigstjeneste for Don Pedro under dennes Kamp med Don Miguel.

Alt dette og meget andet fortalte han med et fremtrædende Præg af Charlatanisme. Men der var i hans Væsen en vis vindende Godmodighed, og at han var ikke lidet begavet samt i Besiddelse af grundige Kundskaber i flere Retninger, kunde der ikke tages feil af.

Han var kommen til Kjøbenhavn nærmest for at gjøre sig bekjendt med Sanskrithaandskrifterne paa det st. kgl. Bibliothek og paa Universitetsbibliotheket. Han medbragte gode Anbefalinger til forskjellige Mænd her i Staden, fik derved Leilighed til at stifte Bekjendtskaber, hvoraf han kunde drage Nytte, og fik saaledes gjennem Overhofmarskal Hauch det forhen omtalte Hverv ved det kgl. Bibliothek. Det var imidlertid paa et ganske andet Omraade, at han gjorde sig bekjendt her, og at hans Navn snart var i alles Munde, i daværende politiske Kredse.

1835 udkom der et polemisk Skrift „Professor David og hans Fædreland" af J. B. Schick. Dette var Navnet paa en bekjendt Fægtelærer, tydsk af Fødsel, en Art kjøbenhavnsk Original, om hvem man vidste, at han umulig kunde være Forfatteren og kun var et Skjærmbrædt. Man var snart paa det Rene med, at Forfatteren til Skriftet, hvori der droges stærkt tilfelts mod daværendende Professor David og hans Partifæller, ikke kunde være nogen anden end Wollheim, hvad denne tilsidst heller ikke lagde Dølgsmaal paa. Han

blev derfor taget under Behandling af den liberale, af Liunge redigerede „Kjøbenhavnsposten“, der stemplede ham som en tydsk Charlatan og Eventyrer, der stod i Hoffets Sold. Ogsaa „Dansk Folkeblad“ var stemt mod ham. Men, som det lod til, brød han sig ikke videre derom og at hans Skrift blev ikke saa lidt udbredt, viser sig deri, at det udkom i to Oplag og samtidig tillige paa Tydsk.

Anledningen til, at han udgav Skriftet, hidrørte nærmest fra, at han, ligeledes gjennem Overhofmarskal Hauch, var traadt i Forhold til Frederik den Sjette. Herom fortæller han udførlig i den første Del af den omtalte Bog „Indiscretionen aus den Erinnerungen eines patriotischen Reptils“. Der er vistnok en hel Del mere „Dichtung“ end „Wahrheit“ i denne Bog, men der er dog Meget, som tyder paa, at han, afset fra de Besmykkelser, der komme hans egen Person tilgode, ikke i den meget udforlige Skildring af sit Ophold i Kjøbenhavn, sit Forhold til Frederik den Sjette, sin Omgang med Datidens bekjendte Personligheder, har i den Grad givet sin Fantasi Tøilen, at man ikke deri skulde kunne stille Klinten fra Hveden. Og hvad han fortæller derom, frembyder ikke saa lidt, der kan interessere danske Læsere. Herom ville disse ved efterstaaende Uddrag kunne overtyde sig. Jeg begynder med den første Audients hos Frederik den Sjette, Hauch havde forskaffet ham, og, som han forsikrer, uden nogen Anledning fra hans Side.

„En smuk Dag“ — fortæller han — „blev jeg opfordret til paa allerhøieste Befaling at indfinde mig Torsdag Morgen Kl. 11 til Audients paa Amalienborg, Kongens sædvanlige Residents, naar han ikke opholdt sig paa Frederiksberg Slot. Que faire? Til bestemt Tid gik jeg, ærlig talt ikke uden en vis trykkende Følelse, gjennem Palæ-Kolonaden, mellem de to Fodgardister, som i deres høie Bjørneskindshuer, ubevægelige som to Statuer, stod ved Portalen, og opad de brede Trapper, uden at blive standset og adspurgt, og kom ind i den store Audientssal, som allerede var opfyldt af Folk af de forskjelligste Klasser. Der var Land- og Søofficerer, Herrer i sort Kjole og hvidt Halsbind, Bønder i Kofte og plumpe Sko, der alle havde Adgang til Audients hos Kongen og talte ugenert sam-

men, om end med dæmpet Stemme. Dette forekom mig som noget næsten Eventyrligt i en absolut Herskers Forgemak. En tjenestegjørende Officer, som netop havde aabnet Døren til Audientsværelset for en jydsk Bondemand, spurgte mig, om jeg var den Herre, der af Overhofmarskallen var anbefalet til Hs. Majestæt, og hvis Navn specielt var noteret af Hr. v. Ewald. Paa mit bekræftende Svar bad han mig tage Plads et Øieblik, da Kongen havde befalet, at jeg strax skulde indlades. Det skete da ogsaa. Da jeg ikke vidste, hvad man egentlig vilde mig, betraadte jeg temmelig forlegen Kabinettet, hvor Kongen i en simpel blaa Uniformsfrakke stod ved et langt Bord, hvorpaa der befandt sig en Mængde Papirer og et stort Skrin af udskaaret Træ. Kongen gik mig strax paa Livet. Med sine hvide Haar og de klare, skarpe, men dog tillidvækkende Øine gjorde han trods sin ikke høie, men ranke Skikkelse et Indtryk, der indgjød Ærefrygt.

„De er" — tiltalte han mig paa Tydsk med umiskjendelig dansk Akcent — „den unge Videnskabsmand, om hvem Overhofmarskallen har talt til mig og sagt, at De skal ordne de orientalske Haandskrifter i det kgl. Bibliothek."

„Jo, Deres Majestæt. Jeg har først nylig begyndt derpaa."

„Og ere disse Sager, som vi har faaet fra Ostindien, virkelig af saa stor Værdi?"

„Af dem, jeg hidtil har set, er der flere, hvormed det alene i Henseende til det Ydre er Tilfældet."

„Det glæder mig," sagde Kongen, der forøvrigt, som det forekom mig, ikke syntes at bryde sig stort om Pali- og Sanskrithaandskrifter, men desto mere, hvad der ogsaa var meddelt mig fra anden Side, om militære Anliggender. „Hvor kommer det sig," vedblev han, efter at han var gaaet nogle Gange frem og tilbage og nu atter standsede, — „hvor kommer det sig, at De som Videnskabsmand har gaaet i Krigstjeneste, og det endog i portugisisk."

Wollheim kom i Forlegenhed ved dette simple Spørgsmaal. Han vilde nødig frem med Sandheden, at nemlig kun et Kjærlighedsforhold havde drevet ham til at gribe til Sværdet for Don Pedro, og han svarede derfor Kongen, at Familieforhold havde været

Grunden. Kongen lod sig nøie dermed, og Samtalen dreiede sig nu om de militære Forhold, som Wollheim havde havt Leilighed til at blive fortrolig med. Han fik det Indtryk, at Kongen havde betydelige militære Kundskaber. „Naar man betragtede Kongens om end alvorlige, men venlige, saa at sige borgerlige Væsen, saa kunde man næppe troe, at han var en saa lidenskabelig Militærven. Jeg idetmindste kunde næppe tænke mig ham som Chef for Livgarden til Hest, som han ved visse Leiligheder anførte. En saadan Leilighed frembød sig snart. Rigtignok gjorde den ikke videre høie spinkle Stikkelse i den gule Uniform, med den store Hjælm paa det ærværdige Hoved ved det første Syn ikke noget særdeles imponerende Indtryk. Men saasnart Kongen havde besteget Hesten, syntes hans Stikkelse formelig at voxe, og i den Elegance, Lethed og Dristighed, hvormed han i Spidsen for Eskadronerne satte over en bred Grøft, kunde han kappes med de yngste og flinkeste Kavallerister. Den Leilighed, jeg omtaler, var en Manøvre paa Nørrefælled. Foruden Garden var der nogle Eskadroner Husarer, Dragoner, Landsenerer, flere Batailloner Infanteri og et Par Batterier Artilleri. De danske Soldater gjøre eller gjorde idetmindste den Gang ikke noget gunstigt Indtryk paa den, der er vant til det stramme preussiske Militær. De blegrøde Uniformer forekom mig betydelig luvslidte og passede ikke Folkene; man fortalte mig, at de paa Maa og Faa bleve tagne ud af Depoterne og overgivne Soldaterne, hvad enten de passede eller ikke. Kavalleriets Uniformer tog sig bedre ud, men vare dog ikke synderlig propre. Hestene vare vel temmelig smaa, men kraftige, og Folkene syntes at være dygtige Ryttere. Den danske Soldat er uimodstaaelig tapper, nøisom og lydig, og de danske Matroser have altid vist sig som dygtige Søfolk og som værdig Ætlinge af de gamle nordiske Vikinger."

Efter Audientsen traf Wollheim i Forgemakket Geheimeraad Møsting, hvis Bekjendtskab han havde gjort. Han udtalte sin Forundring over den lette Adgang der var til Kongen, og mente, at det maatte være besværligt for denne, saaledes at modtage Alle og Enhver og høre deres Andragender, som jo vistnok ofte gik ud paa Prellerier. Møsting mente, at Kongens gode Hjerte meget ofte

løb af med ham, men at han havde en mærkværdig Hukommelse for Ansigter, og at han ikke anden Gang lod sig bedrage af den Samme. Som Bevis herpaa fortalte Mosting en Historie om, hvad der var passeret med en Bonde fra Horserød, som nogle Gange havde været hos Kongen og bundet ham forskjellige Historier paa Ærmet om Ulykker, der havde ramt ham. Det gik godt, og Kongen gav ham en ret anselig Understøttelse. Men saa, da han atter indfandt sig efter nogle Aars Forløb i den Tanke, at Kongen havde glemt ham, og han saa diskede op med de samme Historier som den Gang, nemlig bl. A. at hans tre Børn vare døde af Skarlagensfeber, og han Intet havde at begrave dem for, traadte Kongen tæt hen til ham med de Ord: „De ere altsaa igjen døde, — alle Tre? Vil Du nu se, din forbandede Kjæltring, at komme paa Døren strax, eller jeg lader Vagten komme. Understaa Dig ikke at komme for mine Øjne!“ Ved disse Ord greb Kongen efter Klokken, og Gavtyven styrtede ud af Audientsværelset, trængte som en Rasende gjennem de i Forgemakket Forsamlede og blev ikke mere set i Kjøbenhavn.

Wollheim havde selv Leilighed til at se et Bevis paa Kongens Heftighed, naar han var kommen i Vrede. En ung Mand var ved en Slægtnings Indflydelse efter gjentagen personlig Henvendelse til Kongen omsider bleven ansat i et Embede i en af Kolonierne. Han gjorde sig færdig til at reise derhen, da der indløb Efterretning om, at der var udbrudt en ødelæggende Epidemi der paa Stedet. Nu vilde han ikke reise, og i en Ansøgning til Kongen bad han sig fritaget for Embedet, idet han aabenhjertig anførte sin Frygt for Sygdommen som Grund. Kongen forlangte at tale med ham; han indfandt sig, og Wollheim, som var tilstede i Forgemakket, hørte gjennem den aabne Dør Kongen sige med høi Stemme: „Er De en Mand? Nei, De er en gammel Kjærling? De har søgt om Posten, De gaaer, hvor jeg befaler Dem — farvel! lykkelig Reise.“ Dermed vendte Kongen den Forbløffede Ryggen, og bleg som et Lig fjernede denne sig. Han reiste, tiltraadte sit Embede og skal have røgtet det fyldestgjørende.

Blandt de Anekdoter, som Wollheim fortæller om Frederik den Sjette, fortjener endnu følgende at anføres. Kongen havde en

israelitisk Bankier (Hofraad Meyer?), en strengt redelig og særdeles dygtig Forretningsmand, men temmelig udannet og simpel i sit Væsen. Der skulde gjøres et større Laan hos et engelsk Hus, men dets Negotiering frembød store Vanskeligheder, som man ikke kunde komme ud over. Kongen lod Bankieren kalde for at spørge ham til Raads, udviklede for ham, hvad der var i Veien for Afslutningen og sluttede med de Ord: „Hvad er Deres Mening? Hvad tror De, der er at gjøre derved? Jeg veed det ikke."

„Jeg heller ikke, Deres Majestæt," svarede Manden og tilføiede: „Da stehen die Ochsen am Berge."

„Ja saa," svarede Kongen, idet han tog en Pris af sin Guldbaase, „jeg ser jo rigtignok Oxen, men ingen Bjerge."

Manden, der aldeles ikke bemærkede den Buk, han havde gjort, troede, at Kongen, der endnu bestandig holdt den aabne Daase i Haanden, bød ham en Pris, greb i Daasen, tog en Pris og sagde, medens han behagelig indsugede den i Næsen: „En udmærket Tobak, virkelig en udmærket Tobak."

„Finder De," sagde Kongen, „vær saa god, behold Daasen, den er dog for lille til to."

Wollheim fortæller, hvorledes Kongen mere og mere syntes om ham og i en Samtale tilsidst tilbød ham en fast Ansættelse i et af de kongelige Kontorer. Wollheim undslog sig for Tilbudet med, at han ikke var skikket til en saadan Post, forbi han ikke let kunde underordne sig Andres Befalinger og Meninger. Helst vilde han ansættes i det diplomatiske Fag. Kongen lovede, at tænke derpaa. Nogle Dage efter meddelte Hauch Wollheim, at Kongen havde paalagt Udenrigsministeren at skrive til Hr. v. Hübsch, den danske Gesandt i Konstantinopel om, at han ønskede W. ansat ved Gesandtskabet i en ikkeofficiel Stilling. Indtil dette var afgjort, hvormed der vilde hengaa en længere Tid, skulde W. i Mellemtiden udføre forskjellige Arbeider for Kongen og benyttes som en Art Sekretær. Dette gik han selvfølgelig med Fornøielse ind paa. De Arbeider, han havde at udføre, vare i det Væsentligste politiske og folkeretlige Afhandlinger. Som et af de eiendommeligste Emner, han havde at behandle, nævner han det af Kongen opgivne

om Dødsstraffens Anvendelse ved Høiforræderi, Majestæts- og andre politiske Forbrydelser, og hvorledes Anskuelserne vare derom hos de forskjellige gamle Nationer i Orienten og Okcidenten. Kongen var af Princip Modstander mod denne Straf og havde oftere ladet Naade gaa for Ret. Wollheim fortæller udførlig, hvorledes han i sin Afhandling løste Opgaven i Overensstemmelse med Kongens Anskuelser.

Ifølge Kongens Ønske lod Wollheim sig gjennem Overhofmarskal Hauch forestille for Prinds Christian (senere Christian den Ottende). Han blev modtaget med den største Forekommenhed. Han skildrer Prindsen som en Mand, der interesserede sig i høi Grad for Literatur og Kunst og udfoldede en Indsigt deri, som man endog sjælden træffer hos Folk af Faget. I sine Anskuelser om Politik viste han sig som en stor Modstander af det liberale Væsen og talte med Ringeagt om Davids, Schouws og Hages Bladartikler. Ved sine Soireer havde Prindsen og hans elskværdige Gemalinde samlet en Kreds af Lærde, Digtere og Kunstnere. Ved denne Leilighed lærte W. den berømte Kemiker Professor Ørsted at kjende, der indtog ved sit jævne Væsen og ved sin Venlighed. Som gjerne sete Gjæster hos Prindsen nævner han Oehlenschlæger, Christian Winther, H. P. Holst og H. C. Andersen. „Den bekjendte Vaudevilledigter Professor J. L. Heiberg, Søn af den endnu mere bekjendte og som persona ingrata forviste Pamfletist P. A. Heiberg, indfandt sig kun sjælden ved disse tiltalende og tvangfrie Soireer. Den Heibergske Familie førte selv et behageligt Hus, hvor der en vis Aften om Ugen samledes en udvalgt Kreds af Lærde, Digtere, Kunstnere og ansete Mænd af Embeds- og Handelsstanden. Fru Heiberg saavelsom den altid muntre Grev Trampe og en vittig, men meget ondskabsfuld Grosserer vare Sjælene i denne muntre Kreds. Man lod sig ikke skræmme af den lange Vei og af den stormfulde Knippelsbro for en Vinteraften at kunne glæde sig ved de aandelige Nydelser, som den store Kritikers og Forfatters og den udmærkede dramatiske Kunstnerindes gjæstfrie Hus tilbød."

Ved sin Stilling ved Hoffet havde Wollheim Leilighed til at gjøre Bekjendtskab med forskjellige høitstaaende Personer. Han blev

forestillet for Dronning Marie, Frederik den Sjettes Gemalinde, og fandt i hende en blid og fordringsløs, videnskabelig dannet Dame. I Samtalen med W. udspurgte hun ham om veldædige Stiftelser, navnlig om Sygepleieanstalter og Børneasyler i de Lande, han havde besøgt. Arveprinds Ferdinand og Arveprindsesse Karoline skildrer han ret træffende og omtaler Prindsesse Wilhelmines ulykkelige Ægteskab med Prinds Frederik (senere Frederik den Syvende). Blandt dem, som Prindsen omgikkes med, nævner W. pudsig nok den schwerinske Hofoperasanger Montius, selvfølgelig en Forvexling med den danske Skuespiller Mantzius. Ogsaa med Frederik den Sjettes bekjendte Yndling General Bülow havde W. Leilighed til at stifte Bekjendtskab. Han sammenligner ham i Personlighed og Væsen med den preussiske Feltmarskal Wrangel. Kongen havde sendt W. til ham i et Ærinde og han fortæller følgende om Sammenkomsten:

„Jeg traf ham i hans Bolig, hvor han med en lang Studenterpibe i Munden gik frem og tilbage i den store Salon. Da jeg efter at være anmeldt traadte ind, kom han mig i Møde, tog mig strax kordialt under Armen og begyndte uden nogen Indledning at tale om min militære Karriere. Da denne ikke havde været langvarig, og jeg just ikke kunde rose mig af fremragende Heltegjerninger, bragte han Samtalen paa det portugisiske Militær, hvis Dygtighed i Felten var, som han vidste, bleven rost af Wellington. Efterat dette Thema var udtømt, gav han sig til at tale om Klostrene og især, men med sagte Stemme, om Nonneklostrene. Han spurgte, om jeg havde været i et saadant Kloster, hvilket jeg gjorde ham opmærksom paa ikke var tilladt. Det vilde han ikke troe, han truede mig med Fingeren og fortalte, at han havde læst i Bladene, hvorledes man var kommen efter visse Historier, der vare foregaaede i Nonneklostret i Terceira, hvor Militæret var trængt ind og havde gjort sig skyldig i forskjellige Udskeielser. Omsider skiltes vi, fra hans Side med et Haandtryk, som om det kunde have været af Holger Danske i H. C. Andersens Digt, og med en Indbydelse til snart at „se op igjen". Dette efterkom jeg. Ved dette andet Besøg skjældte han ud paa de Revolutionære (det liberale Parti), der hellere end

at sidde i Roskilde i Provindsialstænderne burde have Plads paa Bistrup. Efterat hans Harme tilstrækkelig havde givet sig Luft, indbød han mig til at hilse paa Generalinden, som han jævnt hen kaldte „min Kone“, hvem han havde bundet forskjellige Eventyr om mig paa Ærmet. Da jeg var bleven meldt hos Generalinden, reiste hun sig fra sin mægtige Skriftefaderstol, der stod foran et Bord, som var bedækket dels med Broderisager, dels med Glasskaale med Syltetøi, og modtog mig med et Haandtryk, der i Kraft ikke stod tilbage for hendes Hr. Gemals. Efter at hun havde aftaget sine med Silke omviklede Briller og budt mig Jordbær og Kirsebær, som i Kjøbenhavn almindelig bydes Gjæsterne, greb hun en Stok, der i Størrelse og Tykkelse lignede dem, som brugtes i England paa Karl den Førstes Tid, eller en Tamburmajors, og hvorpaa hun støttede sig, idet hun gik frem og tilbage i Værelset sammen med mig. Om hun just ikke, som Generalen, udspurgte mig om Nonneklostrene, saa dreiede Samtalen sig dog nærmest om de portugisiske og spanske Kvinder, om deres Liv, Væsen, Pynt o. s. v. Ogsaa hun foer i ægteskabelig Harmoni med sin Ægteherre løs paa Algreen-Ussing, Bang, David og „alle de slette Mennesker i Roskilde, der ærgre vor gode gamle Konge“. Om jeg end ikke kunde give hende Ret i Alting, og ihvorvel hun ikke var synderlig smagfuld og ladylike i sine Udtalelser, saa var der dog noget saa Sandt og Ærligt i hele hendes Væsen, at man maatte agte hende og faae hende kjær, noget saa Hjerteligt, at man bestandig glædede sig ved at gjense hende. Og jeg har ofte spist hendes Syltetøi og døiet hendes politiske Ræsonnementer.“

Om Anledningen til, at W. kom til at skrive den forhen omtalte Brochure „David og hans „Fædreland“, fortæller han følgende:

„En Morgen, da jeg indfandt mig til Audients hos Kongen, traf jeg ham gaaende i irriteret Stemning frem og tilbage i Gemakket. Paa Bordet laa en Avis, hvorpaa han pegede med de Ord: „Læs selv!“ Det var det senest udkomne Numer af det doktrinære Oppositionsblad „Fædrelandet“, hvis ledende Artikel med

Overskriften „Hvad kan det hjælpe?" skreven af Prof. David*) havde gjort Kongen saa opbragt.

Jeg tog Bladet og kunde kun overfladisk læse Artiklen, thi Kongen vedblev at gaa frem og tilbage og gav sig af og til til at tromme med Fingrene paa Bordet. Saavidt jeg i Hast kunde se, gik Artiklen i det Væsentlige ud paa, at Danmark ikke burde give Penge til store Rustninger, da enhver Stormagt kunde tage det, naar det faldt den ind; man kunde dog ikke forhindre det.

Udtalelser af den Art maatte, som jeg jo meget vel indsaae, dybt krænke Kongen, der var stolt af sin Armee og sin Flaade. Da jeg havde lagt Avisen med en Rysten paa Hovedet, sagde Kongen.

„Naa, hvad siger De dertil? Er det ikke Trykkefrihed nok og mere, end Folk efter Ret og Billighed kan forlange? Og hvad mener De saa om Hr. Professorens Artikel?"

Jeg vidste ikke, hvad jeg skulde sige, og nøiedes med, idet jeg atter rystede paa Hovedet, at udbryde: „Rædsomt!" da der ikke faldt mig noget Andet ind, og jeg dog gjerne vilde udtrykke min Sympathi med den krænkede Monarks Følelser. „Ja vist," udbrød Kongen; „rædsomt, det er det rette Ord."

Oprigtig talt, var Ordet ikke det rigtige, thi Artiklen fortjente næppe at betegnes som afskyelig, da den kun var et med allehaande Tirader, høittravende Floskler og forslidte doktrinære Fraser udspækket Produkt, beregnet paa øieblikkelig Effekt, men i det Hele meget uskadelig. Tilskyndet af ungdommelig Varme og af den Hengivenhed, eg nærede for Kongen, hvis Tragten gik ud paa at gjøre sit Folk lykkeligt og derfor blev krænket af et Koteri, som enten af doktrinære Fordomme eller af politisk Kortsynethed, traadte, for at tale med Schiller, „paa Kongens kjærlige Hjerte," bad jeg om Tilladelse til udførligt at besvare „Fædrelandets" Angreb. At dette blev mig tilladt, er vel overflødigt at omtale."

Wollheim gav sig nu ifærd med Arbeidet. Han skrev Brochuren paa Tydsk og paa Dansk; sidstnævnte blev gjennemset af en

*) Det antoges almindelig, at Johannes Hage var Forfatteren.

Dansk, for at der ikke skulde være Noget at udsætte paa Stilen. Han fik en Kommandersergent i Garden ved Navn Schick, hos hvem han havde øvet sig i Fægtekunsten, til at sætte sit Navn paa Skriftet. Manden fik en lille Godtgjørelse, og desuden smigrede det ham at optræde som Forfatter, selv om Ingen trode det. Men forinden Skriftet udkom, havde Wollheim en Kontrovers med Censor*). Han fandt sig foranlediget til at forelægge ham Brochuren i Manuskript, og Censor vægrede sig ved at give Tilladelse til dens Trykning. „Jeg besøgte ham," fortæller W., „og krævede ham til Ansvar for hans Vægring. Han gjorde allehaande Udflugter, af hvilke det tydeligt fremgik, at han nærede Sympathi for Prof. David og hans Journalistik. Det nægtede han heller ikke, og han mente, at man burde tage Hensyn til den i Kjøbenhavn herskende liberale Strømning.

„Mener De da ikke, Hr. Assessor," svarede jeg, „at jeg ikke ogsaa, som ethvert fornuftigt Menneske, der kjender Historien, i mit Hjerte er liberal? Men det er min Mening, at Liberaliteten bør udstrækkes til at lade Andres Meninger komme frem, og at jeg finder det i høieste Grad illiberalt, at De vil undertrykke, hvad der ikke harmonerer med Deres personlige Sympathier."

„Derfor har vi en Censor, og jeg maa bedst vide, hvorledes jeg skal varetage mit Embede."

„Desuagtet vil De tillade mig at finde det besynderligt, at en Censor, altsaa en af Statens Embedsmænd, vil forhindre en Mand i at forsvare Statens Overhoved mod uretfærdige Angreb."

Han svarede mig bistert og kort: „Kongen trænger ikke til at lade sig forsvare, og allermindst af en Udlænding."

Jeg svarede ligesaa skarpt og kort: „Det er beklageligt, at en Udlænding maa gjøre det, fordi ingen Indfødt vover det"

*) W. anfører, at det var Reiersen; men det er nok en Feiltagelse; saavidt jeg erindrer, var det Politiretsassessor Danckel, som paa den Tid, der her sigtes til, var Censor eller rettere den Embedsmand, hvem Gjennemsyn af Blade og Skrifter var overdraget.

Han spurgte derpaa spydig, om jeg, naar han tillod Trykningen, havde nogen Forlægger, eller om der var Nogen, der betalte mig godt. Jeg svarede: „Det vilde dog sikkert være rigtigst om De som Censor strog Deres egne inkvisitoriske Spørgsmaal. Imidlertid vil jeg lade disse passere min Censur og frivillig tilstaa Dem, at jeg har fundet en Forlægger, men at jeg hverken af ham eller nogen Anden honoreres. Forøvrigt," vedblev jeg, „vil jeg ligesaa aabent sige Dem, at jeg ikke har Brug for Deres Prøvelse af mine Følelser for Deres Konge, men vil henvende mig andetsteds, hvor man vil vide at respektere dem."

„Det staaer Dem frit for," bemærkede den liberaliserende Assessor, skjøndt med temmelig usikker Stemme.

Wollheim begav sig derefter til Justitsminister Stemann, hvem han saa skildrer som en Mand, der vel ikke var synderlig godt lidt af Folket, men ikke alene var en særdeles dygtig, men ogsaa en strengt retfærdig Mand. Han udtalte sig ikke afgjørende om Sagen, men lovede at forhandle derom med Politidirektør Kjærulff. Denne lod W. kalde og modtog ham med de Ord: „Jeg veed Alting! Deres Skrift skal udkomme, lad De det kun rolig trykke. Jeg skal vise de Herrer, hvem der har noget at sige, de eller jeg. Jeg forstaaer forøvrigt ikke, hvorfor De ikke har sat Deres Navn paa. Naa, De har vel Deres Grunde, og mig er det det samme. Som sagt, lad De kun Skriftet trykke. Enten det er mod Professor David eller mod Kong Salomon — enten det er af Schick eller Schock, af Wollheim eller Fanden — mig er det ligegyldigt."

W. fortæller nu om den Virkning, som Brochuren fremkaldte, hvorledes den blev rost af de Kongeligsindede og udskjældt og nedrakket af den liberale Opposition. Han fik anonyme Breve, hvori han blev truet med at slaaes ihjel, hvis han viste sig paa aaben Gade. Han fortæller en Historie om, hvorledes han paa en vis Maade blev beleiret i sin Bopæl paa Hjørnet af Kjøbmagergade og Kanikestræde, hvorledes der skete et Attentat paa hans Ruder, og hvorledes Politiet maatte rekvirere militær Assistance for at faae Mængden adsplittet. Historien er vistnok et Foster af Wollheims frugtbare Fantasi, ligesom der ogsaa er al Grund til at antage, at hvad han

har fortalt om sit Sammenstød med Censor, er ikke mindre apokryft. Det staaer aldeles i Strid med den Maade, hvorpaa Gjennemsynet af Blade og Bøger, der ikke i egentlig Forstand kunde kaldes Censur, gik for sig. Den vedkommende Embedsmand vilde sikkert have vægret sig ved at modtage en Brochure i Manuskript til Gjennemsyn. Først naar den var trykt, havde han Ret til at udtale sin Mening om, hvorvidt han vilde lade den passere.

Dette er man istand til at kontrollere, men mindre kan dette gjøres med Hensyn til, hvad han fortæller om Anledningen til, at han forlod Kjøbenhavn under temmelig særegne Omstændigheder. Krabbe-Carisius havde gjort Kongen den paafaldende Meddelelse, at ifølge en til ham indløben Beretning var der en Bevægelse i Gang, som paa den ene Side tilsigtede en Løsrivning af Hertugdømmerne fra Danmark og paa den anden Side en Sammensmeltning af Danmark med Sverig-Norge. Sidstnævnte skulde have sit Brændpunkt i Stockholm; medens førstnævnte var en i al Stilhed under Asken ulmende Gnist, hvortil der efter Evne blæstes i Berlin. Begge Dele stod vel ikke ligefrem i Forbindelse med hinanden, men Formaalet var, som Ministeren bemærkede, det samme, nemlig et selvstændigt Danmarks Udslettelse af Europas Kort. Som det lader til, fæstede Frederik den Sjette ikke synderlig Lid til denne Beretning, men som det fremgaaer af en Samtale, han havde derom med Wollheim, var det ham meget paafaldende, at den preussiske Kronprinds (senere Frederik Wilhelm den Fjerde) var nævnet som den, der stod bag Bevægelsen i Hertugdømmerne. I denne Samtale lod Kongen sig mærke med, hvor meget han ønskede at komme paa det Rene hermed, og Wollheim tilbød sig da at reise til Berlin for at udforske Sandheden. I Begyndelsen afviste Kongen fuldstændig denne Plan, idet han nemlig støttede sig paa, at Wollheim ikke var dansk Embedsmand og overhovedet ikke indtog nogen officiel Stilling, der berettigede ham til en slig Mission som den omtalte, især da der var en dansk Gesandt i Berlin. Wollheim mente imidlertid, at Sendelsen kunde ske paa saadan Maade, at den ikke fik noget diplomatisk Præg, og Midlet dertil fandt han i den Omstændighed, at der her i Kjøbenhavn skulde oprettes et Sanskrittrykkeri, hvortil

der skulde skaffes Typer fra det kgl. akademiske Bogtrykkeri i Berlin. Derom vilde Wollheim henvende sig til Kronprindsen og da maaske faae Leilighed til at erfare, hvorvidt han i Virkeligheden gik svanger med de Hensigter, der tillagdes ham. Frederik den Sjette fandt denne Udvei passabel, men han paalagde Wollheim ikke at gaa for mange Krogveie og tale aabenhjertig med Kronprindsen, naar han kunde faae Leilighed dertil.

Wollheim reiste. Han fortæller nu udførlig sin Samtale med den preussiske Kronprinds. Denne dreiede sig først om Sanskrit-typerne og senere om det, der var den egentlige Gjenstand for W.'s Mission. Han meddelte, hvad der var berettet Kongen om Bevægelsen i Hertugdømmerne, samt at der blev agiteret fra Berlin, og da Kronprindsen opfordrede ham til at tale tydeligere og uden Omsvøb, rykkede han frem med den Tilstaaelse, at man havde vovet at udpege ham, Kronprindsen, som den, der begunstigede Bevægelsen. „Prindsen," skriver W., „traadte et Skridt tilbage; hans nylig saa venlige Ansigt formørkedes; han bestræbte sig aabenbart for at bekæmpe sin Vrede og udbrød:

„Hvem er saa taabelig at kunne tiltroe mig, en preussisk Prinds, en Hohenzoller, at jeg skulde kunne begunstige en Bevægelse, der er rettet mod en legitim Monark, mod den bestaaende Ordning? Jeg er tydsk Fyrste — Tydsker og Fyrste. Hvorledes kan Nogen falde paa en saa ravgal fantastisk Ide? Hvorledes kan Nogen, der kjender Forholdene og min Karakter, opfinde saadanne Dumheder, som at jeg skulde staa Fadder til en revolutionær Bevægelse? Og er det muligt at Kong Frederik den Sjette et Øieblik kan troe, at jeg skulde kunne gjøre mig skyldig deri? Jeg — jeg — jeg!" Dette Udraab gjentog han tre Gange.

Wollheim forsikrede, at Kongen aldrig et Øieblik havde fæstet Lid til disse Rygter. Samtalen sluttede med, at Kronprindsen, der lod sig mærke med, at han nu havde indseet, hvad der skjulte sig bag ved Wollheims Sanskritmission, paalagde ham, naar han vendte tilbage til Kjøbenhavn, at sige Kongen, at ihvorvel han ikke fandt det overensstemmende med sin Karakter og Værdighed at imødegaa deslige Fabler, saa kunde han være aldeles rolig med Hensyn til

den nævnte Sag. En Plan som den, der var paaløiet ham, stred ikke blot mod hans egne Principer, men ogsaa mod den store Agtelse, han nærede for Kongen, hvis ædle, høihjertede Karakter han forstod at vurdere.

Dette Budskab erklærede Wollheim sig gjerne beredt til at overbringe Frederik den Sjette. Men han blev forhindret i at gjøre det personlig derved at Kronprindsen, hvis Naade han havde erhvervet sig, tilbød ham en Mission til St. Petersborg, som var altfor fordelagtig, til at han ikke mente at burde modtage den. Han indskrænkede sig derfor til i et Brev til Overhofmarskal Hauch at meddele Samtalen med Kronprindsen til Efterretning for Kongen, samt at han havde besluttet at modtage det ærefulde Hverv, som Prindsen havde tilbudt ham. Herpaa fik han en venlig Svarskrivelse fra Hauch med Meddelelse om, at Kongen havde paalagt ham at takke ham for det, han havde udrettet i Berlin. Et for Wollheim vistnok endnu mere værdifuldt Tillæg til Skrivelsen var en Anvisning paa Bankier Salomon Heine i Hamborg som Honorar for hans Arbeider ved det store kgl. Bioliothek i Kjøbenhavn.

Hermed slutter, hvad der af hans Erindringer, sande eller opdigtede, kan interessere danske Læsere. Wollheim førte et meget bevæget Liv. Jeg erindrer saaledes i 1858 at have truffet ham i Hamborg som Directeur for Stadttheatret. Det opførte Stykker af ham, som Ingen gad se, og han gjorde meget daarlige Affærer. Tilsidst maatte der spilles paa Deling, og Theatret allierede sig med en „Biergarten“ i Nærheden, hvor dets Medlemmer optraadte som Kneipesangere. Men heller ikke dette hjalp paa Dr. Wollheims Finantser, og man fortæller, at da han en Gang besøgte Børsen, og man udtalte sin Forundring derover, svarede han leende: „Egentlig har jeg ikke her noget at bestille; men jeg vilde saa gjerne se en fuld Børs (ɔ: Pung); det er længe siden, at den Lykke er faldet i mit Lod.“

Senere udfoldede han en stor journalistisk Virksomhed, han skrev i preussisk, russisk, ja endog i dansk Interesse. I 1874 skrev han saaledes en Brochure „Zur nordschleswigschen Frage“, hvori han udtalte som sin Mening, at den dansktalende Del af Slesvig af

moralske og folkeretlige Grunde burde vende tilbage til Danmark. Hertil blev han, som man siger, ledet ikke blot af Taknemmelighed mod sin kjærlige Velgjører, den for længe siden hensovede Frederik den Sjette, men ogsaa af den patriotiske Pligt, at imødegaa Rigsdagsmand Billes Paastand, at „den enkelte Tydsker indenfor fire Vægge i Almindelighed er forsonlig og retfærdig, men at han, naar han er sammen med større Kredse af sine Landsmænd, eller naar han optræder offentlig i Pressen, udtaler sig paa ganske anden Maade.“ Denne Optræden i det slesvigske Spørgsmaal, forsikrer han, var aldeles frivillig, og heller ikke ventede eller modtog han nogen Erkjendtlighed derfor fra Kjøbenhavn. Men iøvrigt tilstaaer han freidig, at han har ladet sig lønne for sin journalistiske Virksomhed, at han navnlig er bleven honoreret af Bismarcks saakaldte Reptiliefond, og i Indledningen til sin Bog forsvarer han dette Forhold ved at betegne en officiel Journalist som en Sagfører for Regeringen, hvis Talent og Arbeide lige saavel bør betales honorabelt som enhver Andens, der arbeider i Statens Interesse. Derfor kalder han sig „en patriotisk Reptil“ paa Bogens Titelblad, og, siger han, hvis der ved „Reptil“ skal betegnes noget Snigende noget Krybende, saa fortjener snarere Hofkryb, Minister-Spytslikkere og Embedsjægere dette Tilnavn end de Journalister, der af Overbevisning forsvare en Regerings Handlinger og honoreres derfor.

Frederik den Syvendes Moder.

Fritz Reuters morsomme Fortælling „Durchlaucht" omtales et Besøg, som Hertug Friederich Franz af Meklenburg-Schwerin aflægger hos sin Slægtning Fyrst Adolf Friederich af Meklenburg-Strelitz, Bogens Helt, en gammel knarvorn, men pudsig Fyr, der er ligesaa bange for Tordenveir som for Kvindfolk, idet han, selv ugift, ikke taaler gifte Mænd i sine Omgivelser. Hertugen af Mecklenburg-Schwerin er hans Modsætning. Reuter skildrer ham som en gemytlig ung Mand, der holdt meget af smukke Damer, var livlig og vennesæl i Omgang, ikke brød sig synderlig om Etiketten, havde Vid og Omløb i Hovedet og

var meget afholdt af sine Undersaatter. Det stemmer ogsaa nogenlunde overens med, hvad man veed om ham. Dr. Vehse er vel ikke i sit store Værk „Geschichte der deutschen Höfe" en synderlig paalidelig Biograf, men han har dog næppe ved Skildringen af Hertug Friederich Franz begaaet nogen videre Overdrivelse. Han omtaler ham som en livsglad Mand, som en ivrig Jæger, men ogsaa som den, der havde mange Maitresser og satte talrige uægte Børn ind i Verden. Til at føre dette Liv brugte han mange Penge, som hans Undersaatter ikke var uvillige til at forsyne ham med paa Grund af hans gemytlige, ligefremme Væsen, hvorom Vehse fortæller flere karakteristiske Anekdoter. Naar det kneb for ham, henvendte han sig til Stænderne med Bøn og Smiger om, at de ikke maatte lade ham i Stikken; og det hjalp i Reglen.

Det var med en Datter af denne Hertug Friederich af Meklenburg-Schwerin, Prindsesse Charlotte Frederikke, at Prinds Christian Frederik, senere Christian den Ottende, blev formælet den 21de Juni 1806. Prindsen var den Gang næppe 20 Aar gammel, Prindsessen to Aar yngre. Hun var meget smuk, men temmelig lille af Vært, havde især smaa Hænder og Fødder. Hun lignede sin Fader i meget, var ligesaa godmodig som extravagant, kunde ogsaa være vittig og skarp, var ikke sjælden upaalidelig, og overhovedet lod det til, at hendes Omgivelser og navnlig Faderens Exempel ikke havde havt nogen heldig Indflydelse paa hende i forskjellig Retning. Hendes Moder, Prindsesse Louise af Sachsen-Gotha, en svag Kone, der led ikke lidt under sin Ægtefælles Udskeielser, forstod ikke at udvikle de gode Spirer, som var tilstede hos Datteren, eller at udøve noget Herredømme over hende. I Reglen fik hun Lov at raade sig selv, og der fortælles, at hun som Barn og ganske ung Pige helst omgikkes Hoffets Staldpersonale og laveste Betjening.

Nogen Tid efter sin Fader, Arveprinds Frederiks Død den 7de December 1805, gjorde Prinds Christian en Reise i Tydskland og aflagde da Besøg hos sin afdøde Moders Fætter, Hertug Friederich Franz. Han blev snart fængslet af Charlotte Frederikkes Skjønhed og af det elskværdige Væsen, hun kunde have naar det

behagede hende; og efterat han havde sikret sig Kronprinds Frederiks (senere Frederik den Sjettes) Samtykke, friede han og fik Ja. At der hos ham var en oprigtig Tilbøielighed tilstede, kan der næppe være nogen Tvivl om; derimod er det uvist, om Prindsessen nogensinde har følt Noget for ham. Men han var en meget smuk Mand, fint dannet i Væsen og Omgang. I Betragtning af Charlotte Frederikkes allerede meget tidlig vakte Sands for mandlig Skjønhed er det altsaa forklarligt, at hun syntes om ham og ingen Indvending gjorde mod Giftermaalet med en Prinds, der tilmed hørte til et anset Kongehus og havde Udsigt til maaske at bestige en Trone.

Vielsen fandt Sted den 21de Juni 1806 paa Slottet Ludwigslust i Nærheden af Schwerin, og den ene Lystighed afløste den anden. Resten af Sommeren tilbragte det unge Ægtepar i Schwerin, med det Forsæt, at begive sig til Kjøbenhavn til Efteraaret. Det skete dog ikke, eftersom Kronprinds Frederik og Gemalinde paa den Tid opholdt sig i Holsten paa Grund af Krigsbegivenhederne i Tydskland, og Christian den Syvendes Tilstand udelukkede desuden al Tanke om noget egentligt Hof i Hovedstaden. Slottet i Pløen blev altsaa sat istand til at modtage Prinds Christian og hans Gemalinde. De tog dertil i November, og den 8de April næste Aar nedkom Prindsessen med en Søn, der døde kort efter Fødslen. I Efteraaret 1807 drog Parret til Kjøbenhavn, hvor det ene af Palæerne paa Amalienborg — Enkedronningens Palæ — var blevet indrettet til det; om Sommeren boede de paa Sorgenfri, som Prinds Christian havde arvet efter sin Fader, Arveprinds Frederik.

Om deres Samliv vides der kun lidt, men dette Lidet tyder paa, at der allerede tidlig viste sig en Usamdrægtighed, som havde sin Grund i, at de uheldige Sider ved Prindsessens Karakter hurtigt kom tilsyne. Hun var meget ødsel, og sjælden slog den Apanage af 18,000 Rdlr. aarligt til, som var tillagt hende; hun gjorde Gjæld, som saa Prindsen maatte betale. Det skal dog siges til hendes Ros, at hun var meget velgjørende, om end ikke synderlig skjønsom i Uddelingen af sine Gaver. Hvem der forstod at klynke og klage for hende, hjalp hun, uden videre at undersøge Forholdene. Modsigelser kunde hun ikke taale, og hendes Gemals Paamindelser mødte hun

med Haan og Spot. Saadanne Paamindelser paadrog hun sig især ved sit Koketteri med en eller anden Hofkavaler, hvilket Koketteri som oftest fremtraadte saa aabenbart, at det vakte almindelig Omtale. I ikke ringe Grad irriteredes hendes Ægtefælle af hendes betænkelige Omgang med Sandheden, selv i de mindste Bagateller. Sine Hofdamer, Komtesserne Wedell-Wedellsborg og Lückner samt senere Frøken Betty Sneedorff, omgikkes hun paa en høist lunefuld Maade; snart viste hun dem stor Fortrolighed, snart drillede og plagede hun dem. Den eneste, hun holdt meget af, var hendes Kammerjomfru Frederikke Kretschmer, som var fulgt med hende fra Schwerin. Hun var hendes Fortrolige og indviet i alle hendes Hemmeligheder. Til hende klagede hun sin Sorg, naar hun troede sig tilsidesat ved Hoffet og navnlig naar hun mente sig forurettet af Hertuginden af Augustenborg, Kronprinds Frederiks Søster, eller af sine Svigerinder, hendes Gemals Søstre, Prindsesserne Juliane og Louise Charlotte, med hvilke hun ikke sjælden havde Konflikter. Hun kunde vel i Omgang vise sig meget elskværdig, naar hun var i Lune dertil; men pludselig kunde det ogsaa falde hende ind at sige Folk Ubehageligheder uden fjerneste Foranledning. Dét gjorde da heller ikke Samlivet med hende videre tiltrækkende.*)

Man kan saaledes forstaa, at det ægteskabelige Samliv mellem hende og Prinds Christian var alt andet end godt, og at der imellem dem efterhaanden opstod en Uforbragelighed, som end ikke formindskedes, da Prindsessen d. 6te Oktober nedkom med en Søn, Prinds Frederik Karl Christian, senere Frederik den Syvende, hvem hun selv ammede. Hvad der utvivlsomt bidrog til, at Forholdet antog en høist uheldig

---

*) Kontreadmiral og Kadetchef Hans Christian Sneedorff omtaler i sin for nogle Aar siden i Kristiania offentliggjorte Biografi og Dagbog nogle Gange Prindsessen. Han siger om hende, at hun altid havde Lyst til at sige Folk Ubehageligheder. Et Sted fortæller han, at Prindsessen ikke var bedt til et Aftenselskab hos Brun (formodentlig den bekjendte Rigmand, Konferentsraad Konstantin Brun), men at Bordeaux, Medlem af det franske Gesandtskab, hertil bemærkede, at det mulig ikke var til Hinder for, at man dog havde den Ære at se hende der.

Karakter, var den hos Prindsen vel nærmest ved Øretuderi vakte Mistanke om, at hun tilsidesatte sine ægteskabelige Pligter. Mistanken stadfæstedes desværre senere hen nok i fuldeste Maal.

I 1801 kom den som Komponist og udøvende Musiker og Sanger i sin Tid saa bekjendte Jean Baptiste Edouard Dupuy til Kjøbenhavn. Han var født 1773 i Corselles ved Neuchatel, fik sin musikalske Uddannelse i Paris, og kom paa de Kunstreiser, han foretog som Violinist, i 1873 til Stockholm, hvor han blev ansat som Koncertmester og senere tillige som Sanger ved Operaen. Han blev hurtigt Publikums Yndling; men hans republikanske Anskuelser, som han ikke lagde Dølgsmaal paa, mishagede Kong Gustav den Tredie og gav Anledning til hans Fjernelse. Han begav sig saa til Kjøbenhavn, hvor han blev 2den Kapelmester under Schall. Det paafølgende Aar optraadte han tillige som Operasanger i forskjellige Syngespil, saasom i „Domherren i Milano" og i „Skatten", og vakte saavel ved sin fortrinlige Stemme og sit dramatiske Foredrag som ved sit livlige Spil almindelig Beundring. Desuden havde han en smuk Figur, et interessant Ansigt og et meget belevent Væsen, saa han blev især Dameverdenens Favorit. I 1806 kom hans Syngespil „Ungdom og Galskab" til Opførelse, hvorved han feirede en dobbelt Triumf, baade som Komponist og som Sanger, idet han i dette paa smukke Melodier saa rige Mesterværk udførte Ritmester Roses vanskelige Parti paa en Maade, som neppe senere er naaet. Lignende Laurbær høstede han som Don Juan, da Mozarts Opera første Gang kom til Opførelse her i 1807. Men kort efter mistede det kgl. Theaters Personale dette fortrinlige Medlem. Dupuy var traadt ind i Livjægerkorpset og deltog med Hæder i de Udfald, som Korpset foretog under Englændernes Beleiring af Kjøbenhavn. Korpset valgte ham enstemmig til Officer. Det fandt Theaterchefen, Marskal Hauch, uforeneligt med hans Stilling som Skuespiller, idet han ifølge den Fordom, som den Gang endnu herskede mod Skuespillerstanden, mente, at det var usømmeligt at en Officer betraadte Scenen. Han gav altsaa Dupuy Valget mellem at opgive sin Officerskarakter eller at tage sin Afsked som Sanger, og Dupuy valgte det sidste. Endnu vedblev han at fungere som Koncertmester

og Syngemester, indtil han i 1809 paa Grund af sit Forhold til Prindsesse Charlotte Frederikke som Landsforvist maatte forlade Kjøbenhavn og Danmark.

Prindsesse Charlotte holdt meget af Musik. Hun spillede Klaveer og sang ret smukt. Men hendes sonore og friske Stemme manglede Uddannelse, og Dupuy fik da det Hverv at synge med hende. Ved at besøge Theatret, naar han optraadte, havde hun allerede fundet stor Behag i hans Person, hvad hun dog lagde Skjul paa, for at der ikke skulde opstaa nogen Betænkelighed mod, at han blev antagen som hendes Syngelærer. Hvorledes Forholdet efterhaanden udviklede sig mellem Lærer og Elev, kan skjønnes deraf, at hun, naar han var hos hende, aflaasede Døren til sit Kabinet under det Paaskud, at hun i Syngetimerne vilde have Ro for de andre Prindsesser, som jævnlig kom ind til hende. Det var et almindelig troet Rygte, at Prinds Christian ved at bane sig Vei til Værelset havde overrasket dem i en Situation, som ikke lod ham i Tvivl om sin Ægtefælles Utroskab. Men det forholdt sig næppe saaledes. Dog var der Beviser nok for Skandalen. Der taltes offentligt om den, og der blev ogsaa digtet Smædeviser, blandt andre en obskøn Vise „Lille Page lad mig være! hvad betyder sligt?“ som en Pøbelflok skal have sunget udenfor Palæet paa Amalienborg

En Skilsmisse var saaledes uundgaaelig, og der blev strax skredet til Udførelsen. Den bekjendte norske Statsraad Carsten Anker, som den Gang opholdt sig i Kjøbenhavn, blev af Frederik den Sjette overdraget at reise til Mecklenburg for at meddele Hertugen det Fornødne. Men da Anker underveis blev syg i Odense, betroedes Sendelsen til Grev Christian Ditlev Holstein, der senere blev Hofchef hos Prindsessen i Horsens. Blandt Carsten Ankers efterladte Papirer er der fundet forskjellige interessante Dokumenter vedrørende Skilsmissen, og de ere som Bilag meddelte Kontreadmiral Sneedorffs forhen berørte Biografi og Dagbog. De gjengives her.

Det første er Charlotte Frederikkes Erklæring, dat. Kjøbenhavn i Prindsens Palæ den 1ste Novbr. 1809:

„Jeg erklærer herved i Anledning af de mellem min Gemal, Hs. Høihed Prinds Christian Frederik af Danmark og Norge, og mig indløbne Omstændigheder, at jeg haver intet imod og samtykker i, at mit Ægteskab med Hs. Høihed ophæves, og at jeg forpligter mig til at underskrive den formelske (formelige) Separations-Kontrakt, som i sin Tid tilstilles mig, overladende til Hans Majestæt Kongens ædle Hjerte og prøvede Retfærdighed at bestemme de Vilkaar, som Han allernaadigst finder passende til min fremtidige Stilling.

Charlotte Frederique."

Det andet Dokument er en paa Fransk affattet, den 5te Novbr. 1809 dateret Skrivelse fra Frederik den Sjette til Hertug Friederich Franz af Mecklenburg-Schwerin. Den meddeles her i dansk Oversættelse:

„Med den dybeste Smerte henvender jeg mig idag til Deres Høihed for at omtale en Begivenhed, der sikkert ikke bedrøver Dem mere, end den er gaaet mig til Hjerte.

Den vedrører desværre Deres Datter, Prindsessen.

Det er Dem neppe ubekjendt, at Forbindelsen mellem hende og min Fætter Prinds Christian Frederik meget hurtig har lidt under en stærk udpræget Uforbdragelighed mellem de to Ægtefæller.

Men det er ikke blevet derved.

Min Fætter har nu ført Klage mod sin Ægtefælle af en saa alvorlig Natur, at der derved er fremkommet den høist uheldige, men uundgaaelige Nødvendighed, formelig at løse et Baand, som faktisk allerede i Forveien var brudt.

Prindsessen har selv ikke tøvet med at anerkjende denne Nødvendighed og i saa Henseende fra det første Øieblik været enig med sin Ægtefælle. Jeg vilde have skattet mig lykkelig ved at have kunnet undertrykke en saa odiøs Affaire; men ved min Tilbagekomst hertil var Skandalen allerede stor og havde i den Grad vundet Offentlighed, at det var umuligt at bøde paa den. Der er derfor kun tilbage for mig at søge at gjøre Prindsessens Stilling saa mild, som det efter Omstændighederne

er muligt. Hendes Ulykke og den Tillid, hun i sin Sorg viser mig, giver hende Krav paa min Interesse og Overbærenhed, som jeg da ogsaa vil søge at fyldestgjøre.

Hun ønsker at forblive i mine Stater og under mit Kuratel, og dersom det billiges af Deres Høihed, skal det opfyldes. Hun er idag reist til Altona, hvor hun vil oppebie sin Skjæbnes definitive Afgjørelse. Jeg har sørget for, at hun for Øieblikket kan indrette sig dér paa en efter Omstændighederne passende Maade. For at træffe Aftale om, hvad der videre skal gjøres, er en Sendelse til Dem overdraget til min Statsraad Anker. Han vil meddele Dem en fuldstændig Beretning om, hvad der har tildraget sig, og mine Forslag om den Maade, hvorpaa Sagen bør ordnes. Jeg beder Dem modtage ham gunstigt og gjennem ham sætte mig i Kundskab om Deres Ønsker og Tanker med den samme Tillid og Aabenhjertethed, hvormed jeg handler overfor Dem, og paa hvilken jeg haaber ogsaa at kunne gjore Regning fra Deres Side.

Modtag Forsikringen om de venskabelige Følelser og den Agtelse, jeg altid har næret for Dem o. s. v.

Frederik R."

Det tredie Dokument er en Skrivelse fra Frederik den Sjette til Carsten Anker, dat. Hovedkvarteret i Kjøbenhavn den 7de November 1809. Den lyder saaledes:

„Du er allerede tilstrækkelig underrettet om Vor Hensigt, at sende Dig til Hertugen af Mecklenburg-Schwerin, og om denne Sendelses Hovedøiemed. Da det er Vor Villie, at Du uden Henstand tiltræder denne Reise, saa finde vi os foranledigede til den Ende allernaadigst at tillægge Dig efterstaaende nærmere Anvisning.

Hertugen er allerede forberedt paa din Ankomst ved en af Os til ham affendt Skrivelse, af hvilken Vi indsluttet meddele Dig en Gjenpart, for at Du kan anse samme som Grundvolden for de Andragender, hvilke Du vil have at gjøre.

Om Anledningen til den imellem Prindsesse Charlotte og hendes Gemal opkomne Misforstaaelse og den Førstes derpaa fulgte

Afreise herfra vil Du uden Tilbageholden have at meddele Hertugen, hendes Fader, alle de Oplysninger, som han maatte forlange af Dig og som udfordres for at betage ham enhver Tvivl om Nødvendigheden baade af førnævnte Ægtepars formelige Skilsmisse og af de foreløbige Foranstaltninger, som i dette Øieblik ere trufne, til hvilken Ende Vi ligeledes vedlagt tilstille Dig en Afskrift af den Erklæring, der, saaledes som Dig er bekjendt, er bleven udstedt af Prindsessen selv.

I Overensstemmelse med hvad Vi selv have tilskrevet Hertugen, vil Du have at tilkjendegive ham, at Vi ere beredvillige til efter Ægteskabets Ophævelse ikke alene at forunde Prindsessen, ifølge hendes eget Ønske, et Ophold i Vore egne Stater og at anse hende som staaende under Vort særlige Kuratel, men ogsaa efter Mulighed at bidrage til at lette hendes tilkommende Forfatning. Vi ere sindede at lade hende beholde den fulde Nydelse af de 18000 Rdlr. aarlig, som Vi allernaadigst have bevilget Hs. Høihed Prinds Christian Frederik til sin Gemalindes Underholdning, samt Renterne af hendes fra Mecklenburg indbragte og i de herværende offentlige Fonds indestaaende Medgift, og Vi ere overbeviste om, at der saaledes vil være sørget tilstrækkeligen for hendes Underholdning paa en Maade, som er overensstemmende med hendes Fødsel og med hendes Stilling i Fremtiden. At disse Underholdningspenge, saa længe hun opholder sig i vore Hertugdømmer, ville blive hende udbetalte i slesvig-holstensk Courant, forstaaes af sig selv.

Vi anse det for passende, at der af de Penge, som bestemmes for Prindsessen, anvises hende en vis, ikke for betydelig Sum, som omtrent 300 Rdlr. maanedlig, til hendes personlige Udgifter, men at det Øvrige anvendes til hendes Hofholdning og til at lønne hendes Betjente, samt oppebæres, bestyres og beregnes af den Person, der forestaaer hendes Hof.

Dersom disse Vore Hensigter, som vi troe at kunne forudsætte det, skulde finde Hertugens Bifald, saa ville Vi ikkun forvente Resultatet af den Aftale, som Du desangaaende vil have truffet med ham, for derpaa uden videre Forhaling at foranstalte den formelige

Skilsmisse og de udfordrerlige endelige Indretninger i Henseende til Prindsessens tilkommende Etablissement.

For imidlertid at bringe denne Sag i Rigtighed staaer der endnu et Punkt tilbage at nævne for Hertugen og aftale med ham. Da Prindsessen, efterat Skilsmissen har fundet Sted, ikke længer vil kunne føre Navnet af en Prindsesse af Danmark, saa synes det at ligge i Sagens Natur, at hun igjen antager sit medfødte Familienavn. Vi troe ikke at maatte befrygte, at Hertugen vil nægte hende samme og derved aldeles forskyde hende og ikke mere erkjende hende for sin Datter.

Men skulde han ønske, at hun, som det virkelig heller ikke vilde være upassende i hendes tilkommende Forfatning, iagttager et Slags Inkognito og til den Ende lader sig tillægge et fremmed Navn, saa ere Vi saameget mere villige at søge at formaa hende dertil, som hendes egne Ytringer lade Os formode, at hun ikke vil vise sig utilbøielig dertil. I saa Fald ville vi gjerne tage Hensyn til ethvert Navn, som Hertugen maatte bringe i Forslag.

Om din Sendelses Udfald ville Vi snarest muligt se din allerunderdanigste Beretning imøde.

Frederik R."

Som tidligere omtalt kom Anker paa Grund af Sygdom ikke til at reise, og Hvervet blev derfor overdraget til Greve Holstein. Kongens Velvillie, Overbærenhed og gode Hjerte fremgaaer af de anførte Skrivelser. Fra Hertugen af Mecklenburgs Side opstod der heller ingen Vanskeligheder, han gik ind paa alle de foreslaaede Vilkaar, deriblandt, at Horsens skulde være Prindsessens Opholdsted, som hun ikke maatte forlade uden speciel Tilladelse af Kongen, samt at hun antog sit medfødte Familienavn. I en meget forbindtlig Skrivelse takkede Hertugen Frederik den Sjette for den Velvillie, han havde vist i denne for ham saa sørgelige og pinlige Sag.

Separationen, der senere afløstes af en fuldstændig Skilsmisse, fandt Sted kort efter, og det besluttedes, at Prindsessen skulde opholde sig i Altona, indtil Palæet i Horsens var sat istand til hendes Modtagelse. Det lod ikke til, at hun tog sig det videre nær

at forlade sin Gemal eller at skilles fra et Hof, hvis efter hendes Mening stive Etikette aldrig var faldet i hendes Smag. Desto mere følte hun sig rystet ved at skulle forlade sin lille Dreng, den enaarige Prinds Frederik. Hun brød ud i Graad, kyssede og favnede Barnet, kunde ikke rive sig løs fra det, og paalagde dets Goldamme, Kristiane Reiersen, at pleie og vogte Drengen indtil han var blevet voxen, hvortil hun forinden havde udbedt sig Prinds Christians Tilladelse som den eneste Gunst hun krævede. Bønnen blev ogsaa opfyldt, og Kristiane Reiersen blev hos Prinds Frederik til hans 9de Aar, hvorfor han efterhaanden kom til at betragte hende som en Moder. Selv i en modnere Alder kaldte han hende undertiden ved dét Navn og besøgte hende i hendes tarvelige Bopæl i Lyngby. Endnu som Konge forsømte han ikke, naar han tiltraadte en Reise, at sige Farvel til sin Amme, udenfor hvis beskedne Dør en lang Vognrække med Kongens Suite ventede. Men sin rette Moder gjensaae han aldrig. Kun gjennem de Portræter af hende i forskjellige Aldere, som hang over hans Skrivebord, kunde han gjøre sig fortrolig med hendes Person. Lige til hendes Død var der en stadig Brevvexling mellem Moder og Søn, og det er ikke usandsynligt, at hun ved deri at fremstille sig som Offer for et skammeligt Rænkespil (noget, hun altid gjorde over for sine Omgivelser og Fremmede) har bidraget til at kølne Forholdet mellem Søn og Fader.

I Begyndelsen af Aaret 1810 flyttede Prindsesse Charlotte ind paa Palæet i Horsens. Det bestod oprindelig af to paa Torvet overfor Vor Frelsers Kirke beliggende Kjøbmandsgaarde, som af den danske Regering vare blevne kjøbte i Aarene 1779—80 for at afgive Bolig for fire Sødskende af den russiske Keiserfamilie, to Prindser og to Prindsesser, Broderbørn af Enkedronning Juliane og Sødskende til den ved den russiske Tronrevolution i 1741 myrdede enaarige Keiser Ivan. I 1852 blev Palæet solgt ved offentlig Auktion, og den ene af Gaardene er nu Byens Klublokale. I dette Palæ tilbragte Charlotte Frederikke henved en Snes Aar. Hendes Omgang var temmelig begrændset. De fleste adelige Godseiere i Omegnen holdt sig fra første Færd borte fra hende, og da hendes Indbydelser næsten altid besvaredes med en Undskyldning, ophørte

hun tilsidst med dem. Det var saaledes vanskeligt for hende at faae et passende Selskab til sine Middage eller Soireer; i Reglen bestod det af nogle af Byens Embedsmænd, af Garnisonens Officerer og af enkelte Borgerfamilier. Disse sidste beærede hun ikke sjældent med et uventet Besøg, hvilket ikke altid var synderlig velkomment, fordi hun tog Anledning til at anmode om Pengelaan. Hun var nemlig trods sine anselige Indtægter næsten altid i Knibe for Penge. Ikke alene gjorde hun hyppigt Selskaber, hvor det gik temmelig flot til, men hun var ogsaa meget velgjørende og lod sjælden Nogen gaa ubønhørt bort. Herved forstod hun ikke eller vilde ikke forstaa at skjælne mellem den virkelig Trængende og dem, som kun gav sig Udseende af at være det. Da det gik altfor vidt heri, og hun mærkede, at hun ikke sjældent blev narret, overdrog hun Amtmanden Grev M. S. Sponneck at anbefale de Fattige, som trængte til hendes Hjælp.

Hvad der selvfølgelig bidrog til, at Mange trak sig tilbage fra hende, var de Rygter, som gik om hendes Kjærlighedsforbindelser. Meget var nok usandt eller overdrevent; men at i den første Tid en ung adelig Godseier var hendes erklærede Elsker, og at denne senere hen afløstes af Tydskeren Lieutnant Schoppe af det i Aarhus liggende Dragonregiment, kan der ikke være Tvivl om. Denne Schoppe, der senere som afskediget Ritmester boede i Kjøbenhavn, kan jeg mindes for omtrent 30 Aar siden at have set spadsere om i Byens Gader. Han saae stiv og stram ud, og ingen kunde af hans alt andet end smukke Ansigtstræk og hele Ydre forledes til at tænke, at han havde været en Fyrstindes Mignon. Et andet Bekjendtskab i hendes Forvisnings første Tid skrev sig ligeledes fra Aarhus, men var af en hel anden Art. Som tidligere omtalt holdt hun meget af Musik og var selv musikalsk. Christian Nieman Rosenkilde var før han gik til Theatret ansat som Kantor ved Domkirken i Aarhus; ved en Leilighed hørte Prindsessen ham synge, hun blev aldeles begeistret over hans smukke Stemme*), og da hun under en Samtale med ham

*) Han optraadte ogsaa ved sine første Debuter paa det kgl. Theater som Sanger.

erfarede, at han tillige spillede Violin og gav Undervisning deri, formaaede hun ham til en eller to Gange om Ugen at komme til Horsens og give hende Informationer i Violinspil. Det varede nok et Aar eller to. Gamle Rosenkilde fortalte senere mange morsomme Historier om Charlotte Frederikkes Extravagancer og Levesæt.

En levende Forestilling herom faaer man gjennem den Skildring, som Overskou i sin Bog „Af mit Liv og min Tid" giver af det Besøg, han i Forening med nogle af de første Skuespillere og Skuespillerinder ved det kgl. Theater i Foraaret 1822 aflagde i Horsens paa en Kunstreise i Fyen og Jylland. De Forestillinger, som Selskabet gav, bestod for en væsentlig Del af Syngespil. Prindsessen forsømte ingen af dem, og en Opførelse af „Don Juan" tiltalte hende i den Grad, at hun efter Stykkets Slutning lod hele Selskabet indbyde til at „soupere i Stueetagen" næste Aften.

Indbydelsen i denne Form satte Selskabet imidlertid ikke synderlig Pris paa. De vidste af Andres Fortællinger, at naar der spistes i „Stueetagen", indtraadte der fyrsteligt Ceremoniel; det gik stivt til, og det var saa som saa med Retter og Vine, da Hofchefen stod for Arangementet, og han maatte tage det sparsommeligt. Nei, saa var en Invitation til „Salen" bedre! Her optraadte Prindsessen aldeles som privat Person, her levede hun, som hun lystede, men maatte ogsaa selv se til, hvorfra hun tog Udgifterne. Soupéren i Stuetagen overtraf da heller ikke Forventningerne. Foruden af Skuespillerne og Skuespillerinderne bestod Selskabet kun af nogle Officerer af det i Horsens garnisonerende Kyrasseerregiment og af et Par Civilembedsmænd, alle i Gallauniform. Prindsessens Hofdame og Veninde, Fru Horn, en 40aarig smuk og og meget livlig Person, som havde været Figurantinde ved et tydsk Theater, gjorde Honnør. Prindsessen lod sig Gjæsterne forestille En for En og talte venligt med nogle af dem. Ved Bordet gik det stivt til, og Beværtningen vidnede om, at der maatte være stor Ebbe i Hofkassen. Men efter Bordet, som Prindsessen hævede med en taus Kompliment for Selskabet, fik dette eller rettere de kjøbenhavnske Gjæster en Trøst for de kjedsommelig tilbragte Timer. Ritmester Wolff, en jovial, midaldrende Herre, der nød Prindsessens Yndest og Fortrolighed uden

at staa i nærmere Forhold til hende, fortalte dem nemlig, at Prindsessen kun havde givet denne Hof-Fête, før hun i Egenskab af Privatperson agtede at modtage dem paa „Salen".

Invitation „til The paa Salen" kom da ogsaa efter nogle faa Dages Forløb. Her var Alt anderledes. Foruden Skuespillerselskabet var der af Gjæsterne fra Stueetagen kun Ritmester Wolff og en anden Officer, men derimod Lieutenant Schoppe og fem til sex Herrer, mest Kyrasseerofficerer. En husvant Gjæst var den vidt bekjendte Peer Albrecht, Statsmusikus og Brandkapitain i Aarhus, en noget rødblisset og meget lystig gammelagtig Fyr, der stod høit anskreven hos Hds. Høihed og førte et meget frit Sprog overfor hende. Overskou fortæller: „Ved vor Indtrædelse i et stort, livligt og rigt møbleret Værelse kom Fru Horn ilende Damerne imøde med smilende Ansigt og aabne Arme, medens Albrecht, som hjemme og aldeles ugenert, paa sin snurrige hjertelige Maade modtog dem af os Mandfolk, der fra tidligere Ophold i Aarhus vare ham bekjendte. De Tilstedeværende vare snart i en høirøstet munter Samtale, hvori Prindsessen, da hun uden mindste Ceremoniel, venlig og let i Bevægelser, traadte ind, bad dem om ikke at lade sig forstyrre, hvorefter hun livligt og spøgende deltog i Samtalen. Der var paa Salen foregaaet en fuldstændig Forvandling med Prindsessen fra Stueetagen: hun var snaksom med fin Verdenstone, en for Alle yderst opmærksom Værtinde og ligesaa behagelig i sit Væsen som smuk af Ansigt og agil i sin lille trivelige Person. Hendes Heftighed forraadte hende kun, naar Talen tilfældigvis faldt paa noget af det Meget, som hun holdt for, at man søgte at krænke hende med. Saaledes da Skuespiller Eenholm bemærkede, at det var Skade, at der i Terrænet ud for Palæet var en Brink, som hindrede Udsigten. „Ja, jeg maa nøies med at se paa Banken istedetfor paa den deilige Eng, som ligger bag ved den," sagde hun smilende, — men vedblev saa med stigende Heftighed: „Og saa lægger man an paa at gjøre den afskyelig for mig! Skulde De troe, at man ikke har skammet sig for at bruge den til Retterplads? Derovre, lige for mine Vinduer, har de henrettet en Morder. Jeg gjorde Alt for at at faae det afværget; ja da jeg ikke kunde bringe det dertil hos Stiftsøvrigheden, henvendte

jeg mig endog til Biskop Birch og bad ham, at han, som Kirkens Mand, vilde tage sig af Sagen. Heller ikke dét hjalp. Jeg er vis paa, at Biskoppen har gjort Alt, hvad han kunde, — men," tilføiede hun bittert, „hvad kan selv Biskoppen, naar det gjælder om at beskytte mig — mig mod Forhaanelser? Man glemmer, hvem jeg er!" foer hun op med et lynende Blik. „Men der kan komme en Tid —!" Som om hun pludselig greb sig i at være gaaet for vidt, gik hun rask hen til Skuespillerinden Jfr. Løfler, klappede hende venligt paa Kinden og bad hende synge en Romance, som hun i en Tone, der viste, at hun ikke ganske havde overvundet sin Harme, kort kommanderede Albrecht til at akkompagnere. Efter at ogsaa Cetti og Jfr. Zrza havde sunget og Hds. Høihed igjen var kommen i fortræffeligt Lune, bleve vi meget overraskede ved at høre Albrecht ganske ligefrem bede hende om ligeledes „at give os en Sang." En saadan Anmodning syntes ikke i mindste Maade at fortørne hende; hun svarede kun, at hun ikke „ret følte sig ved Stemme". Men Albrecht lod sig ikke afvise. „Aa, det er Noget, som De bare bilder Dem ind, Prindsesse," sagde han med sin uopslidelige Gemytlighed. „De er bestemt ypperligt ved Stemme. Gjør os nu den Fornøielse!" Vi forenede vore Bønner med hans, og Prindsessen satte sig til Klaveret og sang med klangfuld Stemme, men aandløst Foredrag og ikke synderligt rent en med Passager rigelig broderet stor Arie af — Dupuy. Da hun havde endt, flokkedes vi naturligvis om hende med mange beundrende Taksigelser, som hun modtog synlig tilfreds, idet hun bemærkede, at vi vare altfor gode, thi hun var sandelig temlig enrhumeret. „Det kan dog ikke høres meget," fusede den noget enfoldige Jfr. Løfler trøstende ud, og strax paakom der Hds. Høihed en saa voldsom Hoste, at hun fløi fra Salen ind i Sideværelset fulgt af Lieutenant Schoppe. „Bryd Dem aldrig om det! det har ikke noget at betyde!" hviskede Fru Horn med et skjælmsk Smil og ilede efter dem. Da de et Øieblik efter vendte tilbage, var Ondet gaaet over, og der sporedes ikke Noget dertil den hele Aften. „Mine Herrer og Damer," sagde hun med glædestraalende Ansigt, „Bordet venter, og jeg haaber, at Muntерheden da vil indfinde sig."

Det skete ogsaa. Taflet glimrede vel ikke fuldt saa meget med Sølvopsatser og Armstager som det i Stuen, men det var langt solidere, med mange lækre Retter og fortræffelige Vine. Prindsessen var høist elskværdig, og Underholdningen fri og livlig uden et Dieblik at overskride Sømmelighedens Grændse. Ved Desserten, da Stemningen var noget loftet, havde Sangeren Zinck, der havde paataget sig Champagneflaskernes Behandling, det Uheld at sætte en Champagnestraale paa Rabatten af Schoppes Uniform. Prindsessen foer i Veiret med et Skrig, hvorover Zinck blev saa forskrækket, at han ved hurtig at vende Straalen fra Schoppe kom til at sende den ud over Prindsessens Barm. At Vinen flød ned over hende, brød hun sig imidlertid slet ikke om. „Gjør ikke noget, gjør ikke noget!“ raabte hun leende; „men Uniformen!“ og hun gav sig ivrig til at tørre Rabatten af. Ved strax efter at hæve Taflet traf hun det rette Dieblik til at hindre Munterheden fra at gaa ud over Anstandens Grændser. Selskabet skiltes saa. Sent paa Aftenen saaes Lieutenant Schoppe, indhyllet i sin Militærkappe, komme henimod Palæet og skaffe sig Indgang gjennem en Kjælderdør.“

Ved et Middagsselskab hos Stiftamtmand de Thygeson, hvortil Skuespillerne var indbudte, taltes der meget om Prindsessens Udskeielser. Ritmester Wolff, der ogsaa var tilstede, undskyldte hende med den daarlige Opdragelse, hun havde faaet, og mente, at hun ved en kjærlig og fornuftig Veiledning vilde være bleven en Prydelse for sit Kjøn. Det mødte Modsigelse, og Læger Mikisch sagde, at hendes største Talent bestod i at holde Folk for Nar ved at spille den forfulgte Uskyldige. Han beraabte sig paa følgende Tildragelse, som Fru Horn havde fortalt ham. Denne underrettede en Dag Prindsessen om, at der i Forgemakket var en gammel Landsbypræst, som indstændig bad om Audients. „Lad ham komme,“ svarede Prindsessen. — „Ja,“ sagde Fru Horn,“ men han er høilig opbragt over den skrækkelige Maade, som han har hørt, at De skal leve paa. Han siger, at han er reist otte Mil alene for at hæve sin Røst mod Ugudeligheden; han vil omvende Dem.“ — „Ih, det kan maaske gjøres nødigt,“ svarede Hds. Høihed oprømt, og det var Synd, om

den gamle Mand skulde have gjort den lange Reise for en saa vanskelig Sags Skyld uden at kunne gjøre et Forsøg paa, om det kan lykkes ham. Lad ham komme!" Da han var traadt ind, hørte Fru Horn ham tale længe i Prædiketone og derefter Prindsessen svare ham med Varme; men lidt efter blev Samtalen dæmpet, indtil den Gamle med Taarer paa Kinderne og en Pakke i Haanden en halv Time efter kom ud og endnu i Døren vendte sig for at give Prindsessen Velsignelse. Paa Fru Horns Spørgsmaal om, hvorledes han havde fundet Prindsessen, svarede han dybt bevæget, at han aldrig havde troet, at nedrig Bagvaskelse saa frækt kunde sværte slige høie Personer. Hun havde aabnet sit Hjerte for ham og overtydet ham om, at hun var en haardt forfulgt, ædel og uskyldig Kvinde. Han havde tilbudt hende at tage til Kjøbenhavn for at tale hendes Sag hos den gode Konge; men den fromme Sjæl vilde ikke vække Kongens Vrede mod hendes Fjender og havde paalagt Præsten at opgive det. Da Fru Horn kom ind til Prindsessen, sagde denne: „Ja vist vilde den skikkelige Mand omvende mig, men jeg troer, at jeg har omvendt ham." Paa Fru Horns Spørgsmaal om, hvad det var for en Pakke, han havde faaet med, svarede Prindsessen, at det var et Bordtæppe, som hun nylig havde broderet. „Da han forærede mig denne Bog om den sande Gudfrygtigheds Begyndelse og bad mig læse i den hver Dag, syntes jeg, at jeg ogsaa maatte gjøre ham en Foræring." -- „Men Gud bevares!" raabte Fru Horn, „det kostbare Tæppe, som De har arbeidet paa et halvt Aar! Hvad vil han bruge det til?" — Til sit eget Bord eller maaske til Alterbordet — hvad veed jeg? Jeg broderer et andet endnu smukkere; det havde jeg isinde." — Overskou mener, at dette Tæppe maa have været et sandt Kunstværk, thi Prindsessen var en Mesterinde i Brodering, baade i Henseende til Tegning og til fin kunstnerisk Udførelse. Det Slags Arbeider anvendte hun næsten altid til Foræringer til Venner og Bekjendte.

Hun elskede sin Søn høit, og Skilsmissen fra ham forøgede i høi Grad hendes Kjærlighed. Hun havde anmodet Overskou om en Afskrift af Oehlenschlägers Digt „Hjemvee". Han læste det op for hende; hun var dybt bevæget og udbrød: „Længslen efter at se det,

man elsker høist, er dobbelt smertelig, naar man veed, at man ikke maa og —," fortsatte hun pludselig lidenskabeligt, — „maaske aldrig vil komme til at se det!" Hun reiste sig, sagde: „Følg med!" og førte Overskou ind i et Kabinet. „Der er han!" sagde hun, idet hun pegede paa nogle Portræter af Prinds Frederik. „Ligner det ham ikke?" og uden at oppebie Svar fortsatte hun i en stigende Ophidselse: „Jeg faaer dem Aar for Aar, thi om han ikke kjender sin Moder, han glemmer hende ikke. Hvor jeg misunder Dem! De kan se ham, og mig, mig er det nægtet! Nu morer hans Fader sig i Glands og Herlighed ved den forbrukne og forgjældede Kong Georgs Hof, og hans Moder tør ikke tage fra Horsens til Aarhus, uden hun skal indhente Tilladelse dertil. Men lad ham engang komme paa Tronen!" tilføiede hun heftig, „saa vil han ikke lade sin ulykkelige Moder sukke her!"

Af Prinds Frederiks Formæling med Prindsesse Vilhelmine, Frederik den Sjettes yngste Datter, den 1ste November 1828, tog hun Anledning til at vise hvor kjær Sønnen var hende. Hun lod arrangere en stor Fest paa Palæet i Horsens; der var militær Parade og Illumination, og 200 Fattige blev bespiste paa hendes Bekostning. Som det fortælles, bønfaldt hun knælende Frederik den Sjette, da han paa en Reise i Jylland besøgte hende i Horsens, om Tilladelse for Sønnen til at besøge hende. Men skjøndt Kongen ikke kunde skjule sin Medfølelse og var dybt bevæget, vægrede han sig paa det Bestemteste ved at opfylde hendes Bøn, idet han beraabte sig paa, at han havde givet sit kongelige Ord paa, at det ikke skulde ske. Han afkortede hurtig sit Besøg og forlod hende med den Forsikring, at der ellers skulde blive gjort for hende, hvad der stod i hans Magt.

Ogsaa med sin fraskilte Gemal havde hun en Sammenkomst. Paa Reisen fra Norge kom han den 5te November 1814 til Aarhus. Han skriver i sin Dagbog (udgivet af Arvid Ahnfeldt med speciel Tilladelse af Kong Christian den Niende), at ikkesaasnart havde Prindsesse Charlotte erfaret hans Ankomst dertil, før hun besluttede at faae en Sammenkomst med ham. „Efter hvad jeg kjendte til hendes urolige Karakter," skriver Prindsen, „og hvor meget hun

holder af at sætte sig ud over alle Hindringer, som Formen, undertiden endogsaa dem, som Sømmeligheden lægger hende iveien, var jeg belavet herpaa og skrev hende til om Morgenen den 5te, at forudsat at hun vilde saa, vilde jeg ikke have Noget imod dette Møde; men jeg kunde ønske, det fandt Sted paa Moosgaard (tilhørende Stiftamtmand Güldencrone), i hvert Fald maatte hun, hvis hun kom til Aarhus, ikke tage ind i det Hotel, hvor jeg boede, — det skyldte vi vor gjensidige Stilling.

Prindsessen modtog Brevet, jeg troer underveis; hun var reist fra Horsens, uden andet Følge end sin Kammerpige i sin Vogn, medens Grev Holstein, hendes Hofchef, var nogle Mil borte paa et lille Gods, han eier. Hun kom til Aarhus og tog ind hos en Kjøbmand, hun kjendte — meget simple Folk, som hun gjerne indlader sig med — lod Stiftamtmanden vide, at hun var kommet, og bad mig komme til hende.

„Efter Middagsbordet tog jeg Stiftamtmanden, Baron Güldencrone med mig, og vi begav os hen hvor Prindsessen boede (hos Kjøbmand Ross, faa Skridt fra Hotellet).

Med underlige Følelser gjensaae jeg min Søns Moder, denne Kvinde, der som Ægtefælle havde gjort mig saa ulykkelig med sit urolige Væsen, sine Løgne og sin upaalidelige Karakter, der førte hende til Afgrundens Rand, efterat hun uværdigt havde bedraget mig. Men hun havde lidt mer end jeg efter vor Adskillelse; hendes Ophold — eller, om man vil, hendes Landflygtighed — i Horsens er en haard Prøve for en Kvinde med hendes Karakter, og Ulykken vækker Medlidenhed, selv om den er forskyldt. Vreden var da ogsaa for længe siden forbi i mit Sind, og jeg saae ikke i hende en brødefuld Kvinde, men min Søns ulykkelige Moder.

Stille og rolig traadte jeg hen til hende; hun brast i Graad. Jeg sagde, at jeg gjerne fulgte hendes Opfordring, og at jeg mødtes med hende uden Uvillie. Hun svarede, at hendes Søn, der var hende kjærere end Alt i Verden, knyttede hende til mig, og at hun ikke havde kunnet modstaa den Tanke at faae mig at se engang endnu og se at faae Tilgivelse. Hun var uden Skyld, et Offer for Kabaler imod hende.

Jeg afbrød hende og bad hende ikke at berøre Begivenheder, der ikke mere lod sig ændre og som det var bedst ikke at tale om; det var nok, at jeg ikke bar Nag til hende, og dette havde jeg villet vise hende ved denne min ligefremme Adfærd. Denne Ven havde jeg taget med for at stoppe Munden paa al Sladder, dette Besøg kunde give Anledning til, men forøvrigt vilde jeg bede hende betro mig hvad hun havde paa Hjertet, for hvis jeg kunde hjælpe hende.

„Hun talte om sit Ønske om at se sin Søn, hvad jeg fandt meget naturligt — Opfyldelsen af dette Ønske afhænger ikke af mig alene, men ogsaa af Kongen og en Mangfoldighed af Omstændigheder. Hun beklagede sig over den Behandling, hun somme Tider maatte taale af sin Hofchef; jeg gjorde hende opmærksom paa, at denne Embedsmand var ansvarlig lige overfor Kongen for Alt, hvad der skete, og for Udgifterne ved hendes Hof, men jeg skulde nok tale med ham om, at han utvivlsomt maatte være hensynsfuld i sin Optræden ligeoverfor hende.

„Vi drak The hos hendes Vært, og hun fortalte mig Mangt og Meget, der sikkert var blottet for al Sandhed, og som hun nok mærkede, at jeg ikke brød mig synderlig om.

„Det laa hende meget paa Sinde at faae at vide, hvad mine Hensigter var angaaende Prindsessen af Augustenborg*) — om jeg vilde frie til hende eller ei. Jeg aabenbarede hende selvfølgelig ikke mine Hensigter, men jeg talte godt om Prindsessen. Hun vilde fortælle mig, hvorledes hendes Vortfjernelse var bevirket ved Kabaler af Hertuginden af Augustenborg, men jeg bad hende ikke at tale mere herom. Hun besvor mig at vælge en hvilkensomhelst anden Forbindelse end denne og talte især om Arvingen til Storbrittanien. Jeg svarede hende spøgende, at det jo rigtignok var det bedste Parti i Europa, men hvem indestod mig for, at Prindsessen vilde have mig?

„I det Hele mærkede hun tydeligt nok min Kulde i Alt, hvad jeg sagde, og hvis Tanken om Forsoning og Gjenindsættelse i

*) Caroline Amalie, Prinds Christians Gemalinde i andet Ægteskab, den for nogle Aar siden afdøde Enkedronning.

hendes fordums Stilling var dukket op hos hende, var vor Samtale, skjøndt meget venskabeligt, dog særdeles vel egnet til at bringe hende ud af hendes Vildfarelse. Jeg kyssede hende til Farvel efter en Times Samvær, og hun forekom mig mere rolig, skjøndt rørt til Taarer.

„Min Kammertjener, der saae hende samme Aften, traf hende vel tilmode. Men hun fortalte mange underlige Ting og spurgte ham især ud om min Reiseplan og mine Tanker om Augustenborg.

„Prindsessen reiste næste Morgen ganske tidligt, og hun var selv taktfuld nok til at lade mig vide, at hun selv vilde bede mig om, hvis jeg fandt det rettest, da ikke at tage gjennem Horsens.

„Grev Holstein kom til mig Dagen efter, ganske modfalden over sit Uheld med at have været fraværende just i det Dieblik, det havde været allermest om at gjøre, at han ikke var borte fra det Hof, han skulde vaage over og forekomme sin Prindsesses noget dristige Indfald. Jeg tilkjendegav ham min Misfornøielse hermed, men tog forøvrigt saa venskabeligt som muligt imod ham og lagde ham blot, idet jeg indrømmede alle Vanskelighederne ved hans Post, paa Sinde, at behandle Prindsessen saa mildt som muligt og se at gjøre hendes Stilling saa taalelig, som det stod i hans Magt. Det lovede han mig, og vi skiltes ad som Venner. Det har glædet mig at erfare, at mine Raad til begge Parter har havt den bedste Indflydelse, saavel paa Prindsessens Forhold til Greven som paa hans overfor hende." — —

I 1829 følte hun sit Helbred knækket, og hendes Livlæge Dr. Hartmann, der mente, at Forandring af Opholdssted altid vilde gavne hende, raadede hende til at søge hos Frederik VI Tilladelse til at tage til Karlsbad for nogen Tid. Den fik hun, dog med Paalæg om at vende tilbage til Horsens. I Forsommeren samme Aar reiste hun til Karlsbad, kun ledsaget af Hartmann, Fru Horn og en Kammerjomfru. Her vakte hun, som Dr. Vehse fortæller, en vis Opsigt ved sit excentriske Væsen. I Butikkerne var hun en velkommen Gjæst, thi uden at prutte kjøbte hun en Mængde Ting, som hun sendte til Jylland. Der fortælles, at en ung, smuk Frisør fra Prag, som opholdt sig ved Badet, faldt i høi Grad i hendes Smag,

saa hun endog havde isinde at knytte ham til sin Person. Men deraf blev dog Intet, fordi den unge Mand var forelsket i en smuk Bagerdatter i Karlsbad, som han senere blev gift med. Forfatteren til det i sin Tid meget bekjendte Skrift „Schilderungen und Begebnisse eines Vielgereisten, der ausruht“ fortæller, at han den Gang traf hende i Karlsruhe, og skildrer hende paa følgende Maade: Hun var idelig i Extase, snart lo, snart græd hun, snart kunde hun overraske ved sin Aandrighed, snart forbause ved frivol Nonsens. Dødssyg gav hun Selskaber, hvorved hun viste sig med Ansigtet fortrukket af Konvulsioner, som atter skiftede med det mildeste og yndigste Udtryk. Saaledes vakte hun Alles Deltagelse og Medlidenhed, men Ingens Venskab og Agtelse. Ingen Idee, intet Forslag var saa affindigt, saa excentrisk, som hun ikke øieblikkelig gav sit Bifald, men som hun opgav ligesaa hurtig som det var kommet. Snart vilde hun til Paris for at optages blandt de barmhjertige Søstre ved Sygepleie, snart vilde hun ukjendt streife om i Landet, saa til Jerusalem, saa til Italien. Fremherskende var hendes religiøse Stemning. Det var rørende at høre, med hvilken uendelig Kjærlighed hun omtalte sin Søn, som var hende ganske ubekjendt, og den Begeistring, hvormed hun dvælede ved sin fraskilte Gemal, hvis deltagende Breve gjorde hende i høi Grad lykkelig.

Efter et Par Maaneders Ophold reiste Prindsessen til Italien, hvortil hun ligeledes havde faaet Frederik VI's Tilladelse. Det var hendes Agt at vende tilbage til Jylland; men det opgav hun snart, og Aarsagen var vel nærmest den, at hun gik over til den katholske Religion, samt at hun i Italien kunde føre et langt friere Liv, uden at staa under trykkende Opsigt.

Allerede i Vicenza, den første By i Italien, hvor hun efter Aftale skulle tage Ophold, kunde der hos hende spores Begyndelsen til Konfessions-Forandringen. Hun besøgte flittigt de katholske Kirker, og det fortælles, at hun endog deltog i Processionerne til Passions-Stationerne. Først i Rom traadte hun dog formelt over til Katholicismen. Om det var en Følge af hendes bizarre Karakter, der idelig søgte Forandring, eller af virkelig religiøs Trang, i det

Haab, at finde lettere Adgang til Forsoning ved at ty til den ene saliggjørende Kirkes Skjød, er det umuligt at have nogen Mening om.

Imidlertid havde hun foretaget Forandringer med sit Hofpersonale. Kammerherre Oberst Poulsen, hvis Bekjendtskab hun havde gjort i Parma, blev hendes Hofchef, og Fru Horn afløstes af Enkefru Fischer-Benzon, og senere af Fru Vedel-Heinen. I Rom levede hun under Navnet Grevinde Gota og førte især i Begyndelsen et glimrende Hus samt viste stor Gjæstfrihed, navnlig mod fremmede Reisende. Til hendes kjæreste Adspredelser hørte Besøg i Theater Argentina, hvor der opførtes Pantomimer og Farcer. Senere, da hun mere og mere nærmede sig en Bedesøsters Holdning, trak hun sig tilbage fra disse Adspredelser og førte et stille og indgetogent Liv. Hun modtog nu kun sjældent Besøg; derimod var hun en hyppig Gjæst i Thorvaldsens Atelier. Her var det, at Kammerherre Poulsen blev bekjendt med Thorvaldsens uægte Datter Elisabeth, som han senere blev gift med. Prindsessen holdt overhovedet meget af at omgaaes de nordiske Kunstnere, som opholdt sig i Rom. Det var ikke sjældent, at hun gjæstede dem i deres Atelierer eller ogsaa indfandt sig ved deres Sammenkomster. Afdøde Maler Eddelien har fortalt, at da hun en Gang ganske uventet indfandt sig ved en af disse og traf dem alle rygende paa deres Piber, og de skyndsomst ved hendes Indtræden vilde lægge dem bort, forbød hun det paa det Bestemteste, idet hun truede med at ville gaa sin Vei, hvis de lod sig genere. Forøvrig var hendes Sindsstemning ofte tung og trykket; men saa kunde hun igjen slaa over i en Overgivenhed, der dog, fordi den kom saa pludselig, tog sig lidt kunstlet ud.

Saaledes levede hun ti Aar i Rom. Henimod den Tid viste der sig hos hende Symptomer paa Vattersot, der hurtig greb om sig. Dertil slog sig Klimatfeberen, som grasserede stærkt i Rom i Sommeren 1840, og den 13de Juli afgik hun ved Døden, noget over 55 Aar gammel. Hendes Lig blev, efterat det havde været udstillet en Uge i det af hende beboede Palæ, jordet paa St. Peterskirkens Kirkegaard. Hendes Søn paalagde Etatsraad Thiele og Konsul Bravo i Rom at holde Graven vedlige og pryde den med et Monument. Men strax efter sin Thronbestigelse sendte Frederik den Syvende

sin Adjudant Kammerherre Frederik Blücher til Rom for at foranstalte Gravstedet forandret og pragtfuldt udstyret. Hertil kjøbtes en Plads paa Kirkegaarden til den tydske Kirke Santa Maria della Pieta i Santa Campo. Der hensattes Kisten i en muret Hvælving; under Sarkofagen er anbragt en Sokkel af farvet Marmor med en Fredens Engel, hugget i Marmor af Jerichau, og et Freskomaleri med Frelserens Billede, malet af Kückler paa den tilstødende Kirkemur.

Fra velvillig Haand har jeg til nærværende Biografi modtaget 3 Breve, som Prindsesse Charlotte Frederikke har skrevet til en Dame i Horsens. Denne, født Ollegaard Switzer, var første Gang gift med Toldinspektør i Horsens Major Fritz Bauditz og senere med Etatsraad Jens Palle Holst, og har, som det lader til, hørt til Prindsessens intimere Veninder. Brevene ere alle skrevne paa Dansk men iblandet med tydske Ord og Vendinger, og Ortografien lader meget tilbage at ønske. Et af dem har et Segl, bestaaende af Prindsessens Navnetræk uden videre Emblem; kun er nedenfor anbragt Ordet „Espérance", der formodentlig skal antyde det Haab, hun nærede om Gjenindsættelse i sin forrige Stilling.

To af disse Breve, der ere daterede Horsens, ere ret karakteristiske, forsaavidt som de stadfæste hvad der fortælles om hendes idelige Pengetrang og hendes Forsøg paa ved Laan hos sine Venner at blive hjulpen. I dem begge anmoder hun nemlig Fru Bauditz paa det Indstændigste om at formaa sin Mand til at laane hende 200 Rdlr., som hun til en vis Tid vil tilbagebetale, „saa sand som een Gud er til". Fru Bauditz vil dermed gjøre hende „een usigeligt stort tjeneste". Det tredie Brev er fra Vicenza, dateret den 6te Januar 1831. Det viser hendes gode Hjerte, idet hun deri omtaler, at hendes tidligere Kammerjomfru Siersted skal af hende pensioneres med 200 Rdlr. aarlig, hvis hun ikke bliver pensioneret af Kongen. Tillige udtaler hun deri sin Utilfredshed med sin Hofchef Kmh., Oberst Poulsen. „Han har funden paa mange Daarligheder og Ladheder, saa jeg maatte klage til Kongen og har det Søde Haab at faae Juul=Wind i Hans sted." Meget karakteristisk er samme Brevs Slutning: „Schoppes Mariage med Madame S—d er fertig at gjøre mig gal; hvor er det muligt at han har saa lidet ehre i

Livet at wilde gifte sig med saadan een gemeen Qvinde, er mig ubegribeligt, og jeg har den inderligste Medlidenhed med Ham, da Han maa blive usigeligt ulykkelig."

Som ovenfor antydet var Lieutenant Schoppe hendes i enhver Henseende foretrukne Favorit i Horsens. Som tidligere omtalt, mindes jeg godt at have set den stive og strunke gamle Herre i en slidt Uniformsfrakke spadsere paa Kjøbenhavns Gader. For en Del Aar siden døde han paa Kjøbenhavns Sygehjem.

Til Slutning et Par Ord om Dupuys Skjæbne, efterat han paa Grund af sit Forhold til Charlotte Frederikke var bleven forvist fra Danmark. Han reiste først til Paris, og vendte derpaa tilbage til Stockholm, hvor han i 1812 blev ansat som Koncertmester, og tillige fik Engagement ved Operaen. I begge Egenskaber indlagde han sig stor Fortjeneste, og navnlig skyldtes det ham, at Mozarts og andre Mesteres Arbeider bleve optagne paa den svenske Scene. Han fortsatte tillige sin Virksomhed som Komponist, og flere af hans Arbeider, som Operetten „Felicie", den morsomme Terzet „Agander, Pagander og Vinblad" og Folkesangen „Carl Johan, vår kung" vare længe meget populære. Den 13de April 1832 blev han paa en Spadseretur i Djurgaarden ramt af et apoplektisk Anfald, som hurtigt gjorde Ende paa hans Liv. Han efterlod sig en Søn, som endnu lever. For nogle Aar siden besøgte denne Søn Kjøbenhavn og overværede da Opførelsen af Faderens „Ungdom og Galskab", der ikke siden 1823 har været givet i Stockholm.

Christian Frederik Wadskjær.

Det var saadan ved det Aag 1844, at jeg som ungt Menneske kom til at logere hos en Familie paa Østergade. Det var et gammeldags Hus, som nu forlængst er nedrevet og ombygget. Og Værelsets Møblement svarede ganske dertil: et Chatol med utallige Læddiker, en saakaldet Ottoman med Sirtses Betræk, nogle høiryggede Lænestole, betrukne med presset Læder, som endnu bar Spor af den gamle Forgyldning, en stor Seng med fire Stolper og Omhæng af afbleget Sirts, et Klædeskab af poleret Træ med Messingbeslag o. s. v., Alt tydede paa, at det hidrørte fra det forrige Aarhundrede, og maaske langt tilbage i dette. Men Alt var pænt og propert, og Datteren i Huset, en Dame lidt over Myndighedsalderen med smukke Ansigtstræk og et meget livligt, Væsen, forstod ogsaa, som det lod til, at holde god Justits over Tjenestepigen og faae hende til at gjøre sin Pligt i Retning af Feining og Rengjøring, hvilken hun ellers sikkert gjerne vilde have forsømt, naar hun ikke kommanderedes dertil.

Nævnte Dame var ogsaa den eneste, jeg saa noget til. Jeg vidste, at Faderen, en gammel afskediget Major, existerede, men

jeg havde ikke nogen Anelse om, hvor han færdedes, eller hvor han befandt sig. Da det var mig paafaldende, tog jeg mig en Dag den Frihed at spørge Datteren derom, men skjøndt hun ellers gjerne indlod sig i en lille Passiar, var hun i det Kapitel meget ordknap og stoppede saa at sige Munden paa mig med de Ord: „Fader er gammel og svag og ser Ingen." Dette udlagde jeg i mit stille Sind, som om der her var noget Hemmelighedsfuldt, og det pirrede naturligvis min Nysgjærrighed. At faae Noget at vide af Datteren, indsaae jeg gik ikke an, og jeg lagde derfor an paa Tjenestepigen, som, naar hun havde Noget at sysle med i Værelset, altid viste en udpræget Lyst til at snakke, hvorved jeg dog næsten altid af Princip standsede hende paa Halvveien. Hun blev derfor ikke saa lidt overrasket, da jeg en Dag, medens hun var ifærd med at lægge i Kakkelovnen, spurgte hende, hvor længe hun havde tjent paa Stedet, og om hun var fornøiet med Konditionen. Det aabnede Slusen. Jeg fik langt mere at vide, end jeg skjøttede om, men da ogsaa det, for hvis Skyld jeg havde spurgt hende. „Jo, Majoren, det er en gammel løierlig En. Han er nok halvtosset eller maaske heltosset. Han har et Kammer for sig i den anden Ende af Huset. Det forlader han aldrig, og der ser det gruelig ud. Der maa aldrig støves af eller rengjøres. Ingen maa komme derind uden Frøkenen, som bringer ham hans Mad og reder hans Seng." Hvad det Sidste angik, vidste Pigen det dog ikke med Sikkerhed; det var meget muligt, at Sengen aldrig blev redt, det lignede jo det Øvrige. Det var en gammel sammenskrumpen Mand med lange hvide Haar og langt Skjæg, han saae fæl ud. Da jeg saa spurgte hende, hvorledes hun havde erfaret alt dette, da hun ikke maatte komme ind til ham, svarede hun leende, at der var et stort Nøglehul paa Døren, og at det havde lettet hendes Observationer. Forøvrigt fortalte hun, at hun paa den Maade ogsaa havde set, at han næsten altid sad og læste i store Bøger eller ogsaa sad ved et Bord og skrev.

Disse Oplysninger vare jo ret fyldige, men de tilfredsstillede mig dog ikke, de skærpede kun min Videlyst. Hvor kom det sig, at den gamle Mand saaledes havde afspærret sig fra Ydreverdenen og førte et Slags Eremitliv og det ovenikjøbet paa Østergade? Jeg

spurgte mig for i Byen, jeg henvendte mig til nogle ældre Officerer, Ingen kjendte ham, Ingen vidste noget om ham. Der havde nok for mange Tider siden været en Officer i Armeen af det Navn, men man antog almindelig, at han var død.

Der hengik nu et Par Maaneder, og min Interesse havde tabt sig. I Grunden, hvad vedkom den gamle Major mig? Formodentlig var han ikke andet end en almindelig Særling. Men en skjøn Dag beredtes der mig en Overraskelse; Majorens Datter kom ind til mig, og med en vis Forlegenhed i sine Miner spurgte hun mig, om jeg havde en halv Times Tid at undvære, da hendes Fader gjerne vilde tale med mig. Selvfølgelig svarede jeg, at det skulde være mig en Fornøielse, jeg var parat til at følge med hende. Nei, det var ikke Meningen. „Fader," sagde Frøkenen, „kan ikke modtage Nogen i sit Værelse; der ser altfor slemt ud; hvis De ikke har noget derimod, vil han komme herind. Han er nok gammel og svagelig, men ved min Hjælp kan han nok vinde herover."

Man kan nok forstaa, at jeg var begjærlig efter at lære den gamle Mand at kjende og at erfare, hvad han vilde mig. Kort efter kom han, støttet paa sin Datters Arm og ved Hjælp af en Stok. Han var en lille indskrumpen, næsten mumieagtig udseende Mand med et af Rynker gjennemfuret Ansigt og i det Hele svarende til Tjenestepigens Beskrivelse. Han var sikkert henved de Firs og meget affældig. Øinene vare matte og stirrende, men undertiden oplivedes de af et Blink af Intelligents, der dog hurtig forsvandt. Hans magre Skikkelse var indhyllet i en Slobrok, hvis Farve vanskelig kunde opdages. Jeg ilede med at flytte en Stol hen til ham, hvori han næsten sank sammen. Det var, som om den korte Vei fra hans Kammer til mit Værelse havde angrebet ham stærkt. Det varede noget før han kunde faae sit Veir; saa sagde han med hæs Stemme:

„Min kjære unge Herre, De undskylder, at jeg gjør Dem Uleilighed; men der er Noget, jeg vil bede Dem om. Dog, det anstrænger mig meget at tale," vedblev han efter et Ophold, „min Datter vil kunne sige Dem, hvad Tingen er."

Som om hun havde ventet derpaa, tog hun strax Ordet. „De ser, at Fader er meget gammel og svag, men han har altid havt

stærke Affekter, og netop i den Tilstand, hvori han befinder sig, føler han sig desto mere angreben, naar han troer sig krænket i sine bedste Følelser. Men før jeg gaaer videre, er der Noget, som trænger til Forklaring. Da han for en Del Aar siden tog sin Afsked som Major ved det sjællandske Jægerkorps, var det for at indtræde som Medinteressent i et Bryggeri. Herved gjorde han meget bitre Erfaringer. Han blev narret og bedraget af Folk, som han nærede Tillid til, og det har gjort ham menneskefjendsk. I de sidste fire Aar har han ikke forladt sit Kammer, og et Blik paa ham viser Dem, hvad han er bleven til. Men i hans aandelige og legemlige Nedsunkenhed er der dog en Følelse, han har bevaret, og det er den Kjærlighed og Høiagtelse, han nærer for sin for mange Aar siden afdøde Fader. Og veed De, hvem det var?"

„Nei," svarede jeg, „hvem var det?"

„Det var en Mand, stor som Digter, stor som Videnskabsmand, det var Professor Wadskjær, den samme, som paa Holbergs Anbefaling blev Professor ved Sorø Akademi og senere Professor i Veltalenhed ved Kjøbenhavns Universitet. Fader har altid sat hans Minde høit og bestræbt sig for at stille ham og hans Fortjenester i det rette Lys ved at skrive hans Biografi, som De kan læse i Odin Wolffs Journal. For nogle Dage siden fik Fader fat paa en dansk Literaturhistorie, som en Boghandler havde tilsendt ham sammen med nogle andre Bøger, og deri stødte han paa et Stykke, hvori hans Fader var bleven omtalt paa en nedsættende Maade som en simpel Rimsmed, som en Person, der vel har været i Besiddelse af Kundskaber, men uden at have gjort nogen nyttig Brug af dem og overhovedet som en lærd Karrikatur. Fader geraadede i en saadan Harme derover, at jeg næsten frygtede for, at den vilde gjøre Ende paa hans Liv; men heldigvis fandt han et Afløb for den, idet han strax besluttede at imødegaa de skammelige Angreb. Han har skrevet Noget, og da han jo nu er afskaaren fra al Forbindelse med Udenverdenen, er det efter mit Raad, at han har henvendt sig til Dem, om hvem jeg har fortalt ham, at De som Journalist staaer i Forbindelse med flere Blade, med Anmodning om at faae det optaget et eller andet Sted, forsaavidt De finder det passende og svarende

til Øiemedet. Jeg er bange for," tilføiede hun med dæmpet Stemme — den gamle Mand var nemlig ligesom falden i en Døs i Lænestolen — „at det næppe kan bruges, og det er ogsaa meget muligt, at han om et Par Dage slet ikke husker det, thi hans Hukommelse er meget svækket. Men jeg vil dog bede Dem læse det igjennem og se, hvad der kan gjøres derved. Det vil i alt Fald være en Beroligelse baade for ham og for mig. Her er det, De gjør os jo nok den Tjeneste."

Jeg erklærede mig villig dertil. Frøkenen vækkede Faderen og meddelte ham, at jeg var rede til at opfylde hans Ønske. Han rakte mig sin Haand, der var at føle paa som et Ligs, og de fjernede sig. Jeg gav mig strax til at undersøge, hvad han havde skrevet. Det var et tæt beskrevet Ark, Trækkene store, men udførte med en saa rystende Haand, at det næsten var ulæseligt. Men jeg blev ogsaa hurtig vaer, at det var aldeles ubrugeligt til at trykkes. Sindssvagheden lyste frem af hver Linie. Dette vilde jeg dog nødig meddele Datteren, og da hun et Par Dage efter spurgte mig om min Mening, gav jeg til Paaskud, at jeg endnu ikke ret havde læst det igjennem. Hun meddelte mig ved den Leilighed, at hendes Fader var bleven meget syg, og at Lægen havde ment, at han ikke gjorde det længe. Det gik i Opfyldelse. Næppe otte Dage efter hin Sammenkomst var han død. Da jeg vilde give Datteren Manuskriptet tilbage, svarede hun, at jeg kunde beholde det som en Erindring. Der var nok af lignende Ting fra Faderens Haand.

Ved at rydde op i nogle gamle Papirer fandt jeg for ikke længe siden det gamle Manuskript. Det mindede mig om dets Oprindelse, og jeg gav mig for Kuriositetens Skyld til at gjennemgaa det. I Hovedsagen var det en Panegyrik over den gamle Prof. C. F. Wadskjær, saa straalende som kun en Søns Beundring og Pligtfølelse kunde afføde. Der var ogsaa enkelte biografiske Notitser om ham. Jeg troer nu ogsaa, at de nedsættende Domme, der af Eftertidens Literater ere fældede over denne Mand, ikke have været ganske retfærdige, og at de Synderligheder, der klæbede ved ham, den Maade, hvorpaa han brugte sin ikke almindelige versifikatoriske Evne, sit rige Fond af Videnskabelighed og Erudition maa for en

væsentlig Del skrives paa hans Tidsalders Regning. Naar man gjennemblader hans af flere store Kvartbind bestaaende Digtsamlinger, forbauses man over den Lethed, hvormed han aabenbart skrev Vers, over Tanker og Billeder, der ikke manglede Sindrighed og Originalitet, og over den Lærdom, Sprogdygtighed og Belæsthed, hvorom de mangfoldige Anmærkninger til disse Digte vidne. At Holberg anbefalede ham til en Professorplads, taler dog heller ikke saa lidt for Wadskjærs Fortjenester. Tillige var der i hans Livsførelse Adskilligt, der knyttede en vis Interesse til hans Person, og deri, og i hvad jeg ovenfor har anført, kan findes en Forklaring af, at jeg ved at finde hint gamle Manuskript bragtes paa den Tanke, paa Grundlag af hvad deri er indeholdt, og hvad der er meddelt i den omtalte Biografi i Odin Wolffs Journal og andetsteds, at give Læserne et Billede af denne eiendommelige, ogsaa i psykologisk Henseende mærkelige Personlighed.

Christian Frederik Wadskjær er født 1712 paa Herregaarden Ørslevkloster i Viborg Stift. Hans Fader hed Søren Mogensen, ogsaa kaldet Wadskjær efter Gaarden af samme Navn, som havde tilhørt hans Forfædre. Han var Forpagter og sad i smaa Kaar. Christian Frederik gjorde sig allerede i en tidlig Alder bemærket ved gode Evner, og han bestemtes til Studering. Han blev sat i Sæby latinske Skole og dimitteret i sit sextende Aar. Det var Bestemmelsen, at han skulde studere til Præst, og ikke saa snart var han bleven Student, før han allerede fik Adgang til at prædike i Harboøre Kirke i Vandfuld Herred. Herom melder han i et af sine trykte Digte:

„Det halve Vandfuld Herred laa*)
Paa mig paa fjerde Uge,
Tænk dog, hvor saadan Byrde maa
To Russeskuldre knuge.

*) I denne og de følgende Citater har jeg tilladt mig at anvende min egen Ortografi, hvor det lader sig gjøre.

At tale offentlig en Dag
Ei en, men trende Gange
Med Sognefogedens Behag,
Er hvad man kan forlange
Af Russemænd paa sexten Aar
(Som jeg den Tid var gammel)
Af Prædikantere, som staaer
Og taler paa en Skammel."

Et versificeret Brev til Baron Karl Plessen, hvori han beder om en Understøttelse til at fortsætte sine Studeringer:

„Faaer jeg Stakkel ingen Penge
Maa jeg under Borde slænge
Min saa dyrekjøbte Bog,"

viser, hvor smaat han har havt det. Nærmest ved Understøttelse af sin Onkel Proprietær Michelsen til Thorupgaard, lykkedes det ham at studere videre og at tage Filosofikum. Bedre gik det ham, da han ved sin Gudfader General Levetzaus Indflydelse opnaaede at komme paa Regentsen; tillige havde han nogen Indtægt ved at undervise Børn. Han var meget flittig, og foruden Theologien studerede han de levende Sprog, hvori han hurtig erhvervede sig en ikke almindelig Dygtighed. Samtidig dyrkede han Muserne, og ligesom han allerede i Skoletiden havde skrevet en Mængde Vers, forsømte han nu ikke nogen Leilighed til at ride Pegasus. Enkelte af hans Digte fra denne Tid ere trykte, deriblandt et, hvori han med et vist Lune besang en Kamp, som fandt Sted i Sommeren 1734 mellem Studenter og Officerer i den saakaldte Krindsen paa Hallandaas (Kongens Nytorv). Det begyndte saaledes:

„Fortørket Musa! skyl din Hals i Blodebække,
Som hyppig sprang fra en Hob drabelige Kjække
Blandt Phøbi Sønner og Bellonæ haarde Folk,
Blev deres Stridbarheds og store Drifters Tolk" osv.

Omtrent i Aar 1738 blev Wadskjær fast Medarbeider eller maaske den egentlige Redaktør af Wielands danske lærde Tidender, hvori han allerede tidligere havde skrevet nogle Digte. Heri er hans

Virksomhed kjendelig i Anmeldelserne af de ved Kollegierne og Universitetet holdte Disputatser, hvilke røbede en ikke ringe Lærdom. Tillige meddelte han under sit Navn en Beretning om de danske Sundhedskilder og nogle Bemærkninger om Bogtrykkerkunsten i Danmark. At han ved denne Virksomhed, hvormed han dog ophørte efter et Par Aars Forløb, indlagde sig Fortjenester, fremgaaer bl. a. deraf, at den bekjendte Jørgen Riis i „Anti-Spectator“ siger om ham:

„For nogle Aar, da den, som havde Ben i Næse,
Skrev lærde Tidender, saa kunde man dem læse
Med Sinds Fornøielse; men naar Pedanteri
Skal fylde Siderne, hvad Sundt er der da i?“

Ved de sidste Ord sigtes til Wadskjærs Eftermand Thomas Clitau.

Hans Fratræden var maaske foranlediget derved, at han var bleven Amanuensis hos Professor og Hofpræst Pontoppidan, for hvem han udarbeidede de fleste Psalmer i den af ham udgivne Psalmebog og gik til Haande ved hans Undersøgelser af gammel dansk Historie. Paa den Maade tilbragte han fem Aar, i hvilken Tid han ogsaa skrev forskjellige Leilighedsdigte, deriblandt et i Anledning af Markgrevinde Sophia Christina af Brandenburgs Jordefærd. Denne Dame, der var beslægtet med det danske Kongehus, havde i længere Tid opholdt sig her ved Hoffet, døde 1737 paa Fredensborg, og havde bestræbt sig for at samle et Bibliothek af danske Bøger. Det hedder derfor i Wadskjærs Digt:

„Hun elskede det danske Sprog,
Ad hvilket tidt et indfødt Fjog
Tør kaste med sin Nakke,
Og mange, som i tyve Aar
Det danske Foder ei forsmaaer,
Knap tyve Ord kan snakke.

Dette Hib til Tydskeriet, der, som bekjendt, grasserede stærkt under Christian den Sjette, syntes dog ikke at være bleven taget ilde op af Kongen, thi da Pontoppidan anbefalede Wadskjær til en ledig

Herredsfogedpost, udtalte Kongen sig med Velvillie om ham, men mente dog, at naar et sligt Geni kom ud paa Landet, vilde det gaa tilagters; det var bedst at anvende ham paa en anden Maade. Men det Løfte, som Kongen herved gav, gik i Glemmebogen; han fik ingen Ansættelse, og der hengik nu syv Aar, hvori han tilbragte et kummerligt Liv, nærmest ernærende sig ved at skrive Leilighedsdigte paa Bestilling. Sin Bolig ved Holmens Kanal kaldte han sit „Digter-Officin", og det lod næsten til, at han indtog i det kjøbenhavnske Samfund en omtrent lignende Stilling som Poeten i Aabenraa i Holbergs Jacob v. Thybo. Hvorledes han havde det, viser sig bedst i et Rimbrev til en Mand ved Navn Kraykerg, der fra Helsingør havde sendt ham en Dukat for nogle Vers, W. havde skrevet om Kraybergs Ven, Digteren Jørgen Friis i Helsinge. Deri hedder det:

„For Rim en blank Dukat, Hr. Ven!
Det Bytte kan jeg taale.
Men Digterløn paa femten Mark
For knap en Side af et Ark
Er rigelig at maale.

Min Mønt bestaaer af Rim og Vers
Med allehaande Spøg og Skjærts,
Hvis denne holdes gyldig
At veie op mod en Dukat,
Da trøster jeg mig altid, at
Jeg bliver Ingen skyldig.

Thi var det mig saa let en Sag,
At bringe Guldmønt for en Dag
Som Vers og Rim at gjøre,
Jeg vilde tale store Ord
Og snart en Stabel paa mit Bord
Til Bjælkerne opføre.

Jeg blev en Vexelerermand
Og lod vel Pokker gaa om Land
For Brudefolk at synge.
Hvis mange gave gylden Erts
For Messingrim og Kobbervers

Som Monsieur Kraybeirg nænner,
Da blev vist Wadskjærs Lykke blid,
Da havde han en gylden Tid
Og ikke tomme Hænder."

Hvad der ved deslige Leilighedsdigte, som han skrev for gode Ord og Betaling, og ved hvilken Virksomhed han fristede Livet gjennem flere Aar, fremtræder som det Mærkelige, er den Evne, han har til i det Uendelige at variere et Thema. Dette viser sig deri, at f. Ex, de fleste af hans Bryllupsdigte have et Volumen af et undertiden tættrykt Ark, hvilket da ogsaa finder en Forklaring deri, at de ikke sjælden ere ledsagede af oplysende Anmærkninger. Ikke mindre eiendommelig er hans Opfindsomhed i beskrivende Titler. Ethvert af disse Digte har en særegen. Jeg skal anføre et Par Exempler: „Poetiske Betænkninger over Gynæeocratie eller Qvinde-Regiment, udført i nogle ringe Lyk-Ønsknings-Stropher til den Lykkelige Ægte-Forening imellem Vel-ædle og Vel-byrdige Herr Hans Dreyer Hofmann til Skjærild Gaard, Hs. Kgl. Majest. til Dannemark og Norge virkelig Cancellie-Raad og Secretaire udi General-Land-Oeconomi-Commerce-Collegio, og Vel-ædle Jomfrue Bodild Boring, da de i en Høy-anseelig Forsamling celebrerede Deres Bryllups-Høytid i Horsens den 22. October 1743. Af den Vel-ædle Families meget forbundne og Tieneste-ydmygste Tiener C. F. Wadskjær." For ikke at trætte med de lange Titler skal jeg dernæst anføre, at et af disse Bryllupsdigte har til Overskrift: „Jomfruernes Prærogativer fremfor Enkerne", et andet „Enkernes Prærogativer fremfor Jomfruerne", et tredie „Perlefangst ved Limfjorden", et fjerde „Dispute mellem Jupiter og Juno", et femte „Jydernes Forsvar og Berømmelse", et sjette „Fruentimmerets Høyagtelse for Mod og Manddom" o. s. v. At de „uværdige Lykønsknings-Tanker", hvormed han celebrerede sin store Velynder, Konferentsraad Frederik Rostgaards og Hustrues 40 Aars ægteskabelige Jubilæum, vare holdte i hastemte Toner, falder af sig selv, som ogsaa at han i Anledning af Hof-Prædikant, Professor Erik Pontoppidans Bryllup den 16. Februar 1745 med Jomfru Johanne Maria Hoffmann lod et Digt løbe af Stabelen, som med Luthers Vers „Nicht liebers ist auf Erden, denn Frauen-Liebe, wems

kann werden" til Thema, bragte „den høiædle, høierværdige og høitærede Herre" en Hyldest, hvis svulmende Fylde viser sig deri, at Digtet udgjør ikke mindre end 46 tættrykte Kvartsider. For at give en Idee om disse Leilighedsdigte skal jeg af et, som han med Titlen „Forskjel mellem en Del kjøbenhavnske og jydske Bryllupper", skrev i Anledning af Raadmand og Byskriver i Varde Jens Krags Ægteforening med Jomfru Vibekke Endorph, anføre Begyndelsen:

„Den største Del, der falder her,
Af kjøbenhavnske Bryllupper,
Som kaldes skal fornemme,
I ingen Sammenligning er
Med rette jydske Bryllupper,
Der staa, hvor jeg har hjemme.
Det kaldes for fornemme, naar
Man sulten fra et Bryllup gaaer
Med tom og ledig Mave,
Og i sit eget Saltmadsfad
Maa lede om sin Bryllupsmad.
Hvis man skal nogen have.
Er Sult fornemme, nu velan!
Den Herlighed man have kan
Foruden megen Møie;
Fornemmere jeg holder det,
Naar Gjæsterne kan Bryllupet
Fornemme paa sin Trøie.
Mig undrer fast, et Brudepar
Tør tænke, Sagen den er klar,
Og at der Intet rester,
At de jo frit til Sengs tør gaa,
Uagtet Maven knurrer paa
De stakkels Bryllupsgjæster."

Der fortælles saa, hvad disse maa lade sig nøie med: en Kop Kaffe eller The, lidt Vin, Marcipan og andet Slikkeri, og saa skildres til Modsætning, hvad der trakteres med ved de jydske Bryllupper:

„Se her, hvor alting er solid,
Se Bryllupsbordets Pyramid,

Hvor den i Øiet spiller.
Se Fad ved Fad og Skaal ved Skaal
Af Supper og deslige.
Se friske Karper, Mandelkæs.
Jeg vilde blive ganske hæs
Om jeg skal alting sige osv."

Det Hovedværk, han producerede i denne Tid, var hans „Poetiske Skueplads, aabnet paa det saa kongelige som kostelige Christiansborg Slots-Plads". Det udgjør henved 400 tættrykte Kvartsider, og i Sandhed, der hører Mod og Lyst til at gjennemlæse det. I en Indledning, der allerede indtager en artig Plads, skildrer han Digternes trange Vilkaar i Fortid og Nutid, og efter en poetisk Henvendelse til den „stormægtigste, høibaarne Fyrste og Herre, Christian den Sjette", der begynder saaledes:

„Verdens Under: Nordens Ære!
Purpur-værdigste Monark,
Tør jeg til en Trone bære
Disse saa og ringe Ark,"

gaaer han over til at give en poetisk Beskrivelser af de tidligere og daværende kgl. Residentsslotte, ledsagede af historiske Anmærkninger, der omhandle Kongerne af det oldenborgske Hus, og hvori han viser sig som den over al Beskrivelse sprænglærde Mand, som har en uhyre Belæsthed til sin Raadighed. Dette Værk, som udkom i 1741, overleverede Pontoppidan Christian den Sjette, der syntes saa godt om det, at han tilbød at hædre Forfatteren med Titel af Sekretær, hvilken Ære dog Wadskjær frabad sig med den Undskyldning, at han var en fattig Student, som ikke havde Raad til at føre den Stads, som en slig Titel betingede. Kongen fandt, at der var noget i denne Indvending, og tilbød ham istedetfor Titlen 100 Rdlr. aarlig, indtil han blev befordret. Dette modtog han selvfølgelig med Glæde. Ikke mindre velkomment var det Tilbud, som han fik af Bestyrelsen af Videnskabernes Selskab til mod en passende Betaling at oversætte dets paa Fransk affattede Skrift om danske Medailler og Mønter paa Dansk og nogle af dets andre Skrifter fra Dansk til Latin. Han

blev ogsaa benyttet af Andre; saaledes blev han af Kjøbenhavns Magistrat anmodet om at forfatte en latinsk Indskrift til Illuminationen paa Kjøbenhavns Raadhus i Anledning af Kronprindsesse Louises Indtog (i November 1743). De 16 Rdl., han fik for den, betragtede han som et uventet stort Honorar. Efterat han i fem Aar havde arbeidet for Videnskabernes Selskab, viste dette sin Erkjendtlighed ved at anbefale ham til det ledige Notarius-Embede i Kjøbenhavn, hvorom han ansøgte Kongen i følgende Memorial:

„Kingo Biskop, Bording Lektor,
Nordrup Præst og Falster Rektor,
Kyhn tillige Præst og Degn;
Schandrup blev en Herredsfoged:
Hver Poet er bleven noget,
Ingen bleven er forlegn.
Wadskjær Himlens Hjælp anraaber
Og til Kongens Naade haaber
Allerunderdanigst at
Han ved sine Skjaldesange
Allernaadigst maa erlange
Kjøbenhavns Notariat!"

Hvorvel der paalagdes det vedkommende kgl. Kollegium at indstille ham til Beforbring, blev han dog forbigaaet ved Besættelsen af det nævnte Embede, og det Samme var Tilfældet, da han i 1747 søgte Ansættelse som „Tolder" ved Hadsunds Tolderi. Hans Ansøgning lød saaledes:

Blandt flere Syndere jeg underdanigst holder
Om Tolder-Embed an hos Deres Maiestæt:
Gjør, store Konge! Gjør mig Synder til en Tolder,
Ei har jeg Synder nu, men for jeg er Poet.

I Evangelio en Tolder og en Synder
Man finder samlede; der fattes en Poet.
Gid en Evangelist fra Kamret mig forkynder
At denne er tillagt af Deres Maiestæt.

Jeg ligner Tolderen Zachæo i Staturen,
Men lover baade Gud og Deres Maiestæt,
At jeg skal samme Mand ei ligne i Naturen,
Hvis Gud ved Kongen mig til Tolder har udseet."

Han var ufortrøden. Saa søgte han 5te Mai samme Aar om Professoratet ved det restituerede Soro Akademi:

Jeg søgte Toldbod sidst, nu søger jeg Katheder;
Hvad gjælder? Det om mig hos Maiestæten hedder:
Er ikke den Poet en underlig Krabat?
Snart vil han Tolderi og snart Professorat.

Men naar man sanker Aar og lider længe ilde,
Da vil man ofte det, man ellers nødig vilde.
Det er en Raritet! Hver Toldbod-Kandidat
Sig melder ikke an til et Professorat.

Tak, naadigste Monark! at jeg blev ikke Tolder,
Om saadant Afslag mig den Lykke nu forvolder,
At jeg istedenfor at være Publican
Af Dem til Publicus-Professor tages an.

Nu er der Leilighed, som næppe kommer mere:
Lad mig Historien paa Sorø profetere!
At jeg i mange Aar har Tid og Flid anvendt
Paa dette Studio er ikke ubekjendt.

Dermed gik det bedre. Vel hengik der flere Maaneder, og Wadskjær havde opgivet Haabet, hvorfor han skrev en Ansøgning, ligeledes paa Vers, om et Sorenskriveri, men saa fik han Underretning om, at Professoratet var tilfaldet ham. Dette skete paa Holbergs Anbefaling. Kongen havde nemlig sendt Listen over Ansøgerne til Holberg med Opfordring til at notere den, som han mente var den værdigste og dueligste, eller ogsaa selv anbefale En udenfor Listen. Holberg overstregede nu alle Navnene paa Wadskjærs nær med Paategning: „en fattig Student". Kongen gav sit Samtykke, og i Juli 1747 forlod Wadskjær med Glæde Kjøbenhavn for at reise til Sorø, hvor han ventede sig en behagelig og sorgfri Fremtid.

Her varetog han med Iver sin Dont som Professor i Historie, men vedblev dog at skrive Vers. Den 4de September 1747 blev Kong Frederik den Femte og Dronning Louise kronede i Frederiksborg Slotskirke, og dette var en velkommen Leilighed for ham til at ride Pegasen. Under Titlen „Poetiske Reflexioner fra berømte filosofiske Gang paa Soro" o. s. v. skrev han et Digt, der er et Pragtexemplar af Datidens svulstige Poesi, men alligevel giver et mærkeligt Vidnesbyrd om den Billedrigdom, som Wadskjær sad inde med og forstod at anvende. J. L. Heiberg har ogsaa i sin „Flyvende Post" citeret Digtet som et Exempel paa hin Tids Digtekunst, anførende som et Klaps til sine Modstandere i Sorø, hvad der siges i „Aprilsnarrene": „Sorø er ikke tabt bag af en Vogn". Som en Prøve kan tjene Begyndelsen af det 28 tættrykte Kvartsider fyldende, med mange Anmærkninger ledsagede Digt:

„Skingrer, I Sorø omzinglede Skove,
Egen med Bøgen antræde en Dands,
Alting er muntert og lystigt til Hove.
Hver Mand fornøiet til Lands og til Vands.
Skummer, I Sorø omcirklende Søer!
Sjunger, I Sorø udzirende Møer!
Hopper, I Mure, I Marker, I Gjærder.
Hele Naturen har glade Gebærder.

Hjorten med sine udgrenede Takker
Skjær Kaprioler i Lunde og Krat,
Bryster sig, kneiser og høit sig opnakker,
Ligesom han var en stor Potentat.
Han med Hjortinden, hans raske Gemal,
Først iblandt Dyrene aabner et Bal.
Stillidsen hurtig for dennem opspiller
Med musikalske Toner og Triller.

Ræven undskylder sig for Menuetter,
Men slaaer i Polskdands sin Hale i Traad,
Haren i Buskene spøger og sprætter,
Fisken i Vandet er kjælen og kaad;
Gjedden og Aborren springer omkap,
Karpen begynder, hvor Brasenen slap,

De høitagtbare og ædle Karudser
Finde paa tusinde Løier og Pudser.

Solen har iført sin blankeste Kappe
Og har besteget sin prægtigste Vogn,
Hestenes Guldsko paa Skyerne klappe,
Saa at de ryste i Stjernerup-Sogn;
Løberen, Phosphorus, foran udi
Sit galonerede Stats-Liberi
Løber saa Tungen ham hænger af Munden —
Dagen er kommen og Natten forsvunden —"

Og saaledes fortsættes der i det Uendelige.

I 1750 besøgte Kongen Akademiet. Wadskjær skrev i den Anledning et latinsk Digt, hvis første Vers hidsættes for at vise, hvorledes han ogsaa kunde haandtere det latinske Sprog i bunden Stil:

„Gaude, plaude, docta Sora
Tanti Regis Filia,
Sparge large ut per fora
Sic per vicos lilia:
Lapis sapis? gesti, gesta!
Fide vide ne sublesta

I Sorø tilbragte han en Tid, hvilken han selv betegner som den skjønneste i sit Liv, og hans økonomiske Stilling bedredes betydelig. Saaledes hengik der et Par Aar, men saa trak der mørke Skyer op paa hans Himmel. Grev Reuss, daværende Overhofmester ved Akademiet, befalede Professorerne, at de skiftevis skulde spise ved Elevernes Bord for at føre Tilsyn med dem. Wadskjær, som ikke vilde udsætte sig for de Unges Raadhed, hvortil hans løierlige og pedantiske Væsen gav Anledning, modsatte sig denne Bestemmelse, der ikke havde Hjemmel i Akademiets Fundats. Reuss blev nu fjendtlig stemt mod Wadskjær, hvilket han gav tilkjende ved forskjellige Leiligheder. I 1753 reiste Wadskjær til Kjøbenhavn for at faae et Skrift trykket Der hengik lang Tid med at faae det censureret, de sex Uger, han uden Tilladelse kunde være borte fra Akademiet, blev til otte, og da han var uforsigtig nok til ikke at udbede sig en For-

længelse, udvirkede Reuss, at Wadskjær ved sin Hjemkomst til Akademiet blev afskediget.

Han stod nu der — fortæller hans Biograf — husvild og brødløs. Han vendte tilbage til Kjøbenhavn og gik atter den Fattigdom imøde, som han for syv Aar siden var sluppen fra. Men han fandt Understøttelse hos den bekjendte Mathematiker Didrik Fæster, der i Sorø havde været hans Tjener, og hvem han havde hjulpet fremad. Heller ikke varede det længe, før han blev bragt paa Fode igjen. Grev Johan Ludvig Holstein til Ledreborg, Patron for Sorø Akademi, talte hans Sag, og han blev Professor poëseos ved Kjøbenhavns Universitet. I Juli 1755 tog han Magistergraden, noget Usædvanligt for en Universitetsprofessor.

Længe havde det været hans høieste Ønske — skriver han i et Brev —, at Himlen vilde føre ham ud af det enlige, kjedsommelige Liv og i en ægteskabelig Forening, som var bygget paa gjensidig Kjærlighed; thi han ansaae en saadan Forening for Jordens største Lyksalighed. Men han ønskede sig en Kone, som han tillige kunde have Ære af i Selskabslivet. I Christiane Arneke, Datter af Provst Johannes Friedenreich, troede han at finde, hvad han søgte. Han friede og fik Ja. Hun havde et Par Aar i Forveien været forlovet med Filosofen Tyge Rothe. En ubetænksom Ytring, hun lod falde i et muntert Øieblik, havde stødt denne, og Forlovelsen blev hævet. I November 1757 førte Wadskjær sin Brud hjem fra Møen. Han havde kun 300 Rdlr. at leve af — det var den Gang Professorgage — og Ægteparret havde sin Nød med at slaa sig igjennem. Men ved Professor Anchersens Død blev han tillige Professor eloquentiæ og Assessor i Konsistorium og nu var han kommen paa en grøn Gren. Hans Ægteskab vilde have været det lykkeligste, dersom Døden ikke havde berøvet ham hans to ældste og tre yngre Børn. Han havde nu lagt Digtekunsten paa Hylden, men beskjæftigede sig desto ivrigere med Videnskaberne og skrev flittig. Intet blev dog deraf offenliggjort med Undtagelse af nogle literaturhistoriske Disputatser.

Efter 17 Aars Ægteskab døde hans Hustru, der havde været Moder til 12 Børn. Han tog sig hendes Tab meget nær, og først

fire Aar derefter, 1778, da hans Børn længe havde trængt til en Moder, giftede han sig igjen. Frederikke Hæseker, en Datter af Etatsraad og Borgermester J. J. Hæseker, blev hans Hustru i andet Ægteskab. Med hende førte han et lykkeligt Liv i et Aars Tid, men saa nærmede sig hans sidste Dage, paaskyndede af Krænkelser af forskjellig Natur. Blandt disse var der især en, som smertede ham dybt. En Student, mod hvem han havde vist megen Godhed, og som havde fri Adgang til hans Hus, stjal Tid efter anden de bedste Værker i hans Bogsamling og gjorde tilsidst et natligt Indbrud, hvorved han stjal hans Sølvtøi, Penge og en Medaille, hvilket sidste førte til Tyvens Opdagelse, samt at han mod Wadskjærs Ønske blev straffet. At se det unge Menneske, Sønnen af en Ungdomsven, staa som afsløret Forbryder, gjorde et saa dybt Indtryk paa Wadskjær, at han ikke længe derefter blev kastet paa Sygeleiet, hvorfra han ikke mere reiste sig. Han døde fire Dage derefter, den 9de November 1779.

Ved sin Død efterlod han ikke mindre end 74 Haandskrifter, større og mindre, og en Bog paa 320 Sider i Kvart, fuld af Smaadigte paa Dansk og Latin. Den sidstnævnte gik over til Kongens Bibliothek, og de andre Manuskripter bleve spredte blandt hans Familie og Bekjendte og ere selvfølgelig i Tidernes Løb forsvundne. Saavidt jeg veed, vare nogle af dem i Major Wadskjærs Eie, da jeg gjorde hans Bekjendtskab.

Wadskjær var lille af Vært og havde et smukt og venligt Ansigt. Ømmere Hjerte — skriver hans Biograf — end hans eiede Ingen. Naar han havde straffet sine Børn, og de græd, var han høist ulykkelig indtil han havde overtydet sig om, at han ikke havde beskadiget dem. Han var hjælpsom efter Evne, især tog han sig med Varme af fattige Studenter og var yderst godmodig som Examinator. Rahbek, der af ham blev examineret til Artium, siger om ham i sine Erindringer, at han havde vænnet sig saaledes til at besvare sine egne Spørgsmaal, at det næsten var lige vanskeligt at staa sig slet og at udmærke sig under ham. Hans Hukommelse var overordentlig. Genealogiske Tabeller kunde han udenad; som Exempel anføres, at da han en Gang opponerede mod Doktor og Professor Holm, opregnede han hans Genealogi, som Holm ikke selv kjendte.

Han var ualmindelig sprogkyndig, skrev Vers paa Tydsk og Fransk, og i Latin var han en Mester. Ikke faa af hans Digte ere skrevne i dette Sprog.

Om sig selv siger han i en Note til et af sine Digte, at man af hans Skrivemaade næppe kan ane, at han ofte, især naar han er ene, er saa alvorlig og melankolsk som Nogen. I et fortroligt Brev til En, som ikke kjendte ham nøie, skriver han: „Jeg gaaer i Støvler, naar Andre gaae i Sko, jeg tænker ofte uden at tale, naar Andre tale uden at tænke; jeg er ligesaa alvorlig og stille i en fremmed Stue som snaksom og skjemtsom i min egen eller de fortrolige Venners Hus. Jeg haver Misgunst af adskillige uden at have fortjent noget rettænkende Menneskes Uvenskab. Men dog har jeg, Gudskelov, ogsaa her og der nogle faa, men ærede og anselige Folks Yndest og Agtelse, og det maaske over min Fortjeneste. ... Jeg gaaer ikke ofte ud, og derfor synes ei at være for Selskab, men er dog mere derfor end Andre, naar Selskabet er efter min Smag." Dette fandt han dog ikke ofte. I et Rimbrev til Kommandor S. A. Bille, som havde inviteret ham ombord paa sit Orlogsskib, skriver han, at han var sjælden Gjæst paa det Torre, mindre paa det Vaade.

Flere af Samtidens ansete Literatorer skattede ham som en lærd og begavet Mand; deriblandt kan nævnes J. Langebek, Rostgaard, Gram, Filosofen Eilschow o. fl. Ogsaa Worm omtaler ham med Ros i sit Forfatterlexikon. At senere Literaturhistorikere fælde en mindre fordelagtig Dom om ham, er ogsaa at forstaa, men den gjælder dog nærmest hans Tids forskruede og svulstige Poesi og udartede Smagsretning, der i Wadskjærs Digte fandt sit mest typiske Udtryk. Rahbek, der fordømmer denne Retning og betegner ham som en uheldig Poet, lader ham dog i en anden Henseende vederfares Ret ved at betegne ham som en ved sin Erudition udmærket lærd Mand. Det samme gjør N. M. Petersen, hvorvel han bemærker, at Wadskjær som de fleste af sine Samtidige ikke forstod at bruge sin Lærdom, at denne egentlig kun var Stykværk, hvert for sig maaske af Værdi, men uden Sammenhæng. I lignende Retning udtaler P. Hansen sig i sin Literaturhistorie, men han erkjender tillige, at Wadskjær var i Besiddelse af stor metrisk Begavelse.

Af en gammel Mands Erindringer.

Min Faders ældste Broder var høitbedaget, da jeg endnu var en ganske ung Fyr. Han var ugift, og, som de fleste Jøder dengang, Handelsmand. Han slog sig nogenlunde godt igjennem, thi han var afholdt for sit godmodige Væsen, og desuden besad han en større Dannelse end uformuende Jøder dengang i Almindelighed vare i Besiddelse af. Desværre blev han i sine sidste Aar næsten berøvet Synet, og hans Veileder i Gaderne var da en Hund af den ægte Puddelrace. Det var mærkeligt at se, hvorledes Dyret hvert Øieblik stod stille for at se op til sin Herre, hvorledes den standsede, naar der var en Rendesten at passere og stødte ham med Snuden mod Foden, for at give ham det nødvendige Vink, hvorledes den nappede ham i Frakken, naar der var Et eller Andet, der skulde undgaaes paa Veien. Mangfoldige Gange beskyttede den sin Herre ved slige Advarsler for at blive overkjørt eller paa anden Maade at komme til Skade, og den Trofasthed, som Hunden viste, var næsten rørende. Da den gamle Mand døde, var Hunden, som vi tog til os, i de første Dage næsten ikke at formaa at tage Føde til sig, selv dens Væsen vidnede om den dybeste Sorg; den blev syg, og overlevede kun et Par Maaneder sin Herre.

Onkel kom jævnlig til mine Forældre, og vi saae det alle gjerne. Trods Tabet af sit Syn, havde han, idetmindste naar han var

sammen med os, ikke mistet noget af sit gode Humør. Han havde pudsige Indfald, kunde fortælle morsomme Historier og Anekdoter, og da han i sit Liv havde færdedes meget omkring og kjendt Mange, havde han en rig Skat af Erindringer, som han forstod at fortælle paa en tiltalende og ret pikant Maade. Ikke saa lidt deraf kan jeg endnu tydelig huske, Et og Andet deraf skal jeg i det Følgende gjengive.

Onkel havde saaledes kjendt Wessel, Thaarup, Pram og andre af Datidens Skjønaander personligt. Hvad særlig Wessel angik, da lød det til, at Onkel havde staaet paa en ret intim Fod med ham. Idetmindste fortalte han adskillige karakteristiske Anekdoter om ham, og kunde recitere en stor Del af hans Impromptuer, hvori Wessel som bekjendt var Mester. Flere af disse har jeg gjentruffet i de seneste Udgaver af Wessels Skrifter ved A. E. Boye og Levin; men der er nogle Andre som jeg ikke har fundet der, og som jeg, saavidt min Hukommelse strækker til, her skal anføre.

Wessel havde en Omgangsbekjendt, der hed Bartel. Han var af velhavende Forældre, strunk og fin i Klædebragt og overhovedet ikke saa lidt forfængelig, hvorfor Wessel ikke saa sjælden gjorde sig lystig over ham, hvilket han godmodig fandt sig i. Det Navn Bartel kunde han ikke udstaa, det lød altfor plebeiisk, og han forandrede det derfor til Bartholin, hvorved han gav sig Mine af at høre til en den Gang anset Familie, der, som jeg troer, ovenikjøbet var adelig. Men Wessel vilde ikke vide af Sligt, og kaldte ham altid Bartel. Denne protesterede ikke saa sjældent, men i Reglen fik han til Svar, at han burde skamme sig ved saadan at vrage sin Faders ærlige Navn og overhovedet at gaa under falsk Bomærke. „Men Du kunde dog gjerne tjene mig i at kalde mig Bartholin," sagde Bartel en Dag til Wessel, „det gjør Alle, Du er den Eneste, som kalder mig ved det hæslige Navn. Det skader Dig ikke, og mig gjør Du en Tjeneste." — „Du er en Nar, Faermin!" sagde Wessel, „men den ene Tjeneste er den anden værd. Det er længe siden, Du har vist Dig fra den honette Side, nu skal Du give et ordentligt Gilde, hvortil Du inviterer vore gode Venner, og mig da først og fremmest, og saa skal Du hedde Bartholin."

Herpaa var Bartel meget villig at gaa ind. Han boede i en for de Tider flot Leilighed i Gothersgade, og her samledes en Aften et Selskab mest af gode Hoveder, thi det var Bartels Lyst at omgaaes saadanne. Der blev spist og drukken rundelig, der blev passiaret og sjunget, og alle Gjæsterne forsømte ikke at nævne Giveren ved hans Yndlingsnavn, da de vidste, hvorom Sagen dreiede sig. Da Lystigheden, takket være de gode Vine, var stegen til Overstadighed, opfordrede Værten Wessel til at fremkomme med et Impromptu. Det var Wessel villig til, han reiste sig, tog Glasset i Haanden og sagde:

„Tak for din Mad, og tak for din Vin,
Min gode Hr. Bartholin!
Men naar Kanden er tom og Tappen tør,
Skal Du saagu' hedde Bartel som før."

Man kan jo godt forstaa den Munterhed, hvormed Improvisationen blev optaget af de lattermilde Gjæster, men ogsaa den stakkels Bartels Skuffelse. Hvorvidt Wessel forøvrigt udførte sin Trudsel, derom melder Historien Intet.

Wessel kjørte en Dag sammen med en god Ven, juridisk Kandidat Hans Jensen, til Roeskilde. Hans Jensen havde ligesaa lidt som Wessel Overflod af jordisk Mammon, han var lidt af en fugtig Broder, som det ikke sjældent den Gang var Tilfældet med den akademiske Ungdom, det kneb ofte for ham, og saa tyede han med et eller andet Stykke af sit Bohave eller sin Garderobe til Pantelaaneren. Hvad Wessel forøvrigt havde at gjøre i Roskilde, skal jeg ikke kunne sige, maaske var det blot en Lysttur. Hans Jensen sad i Vognen og dampede paa sin Pibe, og medens de var i fuld Passiar, fløi der en Gnist fra Tobakken i hans Kavai og antændte den. Wessel mærkede den brændte Lugt, saae at det glimtede i Kavaien, og gjorde Hans Jensen opmærksom derpaa ved at udbryde:

„Mig synes, mig synes her lugter saa brændt,
Du har dog vel aldrig din Kavai antændt?
Hans Jensen, Hans Jensen, din gode Kavai!
Hvad mener Du, Isaksen vil sige til Dig?
Før — fem Daler han har laant paa den —
Nu siger han: Gak til en Anden, min Ven."

For denne Anekdote var Hans Jensen min Onkels Hjemmelsmand.

I de senere Udgaver af Wessels Værker findes et Vers, skrevet i en Hof-Poets Navn, saa lydende:

„Hvo af Jer Hofkrabater
Er Skyld, at de Kantater,
Som jeg for Eder malte,
Er ei endnu betalte?
Jeg beder efterdags
De maa betale strax.

Dette Vers, der, saavidt jeg veed, ikke findes i de ældre Udgaver af Wessels Skrifter, var ogsaa blandt de Erindringer om Digteren, som Onkel fremdrog; men hertil føiede han ogsaa Anledningen: Den bekjendte Digter Thomas Thaarup, Forfatteren til de dramatiske Idyller „Høstgildet" og „Peters Bryllup", der i sin Tid gjorde megen Lykke, skrev jævnlig til Høitideligheder ved Hoffet mere eller mindre vellykkede Sange og Kantater. Thaarup delte Vilkaar med sine samtidige Dyrkere af Muserne, og fattig som han var havde han betinget sig Betaling for disse Leilighedsprodukter; men skjøndt Honoraret var meget beskedent, udeblev det undertiden ganske eller det varede meget længe før det indløb. En skjøn Dag besøgte Thaarup sin Ven og Dusbroder Wessel, som, da Thaarup saae fortrædelig og vranten ud, spurgte hvad der fattedes ham. „Ja, jeg har nok Grund til at være gal i Hovedet," svarede Thaarup, idet han, som sædvanlig, skuttede sig. „Nu er det et Par Maaneder siden, at jeg skrev en Kantate til den store Fest, og endnu har jeg ikke faaet de Par Daler for den, som var lovet mig. Jeg har været hos Hofchefen adskillige Gange, enten har jeg ikke truffet ham,

eller ogsaa har han lovet at de skulde sendes mig, og endnu har jeg ikke faaet dem. Og jeg trænger gudsjammerlig til de Par Skilling, jeg har ikke det, der ligner. — „Ligesaa hos os," sagde Wessel, „men Du skulde skrive." — „Det har jeg gjort, men lige meget har det nyttet." — „Du skulde skrive saa det har Fynd og Klem," mente Wessel. — „Ja, hvordan det?" — „Som f. Ex." — og saa skrev Wessel Verset. Det gjorde Virkning og Thaarup fik ufortøvet sit Honorar.

Efterstaaende Anekdote om Wessel, som min Onkel blandt Andet fortalte, har jeg heller ikke set anført i nogen af de Udgaver af Wessels Skrifter, som ere komne mig for Øie.

Han reiste en Gang en Tur paa Landet med en Ven og var der til Barnedaab, hvorved der efter Skik og Brug skulde ofres til Præsten. Wessel kom i slem Knibe, han havde i Smaapenge kun en Sexskilling, og den fandt han for ringe. En større Mønt vilde han ikke ofre. Men saa hjalp han sig, han laante en Tiskilling af sin Ven, lagde begge Skillingerne i et Stykke Papir, hvorpaa han havde skrevet Noget, og lagde dem saaledes paa Alteret. Da Præsten aabnede Papiret læste han til sin Overraskelse Følgende:

„Som udi andre Ting, saa og udi min Gave
Fra de gemene Folk jeg mig adskille vil;
De ofre Lidet af det Meget, som de have,
Jeg ofrer Dig alt mit og lidt af Andres til."
J. H. Wessel.

Sammenhængen blev hurtig oplyst og vakte stor Morskab.

Blandt de Erindringer, Onkel dvælede ved, stod de fra Kjøbenhavns Bombardement i 1807 i første Række. De vare for ham personlig af en særlig sørgelig Beskaffenhed. Han stod ved Brandkorpset og maatte deltage i det yderst anstrængende og som oftest trøstesløse Arbeide, som det havde at udføre medens gloende Bomber og Granater haglede ned. Hans Liv blev bevaret, men ikke saa

Livjægernes Udfald fra Classens Have.

af Slukning- og Redningsmandskabet bleve dræbte. Saaledes lige ved Siden af ham en Neger, hvis Hoved blev slaaet af ham af en Bombe, som om Skarpretteren havde gjort det med sin Øxe. Det var et grueligt Syn dette hovedløse Lig af hvis Hals stod en bred Blodstraale. Og da Onkel blev permitteret for at tage en Smule Hvile ovenpaa Anstrængelsen, og han begav sig til sit Hjem i St. Pederssstræde, fandt han Huset som en glødende Ruin, et Par Granater havde antændt det, og da det var af Bindingsværk som de fleste Huse den Gang i Kjøbenhavn, var det i et Nu næsten nedbrændt til Grunden. Alle stakkels Onkels Eiendele vare gaaede op i Flammerne; det var jo et stort Tab, men hvad der rystede ham dybest var, at en lille kjøn Pige, Datteren af hans Husfolk, som han havde faaet saa kjær, var bleven rammet af en Granatstump, der havde dræbt hende paa Stedet.

Saa fortalte han blandt Andet om Livjægernes Udfald fra Classens Have samt om det Forsøg, Marinerne*) efter Bombardementet gjorde paa en Revolte, samt om den Forbitrelse, som Byens Kapitulation og Flaadens Udlevering til Engelskmanden havde vakt hos Mange og som slog ud i Forbandelser mod Kommandanten, General Peymann, der havde besluttet Overgivelsen. De enkelte Omstændigheder, saaledes som Onkel fortalte dem, kan jeg ikke mere huske, men Et har indpræget sig i min Erindring, nemlig at han nævnede en ung Officer ved Navn Bierfreund som en af dem, der offentlig havde givet sin Harme Luft over Kapitulationen, og derfor nær var bleven dømt til at skydes. Tilfældig fik jeg for nogen Tid siden fat i et for mange Aar siden udkommet Skrift: „Min Vandel, min Skjæbne og Aarsagerne til samme" af J. L.

*) Marinerne vare et eget Korps af Soldater, der anvendtes paa Orlogsskibe og paa Søforterne. Det bestod af hvervede Folk og af alle Nationaliteter, men Tydskere udgjorde dog Flertallet. De vare meget berygtede som Drankere, Slagsbrødre og Tyve, og det vare yderst vanskeligt at holde Disciplinen vedlige i Korpset. De vare svorne Fjender af Matroserne og især af Holmens faste Stok, og ikke sjælden opstod der blodige Slagsmaal imellem de to Parter. Saavidt jeg mindes, blev Korpset ophævet i 1815.

Bierfreund, og ved at blade deri saae jeg strax, at det hidrørte fra den samme, som min Onkel havde omtalt. Her mente jeg at kunne faae noget Nærmere at vide om hine Begivenheder, og jeg blev da heller ikke skuffet. Hvad Bierfreund fortæller om dem og om den Rolle, han spillede derved, er af stor Interesse og sikkert hidtil næsten ukjendt, idetmindste har jeg ikke set det omtalt i de talrige historiske Beretninger om Bombardementet og dets Efterspil. Det Vigtigste deraf skal jeg derfor her meddele.

Ved Beleiringens Begyndelse blev Bierfreund som Officer ved Marinekorpset beordret til Trekroners Battteri. Det var han meget glad over, thi han delte Kjøbenhavnernes fulde Overbevisning, at dette Batteri var et andet Gibraltar, ligesaa uovervindeligt som dette. Oberstlieutenant Meyer var Kommandanten, om ham var Bierfreund forvisset, at han ikke mindre kjækt end Elliot vilde forsvare sin Post til sidste Mand. Men disse Drømmebilleder forsvandt, Englænderne vare for kloge til at vove et alvorligt Angreb paa Batteriet og lode sig nøie med nogle smaa Engagementer, de vidste sikkrere Midler til at naa Maalet uden at hige efter den forfængelige Ære at udsætte sig selv for Fare.

Skjøndt Marinerne med fuld Føie vare udskregne for at være Folk, som vanskelig bøiede sig under Disciplinen, en Skare af de sletteste Individer, som ofteste af løsslupne Forbrydere, var der dog talrige Exempler paa, at de under en Kamp næsten altid viste den bedste Villie, Ufortrødenhed og Mod. Men naar ikke en saadan fandt Sted, vare de ikke at stole paa, Desertion var almindelig og at have tjent tre Konger i et Par Sko fandtes særdeles hæderligt. Det var derfor en Feil at sammenpakke saa mange Folk af den Art paa eet Sted uden tilstrækkelig Modvægt, og det viste sig snart.

Med Undtagelse af de første Par Timer af Bombardementet, hvor Fjenden kastede en Del Bomber mod Batteriet uden Virkning, da de faldt enten udenfor eller i det paa Batteriet anbragte Bassin, levede man der under Byens Bombardement som i den dybeste Fred. Men Bierfreund og de andre Officerer maatte med Sorg og Fortvivlelse, uden at kunne røre sig, betragte det gruelige Skuespil

af den brændende By, tillige betagen af Ængstelse for de Kjære, som de fleste af dem havde der. Da Bombardementet om Søndagen var ophørt, fik Bierfreund Tilladelse til at gaa i Land, og erfarede da til sin store Glæde, at hans Trolovede og hendes Familie ikke havde lidt noget. Han ilede nu ud for at se Forstyrrelsen. Dette Syn opflammede hans Forbitrelse, han brændte af Lyst til Hævn mod Fjenden, som han ikke havde set for, men nu fra Volden saae arbeide i sine Værker. I denne Stemning vilde han have anset det som en stor Lykke om han kunde have deltaget i et Udfald, men deraf blev Intet. Han hørte, at der taltes om en Kapitulation, men i den exalterede Stemning, hvori han befandt sig, ansaae han den for en Umulighed, hvad Mange delte med ham.

Ved hans Tilbagekomst til Trekroner var Rygtet om en Kapitulation allerede naaet derhen, men Ingen vidste noget Bestemt. Der blev anbefalet Forsigtighed i Ytringer derom, da man allerede kunde spore urolige Bevægelser blandt Marinerne.

Dagen efter kom det sikre Budskab om Kapitulationen til Batteriet, men om Vilkaarene vidste man ikke Andet, end at Flaaden skulde overgives og Kastellet besættes. Da Bierfreund havde havt Kvarter i Kastellet, fik han Tilladelse til at gaa i Land for at bjærge sit Tøi. Dette var allerede skeet af hans Værtinde, og han gik nu ind i Byen, hvor Alt var i Forvirring. Han havde endnu Hovedet fuldt af hvad han havde set og tænkt den foregaaende Dag. Han harmedes over Kapitulationen, som han havde tænkt sig meget fjærn, da Fæstningsværkerne vare aldeles ubeskadigede, maaske næppe en eneste Kanon demonteret. Han fandt det ubegribeligt, at et Bombardement var en gyldig Grund til Overgivelse saalænge Fæstningens Forsvarsmidler ikke derved vare tilintetgjorte.

I denne Stemning kom han over Kongens Nytorv, hvor Studenterkorpset stod opstillet. Han indlod sig i Samtale med flere Studenter, hvem han meddelte sin Anskuelse, i Begyndelsen med nogen Rolighed, men senere heftigere, hvilket ikke undlod at vække Opmærksomhed. Flere trængte frem for at høre paa ham, deriblandt nogle af Korpsets Officerer. Bierfreund hilste paa dem, men lod sig ikke derved afskrække, og i hans Forbitrelse undslap der ham den

Ytring, at Kapitulationen var skammelig og nederdrægtig, og at Enhver, der havde Del deri, fortjente at hænges. Dette à la lanterne forekom dog Nogle vel stærkt, og de modsagde ham; derved blev han endnu heftigere. Han havde, som han fortæller, ingen anden Hensigt end at give sit betrængte Hjerte Luft; han tænkte ikke paa Oprør eller paa at stifte Opstand, men tilstaaer, at i den Stemning, hvori han befandt sig, vilde han ikke have været utilbøielig til Deltagelse, om Nogen havde givet Signalet, da han sikkert havde anset det som rigtigt mod Konge og Fædreland.

Selvfølgelig blev han betragtet som Oprører og Urostifter; men man ansaae det ikke for rigtigt strax at anholde ham, mulig fordi man mente, at han havde et Parti, idet der samme Dag fandt Uroligheder Sted paa andre Steder i Byen, og man vilde foretrække først at lade Uveiret fordele sig. De mørke og truende Blikke, der fulgte ham ved hans Bortgang, kunde lade ham ane, at det ikke vilde hengaa ustraffet; men derved dvælede ikke hans Tanker.

Han vendte tilbage til Trekroner, og fandt da en ikke ringe Forandring. Mytteri blandt Besætningen ytrede sig temmelig lydeligt, og Kommandanten sendte Melding derom til Land og forlangte Besætningen afløst. Men for nogen Bestemmelse herom var tagen, udbrød Revolten Tirsdag Formiddag.

Bierfreund stod i sit Værelse og klædte sig paa, da han hørte et flere Gange gjentaget Hurraraab. Ved at se ud af Vinduet bemærkede han en Klynge Marinere i Nærheden af Flagbatteriet, men ingen Officer. Han ansaae det for sin Pligt at begive sig derhen, og fandt da, at Anledningen dertil var et engelsk Linieskib, der kom opseilende lige mod Batteriet og kastede Anker tæt derved.

Han hørte oprørsk Tale blandt Marinerne, men da deres Antal var for stort, fandt han det raadeligt, at lade det hengaa uændset, især da han bemærkede, at hans Nærmelse sagtnede Alarmen. Men da saa en Mariner raabte: „Lass uns Hurrah rufen für die braven Engländer, die da kommen uns von den verdammten Dänen zu befreien!“ og da alle de Andre svingede deres Hatte og raabte: „Hurrah! es lebe die braven Engländer, unsre Befreyer!“ kunde han ikke holde sig. Med dragen Sabel foer han ind imellem dem og raabende paa

Tydsk: „Hvem af Jer, fordømte Hunde, der endnu en Gang raaber Hurra eller brave Englændere, hugger jeg ned for Fode." Disse Ord gjorde en øieblikkelig Virkning, der opstod Tavshed; men strax efter begyndte de indbyrdes at mumle, og saa fulgte et almindeligt Hurra. Dette besvarede Bierfreund med et Sabelhug i Hovedet paa en af de nærmest Staaende. Men Sablen var for let, Hugget kløvede blot hans Hat, gled af paa Hovedskallen og gik paa Siden ned gjennem Øret. Nu raabte de alle: „Hauet ihn nieder, schlagt ihm todt!" At tænke paa Flugt var Galskab, thi han vilde blive indhentet og massakreret. Han huggede af alle Kræfter om sig for ikke at blive omringet. Men Partiet var altfor ulige, han tabte stedse mere Terræn og blev trykket ud mod Kanten af Brystværnet, hvor det lykkedes ham at svinge sig op paa en Kanon, hvorfra han knælende fortsatte den fortvivlede Kamp. Lige i det yderste Øieblik, idet flere Marinere sprang ned fra Brystværnet for at rive ham fra Kanonen, kom hele Vagten, sendt af Kommandanten, der var bleven opmærksom paa Allarmen. Bierfreunds Liv blev frelst, men Vagtmandskabet, der alle vare Marinere, viste truende Miner, de erklærede at de ikke vilde hugge ind paa deres Kammerater, og Forbitrelsen var stor, da de saae den Saarede. Flere Officerer kom til, de søgte at berolige Gemytterne, og Bierfreund fik Ordre til at begive sig til Kommandanten. Denne raadede ham til at forholde sig rolig indtil han fik nærmere Ordre; først og fremmest maatte der bringes Orden og Ro tilveie paa Batteriet. Ved at passere forbi det Sted, hvor den Saarede blev forbunden, hørte han Folkene udstøde Trudsler om Hævn. For at sikre sig, barrikaderede han Døren til sin Arrest, og ventede med to ladte Revolvere ved Haanden paa hvad der vilde komme. Han havde besluttet at sælge sit Liv saa dyrt som muligt. Det varede heller ikke længe før to Marinere indfandt sig og søgte at komme indenfor ved at raabe, at de havde et Budskab til ham. Han lukkede ikke op, og tilsidst bleve de kjede af at vente og fjernede sig. Men de holdt sig skadesløse; thi med dem forsvandt ogsaa hans Gulduhr og Brystnaal, som laa i et aabent Vindu og som de kunde naa med Hænderne. At der ikke blev gjort noget mere fra Marinernes Side havde formodentlig

sin Grund deri, at Officererne forsikrede dem, at Bierfreund var taget i Land. Det troede dog ikke alle, og der var flere, som søgte at passe ham op. Endelig saae han sit Snit ved til Nattetid at komme i en Baad, hvori han blev landsat ved Nyhavns Hoved. Samtlige Sluproere i Baaden vare Marinere, de syntes meget oplagte paa at kyle ham i Vandet, men de opspændte Pistoler, som Bierfreund holdt i Haanden, indgjød dem Respekt. Efter Landsætningen løb Marinerne bort, og som det hed, gik de alle over til Fjenden paa Nyholm.

Kastellet var besat af Fjenden, og Bierfreund havde ingen Bopæl; han vankede om i Gaderne for at søge sig en saadan. Ved at gaa over Kongens Nytorv saae han den ældste Søn af Statsminister Moltke staa paa Balkonen paa den af Ministeren beboede Gaard. Bierfreund, der kjendte ham fra tidligere Tid, gik op til ham og blev modtaget med stor Hjertelighed. Under deres Samtale kom en ung Mand, Moltkes Fætter, i Besøg; han studsede ved at se Bierfreund, og fjernede sig efterat han havde faaet Leilighed til at tale med Moltke i Enrum. Da han var borte, fik Bierfreund at vide, at Fætteren havde undret sig over at se ham, da han paa flere Steder havde hørt, at han var arresteret og formodentlig kom til at miste Livet. Bierfreund mente, at det gjaldt hans Optræden ved Marinernes Mytteri, han tænkte slet ikke paa sin Opførsel ved Hovedvagten i Anledning af Kapitulationen. Men det varede ikke længe før han paa ubehagelig Maade blev mindet derom, thi da han havde forladt Moltke, mødte han nogle faa Skridt fra dennes Bopæl Regiments-Adjudanten Lieutenant Trepka, som meddelte ham, at han havde den ubehagelige Ordre at opsøge og arrestere ham paa Grund af hans ubesindige Udtalelser til en Del Studenter. Paa sit Spørgsmaal, hvad Straf han kunde vente sig, svarede Trepka, at hvis Krigsartiklerne skulde tages til Rettesnor, vilde han utvivlsomt blive dømt til at skydes. Trepka tilføiede aabenhjertigt, at B. ikke havde sagt Andet, end hvad enhver brav dansk Mand tænkte, og hvis han skulde friste den sørgelige Skjæbne at blive skudt, kunde han være forvisset om at blive betragtet af hele Armeen med Agtelse.

Med denne ikke videre opbyggelige Trøst blev Bierfreund indsat i Hovedvagten. Han blev lidt oplivet ved det Skuespil, som frembød sig her. Den vagthavende Kapitain af Borgervæbningen var en velfødt Urtekræmmer, der mulig bag sin Disk med Retfærdighedens Symbol i Haanden kan have været en dygtig Mand, men her, hvor Skjæbnen havde anvist ham et Hjem for 24 Timer, havde han ikke hjemme. Stuen var fuld af Underofficerer og indbragte Arrestanter. Disse vare dels opsætsige Landeværnsmænd, dels oprørske eller i Forsøgene paa at desertere paagrebne Marinere, der med Vished om, at Galgen eller en Kugle ventede dem, bandede og truede paa Tydsk, medens Landeværnsmændene klynkede og jamrede paa Dansk, fortvivlede over, at de nu nok aldrig mere kom hjem. Den ulykkelige Kapitain vidste ikke, hvad han skulde gjøre, Angstens Sved stod ham paa Panden og hans med halvkvalt Stemme udraabte Formaninger til Stilhed og Orden, mødtes med Latter og Eder. Heldigvis fik han Assistance af Vagtskriveren, som kort efter indfandt sig; denne, en martialsk Karl, forstod at indgyde Respekt. Arrestanterne bleve bragt bort til Arresterne, ligesaa Bierfreund, der anvistes en særegen Arrest, hvor der allerede befandt sig to Landeværns-Lieutenanter, anklagede for Subordinationsforseelse.

Om Samlivet med disse og hans Fata i Arresten udtaler Bierfreund sig udførligt, men det frembyder Intet af nogen særlig Interesse. Endelig kom han den næste Løverdag i Forhør. Det varede i fire Timer, fire Studenter afhørtes som Vidner, og da Ingen af dem omtalte de værste Udtryk, han havde brugt, og der desuden var afvigende Forklaringer, begyndte Bierfreund at nære Haab om et godt Udfald. Dagen efter svandt dog dette Haab betydeligt, idet Auditøren Herholdt, der havde ført Protokollen, indfandt sig hos ham, og forsikrede, at hvis han blev stillet for en Krigsret, kunde han ikke undgaa Dødsdom. Vilde han frelse Livet maatte han indgaa med et Bønskrift. Dette vægrede han sig ved, men efter indtrængende Forestillinger af Auditøren og hans Regimentschef, Generalmajor Lemming, lod Bierfreund sig endelig bevæge til at skrive et Brev til den sidstnævnte med Bøn om at

tale hans Sag hos den Overstkommanderende, Chefen for Artilleriet, General Bielefeldt. Lemming gjorde det, og det lykkedes ham at udvirke Pardon. Dette glædelige Budskab overbragte Lemming selv Bierfreund med Tilføiende, at han skulde indfinde sig hos Generalen. Det efterkom han. De Studenter, der vare optraadte som Vidner mod ham, vare tilsagte at møde, men kun En havde indfundet sig, ellers vare flere Officerer tilstede. Bielefeldt oplæste nu hans Brev til Lemming og holdt en Tale, hvori der i Betragtning af Overhofmarskal Hauchs Forbøn og hans Regimentschefs fordelagtige Vidnesbyrd blev forkyndt ham Pardon og Sablen ham tilbageleveret. At Formaningstalen blev holdt i Vidners Overværelse, syntes Bierfreund selvfølgelig ikke videre om, selv om han erkjendte, at han var sluppen godt fra sin ubetænksomme Opførsel.

Affæren paa Batteriet Trekroner blev aldrig berørt; overhovedet søgte man at neddysse den. Det vides heller ikke at nogen af Deltagerne i Mytteriet blev straffet, hvad der vel ogsaa var vanskeligt, da de Allerfleste tog Leiligheden iagt til at desertere eller til at gaa over til Fjenden.

Endnu fortjener en lille Episode at omtales. Henad Nytaar blev Bierfreund efter eget Ønske forsat fra Marineregimentet til Kronens Regiment og fik en interimistisk Bopæl i Kastellet indtil hans egne Værelser i den Del af Kastellet, der var ødelagt ved den fjendtlige Okkupation, vare istandsatte. En Dag indfandt Kommandant Würtzen sig under hans Fraværelse med Ordre om ufortøvet at rydde de af ham beboede Værelser, da der øieblikkelig var Brug for dem. Kommandanten tog selv Haand i for at faae Bierfreunds Sager bort. Dette vidste denne ikke noget af. Da han om Aftenen Kl. 11 kom hjem, blev han forbauset, idet han ved at lukke Døren op til sine sidstnævnte Værelser fandt en ham ubekjendt aldrende Mand siddende udenfor Sengen, halv afklædt, med en Tjener, der hjalp ham til at aftage de sidste Klædningsstykker. Bierfreund troede, at han var gaaet feil og sagde: „Om Forladelse, jeg har maaske taget Feil, men jeg troede, det var mit Værelse.“ Manden reiste sig og svarede: „Det har maaske nok været Deres Værelse, men nu skal jeg bebo det, jeg er Generalmajor Bielefeldt.“

Nu gjenkjendte Bierfreund ham, han fjernede sig med en Undskyldning, i sit stille Sind anstillende Betragtninger over Skjæbnens lunefulde Omskiftelser. Den samme Mand, der for noget over halvt Aar siden i sin Høiheds fulde Glands havde holdt ham i Fangenskab, hos hvem han maatte møde og modtage sit Liv som en Naade, den samme Mand var nu Arrestant og kunde maaske vente samme Skjæbne, som den Gang truede Bierfreund.

Som bekjendt bleve Generalerne Peymann, Bielefeldt og Gedde fængslede og tiltalte, de Første fordi de uden Nødvendighed havde overgivet Fæstningen, og Sidstnævnte fordi han som Ingeniørkorpsets Chef ikke itide havde sørget for at sætte Fæstningen i Forsvarstilstand. De bleve alle tre dømte fra Livet af den i den Anledning nedsatte Overkrigskommission med Prinds Frederik af Hessen som Formand. Dommen formildedes af Kongen til Fæstningsarrest, som hævedes efter et Aars Forløb. Forøvrigt fortæller Engelstoft i et Brev, at mange Officerer havde vist en slet Konduite under Beleiringen, og at navnlig Chefen for Artilleriet, General Bielefeldt, maatte taale at lade sig offentlig udskjælde for Poltron af sine egne Officerer. Det fortælles, at han ikke var til at overtale at forlade sit Hus under Bombardementet. Der udkom en Karrikatur, forestillende ham med en Uldsæk foran sig og en Uldsæk over Hovedet, fordi han under Bombardementet skal have opholdt sig i et med Uldsække omgivet Værelse, og paa Ulfeldts Plads fandtes Navnet Ulfeldt paa Skamstøtten forandret til Bielefeldt.

Danske Søkrigere i engelsk Fangenskab.

Min Barndom ligger i Tid nær ved den sørgelige Katastrofe i 1807, Englændernes Overfald, Kjøbenhavns Bombardement, Flaadens Ran, de forskjellige Sammenstød med Englænderne tilsøes, som derefter fulgte, og mange Danskes og Norskes Fangenskab i England. Om disses haarde Vilkaar hørte jeg da mange Fortællinger, hvis Enkeltheder jeg selvfølgelig havde forglemt, men som bleve opfriskede ved Læsningen af en Skildring af Kommandør H. B. Dahlerup i 11te og 12te Bind af „Arkiv for Søvæsen“ og senere ved nogle Optegnelser, som velvillig bleve mig overladte til Benyttelse.

Dahlerups Skildring omhandler Linieskibet „Prinds Christian Frederik“s modige Kamp den 22de Marts 1808 og dets Endeligt. Om dette skal jeg kun anføre, at Linieskibet, kommanderet af den heltemodige Kapitain Karl Vilhelm Jessen, ved Sjællands Odde var nødt til at binde an med to Linieskibe, en Fregat og to Korvetter. Det var jo en haabløs Kamp, men de brave danske og norske Søfolk holdt ud til det Sidste, de engelske Skibe, især Linieskibene, bleve stærkt medtagne, men naturligvis led „Prinds Christian Frederik“ overordentlig meget ved Angrebet, Mange bleve dræbte og saarede, deriblandt ikke faa Officerer. Alligevel vilde Jessen ikke give sig, og først da Skibet kom paa Grund 300 Alen fra Land, midt for Sjællands Odde, strøg Jessen sit Flag, da 64 Mand vare faldne og 129 saarede af en Besætning paa 576 Mand. Skibet var

saa medtaget, at det ikke mere kunde trækkes af Grund. Da Fangerne vare bragte ombord hos Engelskmændene, satte disse Ild paa Skibet, og Kl. 10 om Morgenen den 22de Marts sprang denne stolte Seiler, Danmarks sidste Linieskib, i Luften.

De danske Krigsfanger bragtes til Sherneß, hvorfra de paa Smaakuttere førtes op ad Revieret til Chatam. Her laa i et Bassin, som Floden Medway danner, omtrent en Snes gamle Linieskibe, der under det den Gang bekjendte Navn Prisonskibe — Franskmændenes aldrig uden Gru og Forbandelser nævnte pontons de Chatam — have et i sin Tids Historie lidet hædrende Ry, idet der til dem knytter sig Erindringen om et Princip i Datidens Krigspolitik, saa umenneskeligt, at begge de kæmpende Magter vare lige ivrige i at vælte Brøden for dets Opfindelse over paa hinanden indbyrdes. Cabrera-Øens gruelige Scener, som England hverken kunde eller vilde gjøre Ende paa, tale stærkt for Frankrigs Paastand, at det var England, der af Politik vedblev haardnakket at afslaa Udvexlingen af Krigsfanger, hvorved Antallet af dem voxede saa stærkt, at man for egen Sikkerheds Skyld blev nødsaget til hin grusomme Indespærring.

Hvor stærkt kontrasterede ikke den engelske Regering heri mod Individerne af Nationen, der næsten uden Undtagelse behandlede den overvundne Fjende med virkeligt Ædelmod. Disse Prisonskibe vare uden Master; alle Kanonporte vare tillukkede med stærke Jerngitre, og baade ved den indvendige Indretning og ved de tæt til Vandet liggende Gallerier udvendig, hvor Skildvagterne havde deres Post, havde man anstrængt sin Opfindsomhed for at sikre sig mod Fangernes Forsøg paa at sætte sig i Frihed.

Hvert Skib rummede fra 700 til 1000 Fanger. Saasnart man nærmede sig til et af disse Skibe, blev man betaget af en Gysen: de støiende, skrigende Franskmænd flokkedes til Gitteret i hver en Kanonport; deres elendige Udseende, det lange Skjæg og den gule Fangedragt bragte En til at tro, at det var Galeislaver, man havde for sig. Paa et saadant Skib blev vore Folk bragte ombord — dog fik de Danske snart et Skib for dem selv og her begyndte et langt og strengt Fangenskab for det tiloversblevne Mandskab fra „Prinds Christian“,

hvor de vare indespærrede i et snævert og usundt Fængsel med Synet af de nærliggende grønklædte Kyster daglig for Øie, hvor de ikke havde den mindste Beskjæftigelse. hvor de var sat paa en yderst knap og ensformig Fangekost, hvor enhver tilvant Nydelse af Tobak, Øl og spirituøse Drikke var dem nægtet, og hvor mange henlevede sex lange Aar af deres bedste Ungdom. Mangfoldige bukkede under for Lidelserne. En Mængde danske og norske Somænd bleve saaledes som Følge af Mismod og Græmmelse Ofre for tærende Sygdomme. I de første Aar kæmpede den danske Matros udholdende mod Fristelsen til at gaa over til Fjenden; men siden tog mange Tjeneste paa en Ostindiefarer, hvorfra de da pressedes til Orlogstjenesten.

Her ved Chatam skiltes Officererne fra deres brave Vaabenfæller. Efter et Par Dages Ophold paa Prisonskibet fik de Passer til at reise op i Landet til Byen Reading i Berkshire, en smuk Kjøbstad paa over 10,000 Indbyggere. omtrent 10 danske Mil fra London. I denne By, der var anvist dem til Opholdssted paa deres Æresord, forefandt de henved 300 Landsmænd, Koffardikapitainer og Styrmænd og senere Officererne fra de kapitulerede Øer i Vestindien. Efter Solens Nedgang var det dem forbudt at være ude af deres Bolig. Kun paa den almindelige Hovedlandevei og ikke længer end en engelsk Mil fra Byen var det dem tilladt at spadsere. Fandtes de ude efter Solens Nedgang eller bleve de, selv indenfor den tilladte Afstand, trufne paa Biveie eller Fodstier, maatte Enhver anholde dem, thi de ansaaes for at have brudt deres Æresord. Under en saadan Indskrænkning i Friheden og med $1\frac{1}{2}$ Shilling i Dagpenge tilbragte de her 7 Maaneder, i hvilken Tid al Forbindelse med Fædrelandet var dem forbudt. Først i Januar 1809 bleve de udvexlede, og vendte da hjem over Norge med et dansk Koffardiskib.

Saavidt Dahlerup. Med denne Skildring stemmer ganske overens, hvad en dansk anden Styrmand paa en af Englænderne i 1809 opbragt Prise har fortalt i nogle af ham nedskrevne Erindringer fra sit Fængselsliv, som jeg har havt Adgang til. Han blev interneret paa Prison-Skibet „Bahama", som laa ved Chatam, og delte Skjæbne med en stor Mængde danske og norske Søfolk. Heldigvis var Skibets Overstbefalende, Kapitain Wilson, en brav Mand, der

vel overholdt Bevogtningens Strænghed, men dog viste sig meget human mod Fangerne, hvor det ikke kom i Strid med de Pligter, som det var ham paalagt at opfylde. De Syge lod han forpleie godt, og han tillod Fangerne at forfærdige Smaating, hvortil han gav dem Materiale og Redskaber. Disse Smaating, der nærmest bestod af Træarbeider og Haararbeider, solgte den danske Præst Rossing, der var bosat i London, men jævnlig indfandt sig paa Fangeskibene for at holde Gudstjeneste, til Venner og Bekjendte og forskaffede derved Fangerne en lille Indtægt, med hvis Anvendelse til Mad og Drikke udenfor den almindelige slette Fangekost Wilson saae gjennem Fingrene. Mindre Forseelser, der nærmest hidrørte fra trist Sindsstemning og Livslede hos Fangerne, lod han hengaa uden at straffe de Skyldige, og overhovedet var han en Mand, hvis Humanitet var hævet over enhver Ros. Ogsaa Rossing blev af Fangerne betragtet som deres sande Velgjører, og han og Skuespiller Knudsen nævnes i disse Erindringer som Mænd, der gjorde Alt for at lette Fangernes sørgelige Skjæbne.

Man kan godt forstaa, at Fangernes Digten og Tragten gik ud paa at slippe bort fra Fangeskibet efterhaanden som det viste sig, at Udsigten til at udvexles eller til at løslades, rykkede mere og mere ud i det Fjerne. Men det var yderst vanskeligt at desertere, eftersom der var gjort Alt for at forhindre det. Det kunde ikke ske, uden at Skildvagterne sov, og det var næsten aldrig Tilfældet, da de hvert Glas (hver halve Time) skulde raabe deres Nummer og „Alt vel!" Desuden var der paa Fangeskibene tilbygget en Vandringsgang, som naaede fra Agterstævnen hen til de forreste Porte paa nederste Batteri, og alle Portene vare forsynede med Jernstænger. Bestandig gik der to Skildvagter paa hver Side, hvorfra de kunde overse Bredsiden. Desuden var der to Skildvagter paa Kobryggen, en paa Bakken og en agter paa Hytten, alle forsynede med ladte Geværer. Dog, hvilket Menneske vover ikke Alt for Friheden, især naar den er ham berøvet paa den Maade som i Fangeskibene? Trods den strenge Bevogtning prøvede mange Fanger deres Lykke, men bleve som oftest ved Geværskud tvungne til at vende tilbage saasnart de vare sprungne i Vandet. De, som saaledes bleve grebne, kom i det

saakaldte black hull, et mørkt Rum nederst i Skibet, hvor de skulde sidde i flere Dage. Dette Rum var meget usundt, saa at Faa kunde holde det ud, men den menneskekjærlige Kapitain Wilson indgav de Ulykkelige, han maatte lade indespærre, Ideen om at melde sig syge. De kom da op i Hospitalet, en paa Batteriet indrettet Afdeling, og levede der ret godt i nogle Dage. Naar saa Lægen erklærede dem for raske, gav Wilson ham at forstaa, at de saae altfor afpillede og blege ud, til at de kunde holde ud at sidde i black hull. Lægen forstod Vinket, ogsaa han var en human Mand, og affattede sin Rapport derefter. Saaledes bleve Rømningsmændene frie for det afskyelige Fængsel nederst i Skibet, men Fanger vedblev de at være.

Iblandt de Desertioner, som under Sømandens femaarige Fangenskab paa „Bahama" fandt Sted, var der en, som heldig lykkedes ved den snilde Maade, hvorpaa den blev udført. Herom fortæller han Følgende:

Det var et afskyeligt Veir den Dag, da Flugten fandt Sted. Regnen skyllede ned og det blæste haardt. Midt under en af de værste Dravater kom en engelsk Søofficer paa Siden af „Bahama" i en Slup med 6 Sluproere. Han gik ind i Kahytten for at tale med Kapitain Wilson; Sluproerne fortøiede Baaden og gik op under Bakken for at søge Læ mod Veiret hos deres Landsmænd, de engelske Matroser. En dansk Styrmand, der delte vort Fangenskab, havde lagt Mærke til alt dette. Hurtigt skyndte han sig ned i Rummet og udvalgte sig blandt os 6 Mand, som han troede han kunde stole paa og som desuden vare forsynede med blaa Sømandstrøier. Han forestillede dem i faa Ord, at den engelske Officers Slup, der laa fortøiet nede ved Skibet uden nogensomhelst Bevogtning, tilbød en heldig Leilighed til Flugt. Han talte selv Engelsk, bar sin Kaper-Uniform, som lignede den engelske Officers Uniform, han kunde derfor forestille denne, og de kunde være hans Sluproere. De sex Mænd gik strax ind vaa Planen, og denne blev udført saa hurtigt og godt, at selv ikke mange blandt de danske Krigsfanger ombord paa „Bahama" havde nogen Anelse derom.

En halv Snes Minutter derefter saae man sex Sluproere, iførte blaa Trøier, i en skyllende Regn jumpe nedad Falderebs-

trappen og ile i Sluppen, efterfulgt af vor Landsmand, Styrmanden, i hans Kaper-Uniform, skjændende og smældende paa bredt Engelsk paa Sluproerne, fordi de uden hans Tilladelse vare gaaede op paa Skibet. De reiste ærbødigt Aarerne, da han steg i Sluppen, og den engelske Skildvagt paa denne Side, der havde søgt Ly mod Regnen i sit Skilderhus, kom hurtig ud for at præsentere Gevær for den formentlige engelske Officer, der gravitetisk besvarede Honnøren ved at lægge Fingeren paa Hatten.

Sluproerne satte nu af og det gik hurtigt op ad Revieret til Chatam. Da de vare komne et godt Stykke bort, fik de om Styrbord Side paa en Bro, hvorved der laa en Del Smaafartøier, der paa Grund af det slette Veir vare forladte af Mandskabet. Kun en gammel Mand var ifærd med at øse en af Baadene læns. Vore Landsmænd mente, at det var raadeligst at lægge an her for snarest muligt at komme til at bruge Benene. De anmodede derfor den Gamle om at passe paa deres Fartøi imedens de gik i Land for at besøge nogle Bekjendte der i Nærheden, og Styrmanden gav ham to Shilling, paalæggende ham under ingen Omstændigheder at forlade Sluppen, før de kom tilbage, for at Intet blev stjaalet af hvad der var i den. Glad over en saadan Fortjeneste, lovede den Gamle at passe paa Alting, og Flygtningene ilede nu op i Landet, hvor de søgte Skjul inden det blev mørkt.

En Time efter Flugten fra Skibet hørte Regnen op, og den fremmede Officer kom da ud paa Skandsen og kaldte paa sine Sluproere. Disse steg ned ad Falderebstrappen, og hvor forbausede bleve de ikke ved at se, at Sluppen var borte. De spurgte Skildvagten, han svarede, at Officeren, som var kommen ombord, jo strax var gaaet tilsøes igjen og roet til Chatam. Vor Chef, Kapitain Wilson, for hvem Sagen strax var klar, lod affyre en Kanon som Signal til, at nogle af Fangerne havde absenteret sig, og Flag heise paa Toppen. Bønderne paa Kysten kjendte godt dette Signal og flokkedes sammen til Jagt paa de Undvegne, hvis Paagribelse lønnedes med 3 Lstrl. for hver. Samtidig bleve alle Barkasserne med Marinesoldater satte i Søen for at indhente de Flygtende, og den samme Officer, der havde mistet Sluppen, var Expeditionens Anfører.

Da han kom op i Revieret i Nærheden af Broen, fik han Oie paa sit Fartoi, hvor den gamle Mand var ifærd med at svabre efter Regnen. Han blev spurgt om, hvorledes han var kommen til den Baad, og Svaret var, at en Officer med sex Mand havde anmodet ham om at passe paa den mens de gik i Land til nogle Venner. Under denne Samtale vilde Sluproerne entre over i deres gjenfundne Slup, men den Gamle slog om sig med Svaberen og svor hoit og dyrt, at Ingen fik Lov at komme ombord. Han var betalt for at passe paa, og det vilde han gjore.

Det kostede den engelske Officer stor Moie med at overbevise den gamle Mand om, at det var danske Krigsfanger, der havdeført ham bag Lyset. Da han ikke længer tvivlede derom, gav han efter. Saa tog han de to Shilling op af Lommen, betragtede dem og sagde: „Gud give dem Lykke! Det er Synd og Skam, at saadanne raske Gutter skal sidde i det fordomte Lænkebur.“ — „Hvilken Vei gik de?“ raabte Officeren utaalmodig. — „Den Vei, Gutter,“ svarede den Gamle, pegende med Haanden. Alle Soldaterne ilede nu op i Landet i den angivne Retning; men kom efter et Par Timers Forløb og Søgen tilbage uden at have fundet Nogen. De indsaae, at gamle Jack havde givet dem feil Kurs, og alle Barkasserne maatte ro tilbage med uforrettet Sag. Kapitain Wilson lo hjerteligt, da han fik Sagens rette Sammenhæng at vide. Han sagde ligefremt, at det var saa godt gjort, at det vilde gjøre ham ondt, om de Flygtende ikke gik klar for Krydserne til London.

Vor kjære Velgjorer, Pastor Rossing, var netop den Dag kommet ned til os fra London i den Hensigt at holde Gudstjeneste for os den næste Dag og modtage de Smaaarbeider, vi havde forfærdiget, for at sælge dem. Da han nu hørte, at vore syv bortflygtede Landsmænd vare komne lykkelige i Land, sagde han til os: „Børn, jeg kommer til endnu idag at holde Gudstjeneste, skjøndt jeg havde bestemt at blive hos Jer to Dage. Men jeg maa nu strax til London, thi Jeres stakkels Landsmænd, der nu vanke om som forfulgte Flygtninge i et fremmed Land, ville sikkert ty til mig, og naar jeg nu ikke er hjemme, hvem skal saa hjælpe dem?“ — Gudstjenesten fandt nu Sted, og der var sikkert Ingen, som ikke i Hjertet bad en

Bøn for deres Frelse. Og Gud hørte den. Som vi senere erfarede, kom de alle syv ved vor gode Præsts Bestræbelser lykkelig bort fra England med danske Licents-Fartøier*).

Ved en anden Leilighed blev Desertionen lettere. Der udbrød en smitsom Sygdom blandt Fangerne. Et af Skibene blev indrettet til Hospitalsskib, og de danske Krigsfanger, til hvem Englænderne havde mere Tiltro end til Fangerne af andre Nationer, bleve bragte ombord i et Skib, som nylig var kasseret fra Flaaden, og hvor der endnu ikke var Jernstænger for Stykportene. At være ombord i et Fangeskib uden Jerngittere for Portene og uden Vandringsgang paa Siderne, var fristende for gode Svømmere og Mænd, som i flere Aar havde været Friheden berøvede. Det varede heller ikke længe før et lille sluttet Selskab absenterede sig uden Opsigelse, og de kom alle lykkelig til London.

Men uden at være en god Svømmer kunde det ikke hjælpe at tænke paa Flugt; man maatte ned i Neptuns Pose, før man kunde naa Land. Nogle Aftener efter at de omtalte Fanger vare flygtede, havde flere Andre i Forening besluttet at følge Exemplet. Det vilde sikkert ogsaa være lykkedes dem, dersom ikke en af dem havde haft en god Ven, hvem han nødig vilde lade blive tilbage. Men denne kunde ikke svømme. For at raade Bod derpaa, fik han et Par store Oxeblærer under Armene, og den Anden, som var en god Svømmer, vilde tage ham ved Haanden og faae ham i Behold bragt i Land. Nu gik det ud i Vandet, men Blæremanden, uvant til det vaade Element og af Frygt for at drukne, gav sig til at skrige, Skildvagterne begyndte at raabe an med fældet Gevær, og der var ikke Andet for de stakkels Flygtninge end i en Fart at skynde sig ind gjennem Portene og springe ned i Kahytterne med de drivvaade Klæder. Det var saameget mere tungt, at Forsøget var mislykket som Chefen paa Skibet var en ganske anden Mand end den vakre Kapitain Wilson. Han var en sand Tyran og behandlede Fangerne saa skaanselsløst som vel muligt. For den mindste Forseelse blev

*) Saaledes kaldtes de danske Skibe, som trods Krigen med engelsk Lods frit seilede paa England.

der anvendt Arrest, ja endog korporlig Straf. Skraalhalsen med Blærerne havde været Proviantforvalter paa et dansk Skib og maatte døie mange Drillerier for sin Feighed, hvorved Flugten var mislykket. Naar han kom i Nærheden af Matroserne mumlede de: „Satan maa vide, hvad den Smørtyv vilde der, naar han ikke kan taale at blive vaad om Tæerne!" Og saa svarede en Anden: „Den Gamle oppe paa Takkeloftet vil at han skal blive her for at opgjøre sit Synderegister."

Et Par Gange var det Tilfældet, at en Del af Fangerne blev løsgiven fordi de vare Islændere, og ved denne Leilighed slap ogsaa nogle Andre fri uden at være Islændere, fordi de stode anførte i Bøgerne som hjemmehørende i en eller anden Landsby. Thi Englænderne eller rettere Forvalteren kjendte ikke disses Navne, og man kunde godt bilde ham ind, at en saadan Landsby laa i Island eller i Polen. Men da de fleste af Fangerne uheldigvis stod anført som hjemmehørende enten i Kjøbenhavn, i Danmark eller i Norge, saa vidste Forvalteren Besked, thi dertil strakte hans geografiske Kundskaber sig, og saa gik det jo ikke an at udgive sig for Islændere. En som Islænder frigiven Fange førte en Gang en norsk Kaperfører med sig i en stor Kiste. „Ogsaa jeg," — fortæller min Hjemmelsmand — „var kommen i en Kiste for at slippe bort paa den Maade. Men da nogle af de Frigivne skulde give nogle Tæpper tilbage, som hørte til Skibet, og de ikke vare til at finde, blev der givet Ordre til at visitere enhver Kiste og Køie før de bragtes fra Borde for at se, om ikke det Manglende skulde findes i dem. Den, som havde mig i Kisten, maatte da hurtig faae den tilside, medens jeg krøb ud af den. En anden Gang havde en god Ven af mig, Styrmand Jul, der blev fri som Islænder, skjøndt han i Bøgerne stod anført for at være fra Sylt, surret mig ind i sin Køje, hvilken han vilde slæbe efter sig ned ad Trappen, medens han bar hele sit Habengut, der bestod i et lille Skrin, under Armen. Jeg blev baaren op paa Skandsen af „Prisonens Kæmpe", en Normand ved Navn „store Gunder". Men da man gjorde Mine til at visitere de Frigivnes Køier, bar han mig ned igjen."

Nei, vor stakkels Sømands Fangetid endte efter 5 Aars Forløb først ved Fredens Afslutning med England. I Mai 1814 ankrede to Transportskibe op i Nærheden af Prisonskibene, og i ethvert af dem, det ene bestemt til Helsingør, det andet til Tönningen, sattes nu saamange Krigsfanger ombord, som det kunde rumme. Det gjaldt kun de Danske, thi Nordmændene skulde transporteres til Norge med andre Skibe. Dog var der Adskillige imellem dem, som mente, at det var det Bedste at gribe Friheden, saasnart den viste sig, og paastod derfor, at de hørte hjemme i Kjøbenhavn, og ialtfald, da de var tagne under dansk Flag, vilde bringes til Danmark. De Nordmænd, der bleve tilbage, kom heller ikke fri før 6—8 Uger senere. Man kan forstaa den Glæde, der rørte sig hos Enhver ved at forlade sin mangeaarige sørgelige Bolig. Under idelige Hurraraab besteg de Transportskibene, som skulde bringe dem Friheden og føre dem tilbage til Fædrelandet. Dog frygtede de endnu bestandig, saalænge de kunde øine England, at der skulde komme Kontraordre, og først da de satte Foden paa den hjemlige Jord troede de sig sikre. Hvad de Arme følte ved at være hjemme i Fædrelandet og ved at favnes af Slægt og Venner, lader sig bedre tænke end beskrive.

Endnu skal jeg til Slutning meddele et Uddrag af en udførlig Skildring, som vor Sømand giver af en Fest, som Krigsfangerne paa „Bahama" arrangerede den 28de Januar 1810 i Anledning af Kongens Fødselsdag. De vilde vise Englænderne hvorledes den danske Mand selv i Ulykken elsker sin Konge, og allerede to Maaneder i Forveien havde de besluttet at sammenspare to Pence af de knappe Ugepenge for at indkjøbe det Fornødne til Festen. Med den største Velvillie laante Kapitain Wilson Fangerne alle de Skibsredskaber, som behøvedes til Arrangementet, og hans Forekommenhed gik saavidt, at han endog tillod, at der paa Festdagen Kl. 11 om Formiddagen blev heiset det danske Flag paa Bakken, om hvilket Fangerne samlede sig og udbragte et med 9 Hurraraab ledsaget „Længe leve vor elskede Konge Frederik den Sjette". Ikke saasnart hørte de henved 1000 Fanger paa Prison-Skibet „Fyen" — et af dem, som vare tagne fra Danmark — Raabet, før de besvarede det med jublende Hurraer.

Til Festen var der indrømmet dem et større Lukaf under Dækket, hvor der var indrettet et Theater med en Række Bænke foran til Honoratiores, bestaaende af Kapitain Wilson med Familie og flere indbudne Herrer og Damer, samt Pastor Rossing, som forinden havde holdt Gudstjeneste med en til Dagens Høitidelighed passende Tale. Af Festen giver min Hjemmelsmand en Skildring, hvis rørende Naivitet fortjener ordret at gjengives:

„Først hørtes en velordnet, høitidelig Musik af 90 Musicerende. Da denne havde vedvaret nogen Tid, blev der en Pause. Tæppet gik da op, der spilledes en Marsch, og fra Theatrets Baggrund kom nu tolv Par frem paa Theatret, hvoraf Halvdelen var klædte som Sluproere, den anden Halvdel (lutter blodunge Mennesker) som Damer. De bar et kort Skjørt, der naaede til Knæerne og forneden garneret med Laurbærblade, udskaaret af grønt Papir. Paa Hovedet Laurbærkrandse og om Skuldrene Blomster-Guirlander, men forøvrigt klædte i de danske Farver Rødt og Hvidt. Det første Par bar et stort Transparent, forestillende vor kjære Konges Buste, og hver af Damerne en gjennemsigtig Papirlygte med et M (Dronning Maria) malet paa forreste Side, og Sluproerne en lignende Lygte med et F (Kong Frederik). Vi marscherede saaledes Theatret 3 Gange rundt, og alle de danske Tilskuere, ja selv de fremmede Englændere tilraabte os et enthusiastisk Bravo. Transparentet blev nu stillet lige for Tilskuerne, og derpaa afsang vi en til Leiligheden forfattet Arie, hvori vi priste vor gode Konge, som han fortjener det. Til Slutning dandsedes en livlig Vals om vor Konges Buste, og Tæppet faldt under vore Tilskueres Bravoraab.

„Efter et Mellemspil gik Tæppet atter op, og de samme tolv Par kom atter fra Baggrunden med et Transparent, forestillende det danske Vaaben. Nu sang vi en Arie, hvis Indhold angik vort kjære Fædreland og vort Fangenskab. Der blev atter dandset, og det blev saa heldigt udført, at Englænderne høiligen undrede sig, at se en Dands af den Art udført af danske Sømænd og under deres stormende Bifald gik Tæppet ned. Saa gik det atter op. Vi stod samtlige i en Halvcirkel paa Theatret. Kaperfører Schiødte, som havde staaet i Spidsen for Arrangementet, bad nu vor Velgjører,

20*

Pastor Rossing, at træde frem imellem os. Det efterkom han, Musiken spillede Melodien „God save the king“, alle Englænderne reiste sig fra deres Sæder, og der blev afsungen en Sang, hvori vi takkede Rossing for alt, hvad han havde gjort for os, hvorpaa vi nedlagde Krandsene, som vi havde paa Hovedet, for vor Velgjørers Fødder. Han var hjertelig rørt over denne uventede Overraskelse. Da han havde fattet sig lidt, holdt han en skjøn Tale, hvori han udtalte en Tak for den Glæde, vi havde foraarsaget ham, formanede os til at bevare Kjærligheden til Konge og Fædreland, og at finde os taalmodig i vor Skjæbne, som han efter Evne vilde søge at formilde. I Alles Øine, selv i vore engelske Gjæsters, saaes Taarer.

„Efter et Øiebliḱs Forløb vare vi Alle, som havde udført de foregaaende Scener, klædte som Sluproere, og vi bleve enige om, at vi nok, uden at træde Beskedenheden for nær, kunde byde de engelske Damer op til Dands. Saasnart Chefen erfarede vort Ønske, sagde han til sin Kone: „Ved Gud, om Du saa havde et Træben, vilde jeg dog bede dig dandse med en af de brave Gutter.“ Hun lod sig det ikke sige to Gange, men hoppede muntert afsted med en af os. De andre Damer fulgte strax hendes Exempel, og vi dandsede nu til en rask Musik en Française.

„Da den var til Ende, tog vore Fremmede Afsked med os, idet de hjerteligt takkede os for Fornøielsen og ønskede os en snarlig Befrielse fra vort Fangenskab. Vi kunde tydelig se paa flere af Damerne, at de fandt det for tidligt at gaa, og man kan tænke sig, at vi, der maatte døie den Skjæbne i flere Aar at undvære kvindeligt Selskab, heller ikke vare glade derover. Men Tingen var den, at Kapitain Wilson havde indbudt dem og Pastor Rossing til en Soupér i sin Kahyt, og til den maatte Damerne nu begive sig. Men vi havde ogsaa vor Soupér. Vi havde faaet to Dages Kjødransoner, kjøbt Kartofler, ja endog nogle Galloner Øl, hvad der for os var en stor Sjældenhed, og medens vi vare ifærd med at nyde dette gode Maaltid, kom der en Foræring fra Chefen af tolv Flasker Vin og tre Flasker Rom, med Anmodning om, at naar vi havde drukket vor Konges Skaal, da vilde drikke den engelske Konges. Han og hans Selskab vilde da gjengjælde det ved at drikke den danske Konges

Skaal, naar den engelskes var drukket. Vi drak da følgende Skaaler: for vor gode danske Konge, for Dronningen, for den hele kongelige Familie, for Fædrelandet, for King George (til hvis Skaal dog Ingen af os vilde raabe Hurra), for vore Velgjørere Pastør Rossing og Skuespiller Knudsen, for alle os ubekjendte Velgjørere og endelig for Chefen Kapitain Wilson.

„Saa gjordes Dækket ryddeligt, og Dandsen begyndte. Det varede ikke længe før der kom en Billet til os fra Chefen, hvori han paa egne og Gjæsters Vegne bad os om at dele vor Musik med ham, da hans Gjæster ogsaa havde Lyst til at faae sig en Svingom. Dette kunde vi naturligvis ikke undlade at efterkomme. Og saa søgte vi, saa godt vi kunde, at more os, at glemme et Øieblik Sorgen og Længslen efter Fædrelandet, efter Slægt og Venner, og om vi nogensinde skulde have den Lykke at gjense dem. Om Morgenen tog de fremmede Englændere endnu en Gang Afsked med os, og de forsikrede, at de ikke saa let vilde glemme den danske Konges Fødselsdag, den 28de Januar."

Den Sømand, hvem disse Erindringer skyldes, blev siden en agtet Skibsfører og døde for omtrent 30 Aar siden i en høi Alder.

Fra mine Drengeaar og min Ungdom.

Naar jeg af de Livserindringer, som jeg efterhaanden har nedskrevet, her agter at meddele adskillige Fragmenter, saa er det kun saadanne, der i Overensstemmelse med denne Bogs Plan ere skikkede til at anskueliggjøre Tilstande og Forhold, der vare karakteristiske for Datiden, men som høre til det Forsvundne og særlig til det forsvundne Kjøbenhavn. Uden at prætendere at give Kulturbilleder af større Betydning, troer jeg dog, at disse Skildringer, hvis Sandhed i Et og Alt beroer paa Selvsyn og Selvoplevet, ialtfald ville lade Forskjellen mellem Da- og Nutiden træde klart frem — en Forskjel, der er langt større og mere haandgribelig, end det, i Betragtning af den forholdsvis korte Aarrække, der ligger imellem, skulde anses for muligt.

Dette har jeg troet nødvendigt at anføre for den rette Opfattelse af disse Erindringer. Det falder jo af sig selv, at min Person derved maa spille en Rolle, men dog kun som en Art Vehikel for hvad jeg vil fortælle. Forhaabentlig vil man finde, at jeg ikke derved træder den Beskedenhed for nær, som Bevidstheden om, hvad jeg som Individ er og tæller, paalægger mig.

I.

Jeg er født den 28de August 1813. Vi vare en talrig Familie og mine Forældre havde deres Nød med at ernære den. Jeg hørte ofte min Moder beklage, at det var gaaet tilbage med hendes afdøde og nærmeste Paarørende. De havde hørt til de mest velstaaende Jøder i Kjøbenhavn; men uheldige Spekulationer og Statsbankerotten havde voldet deres Ruin. Om en Onkel ved Navn Heiman Getzel fortalte Moder flere karakteristiske Træk, hvoraf jeg husker følgende: Som rig Mand holdt han Ekvipage og Heste, og uagtet han boede i Vingaardsstræde lod han sig med sin Hustru undertiden kjøre om Aftenen til Theatret. Da man fandt det underligt, at de ikke gik det korte Stykke Vei, svarede han: „Ak, det er saa morsomt naar Portieren ved Theatret raaber: Heiman Getzels Vogn! og jeg saa kan svare: Her er jeg, her er jeg!"

Som sagt, mine Forældre vare ubemidlede Folk, men heldigvis førte Omstændighederne med sig, at de kunde faae mig gratis anbragt i en jødisk Skole, det Bing & Kalischske Institut i Silkegade, hvor Jordans Leiebibliothek nu er. Jeg erhvervede mig gode Kundskaber, ikke mindst i Dansk og Literatur, tillige havde jeg stor Læselyst, og det var mit Ønske, at jeg maatte komme til at studere. Dette Ønske delte ogsaa mine Forældre, men deres Kaar lagde en uovervindelig Hindring for dets Opfyldelse. For at jeg dog kunde finde en Beskjæftigelse, der svarede nogenlunde til min Tilbøielighed og mine Evner, blev det bestemt efter min Konfirmation, at jeg skulde oplæres som Typograf. Det var jo en Gren af den boglige Kunst, og stod ihvert Fald i nær Forbindelse med Literaturen.

Saavidt jeg mindes, var det i Slutningen af 1826, i mit 15de Aar, at jeg blev sat i Lære hos Bogtrykker Kjøpping i Løvstræde. Bogtrykkeriet hørte selv den Gang til et af de mindre i Kjøbenhavn, om det just ikke hørte til de saakaldte „Fyrtøier", hvad de allermindste i de Tider kaldtes. Lokalet var et rummeligt Værelse i Baghuset, Apparatet bestod af sex til syv Reoler med Skriftkasser, Typerne vare gamle og for Størstedelen slidte. De bestod af de saakaldte „Brødskrifter", Zirskrifter, Røsgener til Ud-

smykning var der saa godt som Intet af, og Titelskrifter kun tilstede i ringe Udvalg. Dertil svarede Trykningsapparatet. Det var en af de ældste Presser, af Konstruktion ikke stort anderledes end den Presse, som Johan Guttenberg havde trykket med. Den var helt af Træ, beslaaet med Jern og meget primitiv. To mod Loftet afstivede Stolper, et Fundament, der ikke var synderligt større, end at det kunde optage en Form med 8 Sider af smaat Oktav, en Digel af Træ og Jern, der med en Bængel og en Tap ved Haandkraft udrettede Trykningen, og en Dækkel og Remike for Papiret, hvis Underlag var af Filt. Dertil hørte et Farvebord med den af Sirup og Lim støbte Valse. Denne Valse var nok den eneste Novitet efter Guttenbergs Tid. Det var ikke mange Aar siden, at der i det samme Trykkeri var anvendt de saakaldte Baller, som Bogtrykkets Opfinder brugte til at anbringe Farven paa Satsen.

Bogtrykkerne udgjorde ikke noget Laug. De betragtede sig som frie Kunstnere, ja Svendene kaldte sig endog i gamle Dage typografiske Studenter. Der oprettedes derfor ikke, som i Laugene, skriftlige Kontrakter om Læretiden, ligesom der heller ikke blev aflagt Svendeprøve. Der var kun en mundtlig Aftale mellem Kjøpping og mine Forældre om, at jeg skulde staa i Lære i fire Aar. At jeg skulde have Kosten, kunde der ikke være Tale om; mine Forældre vare, som den Gang Jøderne i Almindelighed, meget orthodoxe, og de paasaae strengt, at vi Børn overholdt de religieuse Ceremonier og Forskrifterne i Henseende til forbudne Spiser. Jeg skulde spise og ligge hjemme; kun skulde jeg om Morgenen have en Kop The og et Par Stykker Smørrebrød; det blev anrettet for mig i Kjøkkenet.

Kjøpping var en gammel, venlig Mand, der strax fattede Godhed for mig og heller ikke i hele min Læretid sagde mig et ondt Ord. Meget tydede paa, at han sad i smaa Kaar, han arbeidede selv med, men da han havde tykke Ben og ikke kunde taale at staa, sad han ved Skriftkassen. En af hans Sønner, en gift Mand, arbeidede med som Sætter, men han gjorde ikke synderlig Nytte. Han havde helt andre Interesser, var Kommandersergent i det borgerlige Infanteri og tillige ivrig Dramatiker. Han var Medlem af flere dramatiske Selskaber, som spillede i Kanikestræde, og forsøgte

sig undertiden i mindre Roller. Hans intime Omgangsven var Garbrecht, den Gang Lieutenant i det borgerlige Infanteri. Han kom ofte paa Trykkeriet, og jeg havde saaledes Leilighed til at gjøre „Dannerskjalden"s Bekjendtskab. Hans grovkornede Spøg, hans dundrende Latter og Stemme var en velkommen Afbrydelse af den i Trykkeriet herskende Stilhed og Ensformighed.

Der var selvfølgelig ikke meget Arbeide til dette lille Trykkeri, der jo heller ikke kunde præstere Noget, hvortil der krævedes smuk Udstyrelse. Der var tre faste Arbeider: Bladet „Politivennen", Odin Wolffs Maanedsskrift: „Journal for Natur- og Menneskekundskab" og Videnskabs-Selskabets danske Ordbog, hvormed det gik meget seendrægtigt, samt et eller andet af Boghandler Beckens Forlagsskrifter. De saakaldte Accidentser, saasom Adresser, Regninger o. s. v. forekom næsten aldrig, og det er Arbeider, hvorpaa der tjenes bedst.

Det var ikke nogen heldig Tid jeg kom i Lære, forsaavidt som det var midt om Vinteren og det en af de barskeste, jeg kan erindre. Den gamle Vindovn formaaede kun lidet at opvarme Trykkeriet, og der var som oftest ogsaa skralt med Brændsel. Spinkel og uvant til Kulden, som jeg var, frøs jeg efter Noder, og mine Hænder vare fulde af Frostknuder. Jeg kunde næppe holde den iskolde Vinkelhage, og det gik især i Begyndelsen smaat med Sætningen. Dog varede det ikke længe, før jeg fik et godt Greb derpaa, hvortil den Kundskab, jeg havde i dansk Grammatik, ydede mig en ikke ringe Bistand. Men den Færdighed, jeg erhvervede, gik ikke ud over den almindelige Bogsats. Det Tabellariske og Accidentser, der jo ere Typografiens Prøvestene, laa aldeles udenfor dette Trykkeries Virksomhed af gyldige Grunde. Det var først ved at arbeide i andre Trykkerier at jeg opnaaede nogen Dygtighed deri.

Jeg satte afvexlende i „Politivennen" og Odin Wolffs „Journal", og begge Dele interesserede mig i en ikke ringe Grad. Den førstnævnte har jeg tidligere omtalt i Afsnittet Skandalepressen i Kjøbenhavn i ældre Tid i min Bog „Fra det gamle Kongens Kjøbenhavn" og henviser derfor dertil. Det morede mig at blive bekjendt med de Artikler, der indjog Vedkommende en Rædsel, en saadan, som Hertz saa morsomt har skildret i sin Vaudeville

„Debatten i Politivennen", og derom havde jeg selv Leilighed til at høste Erfaringer. Saaledes kom en Eftermiddag en skikkelig Borgermand op paa Trykkeriet og med synlig Angst præget i sit godmodige, brede Ansigt spurgte om det ikke var her, at „Politivennen" blev trykket. Jeg, der stod nærmest ved Døren, besvarede det bekræftende. Han hed det og det og vilde saa gjerne vide, om der ikke var kommet et Stykke imod ham. Det var, ved Gud, ikke hans Skyld, men en nederdrægtig Mursvend, der arbeidede paa hans Eiendom, og som af Ondskab eller Kaadhed — han vidste ikke hvilket — havde kastet Murkalk og Sten ned paa en Vogmandsmadamme, saa hun havde faaet alt sit Tøi spoleret. Hun havde skjældet og smældet og samlet et helt Opløb og truet med at sætte ham, Huseieren, i „Politivennen". Nu vilde han gjerne vide, om saadan Noget var kommet. Kunde en Femdalerseddel forhindre det, skulde der ikke være Noget i Veien. Mit Svar var simpelthen det, at han maatte henvende sig til Bladets Udgiver, Major Kristensen, om denne Sag. Jeg vidste ikke Noget derom, og vidste jeg Noget, turde og vilde jeg ikke give nogen Oplysning. Med denne Besked gik Manden. Saavidt jeg erindrer, kom der ikke Noget om den Sag i Bladet.

Major Kristensen*) skrev ikke saa Lidt i Bladet og førte en hvas Pen. En stadig Medarbeider var en Skolelærer Becken, og en flittig Indsender af Artikler, navnlig om Gadeuordener og deslige, var en Oberst Wickede. Det var ogsaa i „Politivennen", at jeg erhvervede mine første Sporer som Journalist. Dermed forholdt det sig saaledes:

Jeg var, som Ungdommen den Gang, en flittig Besøger i Prices Morskabstheater paa Vesterbro, naar blot min Pung tillod det. En Aften bemærkede jeg, at Brædderne knagede paa Galleriet, naar man gik deroppe, og at der faldt Kalkstumper ned. Det maatte jo være meget brøstfældigt, mente jeg, der var endog Fare for, at Theatret en skjøn Aften, naar der var mange Mennesker, ramlede sammen og anrettede stor Ulykke. Den næste Dag satte jeg Frygten for en slig Katastrofe paa Papiret i meget stærke Udtryk og

*) Han var oprindelig Boghandler og afskediget Major i det borgerlige Artilleri.

viste det til Major Kristensen. Det var Noget for hans Blad; det skulde optages, og jeg mindes endnu den Stolthed, hvormed jeg selv satte dette mit første journalistiske Produkt. Artiklen vakte Opsigt og førte endog til, at Price, Kuhn & Komp. — under dette Firma bestyredes den Gang dette Theater — maatte tage et Syn til Theatrets Undersøgelse. Resultatet deraf viste sig i en Erklæring fra Synet i Adressеavisen, gaaende ud paa, at der ikke var nogensomhelst Grund til den Frygt, som Forfatteren i „Politivennen“ havde udtalt. Vel gik denne Erklæring mig saaledes imod, men alene det, at jeg havde bevirket det, var en ikke ringe Næring for min ungdommelige Selvfølelse.

Jeg skrev senere flere Artikler i Bladet, og som en Følge deraf udviklede der sig et ret besynderligt Forhold mellem mig, Lærebrengen, og den høimægtige Udgiver af det saa frygtede Blad, et Forhold, som belyses derved, at han undertiden om Aftenen tog mig med paa den Vinkjælder, han jævnlig besøgte, trakterede mig med et Glas Vin, og naar han saa rigtig var bleven lystig, paa Hjemveien fandt paa at flytte et Rendestensbrædt eller gjøre en eller anden lignende Uorden, for siden at kunne paatale det i sit Blad. Vantro Læsere forsikrer jeg, at det er bogstavelig Sandhed.

Jeg nævnede før som et af de faste Arbeider i Trykkeriet Odin Wolffs „Journal for Politik, Natur- og Menneske-Kundskab“. Prof. Dr. phil. Odin Wolff var en høi, noget skrutrygget Mand i Tredsindstyveaars-Alderen med strenge, markerede Ansigtstræk. Han var vist en meget lærd Mand, havde betydelige Sprogkundskaber, thi hans Maanedsskrift indeholdt Oversættelser fra næsten alle Sprog, som han selv for det meste udførte. Men hans Dansk var alt Andet end heldigt, undertiden var det gyseligt, hvad man let vil finde, naar man nu gjør sig bekjendt med dette Maanedsskrift, der lige fra Aarhundredets Begyndelse blev fortsat, indtil det, distanceret af Riises Arkiv, maatte ophøre. Men det indeholder ikke faa værdifulde Ting, særlig Bidrag til Danmarks Personal- og Samfundshistorie og kan i den Retning ofte tjene som Kildeskrift. Professor Odin Wolff var gammel Pebersvend, han boede i en Stueetage i Trompetergangen, havde en ung, ret kjøn Pige til Hus-

holberske og førte i det Hele en underlig Menage, som jeg ofte fik et Indblik i ved at bringe Korrektur og vente paa den, medens den blev læst. Uagtet han var temmelig knarvorn, indlod han sig ofte med mig, da han mærkede jeg holdt af at læse. Han laante mig Bøger, og engang omtalte han endog, at han kunde have Lyst til at lære mig Engelsk. Men heraf blev der Intet, Grunden husker jeg ikke.

Der blev ogsaa i Kjøppings „Officin“ — det var den Gang en finere Benævnelse — trykket „Den galende Hane“. Dette Blad, der blev udgivet af en Hattemager G. A. Müller og nærmest bestemt til at fremdrage Misligheder, som formentlig vare begaaede af Bestyrelsen for Petri Menighed, hvoraf Müller var Medlem, har jeg ligesom „Politivennen“ udførlig omtalt i min Bog „Fra det gamle Kongens Kjøbenhavn“. Blandt dem, som misbrugte den arme Mand ved at fylde Bladet med det forfærdeligste Nonsens i Prosa og Vers, nævnedes en Student Stabell, der havde spillet en mindre heldig Rolle som Deltager i den græske Frihedskrig i Aarene Tyve, hvortil han sammen med den som udmærket Zoolog senere bekjendte Henrik Nicolai Krøyer var draget, og efter sin Hjemkomst gjorde sig bemærket som Kommersbroder samt som en Art literær Vagabond. Han søgte paa samme Vinkjælder som Müller, fik ham til at drikke og gjorde ham aldeles tosset. Müller kom ofte i meget omtaaget Tilstand paa Trykkeriet, og til min Skam maa jeg tilstaa, at vi — d. v. s. jeg og den anden Læredreng, den senere Vildthandler Bøytler — havde vor evige Sjov med ham, naar han havde en fyldig Ballast af „Rachenputsere“. Saaledes kaldte han de Snapse Kognak eller andre Drikkevarer, som han konsumerede.

Der var overhoved forskjellige Originaler, som havde sin Gang paa Trykkeriet. Først og fremmest en gammel afdanket Typograf ved Navn Gram. Uagtet han levede af Almisser, hvortil den skikkelige Kjøpping bidrog sin Part, og uagtet han mødte med en Frakke saa fidtet, at hvis man slog ham til en Væg, vilde han være bleven hængende, var han dog ikke saa lidt indbildsk, thi han var en „postuleret“ Svend, hvad han ved alle Leiligheder lod os vide. Han var derved hævet over andre Typografer. Det fortjener nogen Forklaring. Som tidligere omtalt, betragtede Bogtrykkerne

sig som frie Kunstnere, og der var derfor ingen Svendeprøve. Istedetfor denne foregik der i ældre Tid med den Udlærte visse, vistnok fra Tydskland stammende Ceremonier, som kaldtes at deponere. Hvori disse Ceremonier bestod, er ikke ganske klart, men udentvivl vare de af en temmelig raa Natur efter den Forklaring, som vi ved Hjælp af en Pægel Brændevin fik Gram til at afgive, trods det Taushedsløfte han ved Deponeringen havde aflagt. Den Svend, der ikke havde deponeret, kaldtes Kornut. Naar han nu vilde være Postulat, blev han udstyret med Horn og Rævehale, derefter lagt paa en Korrigerstol med en stor vaad Svamp under sig og under stor Opstyr rullet rundt, medens en Svend, der kaldtes Depositor, holdt en lang Tale til ham, hvori opregnedes de Rettigheder, der tilkom Postulaten, og denne Tale sluttedes med en forsvarlig Ørefigen. Der var desuden forskjellige andre Ceremonier af lignende Kaliber. Naar disse vare tilende, blev der udfærdiget et saakaldet Kautchsbrev, som underskreves af „Svampholderen", og samtlige Vidner. Det kostede Kornuten en ret anselig Sum, som sviredes op i Fællesskab. Postulatet medførte forskjellige Rettigheder. Uden Hensyn til Arbeidsdygtighed betragtedes Postulaterne som en høiere Art Svende, hvem Kornuterne maatte vise stor Agtelse; de maatte finde sig i at udvises af Trykkeriet, naar Postulaterne havde Noget indbyrdes at tale om, og de maatte endog under Navn af „Anfugtningspenge" ligefrem skatte til Postulaterne ved at betale 2 Rdlr. hvert Halvaar og 3 Mk. hvert Kvartal. Der blev i forrige Aarhundrede af Øvrigheden flere Gange gjort Skridt til at standse dette Uvæsen, men forgjæves. Først da det i Forordning angaaende Haandværkslaugene i Kjøbenhavn af 21de Marts 1800 udtrykkelig var udtalt, at Forskjellen mellem Postulater og Kornuter skulde være ophævet, og de Sidstnævnte være fritagne for at betale „Anfugtningspenge", tabte Postuleringen sin væsentligste Interesse, og henad Aarene Tyve var den ganske forsvunden.

Til Kjøppings Trykkeri blev navnlig de saakaldte „Stæge", der udfyldte Mellemrummene mellem Siderne i Formen, og andet forekommende Træarbeide, forfærdiget af en gammel Holmens Tømmermand, der, ligesom hans Jævninge fra Nyboder, havde

mange pudsige Indfald, som vi vel morede os over, men som næsten aldrig vidnede om den Godmodighed, der ogsaa i min Ungdom var et Karaktertræk hos Nybodersfolk. Naar han indfandt sig paa Trykkeriet, var det sjældent, at han ikke mødte med en antagelig Gier, og saa gik det løs med Historier. Hans Hustru var ofte Gjenstanden. Som det lod til, var hun en meget agtværdig Person, der havde sin Nød med Manden og søgte at afholde ham fra Drik. Det var han vred over, men ikke mindst over, at hun var religiøs. „Ser De," sagde han, „Mutter, hun gaaer i Evle Kathrines Boliger (Abel Kathrines Stiftelse) og hører Guds Ord, siger hun, og det fordriver hun Tiden med. Jeg gaaer ogsaa i „Kirken" (et Beværtningssted paa Toldbodveien), men der er Salmen en halv Pægel og Mesningen en Bitter". Konen var i en Ligkasse, og den gamle Slyngel var altid vred over Kontingentet. Det burde hellere være sat i vaade Varer. Men saa glædede han sig ved at faae Fingre i Pengene, naar „Kjællingen" var død. „Saa skal jeg drikke mig en Donnert, som har vasket sig." Og ganske rigtig. En Formiddag kom han styrtende ind i Trykkeriet: „Nu er Kjællingen død!" raabte han glædestraalende, og den Tilstand, hvori han befandt sig, viste, at han fuldstændig havde holdt Løftet. Kjøpping blev saa opbragt over denne Raahed, at han lod ham kaste paa Døren med Forbud mod oftere at sætte sin Fod i Trykkeriet.

Desværre maa jeg sige, at flere af dem, jeg lærte at kjende paa Trykkeriet, vare ikke saa lidt forfaldne til Drik, som det overhoved den Gang var meget almindeligt hos Typografer, hvad jeg senere ved at arbeide som Svend i Waisenhusets store Trykkeri kom til en sørgelig Erfaring om. Hos Kjøpping havde vi saaledes en Trykker, der var en eiendommelig Specialist i den Retning. Han drak sig fuld periodisk. Der kunde gaa en hel Maaned, uden at man kunde mærke det Mindste paa ham; han udførte sit Arbeide godt og var paalidelig i enhver Henseende. Men saa blev han en Dag borte — det var næsten altid om Mandagen — og saa vidste vi Besked. Mindst fire, fem Dage i Træk var han paa Værtshus, fra Morgen til sent paa Natten, undertiden Natten med, altid drukken, og naar saa Stadiet var ovre, var han igjen tidlig paa Morgenen

paa Trykkeriet, slau og forknyt, og uden at sige et Ord til de Bebreidelser, som Kjøpping gjorde ham uden at nære mindste Haab om, at de skulde hjælpe. Trykkeren var uforbedrelig, thi naar der saa var hengaaet nogen Tid, mindst en Maaned, gjentog den gamle Historie sig ganske paa samme Maade.

Det bevirkede, at jeg ogsaa blev Trykker. Haandgrebet og det Mekaniske havde jeg lært ved at „drage op", det vil sige ved med Valsen at føre Farven fra Farvebordet paa Formen, naar Trykkerdrengen, der tillige agerede Løbedreng, var i Ærinder. Jeg troede mig derfor istand til at fungere som Stedfortræder for Trykkersvenden, naar Krisen indtraadte, og da Kjøpping saae, at jeg slet ikke bar mig saa galt ad ved Tilretningen og Trykningen, langt bedre end Trykkerdrengen, saa kom jeg til at udføre Arbeidet. Havde jeg ingen anden Nytte deraf, saa hjalp det til at udvikle mine Muskler og Armkræfter, og jeg blev betragtet som en stærk Prygl, trods min lille Væxt.

En eiendommelig Forretning ved de daværende Trykkerier, som man nu aldeles ikke kjender Noget til, var at koge Bogtrykkersværten eller „Farven", som den kaldtes. Nu kjøbes den fra fremmede Fabriker, den Gang var det ikke Tilfældet, hvert Trykkeri maatte selv lave sin Farve. Dens væsentligste Indgredientser ere Linolie og Kjønrøg, og Kogningen foregik i fri Luft, i Reglen paa Vesterfælled, da det var forbudt at gjøre det i Huset, fordi det kunde komme til Explosion. Men selv i fri Luft var Kogningen ikke ufarlig. Et Par Aar iforveien var Blasen — saaledes kaldtes den store Gryde eller Kasserolle med Laag, hvori Farven kogtes — sprungen, jeg troer, det var for Schultzes Trykkeri, og flere Mennesker vare blevne slemt forbrændte. Jeg husker ogsaa, at naar Vædsken var kommen i Kog, og Blasen og Laaget næsten vare rødglødende, maatte vi kaste store Klumper Ler paa den, for at dæmpe Heden og forhindre en Explosion. Kastningen skete i en ikke ringe Afstand fra Blasen, og overhovedet maatte der anvendes stor Forsigtighed for at undgaa Faren.

Som jeg tidligere omtalte, hørte nogle af Boghandler Beekens Forlagsartikler til de Arbeider, som trykkes hos Kjøpping. Der-

iblandt var nogle Oversættelser af K. L. Rahbek. Allerede den Gang undrede jeg mig over, at en Mand som Rahbek nedlod sig til ikke blot at oversætte simple Romaner, men at han tillige havde en Forlægger som Beeken, der ikke nød nogen synderlig Anseelse, og jeg antog derfor, hvad der vel ogsaa var med Rette, at økonomisk Forlegenhed var Aarsagen. Det var ingen let Sag at sætte efter Rahbeks Manuskript, dels var det saa fint og gnidret, at en Kvartside næsten afgav Satsen til et trykt Oktavark, og dels anvendte Rahbek saa hyppige Abreviationer, at Skriften var meget vanskelig at tyde og at læse. Rahbek kom ikke sjældent paa Trykkeriet, han gik selv henad Sommeren til indhyllet i en stor Kavai og var ikke synderlig proper af Udseende. Men han var venlig og godmodig, og naar jeg en Gang imellem tillod mig at klage over Manuskriptets Utydelighed, svarede han, at det gjorde ham ondt, men han var for gammel til at forbedre sig. Medens han talte, trykkede han næsten altid sin høire Haands Tommelfinger i den venstre Haands indre Fade og kjørte rundt deri. Hans Stemme lød pibende og ligesom lidt rusten, og han forekom mig i det Hele som en eiendommelig Personlighed, hvem jeg dog af Hensyn til hans Berømthed som Forfatter og til Livet paa Bakkehuset, der alt den Gang var i Alles Munde, betragtede med største Ærefrygt.

I fire Aar stod jeg i Lære og blev i Sommeren 1831 Svend. Dagen blev efter Skik og Brug feiret ved et lille Gilde i Lille Vibenshus. Jeg arbeidede flere Aar som Svend hos Kjøpping mod en Ugeløn af 4 til 5 Daler, hvilken Fortjeneste jeg søgte at foroge ved allerede i den Tid at slaa ind paa den literære Bane, hvortil jeg følte en levende Attraa, men rigtignok kun som Oversætter. Jeg henvendte mig til Boghandler Beeken, der jævnlig kom paa Trykkeriet, om Arbeide, og da han fandt sig tilfreds med en lille Fortælling, som jeg til Prøve havde oversat fra Tydsk, gav han mig en Roman af La Motte Fouqué til at oversætte. Betalingen, han tilbød, var overmaade ringe; jeg troer, det var en Rdlr. for Oktavarket, men jeg var dog overmaade glad derved. Oversættelsen var for mig en meget behagelig Beskjæftigelse i min Fritid fra Trykkeriet; jeg udviklede derved min Øvelse i at skrive godt Dansk, og jeg

tør nok sige, at denne Beskjæftigelse frelste mig fra de Fristelser, som det den Gang blandt Typograferne saa gængse Værtshusliv medførte. Forøvrigt gav den nævnte Roman, der førte Titlen „Dødspagten“, mig Leilighed til at tumle lidt med Vers, da der var ikke saa saadanne indflettet i Texten. Jeg undsaae mig for at angive mig som Oversætter, og anførte, saavidt jeg erindrer, paa Titelbladet Navnet Møller. Becken var saa tilfreds med Oversættelsen, at han gav mig flere Arbeider. Et af disse var „Glorvina, den vilde Pige i Irland“, Roman i tre Dele af Lady Morgan, hvortil benyttedes en tydsk Oversættelse; den udkom i 1832.

Dette Oversætterarbeide fortsatte jeg næsten al den Tid, jeg arbeidede som Typograf i forskjellige Trykkerier. Jeg oversatte ikke alene fra Tydsk, men ogsaa fra Fransk og Svensk. Jeg leverede hyppige Bidrag til Liunges Novellebibliothek under Mærket J. D., og en stor Del af de svenske Romaner af Fru Carlén, Fredrikke Bremer, Friherrerinde Knorring, Almquist og Crusenstolpe, der i dansk Oversættelse udkom paa Schubothes (Langhoffs) Forlag, fik jeg at oversætte. Derved forskaffede jeg de Trykkerier, hvortil jeg hørte, Arbeide, og jeg udførte Oversættelsen paa en eiendommelig Maade. Originalen blev fæstet paa Tenaklen, og jeg oversatte og satte paa een Gang. Paa denne Maade undgik jeg at skrive, og Sætterløn og Oversætterløn blev erhvervet paa samme Tid. Mange af mine Oversættelser ere blevne til paa denne ret lukrative Maade. Deriblandt skal jeg nævne Crusenstolpes „Morianen eller det Holsten-Gottorpske Hus i Sverrig“, der tæller ikke mindre end 12 anselige Bind.

Endnu skal jeg nævne, at jeg samtidig begyndte lidt Fuskeri som Journalist og Reporter, hvilket da ogsaa førte til, at jeg blev Korrespondent til Elmquists „Aarhus Stiftstidende“, senere til Bernhardt Rées „Aalborg Stifttidende“. Herom mere i det Følgende.

II.

Til mine Drengeaar knytter der sig en Juleaften en lille Begivenhed, hvorved det gik paa Livet løs, og som derfor har indpræget sig klart i min Hukommelse.

En af de største Fornøielser, jeg havde i mine Drengeaar og i min første Ungdom, var at besøge min Onkel i Frederiksborg eller rettere i Hillerød. Han var Kjøbmand og gift med min Faders Søster. De havde selv Børn, der vare ypperlige Legekammerater for mig og mine Brødre, og til Huset, beliggende tæt op til Abels Gjæstgivergaard ligeoverfor Slottet, hørte der en lille smuk Have med en Del Frugttræer og Stikkelsbær- og Ribsbuske, som gjerne gaves til Pris for os, naar vi i Skoleferien kom derned, hvortil vi skiftedes. Desuden herskede der i Huset stor gammeldags Gjæstfrihed, vi vare altid velkomne Gjæster. Især var jeg Tantes Yndling, og hun vidste ikke hvad Godt hun skulde gjøre mig, naar jeg kom.

Men der var ogsaa mangen anden Tiltrækning ved Besøget i Hillerød. Det saakaldte Indelukke nord for Slottet afgav ypperlige Legepladser, og her færdedes vi meget. Naar Skumringen indtraadte lyste det op i Træer og Buske af en Mængde Sankt Hansorme med et næsten magisk Skjær. Jeg har aldrig senere set noget Lignende. Som oftest var Christian den Fjerdes Sten i Indelukket Centrum for vort Tumleri. Vi legede da Christian den Fjerde og hans Arbeidere. En af os tog i Kongens Lignelse Plads paa Stenen, for ifølge Sagnet at betale Arbeiderne ved Slottets Opførelse og vogte paa, at Ingen tilsneg sig dobbelt Betaling ved at benytte Korsveien. Blev En greben paa fersk Gjerning, og han ikke kunde undløbe, maatte han undgjælde med Kroppen. Om denne Sten fortælles der meget Andet, saasom at Kong Christian havde sat den der som Minde om en ægteskabelig Strid, han havde havt med Kirstine Munck. Det fortæller nok Kongen selv i en af sine Dagbøger. Ifølge et andet Sagn skal Kongen sammen med en Bonde have flyttet denne Kæmpesten fra Marken paa Veien til Slottet, hvor han vilde have den anbragt. Men kommen til Indelukket gik

Bondens Buxer løs, han kunde ikke komme videre med Stenen, og saa kom den til at ligge paa det Sted, hvor den nu er, ved en Høi under et skyggefuldt Træ i den Allee, der fører til Badstuen.

Saa Besøgene i Slottet. Det kan ikke falde mig ind at beskrive dette, kun erindrer jeg, at hver Gang jeg satte Foden ind i den store firkantede Borggaard, betoges jeg næsten af en Gysen, som om jeg befandt mig paa et indviet, helligt Sted. Opfyldt som jeg var af de Ingemanske Romaner og af den Tids Ridderhistorier, dvælede mit Blik især ved Kongefløiens saakaldte Buegang, Marmorgalleriet foran 2det og 3die Stokværk med en dobbelt Række aabne Buer, prydede i Nischerne med antike Figurer. I min Fantasi tænkte jeg mig dette prægtige i arkitektonisk og kunstnerisk Henseende enestaaende Galleri oplivet af staalklædte Riddere og rigtsmykkede Adelsdamer, som saae ned paa Folket eller i ordnet Tog drog forbi til Kongens Gemakker eller til Kirken. Disse fantastiske Billeder saae jeg paa en vis Maade legemliggjorte ved Christian den Ottendes Kroning i Sommeren 1840, da det glimrende Tog under Musik og Kanontorden fra Jægerbakken begav sig gjennem denne Buegang til Kirken.

Jægerbakken med dens prægtige Udsigt, dens Affatser og rundtløbende Gange, udmærket egnet til Skjul og Væddeløb, Slotshaven med dens Terrasser, stive Buxbomshække og klippede Træer, Søen, hvor Onkel havde en Baad, Ladegaarden med dens Stutteri og herlige Heste, deriblandt det hvidfødte Stod, som Frederik den Sjette benyttede ved festlige Leiligheder, alt dette udøvede en stor Tiltrækning for os Drenge og var Maalet for vore Udflugter og Adspredelser. Og sjældent forsømte vi ved det tredie Træ i den Allee, der adskiller Søen fra Slotshaven, at fremlokke det gjaldende Ekko fra Slottets underjordiske Hvælvinger.

Ved Siden af Onkels Butik var der en Stenbænk. Den berømte Skuespiller Frydendahl, som om Sommeren boede paa Badstuen, tog ikke saa sjælden Plads her, naar han vilde hvile sig lidt paa sin Aftenpromenade. Onkel kom da ud for at hilse paa ham, vi Drenge flokkedes ogsaa om ham, skjøndt i en ærbødig Afstand; men saa vinkede han ad os om at komme nærmere og fortalte

morsomme Historier fra sit Liv og fra Theatret, hvortil vi lyttede med Andægtighed. Han var allerede den Gang til Aars, men rask og livlig. Der var noget Imponerende ved hele hans Person, men hans Øine straalede af Lune og Skjælmeri. Og en rigtig smuk Mand var han som han sad der i en grøn Livkjole med Staalknapper, Korderoys Benklæder med Kvaster og et stort Kalvekryds i den snehvide Skjorte.

Besøget hos Onkel og Tante var altsaa meget fornøieligt. Jeg længtes efter Ferien eller en anden af Aarsfesterne for at kunne komme derud. Men dette var forbundet med en ikke ringe Møisommelighed, og det Samme var Tilfældet med Reisen tilbage til Kjøbenhavn. Der var vel nok en Dagvogn, som gik mellem Kjøbenhavn og Frederikborg, men det skete kun et Par Gange om Ugen, og det kostede mere end mine Forældre havde Raad til. Reisen foretoges derfor i Reglen med en i Hillerød boende Fragtmand, som holdt i Gjæstgivergaarden „Tre Kroner" i Tornebuskegade. Det kostede kun et Par Mark, men det var en sand Kval. Foruden at den stærkt læssede Fragtvogn, der jo ikke kjendte til Fjeder, skumplede forfærdeligt og mørgjorde Lemmerne paa den arme Passager, var det ikke sjældent, at naar vi tog afsted om Eftermiddagen, vare vi først henad Morgenstunden i Hillerød. Det gik Fod for Fod, og naar vi kom til de forskjellige Bakker, der vare ganske anderledes steile og farlige end de nu ere, maatte vi stige af, dels for at lette paa Vognen, dels for at hjælpe at trække de stakkels udmagrede Krikker. Men hvad der især bidrog til at forhale Turen i det Uendelige, var den Tiltrækning, som enhver Kro underveis udøvede paa Fragtmanden. Paa ethvert Sted maatte der bedes under det Paaskud, at Hestene skulde have et Foder og med den beroligende Forsikring til os, at det kun var en lille Lunte. Men den lille Lunte blev undertiden en Time eller mere. Fragtmanden traf næsten altid nogle Bekjendte; saa skulde der haves et Slag Trekort eller Polskpas, der spilledes med Kort, næsten ukjendelige af Smuds og Ælde, og Spillet maatte da fugtes med adskillige Sopkener, vel ogsaa med nogle Thevandsknægte eller „Polak". Det kunde da hænde, at Fragtmanden, naar han omsider fandt det rettest

at komme afsted, i en stærkt omtaaget Tilstand klatrede op paa Vognen og nogle Minutter efter faldt i Søvn, overladende til Bæsterne selv at finde Veien hjem. At dette kunne ske med Sikkerhed uden Fare for at vi dumpede med hele Læsset i en eller anden Grøft, var jeg ikke ganske forvisset om. Jeg greb da Linerne, men uvant med at kjøre, sad jeg i vedvarende Angst for at det skulde gaa galt, og det var i alt Fald ikke min Fortjeneste, men de skikkelige Krikkers, at vi ikke væltede. Forøvrigt kan man tænke sig, at denne Reisemaade, især naar Veiret var barsk, eller naar det øsregnede, var alt Andet end behagelig. Jeg blev undertiden vaad ind til Skindet, undertiden frøs jeg saa det knagede i mig, og endnu er det mig en Gaade, at jeg ikke fik en alvorlig Sygdom paa Halsen. Jeg maa allerede som Dreng have havt en fortrinlig Konstitution; den har jeg, Gud være lovet! ogsaa paa mine gamle Dage.

Men en Dag før Jul, det vil sige Juleaften, saavidt jeg erindrer, i Slutningen af Tyverne, havde jeg langt bedre Befordring til Hillerød. Min Onkel var med sit Kjøretøi, en lille Fjællevogn, kommen ind til Kjøbenhavn for at gjøre Indkjøb af nogle Varer, han trængte til, og da Aftalen var, at jeg skulde tilbringe Julen i Hillerød, skulde jeg kjøre med ham. Der var Plads for mig i hans Agestol, det var jo prægtigt. Vi tog afsted den 24de December henad Kl. 3 Eftermiddag, og da Onkel var godt kjørende, haabede han at være hjemme tidlig Juleaften.

Det var Graaveir og det frøs lidt, men glad som jeg var over Turen og Udsigten til en fornøielig Jul, brød jeg mig ikke derom. Desuden var jeg indsvøbt i et Hestedækken, som varmede godt. Underveis passiarede vi. Onkel fortalte Et og Andet og leilighedsvis kom Talen paa Kulsvierne, det Folkefærd, som har hjemme i den nordøstlige Del af Fredensborg Amt, ved Esrom, Grib Skov og Gurre. Onkel havde hørt, at Kulsvierne egentlig stammede fra Sydboere, især fra det sydlige Frankrig, som i det 12te eller 13de Aarhundrede vare indvandrede hertil og havde nedsat sig i Nærheden af Esrom Kloster, hvor de havde fri Jord mod Forpligtelse til at rydde de tætte Skove og det næsten uigjennemtrængelige Krat, som til alle Sider omgav Klosteret. De bleve

derfor Kulbrændere. Men nu var det forbi dermed, thi der var kun Fredskov tilbage, og de ernærede sig enten som Agerdyrkere eller ved at skære Tørv i de temmelig store Mosedrag, der er paa denne Kant. Der var ogsaa meget i deres Udseende og Væsen, som tydede paa at de stammede fra Syden og ialtfald syntes at være af en anden Race end de andre sjællandske Bønder. De vare for det meste smaa og mørklødne. Vel havde de mistet ikke saa lidt af den Vildhed, de tidligere vare bekjendte for, men de havde ikke noget godt Rygte paa sig. Endnu, mente Onkel, kjendte de ikke synderlig Forskjellen paa Mit og Dit, de vare ogsaa meget tilbøielige til at yppe Klammeri, og naar de i lange Rækker kom kjørende paa Landeveien med deres tomme Vogne, efterat de i Kjøbenhavn eller Omegnen havde solgt deres Tørv og faaet en Svir i en eller anden Kro, vare de en Skræk for andre Veifarende. Det kunde da hændes, at de søgte at kjøre en Vogn, som de mødte, i Grøften, og kom det til et Slagsmaal, havde de altid en Knippel liggende i Vognen, som de ikke undlod at gribe til. Ogsaa som dristige Vildttyve vare de godt kjendte.

„Jeg staaer mig heller ikke godt med Kulsvierne," fortalte Onkel videre. „Jeg har flere Gange været i Strid med dem, naar de i Butikken vare altfor nærgaaende og grove, og nu nylig, for nogle Dage siden, er jeg næsten bleven undsagt paa Livet. En af dem, han hedder Niels Madsen fra Esbønderup, kom ind i min Butik og forlangte Noget at drikke. Han havde solgt et Læs Tørv, drukket en Del af Pengene op med nogle Kammerater og var saa fuld, at han næppe kunde staa paa sine Ben. Jeg nægtede da at give ham mere Brændevin og raadede ham til at komme afsted og faae Rusen sovet ud. Saa gav han sig til at støie og skjælde mig ud, og saa tog jeg ham ved Vingebenet og smed ham ud paa Gaden." (Min Onkel var nemlig en høi kraftig bygget Mand i sin bedste Alder.) „Saa," vedblev Onkel, „saa stillede han sig op udenfor Butiken, truede mig med sin knyttede Næve, og svor paa, at det skulde jeg ikke have gjort for Ingenting. Han holder Ord, hvis han kan; jeg kjender Kulsvierne, de glemmer ikke en Fornærmelse, og

allermindst en saadan Udkastelsesforretning, som jeg havde tilladt mig at foretage."

Jeg fandt det slet ikke morsomt, men Onkel lod til at være meget rolig, det var ikke første Gang at han havde havt Krammet paa en Kulsvier. Imidlertid havde vi nærmet os Blonstrød Kro, hvor Onkel agtede at bede, da Hestene kunde trænge til et Foder og desuden vare noget trætte efter den lange Vei. Vi selv, der ikke havde nydt noget i lang Tid, havde ogsaa en Forfriskning behov. Da vi vare komne til Kroen saae vi en lang Række tomme Tørvevogne holde udenfor, men tænkte ikke videre derover. Vi kjørte ind Staldbygningen, og efterat Onkel havde sørget for Foder og Vand til Hestene ved Staldmesterens Hjælp, gik vi ind i Kroen.

Den nærmeste Vei til Kroens Beværtning var gjennem Kjælderstuen. Da vi kom ind i denne, saae vi en Del Bønder siddende ved det lange Bord; Nogle af dem drak, Andre spillede Kort. Ved vor Indtrædelse mønstrede de os, og da vi vare komne ind i Storstuen, hvor Beværtningen var, men hvor der var tomt, lukkede Onkel Døren hastig efter sig, sigende: „Her er ikke godt at være. Niels Madsen er der. Jeg saae ham tydelig, skjøndt han dukkede Hovedet ned og lod som han ikke bemærkede mig. Vi maa se at komme hastig afsted, for ellers gaaer det galt."

Heldigvis havde Storstuen en egen Udgang til Hovedtrappen. Vi skyndte os ned i Staldporten, i en Fart fik vi Hestene bort fra Krybberne, som de jo meget nødig forlod, fik dem forspændt, og saa gik det atter rask ud ad Veien. Men Hestene vare trætte, og da vi vare komne forbi det Sted, hvor Frederiksborgveien skilles fra Helsingørveien, lod Onkel dem gaa noget langsommere, for ikke at anstrænge dem for meget, og forbi han troede, at Faren for en Forfølgelse var overstaaet. Men næppe en Fjerdingvei derfra hørte vi en stærk Vognraslen bag efter os. „Der er de," raabte Onkel, „vi maa ned paa Bunden, ellers er det Livet om at gjøre." Og heldigvis var Vognen ikke saa stærkt belæsset, at der jo var god Plads for os paa Bunden efterat vi havde lagt nogle Pakker til Side. Her ventede vi, Onkel med Linerne i Haanden, hvad der vilde komme. Og Kulsvierne kom farende som den vilde Jagt forbi os,

og i det samme lod de Vognkjæppene, hvormed Enhver havde forsynet sig, fare henad Vognen, i den Mening at vi sad i Agestolen og da kunne ramme os. Heldigvis var det saa mørkt, at de ikke kunde se, at der ikke var Nogen paa Agestolen. De vare sikre paa at vi vare rammede, mulig troede de endog, hvad der jo ogsaa var Grund til, at vi vare slaaede ihjel; men at undersøge om det var Tilfældet, det dristede de sig ikke til. Og saa foer de afsted med den samme Fart, og glade vare vi, at Faren var overstaaet.

Vi kjørte nu i god Ro og jævnt til Fredriksborg, og Kl. 7 holdt vi ved Onkels Butik. Tante og Børnene modtog os med Glæde. „Har I havt det godt paa Reisen?" var Spørgsmaalet. „O, jo, meget godt," var Svaret, thi vi vare blevne enige om, ikke at fortælle Tante det farlige Eventyr, vi havde bestaaet, for ikke at gjøre hende forskrækket. Saa kom Julegrøden og Gaasestegen, og egentlig smagte det mig ikke rigtig. Thi endnu var jeg betagen af den Skræk, jeg havde udstaaet.

Det var som sagt en Juleaften, jeg aldrig vil glemme.

III.

Datidens Kjøbenhavnerliv besad ret karakteristiske Institutioner, som nu ere forsvundne med saa meget Andet. Jeg skal omtale en lille Episode fra mine Drengeaar, som staaer i Forbindelse med en af dem.

En Dag i August var vor Tjenestepige ifærd med at polere Ruderne ud til Skvaldergade. „Der er Hunderakkeren!" raabte hun.

Det var Noget for os Drenge, og i et Nu vare vi ude af Døren. Vi boede paa tredie Sal, og i en Fart vare vi nede ad Trapperne. Men paa første Sal bleve vi standsede. Den gamle Jomfru, som boede der, mødte os med et Ansigt, hvori den største Rædsel prægede sig. „Børn, Børn, Jacob!" raabte hun, „hjælp for Guds Skyld! Rolf er nede paa Gaden. Hunderakkeren ta'er ham. Se at faae fat i ham. I skal faae en Mark, naar I frelser ham. Gud hjælpe os, Gud hjælpe os!"

Rolf var Jomfru Kristensens Moppe. Den var grim, gammel og tvær. Vi holdt slet ikke af den, for den gøede, knurrede og vrissede ad os, naar den mødte os, ja mine Buxer vare en Gang blevne sønderflængede af dens Tænder, da jeg med et Spark havde søgt at tugte dens Uvornhed. Egentlig talt vilde vi slet ikke have været saa bedrøvede, hvis Hunderakkeren havde faaet Tag i den med sit Net, kastet den ind i sin Vogn og expederet den ud paa Skolen for at undlives. Men vore bedre Følelser seirede. Den stakkels Jomfru

Kristensen bad saa mindelig, hun var saa skrækslagen, saa bedrøvet. Vi vidste, at Rolf var hendes eneste Ven, hendes Trøst i Livets Modgang, hvorom vi havde hørt Adskilligt, og maaske gjorde ogsaa — jeg nægter det ikke — Løftet om den klingende Belønning sin Virkning. Kort sagt — med Haand og Mund lovede vi at frelse Rolf fra den truende Fare, og i et Firspring vare vi ude paa Gaden.

Her var der et Opløb, som den stille, afsides beliggende Gade yderst sjældent var Skuepladsen for. En stor Sværm af Mennesker, mest Sjouere og det unge Danmark, særlig repræsenteret af Læredrenge i Skjødskind og Trætøfler, omgav her hujende og pibende en Procession, hvis Midte bestod af en lyseblaa malet Vogn med Præsenning over, med en Vægter i Uniform og med Morgenstjernen foran, og bagved og paa Siderne Hunderakkeren og hans Hjælper med en lang Stang med Net paa over Skulderen, speidende efter en eller anden løsgaaende ulykkelig Hund, hvis Optagelse da pligtmæssig skulde foretages, men ogsaa var lønnende for dem, idet de fik Betaling for hver enkelt. Det var nogle slemme Fyre at se til. Rigtige Galgenfysiognomier, og alene derfor var det en hel Svir for Ungdommen at narre dem for deres Bytte, naar det kun var muligt, eller naar det lykkedes en Hund at undslippe. Det haanende Glædesraab, hvormed Sligt ledsagedes, og som ovenikjøbet ikke saa sjældent fandt Ekko hos Tilskuerne i de aabne Vinduer, var ikke saa lidt irriterende for disse Lovens Fuldbyrdere. Men deres Harme og Skjældsord fremkaldte kun nye triumferende Hurraraab og „Piften" i Fingrene.

Det var overhovedet et møisommeligt og ikke saa sjældent et ørkesløst Arbeide, denne Opfangelse af løsgaaende Hunde. Med det vidunderlige Instinkt, som udmærker Hunderacen — Forstand kan man vel ogsaa med fuld Føie kalde det — havde Hundene øieblikkelig Færten af, hvad Hunderakkeren og hans Vogn havde at betyde. Ikkesaasnart fik de Øie paa dem, før de, som oftest hylende og med nedhængende Hale, foer afsted og søgte Tilflugt i Gadedøre eller i Kjældere, naar de ikke kunde naa det Hus, hvor de hørte hjemme. Fangsten var derfor i Almindelighed ikke stor, idetmindste ikke i

Forhold til de mange løsgaaende Hunde og det store Hundehold, som jo altid har været Kjøbenhavns Specialitet.

Hvad enten nu Rolfs Instinkt i den nævnte Retning ikke var videre udviklet, eller det ogsaa i Tidernes Løb var svækket — thi den havde ikke faa Aar paa Bagen — saa saae vi den, i samme Øieblik vi satte Foden paa Gaden, komme roligt og gravitetisk spaserende paa det modsatte Fortov, som om der ikke var nogensomhelst Fare paafærde. Hunderakkernes Falkeblik opdagede den strax. Men hurtigere end han vare vi i et Nu ovre hos Rolf og forsøgte at gribe den. Aldeles miskjendende Situationen satte den sig til Modværge, ja bed endog min Broder i Fingeren. Vi maatte slippe den, og allerede var Rakkeren paa Siden af den, hævende sit Fangeredskab, da jeg med et velrettet Spark fik Dyret slynget ned i en Kjælderhals, hvor Folkene i en Fart fik den transporteret bort. Rolf var frelst, og Hunderakkeren gik glip af sit Bytte. Et hundredtunget Hurraraab lønnede vor Heltegjerning, medens vi paa ilende Fod skyndte os afsted for at slippe for det Traktemente, som Hunderakkeren og hans Ledsagere utvivlsomt vilde have forundt os.

Gamle Jomfru Kristensen havde fra sit Vindue med Ængstelse og Taarer fulgt Begivenheden nede paa Gaden. Hun var næsten en Afmagt nær paa Katastrofens Høidepunkt, og man kan da ogsaa forstaa den Glæde, der betog hende, da hun saae, at den var frelst. Kys, Klap og Favntag vankede der ved Modtagelsen og fortsattes selvfølgelig i Enrum. Overfor os udtømte den gamle Dame sig i Taksigelser, Marken blev forøget med 8 Skilling som en Bøde for Fingerbiddet, hvilket Jomfru Kristensen egenhændig lagde Plaster paa. Saa blev vi ovenikjøbet inviteret til at drikke Chokolade den næste Dag til Festligholdelse af den overstandne Fare, og mærkelig nok opførte Rolf sig ved denne Leilighed paa den anstændigste Maade. Den hverken gøede eller knurrede, det var, som om det var gaaet op for den, at vi havde frelst den fra en stor Fare og vare dens sande Venner.

Hunderakkernes Færden i Gaderne til Optagning af løsgaaende Hunde fandt Sted i Hundedagene, der tidligere regnedes fra St. Hansdag til August Maaneds Udgang, senere fra den 22de Juli, og som paa Grund af Heden ansaaes som den Tid, hvor Hundegalskab kunde befrygtes. Naar denne Opfangning eller rettere naar Hundeforfølgningen har taget sin Begyndelse, skal jeg ikke kunde sige, selv ved at gjennemgaa gamle Forordninger, har jeg ikke kunnet opspore Noget derom. Men at det er længe siden, er der al Grund til at antage. Saaledes blev det i 1769 befalet, at alle løse Hunde paa Byens Gader skulde af Natmandens Folk ihjelslaaes „formedelst Farlighed af galne og bidske Hunde", og da dette var Tilfældet i Juni Maaned, maa det antages, at Ihjelslagningen fandt Sted hele Aaret rundt. Det var ogsaa først i 1789, at det bestemtes, at Ihjelslagningen skulde indskrænkes til Hundedagene.

Denne Ihjelslagning paa aaben Gade blev udført med Knipler. Det var et afskyeligt Myrderi, hvorover der ogsaa fra forskjellige Sider hævede sig misbilligende Stemmer, navnlig i „Politivennen". Ikkedestomindre fortsattes dette Uvæsen i en længere Række Aar, og først i 1812 blev det ved Politiplakat befalet, at Hundene skulde fanges i Gaderne for siden at dræbes paa Veterinærskolen. Dermed var forbunden den Bestemmelse, at naar Hundenes Eiere meldte sig inden 24 Timer paa Veterinærskolen, kunde de faae deres Hunde udleverede mod at erlægge Betaling for Opbringelsen. I det paafølgende Aar blev det ved Politiforordning bestemt, at Optagningen i Hundedagene kun maatte finde Sted om Morgenen mellem Kl. 4 og 7, hvorved der tilsigtedes at forhindre de Gadeopløb, som altid fandt Sted ved Optagelsen midt paa Dagen. Men derved forfeiledes Jagtens Foranstaltningens Hensigt, idet de løsgaaende Hunde, hvorpaa Jagten skulde anstilles, saa tidlig om Morgenen vare ringe i Antal, og det varede derfor ikke længe, før den nævnte Bestemmelse blev forandret derhen, at Optagningen ligesom tidligere skulde finde Sted midt paa Dagen. Det er ogsaa sandsynligt, at denne Forandring nærmest blev bevirket ved den i Aarene 1815 og 1816 grasserende Hundesyge, hvorved ikke faa Personer bleve bidte af gale Hunde, og flere af dem døde af Vandskræk. Dette vakte almindelig

Forfærdelse og hidførte tillige Hundenes Beskatning som et Middel til at indskrænke det store Hundehold. Skatten var først 2 Rdlr. om Aaret, den blev i 1856 forhøiet til 5 Rdlr. (10 Kr.) og nu er den jo blevet meget betydeligt forhøiet.

Jeg kan ikke med Bestemthed angive, naar Hunderakkerens Virksomhed ophørte, men jeg tager næppe feil ved at antage, at det allerede skete i Midten af Fyrretyverne. Det vilde blive altfor vidtløftigt at anføre de forskjellige Bestemmelser, der i Aarenes Løb senere ere vedtagne for at indskrænke det store Hundehold og at afværge Hundegalskab, men jeg skal kun bemærke, at Forhøielsen af Hundeskatten i 1856 nærmest var en Følge af den Panik, som enkelte Tilfælde af Hundegalskab den Gang fremkaldte. Optagningen af herreløse og omløbende Hunde, udført af Politibetjente, gik da for sig i meget stort Omfang, og dette i Forbindelse med den betydelig forhøiede Skat bevirkede, at de skattepligtige Hundes Antal, som i Begyndelsen af Halvtredserne var over 5000, en halv Snes Aar derefter var svunden indtil under det halve af dette Antal. Senere er det atter forøget betydeligt. Dette fremgaaer af de Oplysninger, Politiet velvilligt har givet mig. Medens Hundeskatten i Kjøbenhavn fra den 1ste Oktober 1865 til 30te September 1866 beløb sig til 12,932 Kr. 74 Øre, altsaa repræsenterende ca. 1,500 skattepligtige Hunde, er den efterhaanden stegen til et Beløb af 56,310 Kr. 80 Øre i Tiden fra 1ste Oktober 1886 til 30te September 1887, altsaa repræsenterende ca. 5,600 skattepligtige Hunde, hvilket Antal i indeværende Aar kan antages at være steget til omtrent 6000.

I den Tid, hvor den forhen skildrede lille Begivenhed gik for sig, altsaa i Aarene Tyve, hørte Hunderakkeren til Skarpretterens Folk. I ældre Tid hørte han derimod til de saakaldte Natmænd, der ogsaa kaldtes Rakkere, hvis Bestilling var af en meget forskjellig, men alt andet end hyggelig Natur. Det paalaa Rakkeren at bortskaffe Skarn, Aadsler af døde Hunde, Katte og andre Dyr fra Gaderne, og at ihjelslaa løsgaaende Hunde. At det Sidstnævnte allerede gik for sig for 300 Aar siden, fremgaaer deraf, at Natmændene i Helsingør i Aarene 1582—84 paa den Maade befordrede 520 „Gade“hunde ud af Verden. Tillige vare Natmændene Skorstens-

feiere; endvidere flaaede de som Skindere Huden af selvdøde Kreaturer og nedslog udlevede Husdyr, især Heste, hvilket betegnedes som deres fornemste Næringsvei. Natmanden eller Rakkeren var ogsaa Bøddelens Haandlanger; paa hans Sluffe, „Rakkersluffen", blev Forbryderen befordret til Retterstedet, og ved de Grusomheder, som ledsagede Fortidens Henrettelser, var han Bøddelens Haandlanger. Han lagde det henrettede Legeme paa Steilen, satte Hovedet og Haanden paa Stagen og nedgravede Kroppen ved Galgen eller paa Retterstederne udenfor Byerne. Undertiden blev han ogsaa, maaske i Mangel af andre Folk, der vilde bekvemme sig til et saadant Arbeide, benyttet til at brændemærke Forbryderne og at pidske dem til Kagen, samt at være Bøddelen behjælpelig med at radbrække og knibe med gloende Tænger.

Paa Grund af alle disse væmmelige Bestillinger hørte Natmanden til de saakaldte „uærlige" Folk, som Alle holdt sig i Afstand fra. Selv den allermindste Berøring undgik man. Han boede derfor ogsaa fjærnt fra andre Mennesker, i Reglen udenfor Portene. Men det Samme var ogsaa Tilfældet med Skarpretteren eller Mestermanden, som han kaldtes. Ja, en Skarpretter kunde næppe blive begravet, som det, ifølge velvillig Meddelelse af Arkivarius Dr. O. Nielsen, ses af Raadstueprotokollen af 10de December 1683: „Blev samtlige Ligbæremænd udi Underklassen eller den anden Klasse kasserede og deres Brev, som dem af Magistraten var meddelt, fra dem taget, formedelst de ikke vilde adlyde Magistratens Befaling i at bære Mester Jokum Skarpretters Lig bort, hvorfor de samtlige bleve paa Raadstuen opfordrede og enhver især spurgt, om enhver var af samme Mening og Intension som Formanden, hvortil den ene efter den anden svarede, at de vilde gjøre som deres Formand og heller takke af fra Bæremands Charge end bære foreskrevne Mester Jokums Lig bort, hvorom endda ydermere af Magistraten blev vedtaget, at P. Jørgensen Underfoged med det allerførste skulde stævne dem op til Raadstuen, og da videre at gaaes efter Fortjeneste." Ved den paafølgende Dom af 24de Januar 1684 bleve Ligbærerne dog tagne til Naade igjen mod Erlæggelsen af en Bøde. Hvorledes

det forøvrigt gik med Skarpretterens Begravelse, derom melder Historien Intet.

Til Slutning skal jeg endnu anføre, hvad min Fader har fortalt som en Erindring fra sin Ungdom. Natmanden hørte til de Mange, som gik omkring i Husene og krævede Nytaar. For at undgaa at komme i Berøring med ham, bleve Skillingerne tilkastede ham. Dette fandt han nok i sin Orden, men aldeles ikke i sin Orden, naar Døren blev slaaet i for Næsen af ham, uden at han fik Noget. Men saa kunde ogsaa Folk risikere, at han af Hævn slog en Rude ind. Dertil mente han at være i sin gode Ret, og det lod det ogsaa til, thi Klager derover til Politiet hjalp ikke. Der blev kun svaret: „Glarmesteren maa ogsaa tjene Noget og det sørger Natmanden for.“

IV.

Ikke saa sjældent har jeg i Bladene set en offentlig Salon ved Navn „Kjæden“ nævnet som Mødested for politiske og andre Sammenkomster, og da jeg umulig kunde antage, at dermed mentes det under dette Navn bekjendte veldædige Selskab til Fordel for de Blinde, fik jeg den Tanke, at denne „Kjæden“ maatte idetmindste ved Tradition være identisk med en i min Ungdom bekjendt og berygtet Dandsebod af samme Navn i Dronningens Tværgade. Men saa kom jeg ogsaa til at erindre denne Dandsebod som hørende til de uhyggelige Fristelser, ubefæstede unge Gemytter den Gang vare udsatte for, navnlig af Mangel paa mere anstændige Forlystelsessteder og ædlere Adspredelser. Og jeg vil gjøre den oprigtige Tilstaaelse, at Exemplet og Omgangen smittende førte mig til med nogle Kammerater at besøge denne Dandsebod nogle Gange i den Tid, da jeg som Typograf arbeidede i Vaisenhusets Trykkeri.

Hvis en Undskyldning for at besøge et sligt Sted kan gjøres gjældende og tages for gode Varer for mit Vedkommende, saa kan

jeg som saadan anføre først og fremmest Nysgjærrighed, dernæst at denne Dandsebod ogsaa besøgtes af unge Mennesker, der ved Fødsel, Opdragelse og Stilling stod ikke saa lidt høiere end jeg. Der kom ikke faa Studenter, ja endog en Greve, senere Stamhusbesidder — og en skjøn Aften, hvem traf jeg ikke der? Min forhenværende Skrivelærer, der rigtignok blev betydelig flau ved at se sig opdaget. Ellers var Publikum en almindelig Dandsebods, hvis kvindelige Del jeg ikke videre skal omtale. Men der var et særligt Element, som man, saavidt jeg veed, heldigvis ikke mere træffer paa, og det skal jeg, som karakteristisk for det daværende Kjøbenhavnerlivs laveste Sfære, lidt nærmere omtale.

„Kjæden" var en rummelig firkantet Sal med et Galleri, der hvilede paa Træpiller. I den ene Ende var en Tribune for Musikanterne, 6 til 8 i Tallet, hvis Dirigent modtog Betalingen for hver Dandsetur, saavidt jeg husker 4 Skilling af de dandsende „Herrer", medens „Damerne" vare fri for at betale. Dirigenten maatte have et skarpt Øie til at vogte paa, at Betalingen blev erlagt. Søgte Nogen — hvad der ikke saa sjældent gik paa — at unddrage sig denne Pligt, kunde man høre Dirigentens skingrende Røst: „Den Herre i den blaa Trøie derhenne vil behage at betale. Maa jeg bede om Mønten." Og Simulanten maatte deran.

Det hele Lokale var mørkt og smudsigt, svarende ganske til sin Karakter. I mange Aar havde Vægge og Loft ikke været i Berøring med Malerpensel eller Kalkekost; den oprindelige Farve var for Smuds og Støvlag aldeles ukjendelig, og Væggene glindsede af Vanddunster fra den ophedede Atmosfære. Denne var tung og trykkende, svangret af Osen fra Tranlamperne og Tællelysene, af de mange Menneskers svedige Uddunstninger, af Galgenknasterens og Radekoppernes forgiftede Røg, af Brændevinets, Øllet og Rompunschens Dunster — de sædvanlige Drikkevarer, der solgtes fra en Disk i den anden Ende af Salen og konsumeredes ved smaa Borde op ad Væggene eller paa Galleriet. Værten, Krismer, en lille, gammel Mand med en tyk, graa Haarvæxt, høirødt Ansigt, stærkt underløbne Øine, iført en blaastribet Bomuldstrøie og blaa Vadmelsbuxer, gik omkring med Hænderne i Buxelommerne, tilkastende i

Forbigaaende Stamgjæsterne, mandlige og kvindelige, med hæs Brændevinsstemme et Stikord, just ikke af den fineste Slags. Han var der for at paase Orden og til dette Formaal var ogsaa en Politibetjent tilstede. Hvorledes denne Orden blev overholdt, vil det Følgende vise.

Rundt om blev der dandset. Dandsene vare for det meste Reel, Hamborgerskotsk og Holstenskvals, helst forkert. Der blev sprunget og slaaet ud med Fodderne ligesaa vildt som i den moderne Cancan. Ikke sjældent voldte Trængselen, at man kom til at dandse paa hinanden, det skete vel ogsaa undertiden med Forsæt. At slige Sammenstød fremkaldte drøie Skjældsord og vel ogsaa grov Konfekt i Form af Næveslag og derpaa følgende Slagsmaal, er let at forstaa. Naar saadant opkom tilfældigt, kom det ofte til en Udsoning, beseglet med et Glas Punsch eller to. Men der var ogsaa regelmæssige Udfordringer til Slagsmaal eller saakaldte Livtag, enten fremkaldt ved Fjendskab, hvorved som altid Kvinden spillede en Rolle, eller ogsaa blot som Styrkeprøve.

Dette udgik i Reglen fra en Hob af de værste kjøbenhavnske Slagsbrødre, som altid indtog Midten af Salen, omgivet af de Dandsende. En saadan Samling af de raaeste, gemene Fysiognomier, med Præget af alle Laster, skulde man vanskeligt finde andetsteds: Slagtere, Flæskedragere, Sjovere, arbeidsløse Haandværkssvende, men ogsaa Mennesker, hvis Paaklædning var bedre end den almindelige her, men næppe vidnende til Fordel for dem, idet det almindelig antoges, at de underholdtes af offentlige Fruentimmer, og af disse benyttedes til at skræmme og plyndre Kunder.

Og midt i denne Skare kneisede en Person, der var fine sex Fod høi eller mere, og hvis Bygning, den brede Ryg, Tyrehalsen, de lange muskuløse Arme tydede paa ualmindelige Kræfter. Det var en Person ved Navn L—, en bekjendt og frygtet Slagsbroder, vild og ubændig. Han var af god Familie, hvad ogsaa hans Ansigtstræk vidnede om; thi skjøndt de vare vansirede af Svir og blegsottige, bare de endnu Spor af mandlig Skjønhed. Han var oplært som Haandværker, men slette Tilbøieligheder i Forening med daarligt Selskab samt Bevidstheden om at være i Besiddelse af ualmindelige

Kræfter bevirkede, at han efterhaanden blev en gemen Slagsbroder, Kammerat med Samfundets værste Bundfald, og hele hans stolte, overmodige Holdning midt i denne Kreds af forvorpne Kammerater viste, hvilken Stilling han indtog. De saae op til ham som til en Høvding.

Og alligevel havde han sin svage Side. Paa en af de Kneiper, han søgte, havde han en Aften yppet Klammeri med et Selskab af Slagtersvende, hvortil en for sin Styrke bekjendt islandsk Student havde sluttet sig. Slagterne vilde ikke binde an med L—, derimod fandt Islænderen, at hans Uforskammethed gik for vidt. „Jeg skal give dig en Lektion i Høflighed, min gode Ven," sagde han; „kom an!" Udfordringen blev selvfølgelig modtaget, og L— mærkede snart, at han havde truffet paa en idetmindste Jevnbyrdig i Kræfter, hvortil kom en ikke alminbelig Behændighed. Slaget endte med, at L— med et knækket Ben laa paa Gulvet. Dette Brud stækkede hans Vildhed noget, han turde ikke saa ofte som tidligere indlade sig i Slagsmaal, men Frygten for ham var derfor ikke formindsket.

De Ældre, som have levet i den Tid, ville vide, hvem jeg sigter til, thi hans Navn var i Alles Munde. Visse Hensyn bevirke, at jeg ikke nævner hans Navn.

Fra denne Kreds var det, at der udgik Udfordringer til regulære Slagsmaal. Et af dem var jeg Vidne til. Den Ene af de Kæmpende var en lille undersætsig firskaaren Person, hvis Navn jeg endnu husker; han hed Tønnes. Den Anden var en temmelig høi Prygl med skæve Ben. Begge havde afført sig Tøiet og viste sig i Buxer og Skjorte. Om der var nogen anden Aarsag til Kampen end Lysten til at prøve Kræfter, skal jeg ikke kunne sige. Det begyndte med det saakaldte Livtag, og Karakteren var saaledes en Art Brydning; men efterhaanden begyndte Forbitrelsen og Vildskaben at koge op; det gik over til „Skaller" og Næveslag; de tumlede saa voldsomt med hinanden, at de styrtede over mod en af de Piller, hvorpaa Galleriet hvilede, saaat denne knækkede. Blodet begyndte at flyde, og i et Nu laa den Lange paa Gulvet, Tønnes over ham, bearbeidende ham med sine Næver. „Har Du faaet nok?" spurgte han. Den Anden svarede ikke; han var bedøvet. Tilsidst reiste han sig

med Ansigtet i et blodigt Kjød. Han kunde næppe staa paa Benene og blev ledet ud.

Og hvorledes var saa de Øvriges Holdning? Da Politibetjenten vilde lægge sig derimellem, lød der Raab fra de Banditter, der havde slaaet Kreds om de Kæmpende: „Lad dem more sig! Ingen maa blande sig deri!", hvilket var en tilstrækkelig Advarsel for Betjenten til at trække sig tilbage. Og den anden Ordenens Overholder, Dandsebodværten Krismer, stod med Hænderne i Buxelommerne, ganske roligt, som om det Hele aldeles ikke vedkom ham. Og Musikken vedblev at spille, og de Dandsende, som havde trukket sig lidt tilbage fra Kamppladsen, vedblev uforstyrrede, som om der ikke var Noget at kigge efter, ikke Noget, der var udenfor det Almindelige.

Saadan gik det til i en Datidens Dandsebod, i „Kjæden". Det var ogsaa sidste Gang, at jeg kom der. Ingen Overtalelse — og den manglede ikke — kunde formaa mig til at gjentage Besøget paa et Sted, hvor der foregik Scener af den Art.

Jeg kommer ved denne Leilighed til at mindes en Fristelse noget nær af samme Art, som unge Mennesker i min Ungdom vare udsatte for. Det var Keglespillet eller rettere de Pareer, som knyttede sig dertil. Thi selve Keglespillet er jo i og for sig en god, næsten nyttig Adspredelse. Det giver en god Motion, er saa at sige en Art Gymnastik, der udvikler og hærder Musklerne, overhovedet en tiltalende og tiltrækkende Tidsfordriv, der, naar den kun har Karakteren af en Art Sport, ikke koster meget. Ganske vist drives dette Spil endnu ikke blot som Adspredelse, der sættes undertiden ret anseelige „Konditioner" (det tekniske Udtryk paa, hvad der spilles om), og der „holdes" (pareres), men som det gik til i min Ungdom, troer jeg ikke, det nu er Tilfældet. Thi den Gang blev Keglespillet paa forskjellige Baner benyttet til ligefrem Hazard. Hensigten med Spillet var alt Andet end Adspredelse. De Spillende vare paa en vis Maade Redskaber for de Parerende, idet deres Spil afgjorde Udfaldet af Gevinst eller Tab. Formen mindede om Væddemaal ved Hestevæddeløb, og Keglespillet, drevet paa den Maade, var et Surrogat for det ved Loven forbudte Hazardspil.

I Østrups Have i Store Kongensgade, der, hvor Cohens Brændeskæreri nu er, i „Billigheden“ paa Nørrebro og flere andre Steder var der Keglespil af den Art, men intetsteds dreves det efter en saa stor Maalestok som paa Knirschs Keglebane i den store Have ud til Lille Grønnegade, der i sin Tid hørte til Hotel d'Angleterre, og som blev indtaget til Byggegrund ved Peder Madsens Gangs Sløifning og Ombygning. Keglebanen var meget primitiv, den var af Træ, krum og skjæv, og der hørte en stor Færdighed til at spille paa den med Held. Det var nok ogsaa derfor, at den valgtes til Hazardspillet, fordi man var sikker paa, at kun den meget øvede Spiller, der nøie var kjendt med Banens Eiendommeligheder, kunde indrette sit Spil derefter med fornøden Haandfærdighed.

Alt var arrangeret efter det almindelige Hazardspils Regler. Der holdtes formelig Bank, og i Reglen var det to Personer, der vare Bankierer, en Herredsfuldmægtig fra Amager, kaldet Amager-Chr., og en Partikulier S., hvilke dog antoges at være Medlemmer af et hemmeligt Konsortium. De, som slog Keglerne, vare enkelte for deres Dygtighed bekjendte Folk, deriblandt en kgl. Skuespiller og Sanger. Der mumledes vel nok om, at de stod i Rapport med Bankholderen, men jeg troer ikke, at det var Tilfældet. Der var ogsaa i saa Henseende taget visse afværgende Forholdsregler: saaledes maatte de Spillende ikke vide, hvorledes det forholdt sig med Indsatsen i Banken, idet de vare forpligtede til at vende sig bort, naar Pengene bleve indsatte.

Og det var ikke smaa Summer, det gjaldt. En enkelt Indsats var undertiden flere hundrede Rdlr., og der var Tider, da Indsatsen løb op til Tusinder. Der var Spillere, som enten for ikke at gjøre Opsigt eller ogsaa for ikke at skræmme Bankholderen, indsvøbte et Par Hundrededaler-Sedler i en enkelt Rigsdalerseddel og satte saaledes Beløbet ind. Væddemaalet gjaldt saa „Bataillon“ (alle Kegler) eller saa og saamange Kegler, eller ogsaa endog Forhjørnet alene. Men foruden Indsatsen i Banken blev der tillige indbyrdes pareret af de mange Omstaaende.

Vel var der ældre Folk, som deltog i Hazardspillet, men Flertallet var dog yngre Mennesker, Handelsbetjente, Kontorister, Stu-

denter og unge Embedsmænd. Og alle vare de betagne af Spillets Dæmon. Alle Følelser, alle Lidenskaber, som denne Dæmon fostrer, brød frem og bares uvilkaarlig til Skue. Skuffelse, Fortvivlelse, nervøs Spænding, Glæde, naar Lykken var med, tegnede sig i Væsen og Blik. De, som have bivaanet Hazardspillet i Monte Carlo, eller i tidligere Tid i Baden-Baden og Homburg, kjende det. Det var ligesaagodt som der et Spillehelvede, om end paa Grund af de lokale Forhold af mindre Omfang og af en noget anden Karakter.

Det var forholdsvis store Summer, der tabtes her, og hvoraf det Allermeste gik i Bankierernes Lommer. Idetmindste hed det almindeligt, at de vare blevne rige Folk. Men efter den Maade, hvorpaa Spillet var indrettet, vare nok næsten alle Chancer til Fordel for dem. Og der fattedes da heller ikke de tragiske Følger, som have givet flere udenlandske Spillebuler en saa sørgelig Navnkundighed. Ikke faa unge Mennesker spillede ikke blot Alt, hvad de eiede, bort, men ogsaa som oftest betroede Penge, og der var ikke Faa, der for at tilfredsstille deres Lidenskab gjorde sig til Tyve og maatte lide Straf. Knirsches Keglebane har mangt et forspildt Liv paa sin Samvittighed. Men ogsaa hørte Selvmord til dette Spils Historie. Et saadant vakte især stor Opsigt. Det var en ung Mand af god Familie. Han havde hævet sin Moders Enkepension, med hvilken hun, der sad i trange Kaar, skulde ernære sig og to Døtre. Denne Sum spillede han bort til sidste Hvid paa Knirsches Keglebane, og i sin Fortvivlelse derover kastede han sig i Søen.

Flere Blade, særlig „Kjøbenhavnsposten“ og „Fædrelandet“, havde gjentagende henledet Politiets Opmærksomhed paa dette aabenbart drevne Uvæsen, uden at det endnu var blevet standset. Men saa slog den nævnte tragiske Begivenhed Sømmet paa Hovedet, og der udstedtes et strengt Forbud mod denne Form for Hazardspil, ligesom ogsaa Lukningen af den omtalte Keglebane paabødes. Dog har jeg Grund til at antage, at denne Art Hazardspil endnu i lange Tider dreves i Smug, om end ikke i samme Omfang og Karakter som paa Knirsches Keglebane.

V.

Jeg har tidligere omtalt, at jeg blev kjøbenhavnsk Korrespondent til „Aarhus Avis", den Gang udgivet og redigeret af Overkrigskommissær Elmqvist, i hvis Familie den endnu er. Hvorledes jeg kom i Forbindelse med dette Blad, erindrer jeg ikke mere, jeg troer det skete ved en direkte Henvendelse til Elmquist med en Prøve paa min Evne til at tilfredsstille de Krav, som Bladet stillede til en Meddeler fra Hovedstaden. Og disse Krav vare i Sandhed ikke af større Betydning og ikke vanskelige at tilfredsstille. Dette bringer mig til at omtale Provindsaviserne, som de den Gang vare.

Paa Provindspressen var der i Sammenligning med den nuværende en himmelvid Forskjel, ligesom det ogsaa, om end i mindre Grad, var Tilfældet med den daværende Hovedstadspresse. Thi indenfor de daværende Skranker, som Presseloven opstillede, men hvis Beskaffenhed det vilde blive for udførligt nærmere at gjøre Rede for, havde flere af Hovedstadsbladene, saasom „Kjøbenhavnsposten", „Berlingske Tidende" og „Dagen", under Indflydelse af den Tids vaagnende politiske Liv begyndt at drøfte vore indre Tilstande i Modsætning til Fortiden, da slige Spørgsmaal kun yderst sjældent behandledes i Pressen. Dette skete allerede i Frederik den Sjettes sidste Leveaar, og det var da især Stænder-Institutionen og dens Forhandlinger, der gav en Del af dette Stof. Men særlig fik denne journalistiske Retning et betydeligt Opsving ved Stiftelsen af Bladet „Fædrelandet", der udkom i Christian den Ottendes første Regeringsaar, og hvorved den nationalliberale Opposition, der tilsigtede friere Statsformer, samtidig med at den vaagnede Slesvigholsteinisme bekæmpedes, fik sit med stor Dygtighed redigerede Centralorgan. Af denne journalistiske Udvikling var derimod Provindspressen saa godt som uberørt, og det kan næsten siges, at som den var den Gang, har den, idetmindste hvad Indholdet angaaer, holdt sig næsten uforandret indtil for en Snes Aar siden, da Venstreagitationen begyndte at brede sig over hele Landet og til sin Bistand stiftede en Mangfoldighed af Blade med det politiske Element

til Hovedstof, som dette da ogsaa selvfølgelig gjorde sig gjældende i de allerede bestaaende.

Men at Provindspressen indtil da havde en hel anden Karakter end Hovedstadspressen, laa i de Forhold, der betingede dens Existents og deraf dens Indhold. Medens Hovedstadspressen nærmest talte til den Del af Nationen, hvis større Indsigt og Dannelse medførte Interesse for almindeligere og vigtigere Forhold, var det Publikum et helt andet, hvorpaa et Provindsblad den Gang var beregnet, medens tillige Bladets Virksomhed var indskrænket til en Art afsluttet Kreds. Det var oprettet for et Stift, et Amt, en enkelt By, og den Dannelse, som Flertallet af disse Kredses Indvaanere besad, de tarvelige Fordringer til et Blads Indhold, som dette Flertal stillede, maatte afgive Normen for det Stof, som skulde bydes Læserne. Men ganske vist var der heller ikke nogensomhelst Bestræbelse hos de allerfleste Provindsblades Udgivere eller Redaktører for at hæve dette Stof op over det Ubetydelige, det Futile. Der var kun et Par Undtagelser, saasom Søren Hempels Avis i Odense (Fyens Stiftstidende) og Magnus' Vest-Sjællandske Avis. De indeholdt ikke sjældent gode Artikler om kommunale Anliggender og om almindelige Forhold af større Vigtighed; de andre derimod gik, saavidt mit Kjendskab til dem strækker, i den ovennævnte Retning.

Antallet af Provindsaviserne vare i Aarene Tredive og endnu langt senere meget begrændset, især i Forhold til hvad de nu ere. Det var kun de større Byer, der havde en saadan Avis — Odense dog to -- og de mindre Byer slet ingen. For Stifts- og Amtsavisernes Vedkommende vare de knyttede til et Privilegium, der berettigede dem til at meddele udenlandske politiske Efterretninger, i Lighed med, hvad der i Hovedstaden alene var Tilfældet med „Berlingske Tidende“ og „Dagen“, og til at optage de officielle Avertissementer fra Stiftets, Amtets eller Byens embedsmæssige Autoriteter mod en fastsat Taxt. Byens Politimester var Bladets Censor, eller rettere Tilsynshavende. Han fik et Exemplar til Gjennemsyn før Trykningen, og kunde forlange strøget hvad han fandt anstødeligt eller ulovligt. Men dette var egentlig kun en Formsag, thi det hørte efter Ind-

holdets Beskaffenhed til det yderst Sjældne, at der fremkom Noget af den Art. Af den indre Politik og af Behandling af offentlige Anliggender ud over det Kommunale var der som anført, saa godt som intet Spor, af den simple Grund, at Sligt laa udenfor Opgaven, og heller ikke interesserede deres Publikum.

Indholdet bestod af Meddelelser om udenlandske Begivenheder, men rigtignok i Reglen paa den ufuldstændigste Maade. De indskrænkede sig mest til afrevne Stykker af Tidsbegivenhederne, der ikke vare istand til give Læserne nogen klar eller levende Fremstilling af det Passerede, men særlig Vægt ved dette Stof lagdes der paa Tidsanekdoter som ogsaa paa hvad der gik for sig i Fyrstefamilierne, — dette var især en meget yndet Læsning. Stoffet hertil blev hentet fra de kjøbenhavnske Blade og, naar det kom høit, fra Hamb. Börsenhalle eller Hamb. Correspondenten. Dernæst meddelte de Beretninger om indenlandske Tildragelser, der ligeledes nærmest vare hentede fra kjøbenhavnske Aviser og sjældent gik ud over, hvad der kan betegnes som „Nyheder" — saasom: Fester, Forbrydelser, Ulykkestilfælde, Theater og Personalia. Endelig fremkom der af og til Stykker om kommunale og andre Stiftet vedrørende Anliggender, der næsten altid vare indsendte og ikke sjældent gav Anledning til hæftig Strid og Polemik, som da i en ikke ringe Grad lagde Beslag paa vedkommende Publikums Interesse. Resten bestod af Avertissementer af lokal Natur og retslige, forsaavidt det var en priviligeret Avis.

Aarhus Avis, ogsaa kaldet „Aarhus Stifts priviligerede*) Adresse-Contoirs Tidende" var i nævnte Henseende et Paradigma paa denne Presse. Den blev i Aaret 1811 stiftet af A. F. Elmquist, som efter at have lært Boghandelen i Kjøbenhavn, hvor han var født, flyttede til Aarhus og foruden Bladudgiver blev Boghandler, medens han tillige blev Chef for Aarhus Borgervæbnings anden Afdeling, hvorfra han i 1826 tog sin Afsked og udnævntes til Overkrigskommissær. Under hans Redaktion svang Bladet sig op til at

---

*) Til disse Blades Privilegier hørte Retten til at forsendes med Brevposterne, en Ret, som af Hovedstadsbladene kun „Berlingske Tidende" „Dagen" og „Kjøbenhavns Skilderi" i den Tid var i Besiddelse af.

blive det mest udbredte Provindsblad i hele Landet. Maaske med Undtagelse af „Berlingske Tidende" og Adresseavisen var der intet Blad, der paa den Tid, jeg sigter til, havde flere Abonnenter, idet det var udbredt i hele Landet, ikke mindst i Kjøbenhavn. Dette skyldtes den Dygtighed, hvormed det var redigeret i den Retning, hvori Krav til Avislæsning den Gang hovedsagelig blev stillet. Bladet udkom fire Gange om Ugen. Særlig var Mandagsbladet opfyldt med saakaldte „Blandinger", hvorved mere det Pikante end egentlig Paalideligheden spillede en Hovedrolle. Tillige havde Elmquist det Held med sig at vinde nogle gode Medarbeidere, saasom Adjunkt Frederik Snedorf-Birch og Pastor Jørgen Thisted. Sidstnævnte skrev navnlig humoristiske Artikler og Smaating, som bidrog til at skaffe en stor Læsekreds. Thisted var saaledes Forfatter til en gammel Landsbypræsts Breve, hvori han med betydelig Lune gjorde sig lystig over det offentlige Livs Skavanker, ligesom han ogsaa antoges at have været Ophavsmanden til de pudsige Opsatser, som af og til kom frem i Bladet som hidrørende fra Anders Nöthen, „priviligeret Frimurer", en virkelig Person, hvis Fjolleri var til stor Morskab for Aarhus' Indvaanere.

En særegen Tiltrækning udøvede Korrespondancerne fra Kjøbenhavn. Det maa betænkes, at Hovedstadspressen den Gang kun lidet frembød det Stof, de saakaldte Smaanyheder, der nu udgjøre en Del af vore Blades Indhold, og, skjøndt i Reglen fremtrædende beskedent med Petitskrift, kunne uden Overdrivelse med Sandhed betegnes som kjærkomment for mangfoldige Læsere, ja undertiden næsten er det Eneste, som de bryde sig om. De fremtraadte i Aarhus Avis ikke under den mere fordringsfulde Titel „Korrespondancer"; beskedent betegnedes de som „Meddelelser", og Vægten lagdes ogsaa mere paa det Interessante end paa Paalideligheden. Med Hensyn hertil slaaer jeg mig for Brystet i Betragtning af de Syndernes Mangfoldighed, jeg har paa Samvittigheden i min Egenskab af Korrespondent til „Aarhus Avis", dog beroligende mig med den Tanke, at Ingen derved blev skadet paa gode Navn og Rygte, samt at Meddelelserne, om de end ikke altid vare paalidelige, dog gjerne kunde have været det, da Sandsynligheden altid blev iagttaget. Men

overhovedet var Sanddruhed heller ikke „Aarhus Avis“ stærke Side. Naar der fortaltes en rigtig Skrøne, der var til at tage og føle paa, hed det altid, at det var en Historie fra „Aarhus Avis“, og hvis jeg har bidraget dertil qua Korrespondent, saa er min Undskyldning den, at det her hverken gjorde fra eller til.

Bladet udkom, som omtalt, kun fire Gange om Ugen, hvad der almindeligt den Gang var Tilfældet med Provindsbladene; der var endog dem, som kun udkom to eller tre Gange ugentlig. Størrelsen var et Halvark i meget lille Kvart, neppe en Fjerdedel saa stor, som Bladet nu er, og deraf var næsten den halve Del fyldt med Avertissementer. Læsestoffet var altsaa meget begrændset, men ikke sjældent blev der givet Tillæg. Jeg mindes ikke ret, hvad Abonnementet kostede, men i Forhold til, hvad Priserne nu ere, navnlig de kjøbenhavnske Blades, var det ikke billigt, og Elmquist blev ogsaa især ved sin journalistiske Virksomhed en rig Mand; det hed, at han eiede en stor Del af de faste Eiendomme i Aarhus. Tillige udfoldede han en ikke ringe Virksomhed som Forfatter og Oversætter paa andre literære Omraader. Blandt Andet udgav han i mange Aar et underholdende Maanedsskrift „Læsefrugter“, som havde en vid Læsekreds. Som et Kuriosom kan anføres, at Titlen var taget efter Pappes i Hamborg udkommende Tidsskrift „Lesefrüchte“. Det tydske Ord „Lese“ er at samle, plukke; her var det oversat med det danske „Læse“; det var i alt Fald en ordret Oversættelse, som den Gang ikke fremkaldte nogen lingvistisk Forargelse.

Min Forbindelse med Aarhus Avis varede flere Aar. Hvad der hidførte Afbrydelsen, mindes jeg ikke, men i hvert Tilfælde skete det i al Venskabelighed. Med Bernhard Rée (den i sin Tid bekjendte Folkethingmand) havde jeg tidlig stiftet Bekjendskab, som førte til, at han, da han i 1838 havde overtaget Redaktionen af „Aalborg Stifttidende“, der eiedes af hans Familie, engagerede mig som kjøbenhavnsk Korrespondent. Det var jeg i et Par Aar, og tillige besørgede jeg, men uden at være navngivet, et æsthetisk Hefteskrift, „Læsekabinettet“, som Bernhard Rée udgav i Aalborg og som udkom i 2 Bind.

Naar jeg nu tilføier, at jeg i Aarene 1838—39 var Medarbeider af det af M. Goldschmidt udgivne „Næstved- og Kallundborg Ugeblad", ogsaa kaldet „Sjællandsposten", saa er dermed gjort Rede for min journalistiske Virksomhed ved Provindspressen. Den Forbindelse, hvori jeg var kommen til Goldschmidt, varede flere Aar, ogsaa i den Tid han udgav „Corsaren" og optraadte som Forfatter til „En Jøde" og til de i 1846 udgivne ypperlige Fortællinger. Men herpaa forbeholder jeg mig at komme noget Nærmere ind i næste Afsnit, og vil da kunne faae Leilighed til at meddele et eller andet hidtil uomtalt Træk til Goldschmidts Karakteristik og literære Virksomhed.

VI.

Saavidt jeg mindes, var det i 1838 at jeg blev bekjendt med Goldschmidt. Hvorledes det fandt Sted, staaer mig ikke mere klart, men jeg feiler næppe ved at antage, at det skete gjennem Edvard Meyer, den senere Stifter af Bladet „Flyveposten". Edvard Meyer og jeg vare nemlig paa en vis Maade opdragne Børn sammen, idet hans Moder, der var Enke, boede i Stiftelsen „Meyers Minde", hvor min Fader var Inspektør. Efterat han, oplært som Dreier, havde nedsat sig i Kallundborg og der giftet sig, begyndte han Udgivelsen af „Kallundborg Ugeblad", som af Mangel paa Trykkeri i Kallundborg blev trykket i Kjøbenhavn. Han bad mig besørge Korrekturen og Stoffets Ordning, hvad jeg gik ind paa.

Dette Blad gik over til Goldschmidt, med hvem Meyer paa sin Hustrues Side var beslægtet, og det var saaledes nok ved den Leilighed, at jeg blev bekjendt med Goldschmidt. „Kallundborg Ugeblad" blev nu forandret til „Sjællandsposten" eller „Næstved Ugeblad", ved hvis Redaktion Goldschmidt fik mig til at hjælpe sig. Ved flere gode Artikler fra hans Haand — deriblandt navnlig en interessant Karakteristik af de sjællandske Bønders Væsen og Levemaade — fik

Bladet en for den Tid ikke almindelig Udbredelse, saa at han ved Slutningen af 1839 kunde sælge det til Kammerassessor Lützhøft for 200 Rdlr. Inden Salget gik for sig, havde han den Ubehagelighed, for et i Bladet indrykket, mod en Borgerrepræsentant i Næstved stilet Avertissement at blive idømt en Mulkt paa 50 Rdlr. og et Aars Censur.

I den Tid, der fulgte derefter, var det, at min Omgang med Goldschmidt blev mere stadig. Han var kun nogle Timer om Dagen beskjæftiget ved „Dagens" Redaktion — hvilket forøvrigt blev temmelig kortvarigt — og havde saaledes god Tid til sin Disposition. Jeg følte mig i høi Grad tiltrukken af ham, han var livlig og munter og fortalte morsomt fra sin Barndom og første Ungdom, hvorved jeg rigtignok undertiden havde Følelsen af, at Dichtung her spillede en ligesaa stor Rolle som Wahrheit. Ved sin Studenterexamen og den dermed forbundne Skuffelse dvælede han ofte med vis Bitterhed, dog altid sluttende med den Fortrøstning, at det Numer Et, han derved havde ventet at blive, alligevel skulde naaes i Fremtiden paa en eller anden Maade. Der kunde overhovedet i mange af hans Udtalelser spores en stor Ærgjerrighed, hvis Uforbeholdenhed ikke sjælden aflokkede mig et Smil. Vi foretog ofte større Spadsereture sammen, og Literaturen, og hvad vi havde læst nylig, var da i Almindelighed Gjenstand for Samtalen. Jeg mindes saaledes, at J. L. Heibergs „Fata Morgana", som vi havde læst og set opføre, engang var Gjenstanden. Jeg tilstod, at jeg ikke ret forstod Tanken i Stykket. Goldschmidt udviklede da meget udførligt, hvad han fandt var dets poetiske Idee, og udtalte sin Beundring over den Aandrighed, hvormed den var gjennemført.

Vi traf ofte sammen i den borgerlige Læseforening og i hans Hjem. Han logerede den Gang paa Hjørnet af Nørrevold og St. Pederstræde. Her bragte jeg ham Budskabet om, at Frederik den Sjette var død med det Udraab: Le Roi est mort! Vive le Roi! Saavidt jeg husker, har han omtalt det i en af sine Fortællinger.

Det var ogsaa der, vi undfangede Ideen til at udgive en Børnebog med Billeder og paa Vers. Efter at have konfereret med

d'Hrr. H. J. Bing & Søn, der den Gang havde begyndt en Virksomhed som Forlagsboghandlere og tilbød at overtage en saadan Børnebog paa Forlag, lagdes til Grund derfor en tydsk Børnebog, hvis kolorerede Billeder kunde benyttes. Den kom til at hedde „Manden med Perspektivkassen". At den blev til paa Vers, er ikke til at undres over. Hvem har ikke skrevet Vers i sin Ungdom, og hvem troer sig da ikke i Besiddelse af poetisk Anlæg. Baade Goldschmidt og jeg havde en Rem af Huden, og i Henhold til Todes „Piner sin Muse og tygger sin Pen", bleve de 34 til Billederne svarende Digte gjort færdige. Som en Prøve paa, hvorledes Goldschmidt stilte sig fra denne Opgave, skal jeg anføre, hvad han skrev om Liremanden.

„Den Mand med Træbenet
Og det vrantne Blik
I Gaardene kommer
Og gjør lidt Musik.

Net lystige Stykker
At spille han veed,
Og Skillinger falde
Fra Vinduet ned.

Og Børnene trænge
Til Liren sig hen; —
Nu flinkere syer
Den Skræddersvend.

Og spiller en Dands han
Af Strauß — ei formaa
Kan Pigen i Kjøkkenet
Ved Gryden at staa.

Med Sleven hun dreier
Sig vakkert omkring,
Og følger Musikken
I lystige Sving.

Naar Manden er færdig
Med al sin Musik,
Han tager sin Lire
Og gaar med et Nik"

Da jeg ikke alene skriver om M. Goldschmidt efter de ved mit Forhold til ham gjorte Erfaringer, men ogsaa om mine Ungdoms Idrætter og Virken, trænger det vel ikke til nogen Undskyldning, at jeg som Prøve paa min Omgængelse med Musen aftrykker et Stykke af „Manden med Perspektivkassen", karakteristisk derved, at det paa en vis Maade viser, at den loyale Retning, i hvilken jeg altid er gaaet som Publicist, er af meget tidlig Datum og tillige danner en Modsætning til den Republikanisme og det Kongehad, Goldschmidt bar til Skue som Corsar, men om hvis Alvor jeg tillader mig at nære en beskeden Tvivl.

Stykket hed „Gipsfigurhandleren" og lød saaledes:

„Schöne Figuri kauft!"
Raaber gebrokkent den Gibsermand,
Thi han har hjemme i fremmed Land.
Karl det hører, til Fader han løber:
„Lille Papa! en Fugl Du mig kjøber,
Mange han har, som ere saa smukke,
Eller en anden pæn Gipsdukke.
Bare jeg maatte vor Konge faae!
Han kunde da paa Skabet staa
Ved vor salige Konges Side;
Jo, det var smukt, det kunde jeg lide. —
O, seer Du ham med den lille Hat,
Han, som blev paa Øen hensat,
Skilt fra Alt, hvad der var ham kjært —
At eie Napoleon var nok værdt.
See, hvor Katten med Ho'det vrikker.
See, hvor den Gamle idelig nikker!
Alt er saa smukt, som Manden har,
Kjøb lidt til mig, o søde Fa'r!"

„Katten, som saadan med Hovedet ryster,
Kjøbe jeg vil til din lille Søster,
Du skal vor Konges Buste faae,
Oppe paa Skabet kan den jo staa".

Under vore Samtaler udtalte Goldschmidt sig ikke saa sjældent om sin Lyst til at udgive et eget Blad. Han mente, at hans Evner væsentlig gik i journalistiske Retning, og at det var den Vei, hvorved man kunde komme til Hæder og Værdighed, selv om man var Jøde. Det at være Jøde, og derved, som det jo den Gang var Tilfældet, at være afspærret fra Embeder og Hædersposter, pinte ham aabenbart og kom hyppigt frem. Naar jeg saa svarede, at han ved at studere Medicin eller Jura med de Evner, han var i Besiddelse af, sikkert vilde kunne bane sig Vei til en agtet og anset Stilling, gjentog han, at han ikke havde Lyst eller Anlæg hverken til det Ene eller til det Andet, at han overhovedet havde opgivet at studere videre, og at han, som sagt, vilde være Journalist.

Naar han altid talte om, at han vilde stifte et eget Blad, og at det nærmest skulde gaa i humoristisk Retning, saa har jeg Anledning til at troe, at Grunden dertil nærmest laa deri, at han havde gjort Forsøg paa at blive Medarbeider ved et af de daværende Oppositionsblade, men var bleven afvist, maaske fordi det var bekjendt, at han havde været Medarbeider ved det ultrakonservative „Dagen".

Saa stiftede han „Corsaren", hvis første Numer udkom i Oktober 1840. Hvorledes Bladet blev til, har han selv fortalt om i sine i 1877 udgivne „Livserindringer og Resultater", hvortil jeg maa henvise. For mig og maaske for Andre, der paa en eller anden Maade have staaet ham nær i den Tid, hvorom disse hans Livserindringer dreie sig, have de indeholdt meget Overraskende, hvorom jeg dog af forskjellige Hensyn ikke nærmere skal udtale mig. „Den borgerlige Læseforening", hvor Planen blev lagt til „Corsaren", saavel som to af de unge Mennesker, Chiewitz og Arboe Mahler, hvis Medvirken Goldschmidt gjorde Regning paa, har jeg tidligere omtalt i min Bog „Fra det gamle Kongens Kjøbenhavn"*), hvortil jeg henviser. Naar Goldschmidt blandt den Kreds i Læseforeningen, som han mente at kunne gjøre Regning paa som Med-

*) I Artiklerne „En dramatisk Privatforestilling i Frederik den Sjettes Tid" og „Kjøbenhavnske Originaler".

arbeidere ved Bladet, nævner en Uhrmager, der under det antagne Navn Danton agerede Republikaner og Beundrer af den første franske Revolutions Rædselsregimente, og hvem han derfor som altfor vidtgaaende ikke vilde have med, saa er det vanskeligt for mig at forstaae, at det kunde falde Goldschmidt ind at tage denne Pseudo-Danton au serieux. Uhrmageren, hvis borgerlige Navn var Rindahl, var det godmodigste Menneske af Verden, der ovenikjøbet gjorde sig lystig over sin egen Republikanisme og Ultravæsen. Jeg troer ogsaa at have truffet det Rette og Sande, naar jeg i min Skildring af Læseforeningens ungdommelige Brushoveder, blandt hvilke Goldschmidt søgte sine Medarbeidere, har vist, hvor lidt Alvor der i Virkeligheden var i det Frihedssværmeri efter fransk Mønster, som bares til Skue, og hvormed de drapperede sig. Og oprigtig talt, efter Alt, hvad jeg den Gang kjendte til Personer og Forhold, gjaldt det Samme ogsaa om den Radikalisme og det Frihedssværmeri, som kom tilsyne i „Corsaren".

Men det var ogsaa paa langt nær den Del af Bladet, hvor denne Radikalisme kom frem med det Formaal at give Bladet en bestemt politisk Karakter, og uagtet de vedrørende Artikler som oftest vare fortrinlig skrevne, som det skyldtes, at „Corsaren" vakte saa stor Opsigt og fik en for Datiden ualmindelig stor Udbredelse.

Det var de smaa Charivari-Artikler med deres Angreb paa Institutioner, paa Personer, og ved disse paa Ven og Fjende; det var det ætsende, som oftest med Lune parrede Vid, det var Satiren, baade bidende og fintformet, trængende til Marv og Ben, som herskede i disse smaa Artikler, der udgjorde Bladets store Fortrin, fremkaldte Frygt, Skræk og Had til Ophavsmanden, men gjorde Bladet tillige til det vistnok mest læste i hele Landet. Det Nag, en saa stor Aand som Søren Kierkegaard nærede til Goldschmidt og til „Corsaren" paa Grund af de personlige Angreb, han havde været Gjenstand for, et Nag, som paa den mest overraskende Maade har afsat stadige Mærker i Kierkegaards efterladte Skrifter, er et talende Vidnesbyrd om den Magt, Bladet udøvede netop ved sine som oftest med Karrikaturer illustrerede Charivari Artikler.

De fleste af disse var Goldschmidt Forfatter til. Det veed jeg af personlig Erfaring. Han hørte nemlig idetmindste i sin Ungdom — og om denne taler jeg kun — til de Forfattere, der gjerne oplæse deres Aandsprodukter for Andre, og saalænge jeg stod paa en fortrolig Fod med Goldschmidt, gjorde han det for mig. Ogsaa „En Jøde“ og en stor Del af „Hjemløs“ oplæste han for mig, og jeg tør vel indskyde den Bemærkning, at Adskilligt af det, der i disse Fortællinger vedrører jødiske Troesceremonier, hvilke jeg som Søn af orthodoxe Forældre var godt inde i, gav jeg ham Besked om.

Men der fattedes heller ikke Bidrag, tildels anonyme, til disse Charivari-Artikler, hvilke dog sjældent bleve optagne, uden at Goldschmidt forinden forandrede dem ved at tilspidse Satiren eller foretage anden Rettelse. Men der var ogsaa faste Medarbeidere, ialtfald paa en vis Maade. Der var en Kand. Petersen — hans Fornavn mindes jeg ikke —, som stadig indsendte Artikler, som oftest med Tegninger, først fra Kjøbenhavn og senere fra Flensborg, hvor han, som jeg troer, var ansat paa Amtskontoret. Ham skyldes de Artikler om den slesvig-holstenske Bevægelse og de karrikerede Portrætter af dens Koryfæer, som „Corsaren“ ofte bragte. Den virkelig, navnlig i sine Sammenligninger morsomme, men ogsaa ætsende spydige „Fædrelandshistorie“, som „Corsaren“ bragte igjennem et stort Antal Numre, skyldtes Louis Pio, der ogsaa var en af Bladets Straamænd. Som bekjendt, gjorde samme Pio sig senere bemærket som ivrig Socialist og tilsvarende Forfatter. Ogsaa Klæstrup var ikke blot Bidragyder som Tegner. Af og til skrev han Text til de morsomme Billeder; men i Reglen var Ideen Goldschmidts.

Jeg selv leverede en eller anden lille Artikel til „Corsaren“, og tillige oversatte jeg til den flere Artikler af det franske Vittigheds-blad Le Charivari. Jeg nægter ikke, at jeg blev ikke saa lidt forundret ved blandt de Artikler af „Corsaren“, hvilke Goldschmidt i Tredserne udgav som et Udvalg af sine egne, at støde paa en Artikel, som jeg havde skrevet. Det var et Optrin fra Nytaarsnat, hvor Holger Danske vandrer omkring i Byen og har en Samtale med forskjellige Personer. Da jeg tilfældigvis traf Goldschmidt paa

et tredie Sted — den Gang var vort selskabelige Samliv forlængst ophørt — og jeg udtalte min Forundring over, at han havde paataget sig Paterniteten til min Artikel, svarede han med et af de Smil, der ikke altid er behageligt for den, det gjælder: „Kjære Davidsen, De veed sikkert, at undertiden er Gudfaderen en bedre og værdigere Forsørger end Barnefaderen."

Det er tilstrækkeligt bekjendt, at Goldschmidt, for at unddrage sig det personlige Ansvar for Bladet, engagerede Arbeidsmænd, der mod en ugentlig Godtgjørelse paatoge sig dette Ansvar, og, som en Følge af de hyppige Sagsøgelser og Domfældelser, Bladet var Gjenstand for, ofte skiftede. Dette Forhold blev af Bladets Modstandere betegnet med de stærkeste Udtryk som Feighed og Samvittighedsløshed osv. Hertil kan kun indvendes, at kan Straamandsvæsenet nogensinde undskyldes, hvad der forøvrigt er vanskeligt, saa kunde de daværende særegne Presseforhold maaske frembyde et, idetmindste tilsyneladende Forsvar for dette Væsen. Goldschmidt var som „Corsaren"s Udgiver ikke velseet i Studenterkredse, særlig ikke i Studenterforeningen, der ikke sjældent var Gjenstand for hans Satires haardt rammende Pile, og det forklarer da ogsaa, at Peter Faber tog Anledning af „Corsaren"s Straamandsvæsen til at indføre en saa morsom Figur som Schrøder, af de sorte Brandfolk, Skomager-Frimester, Redaktør af Bladet „Sprøiten", i sin musikalske Farce „Stegekjælderen", medens en anden Figur i Stykket, Ludvig Simonsen, almindelig antoges for at være møntet paa Goldschmidt. Farcen blev i Januar 1845 opført i Studenterforeningen, og jeg kunde mærke paa Goldschmidt, at han ærgrede sig derover, skjøndt han ikke vilde være ved det. Det gik ham som med saa mange andre „Statssatyrici", at de ere meget pirrelige, naar de selv blive Gjenstand for personlig Persiflage.

Dette Straamandsvæsen blev underkastet retslig Undersøgelse, og jeg blev i December 1848, som Andre af hans Omgangsbekjendte, indstævnet for i Kriminalkammeret at afgive Vidnesbyrd angaaende Goldschmidts virkelige Forhold til „Corsaren". Det var en høist pinlig Sag. Skjøndt jeg meget godt vidste, hvorledes det hele Forhold var, vilde jeg nødig blotte Goldschmidt, og min Erklæring gik

da i det Væsentligste ud paa, at det var mig aldeles ubekjendt, hvorvidt Bladets ansvarlige Redaktør, Kobbertrykker Kragh, mod hvem Aktion var reist, havde deltaget i Redaktionen, samt at Goldschmidt aldrig havde sat mig ind i sit Forhold til Bladet. Dette kunde jeg med frelst Samvittighed beedige. Følgen af hin Retssag var, at Goldschmidt af Høiesteret idømtes 6 Gange 4 Dages Fængsel paa Vand og Brød foruden livsvarig Censur og 200 Rdlr. i Mulkt. Dommen blev afsagt, medens Goldschmidt var med i Studentertoget til Sverrig, og Budskabet derom traf ham i Malmø. Jeg mindes et ret karakteristisk Træk. Nogle af Goldschmidts Nærstaaende udtalte overfor mig den Forventning, at han, ligesom i sin Tid den domfældte Professor C. N. David, vilde ved sin Ankomst paa Toldboden blive modtagen med en folkelig Demonstration som en Protest mod Dommen. Jeg, der kjendte Stemningen overfor Goldschmidt, tillod mig at udtale en bestemt Tvivl om, at saadant vilde ske, og fik til Tak for min maaske lidt uoverlagte Oprigtighed en drøi Irettesættelse. P. L. Møller, den bekjendte Forfatter, der var tilstede (i Goldschmidts Fraværelse besørgede han „Corsaren"s Udgivelse), indskrænkede sig til et ham eiendommeligt Smil. Der fandt da heller ikke Spor af Demonstration Sted.

Denne Domfældelse var nok den nærmeste Aarsag til at P. L. Møller i det af ham udgivne kritisk-æsthetiske Hefteskrift „Arena" skrev en Artikel „Corsaren og Goldschmidt", hvori han udtalte sig i høi Grad rosende om begge. I denne erklærede han sig berettiget til at meddele, at de Artikler, for hvilke Goldschmidt var idømt Vand og Brødstraf, ikke vare skrevne af denne, men at han endog havde modsat sig deres Optagelse. Dette forklaredes derved, at Redaktionen bestod af flere Medlemmer, som afgjorde Alt ved Stemmeflerhed. Der er jo ingen Tvivl om, at P. L. Møller har modtaget denne Oplysning fra Goldschmidt, men i hans Livserindringer er der Intet, som stadfæster det. Der gaaer Alt ud paa, at Goldschmidt altid var „Corsaren"s Enehersker, og min Erfaring gaaer i samme Retning. Forøvrigt fortjener det at anføres, at P. L. Møller et Par Aar efter — saavidt jeg mindes i en Bladartikel — tog tilbage, hvad han i sin Tid havde skrevet om Goldschmidt og „Corsaren". Han

havde nu faaet et andet Syn paa ham og hans literære Virksomhed og udtalte et Slags pater peccavi med Hensyn til den tidligere fældede Dom. Det maa heraf formodes, at der maatte være kommet til et stærkt Brud mellem ham og Goldschmidt, sikkert stærkere end det, der kan udledes af Skildringen i Livserindringerne af P. L. Møller og hans Forhold til G. og „Corsaren".

Dette leder mig til at omtale et Træk i Goldschmidts Karakter, opfattet efter det Indtryk, jeg fik af denne paa den Tid, jeg sigter til. Som Leder og Forfatter af et Blad, hvis Haand, som det udtalte, var mod Alle, er det godt at forstaa, at Goldschmidts Omgangs- eller Vennekreds var meget begrændset. Men ogsaa i denne var der ikke synderligt Hold, og dette skyldtes for en væsentlig Del et vist Overmod, et vist affeiende Væsen, som han i sin ungdommelige Selvbevidsthed, der næredes ved den Medbør, han havde som offentlig Tugtemester, ikke saa sjældent viste overfor Venner og Bekjendte, naar det stak ham. At dette, trods det meget Fængslende, der laa i hans Lune, hans Vid og hans til sine Tider fremtrædende Gemytlighed, ikke undlod at saare og at udøve Indflydelse paa Forholdet, er godt at forstaa.

Jeg maa atter stærkt pointere, at det Anførte gjælder den Tid, jeg har for Øie, nemlig da han udgav „Corsaren". At der i saa Henseende som i meget Andet senere foregik en Forandring med ham, er der næppe nogen Tvivl om. Men Faktum er, at der ikke sjældent indtraadte et Brud med Omgangsvenner, som endog kunde antage Karakter af et gjensidigt Fjendskab, trædende paa en uhyggelig Maade frem for Offentligheden. Gottlieb Siesbys Epistler til Corsaren Meyer Adolph Goldschmidt og dennes Svar i et Extranummer til „Corsaren", saa skarpt og personligt fra begge Sider som vel muligt, er blandt adskilligt Andet et talende Vidnesbyrd. Ogsaa med mig tog Bekjendtskabet — Venskabet vil jeg ikke kalde det — en temmelig brat Ende af forskjellige Grunde, og Følgen var da ogsaa, at jeg adskillige Gange kom til at figurere i „Corsaren". Ikke mindst bidrog dertil, at jeg var bleven Medarbeider af „Flyveposten", i hvis første Aargang Eduard Meyer havde taget Goldschmidt under en alt Andet end blid Behandling. Vor Omgang afbrødes

fuldstændig, og vi vexlede kun nogle flygtige Ord, naar vi tilfældig mødtes. Desto mere overrasket blev jeg ved i December 1859 at modtage en Skrivelse fra Goldschmidt, hvori han tilbød „Flyveposten" et Manuskript, „En Magikers Memoirer", som medfulgte. Der var imidlertid fra hans Side knyttet saadanne Betingelser til Optagelsen, bl. A. at Siesby som min Medredaktør ikke maatte vide, fra hvem det kom, at jeg ikke kunde modtage det saa smigrende Tilbud. Dermed bortfaldt ogsaa Fornyelsen af vor tidligere Omgang, som han derved tillige stillede i Udsigt ved en Opfordring til mig om at besøge ham.

Det Anførte er, hvad jeg veed om Goldschmidt fra den personlige Omgang med ham i vor første Ungdom, før og efterat han havde stiftet „Corsaren", og næsten til Slutningen af dette Afsnit af hans literære Virksomhed. Man kan ogsaa deraf slutte, at jeg med stor Interesse har fulgt hans Udvikling som politisk Skribent, hvorved han i Meget gav Afkald paa sine ungdommelige Sværmerier, og tillige glædet mig over, hvad den nationale Digtning har vundet i ham som æsthetisk Forfatter og som den, der har forstaaet at behandle vort kjære Sprog med en Kunst, hvori han næsten staaer uovertruffet. At jeg tillige, uagtet jeg har været Gjenstand for hans Satire, dog har søgt at vurdere hans Virksomhed som Corsar-Redaktør efter Fortjeneste, derom vidner, hvad jeg ved i min Bog „Fra det gamle Kongens Kjøbenhavn" at skrive om den kjøbenhavnske Smudspresse i ældre Tid, udtalte om „Corsaren", idet jeg imødegik den af ikke Faa (deriblandt Søren Kierkegaard) nærede Anskuelse, at dette Blad hørte til denne Presse. Iblandt Andet hedder det i denne Artikel: „Hvorvel „Corsaren" havde hentet sit Mønster fra andre Landes illustrerede Vittighedsblade, forstod dog den talentfulde Udgiver som ingen Anden at give sit Blad et hjemligt og nationalt Præg ... Den var virkelig literær. Var den skarp og vittig, var den sjælden grov, og den er aldrig senere bleven naaet, end sige overtruffen. Tillige havde den den Fortjeneste, at den egentlig ikke stillede sig i noget bestemt Parties Tjeneste, forsaavidt som der den Gang kunde være Tale om Partier. Dens Haand var som Bibelens Helt udstrakt mod Alle."

VII

Uagtet Livet i Nutiden langt mere end i min Ungdom er optaget af mangfoldige og forskjelligartede Interesser, nærmest af materiel og politisk Natur, spiller dog endnu Alt, hvad der vedrører Theatrene og den dramatiske Kunst, en fremragende Rolle i den selskabelige Diskussion, hvad man ved mange Leiligheder let vil faae Indtryk af. Hvor meget mere maatte dette da ikke være Tilfældet i den Tid, jeg nærmest har for Øie. Den Gang kjendte man kun lidet eller saa godt som ikke til Politik, thi skjøndt der nok begyndte af røre sig et politisk Liv, tildels hidrørende fra Stænderinstitutionen og fra de opdukkende Ønsker i Retning af den absolute Statsforfatnings Omdannelse, holdt det sig dog indenfor en stærk begrændset Kreds, medens Folkets Masse ikke alene af Mangel paa Forstaaelse, men ogsaa af Mangel paa et virkeligt Savn af de Friheder, som Bevægelsen tenderede til at forskaffe, viste sig i høi Grad ligegyldig derfor. Dertil kom, at Livet gled jævnt og roligt, at Interesserne ikke gik synderligt ud over det Dagliges Krav og over de Adspredelser, som holdt sig indenfor Familielivets Vægge i Form af venskabelige, men derhos tarvelige Sammenkomster, helst om Aftenen — thi Middagsselskaber, som de nu afholdes, kjendtes kun lidet i de kjøbenhavnske Borgerklasser. Smørrebrød, en Bolle Punsch, Viser til Akkompagnement af Guitar — thi Klaveer fandtes kun i store Huse — og saa til Afvexling en Polskpas, Gnav eller Lotterispil, eller naar det kom høit, Halvtolv eller Vingt un.

Det laa væsentlig deri, at af alt det Meget, man nu kjender af offentlige Forlystelser Sommer og Vinter, af Livet paa Kafeer og andre Beværtningssteder, var der den Gang kun ringe Spor. Jeg skal i saa Henseende ikke gjentage, hvad jeg tidligere i de af mig udgivne Bøger om Kjøbenhavnerlivet i ældre Tid har omtalt som dets fremtrædende Karakter, og naar jeg her flygtigt har berørt det, er det kun sket for at gjøre forstaaeligt, hvorledes det kom sig, at det kgl. Theater, som saa at sige den eneste daværende Kilde til Adspredelse og kunstnerisk Nydelse, hvortil Adgangen var lettet ved de særegne Forhold — de billige Priser og Høkerlogerne — samt

Alt, hvad der vedrørte det, hvad der gik for sig udenfor og indenfor Kulisserne, i en saa ualmindelig Grad fængslede Opmærksomheden og afgav et næsten uudtømmeligt Æmne for Samtale, Diskussion og Strid.

Og en Forklaring af den Interesse, som vistes for Theatret og dets Anliggender, laa tillige deri, at der fra det udgik en kunstnerisk Luftning, som strakte sig til næsten alle Samfundsklasser og saa at sige udøvede ikke blot Modtagelighed for den dramatiske Kunst, men ogsaa lutrede og høinede Smagen. Thi det var ikke blot dens Blomstringstid ved vort Theater, men det var ogsaa en gylden Tid for vor poetiske og literære Produktion paa det Dramatiskes Omraade. I saa Henseende behøver man ikke at henholde sig til vore Literaturhistorikeres Vidnesbyrd; naar af og til et Stykke fra den Tid gjenopføres paa vort Nationaltheater, faaer man Syn for, hvad hin Periode frembragte af ypperlig og ægte dramatiske Digtninge, Tragedier, Lystspil og Vaudeviller, og ikke mindst paa den musikalske Kompositions og Ballettens Omraader.

Tragedien havde sin Oehlenschläger, det romantiske Drama, Lystspillet og Vaudevillen J. L. Heiberg, Hertz og Overskou, og ligesom Holbergs Stykker atter kom til Ære, saaledes afspeilede sig ogsaa hans Aand i ikke faa af de Lystspil, som skyldes Datidens Forfattere. Ganske vist manglede ikke paa Repertoiret fremmede Arbeider af stor Værd — Shakespeare og Molière vare selvskrevne, og Scribe indtog en betydelig Plads — men dog vare de originale Arbeider mest raadende og gav vort Theater dets nationale Præg. Naar jeg blandt de mange originale Stykker, som opførtes i min Ungdom, nævner Oehlenschlägers: „Hakon Jarl", „Axel og Valborg", „Palnatoke", „Stærkodder", „Dronning Margrethe", „Aladdin", „Correggio", „Karl den Store" og „Sokrates"; af J. L. Heiberg: „Elverhøi", „Syvsoverdag", „Alferne", „Kong Salomon og Jørgen Hattemager", „Aprilsnarrene", „Recensenten og Dyret", „De Uadskillelige", „Nei"; af Hertz: „Flyttedagen", „Kong Renés Datter", „Amors Genistreger", „Indkvarteringen", „Svend Dyrings Hus", „Debatten i Politivennen", „Sparekassen"; af Overskou: „Østergade og Vestergade", „Capriciosa", „Pak", — alle Stykker, som, enten de gjenoptages

paa det kgl. Theater eller opføres paa de private Theatre, endnu ses med stor Interesse og finde et stort Publikum — vil man paa den haandgribeligste Maade faae Syn for den dramatiske Produktions Værd i de Aar. Og saa ikke tale om Holberg, vort Lystspils Fader, hvis bedste Arbeider hørte til det staaende Repertoire. Saa paa Syngespillets og Operaens Omraade Weyses „Ludlams Hule", „Sovedrikken", „Eventyr i Rosenborg Have", „Festen paa Kenilworth", Kuhlaus „Røverborgen" og „Lulu", J. F. Hartmanns „Korsarerne" og „Liden Kirsten", Du Puys „Ungdom og Galskab", og endelig Bournonvilles bedste Balletter, saasom „Valdemar", „Festen i Albano", „Toreadoren", „Napoli", „Bellman" — alt dette vil være tilstrækkeligt til at stadfæste Betegnelsen af min Ungdomstid som en Guldalder for den literære, musikalske og koreografiske Produktion herhjemme.

Og denne Guldalder gjaldt ogsaa i en tilsvarende Grad de Kræfter, som Theatret den Gang havde at raade over til den sceniske Kunsts forskjellige Arter. Jeg nævner til det reciterende Skuespil, til Tragedien, Skuespillet, Lystspillet og Vaudevillen Navne som Ryge, Frydendahl, Lindgreen, Nielsen, Rosenkilde, Karl Winsløw, Stage, Holst, Phister, Christen Foersom, Liebe, Jfr. Jørgensen, Mad. Wexschall (senere Fru Nielsen), Jfr. Pætges (senere Fru Heiberg), Jfr. Heger (senere Fru Holst) og Flere, og hvad der var desto vidunderligere, de fleste af dem vare lige store, lige anvendelige i Tragedien, i det høiere Skuespil, i Lystspillet og i Vaudevillen. Den ene Aften saae man Ryges eneſtaaende, aldrig overtrufne Hakon Jarl, den anden Aften saae man ham som den uimodstaaelig komiske Kraft i „Sovedrikken" eller som Per Degn i „Erasmus Montanus". Aldrig skal jeg glemme denne mesterlige holbergske Figur i hans Udførelse. Nielsens Axel, Einer Tampenskjælver, Harald i „Væringerne" staa for mig som noget af det Ypperste i tragisk Kunst, og hvad han var i det høiere Skuespil og Lystspil, i flere af Hertz' Stykker, men især i Scribes („Et Glas Vand", „Statsmand og Borger", „Formynder og Myndling") vil være uforglemmelig for dem som have seet det. Lindgreen var blot komisk Skuespiller, men af første Rang; hans Jeppe paa Bjerget har afgivet en

Tradition, som er fulgt af hans begavede Efterfølgere, deriblandt Phister, der er hans Discipel. Da Lindgreen ved sit 50aarige Skuespillerjubilæum den 1ste Januar 1838 som den gamle Skrædder i „Den hjemkomne Nabob" blev trukken ind paa Scenen af Phister som Sonnen Dick, blev hans Udraab: „Vupti — i Galop! Alt det har Du lært mig, lille Faer!" modtaget med stormende Bifald, som indeholdende den absolute Sandhed.

Frydendahls Noblesse i det høiere Skuespils Karakterroller, som hans komiske Talents Storhed i Lystspillet og Vaudevillen var saa almindelig anerkjendt, at Datidens Kritik, der ikke var synderlig skaansom, meget sjældent fandt Noget at udsætte paa hans Spil. Og en lignende Mangesidighed i Talentet fandt Sted hos Karl Winslov, der den ene Aften spillede lige glimrende Grif i Hakon Jarl, den anden Aften Klister i „De Uadskillelige" eller Josef i „Østergade og Vestergade". Den ene Aften kunde C. N. Rosenkilde faae Publikum til at fælde Taarer som Riquebourg eller Michel Perrin, og en anden Aften til at briste i Latter ved at se ham som Trop i „Recensenten og Dyret" eller som Hummer i „De Uadskillelige". Ogsaa Phisters ualmindelige Talent gik dog den Gang nærmest i komisk Retning, men han anvendtes tillige paa Grund af sin smukke Sangstemme i Syngespillet og Operaen (hans Bazile i „Barberen i Sevilla" og hans Olifur i „Brama og Bayaderen" staa uopnaaede); det var først i en senere Tid, at han forsøgte sig i andre Rollefag, f. Ex som Skriverhans i „Eventyr paa Fodreisen". Stages Fag var nærmest Anstandsroller, men han udførte ogsaa mindre komiske Roller, især i Vaudevillerne, med betydeligt Talent. En fortrinlig Komiker var Christen Foersom; hvorledes han forstod at sætte sig ind i en Karakter og udstyre den med et rigt Lune, derom vidnede hans Udførelse af Hovedrollen i „Debatten i Politivennen" og Munken i „Tonietta". Holst spillede fortrinligt Elskerrollerne i de fleste Stykker, men optraadte ogsaa tillige som talentfuld Karakterskuespiller.

I Damepersonalet var der ligeledes Flere, som var lige store, lige fremragende i det tragiske og i det komiske Fag. Jfr. Jørgensen spillede Bera i „Hagbarth og Signe", Thuesnelda i „Stærkodder"

ligesaa gribende, som hun var uendelig morsom i Frøken Trumfmeyers Skikkelse i „Aprilsnarrene“. Mad. Wexschall (senere Fru Nielsen) indtog første Rang som Elskerinde i Sørgespillet, i Skuespillet, Lystspillet og Vaudevillen; men tillige var hun Sangerinde af stor Betydning. Hendes Agathe i „Jægerbruden“ staaer i Henseende til Spil og Sang i min Erindring som noget hidtil Uopnaaet. Hvad Jfr. Pætges (Fru Heiberg) blev for det romantiske Drama, for det fine Lystspil, for Vaudevillen, skal jeg ikke videre omtale. Bevidstheden herom er endnu levende hos Mange. Fru Holsts nordiske Elskerinde er endnu næppe bleven overtruffet.

Paa Syngespillets og Operaens Omraade skal jeg indskrænke mig til at nævne Jfr. Zrza, der var en ypperlig Koloratursangerinde, men kun havde ringe scenisk Talent, Jfr. Rysslænder, der især senere som Mad. Simonsen blev vort Theaters bedste Sangerinde, Jfr. Ida Fonseca, der havde en smuk Altstemme, Ida Wolff, der havde en prægtig Mezzosopran, og Mad. Kragh, der især gjorde Lykke ved sin smukke Sang og sit vakre Spil som Zerlinerne i „Fra Diavolo“ og i „Don Juan“.

Af det mandlige Personale kan nævnes Kirchheiner, der med en smuk, fortrinlig skolet Tenor forenede et betydeligt scenisk Talent og et imponerende Ydre, Tenoristerne Schwartzen, Salertz og Faaborg, Barytonisten Cetti, der glimrede som Don Juan, som Figaro og som Michelli i „De to Dage“, medens ogsaa Ryge, Frydendahl, Phister, Rosenkilde og Foersom gjorde god Fyldest i Syngespillet, især i komiske Partier. Frydendahls Geronte i „Skatten“ var baade i Spil og Sang en mesterlig Præstation, og Phister og Foersom gjorde Syngespillet „De forliebte Haandværksfolk“ til en komisk Pragtforestilling af første Rang.

Man veed hvad Bournonville den Gang var for Balletten paa det kgl. Theater. Ikke alene komponerede han, som anført, en Række Mesterværker, hvoraf endnu flere fra den Periode, jeg sigter til, have god Livskraft, men han uddannede tillige et i sin Art enestaaende Balletpersonale: Grahn, Fjeldsted, Mad. Kellermann, Mad. Kretschmer, Mad. Stellmann, Juliette Price som Solodandserinder,

Hoppe, Füssel, den ældre og den yngre Stramboe, Gade, Valdemar Price som Solodansere og Mimikere, ere talende Vidnesbyrd!

Efter det Anførte vil man kunne forstaa, at det kgl. Theater frembød en rig Nydelse for mig i min Ungdom som for Andre, en Nydelse, hvori der ikke var det Skaar, som vort nuværende Theaters mindre heldige akustiske Forhold medføre. Hvor man saa var, enten i en Hokerloge i tredie Etage for en Marks Penge eller endnu mere i Parterret, i første eller anden Parket eller i første Etage, kunde man i det gamle Theater høre ligegodt. Ikke en Stavelse, ikke en dæmpet Sidereplik undgik En, og man vil ogsaa kunne indse, i hvilken Grad denne fortrinlige Akustik lettede de Agerendes Spil, hjalp paa Modulationen og sparede paa at anstrænge Organet. De af Personalet, der have spillet paa det gamle Theater, ville kunne stadfæste den store Forskjel i saa Henseende, og det Samme gjælde Tilskuerne. Det gamle Theater var ikke stadseligt, men hyggeligt. Den sceniske Udstyrelse var meget tarvelig, men, jeg er næsten bange for at udtale det, man nød saameget desto bedre det sceniske Indtryk af Rollen og det Spillede.

Parterret var i min Ungdom det egentlige stemmegivende Publikums Arena. Der var kun en enkelt Bænk, de øvrige Pladser vare staaende. Helst lænede man sig til den Barriere, som skilte Parterret fra Parterrelogerne. De Besøgende vare for det Meste unge Studenter, ældre Smagsdommere, hvoraf flere leverede Kritikerne til Bladene, og som i Reglen samledes paa den Side, hvor den kgl. Loge var og derfor i Reglen kaldtes Hofparterret; men der var ogsaa et særegent Element, nærmest rekrutteret fra det hæderlige Slagterlaug, og blandt hvilke Slagtersvend Frits Halgreen var den dominerende, den, for hvis uforgribelige Mening, som i Virkeligheden ikke saa sjælden traf det Rette, Kollegerne bøiede sig. Det var ogsaa mellem dette Element og de andre Smagsdommere at der om et eller andet Stykke opstod en grundig Meningsforskjel, som gav sig tilkjende i Hyssen og Piben paa den ene Side og i Klap og Bravo fra den anden og stundom udartede til Haandgribeligheder, der i Slagsmaal fortsattes udenfor Theatret, naar Politiet undertiden med Hjælp af de Soldater, der altid ved

Forestillingerne havde Plads i Forsalen, havde foretaget de klopfægtende Fredsforstyrreres Udkastelse.

Og det var en streng kritisk Domstol, som Parterret var Sædet for, om der just ikke kan siges, at den altid var retfærdig, at den ikke var ledet af andre Hensyn end den kunstneriske, at ikke personlige Antipathier og Sympathier gjorde sig gjældende. Unge Studenter, Russerne, vare især fremtrædende i Smagsdommerfaget, og det var en sand Svir for dem, at faae Leilighed til at udpibe et nyt Stykke. Det var saaledes dem, der foretog en efter alle Kunstens Regler arrangeret Udpibning af Overskous første originale Arbeide, „Farens Dage“, hvilket skete ikke alene fra Parterret, men ogsaa fra nogle Høkerloger i Galleriet, som de havde leiet. Det var jo en ustuderet Person, en Skuespiller, der bristede sig til at optræde som dramatisk Forfatter, og det burde ikke taales. Men det gik ikke for sig uden en alvorlig Modstand, især fra Slagternes Side. Det kom til alvorligt Slagsmaal og Udsmidning af Logerne. Overhovedet var det en bekjendt Sag, at det var betænkeligt at bringe et nyt Stykke frem kort efter Afholdelsen af examen artium. De unge Studenter krævede deres Ofre, og nøieseende vare de paa ingen Maade.

Overskou i sin Theaterhistorie og Bournonville i sit „Theaterliv“ har betegnet Minis Kafé (nu a Portas) som Samlingsstedet for Datidens Smagsdommere, der her diskuterede Theaterforholdene, aftalte et Stykkes Skjæbne, eller hvorledes den eller den Skuespiller skulde behandles i Henhold til den Fod, hvorpaa de stod til ham, og derved ogsaa udøvede Virkning paa Publikums Stemninger. Denne Opfattelse af disse Sammenkomster er dog vist for streng, idetmindste efter hvad den eneste Nulevende af dette saakaldte „Coteri“, Doktor Jørgen Lorck, som den Gang skrev Theaterrecensioner i „Kjøbenhavnsposten“, har fortalt i sine i 1885 udgivne interessante Livserindringer under Titlen „Femoghalvfjerdsindstyve Aar“. Han sammen med flere Venner, deriblandt Brødrene Ernst og Karl Weis, Henrik Krøyer, A. L. Arnesen og Philipsen — alle unge Mænd, der vare godt kjendte i den literære og i Studenterverdenen — spiste Kl. 4 til Middag i Restaurationen paa første Sal over Minis bekjendte Kafé, og gik saa nedenunder for at drikke Kaffe, ryge Cigarer

og underholde sig med en let og spøgende Konversation. Til dem sluttede sig undertiden en eller anden Skuespiller, og Talen dreiede sig da som oftest om Theatret, om de nye Stykker og om andre vedrørende Forhold. Lord siger, at det Hele var meget uskyldigt, og at Aarsagen til, at det fik et andet Præg, bestod deri, at Gjæsterne ved de andre Borde lyttede til, og at derved en eller anden Bemærkning, kritisk eller satirisk, blev opfattet paa en ganske anden Maade, end den var ment, og saaledes bragt om i Byen i forvansket Skikkelse.

Men hvad enten det var saa eller saa — hvad enten det kritiske Areopag havde sine Spidser og sit Sæde i Minis Kafé, eller ikke — Kritiken var den Gang meget streng overfor Theatrets Præstationer, baade med Hensyn til Stykkerne og til Spillet. Man læse f. Ex. de i og for sig særdeles velskrevne, stor Indsigt og Sagkundskab røbende Kritiker i Liunges Theaterblad, mærkede med Bogstaverne Y. Z., bag hvilke skjulte sig den senere som Statsøkonom og Politiker berømte C. N. David (Konferentsraad og Statsminister) og flere af Theaterrecentionerne i Heibergs „Flyvende Post", og det skal erkjendes, at Fingrene ikke lagdes imellem. Der viste sig ogsaa en Fremtoning fra den Tid, som godtgjør, i hvilken Grad Bevidstheden af, at det personlige Hensyn og Partiskheden ikke saa sjældent indvirkede paa Dommerne, var levende hos Datidens Forfattere. Det var nemlig meget sjældent, at et nyt originalt Stykke ikke ved sin første Fremtræden var anonymt. Hertz's første Lystspil og Vaudeviller vare anonyme, Overskou indsendte, belært af Erfaringen fra sit første Stykke, sine Lystspil „Tre Maaneder efter Bryllupet" og „Østergade og Vestergade" anonyme, og det var kun ved Indiskretion, at hans Forfatterskab blev bekjendt. H. C. Andersen maatte ogsaa tidt ty til Anonymiteten, og det Samme var Tilfældet med andre Forfattere. Det at udfinde hvem Forfatteren var til et saadant anonymt Arbeide, var Noget, der i høi Grad interesserede den literære Verden, men først og fremmest de kritiske Smagsdommere. Det vilde dog have været uheldigt, om Noget skulde roses, der hidrørte fra En eller Anden, som ikke stod i Klikens Yndest, eller at Dadlen skulde træffe En, der var i dens Kridthus. Jalfald var det en almindelig Tro, at slige Hensyn gjorde sig gjældende.

Den kritiske Rigorisme viste sig især overfor Operaen og Syngespillet, og herved spillede utvivlsomt det personlige Hensyn en stor Rolle. Den italienske Komponist Siboni, der efter Indbydelse af Thronarvingen Prinds Christian var kaldet hertil i 1819, havde baade som dramatisk Sanger og som fortrinlig Lærer hurtigt erhvervet sig saa stor Anseelse, at han Aaret efter blev ansat som kgl. Kammersanger og Direktør for Theatrets Syngeskole. Dette vakte stor Misfornøielse i visse musikalske Kredse, og da han i Egenskab af Syngemester havde det Hverv, at vælge Syngespil og Operaer til Repertoiret og ganske vist viste stor Forkjærlighed for de franske og italienske Komponister, antoges det, at han hemmeligt søgte at fordrive Weyse og Kuhlau fra Scenen. Der dannede sig to Leire Weyseanerne og Sibonisterne, og saa gik det ud over de Stykker, som Siboni bragte paa Scenen. Først blev Boyeldien's „Den lille Rødhætte" udpeben, dog uden at det lykkedes at fortrænge det elskværdige musikalske Arbeide. Derimod lykkedes det bedre paa samme Maade at vise Rosinis „Pigen ved Søen" Vintervcien, hvilken Opera jo rigtignok ogsaa er et af Rosinis mindst heldige Arbeider, men den samme Skjæbne timedes samme Komponists „Tyvagtige Skade", der er langt bedre. Selv mod hans „Barberen i Sevilla" var der en lignende Plan til Fortrængelse i Gjære, hvilket viste sig i flere Blades Advarsel mod atter at belæmre Theatret med en italiensk Opera, men dens Rigdom paa skjønne Melodier, dens morsomme Handling i Forbindelse med den ypperlige Udførelse — Frydendahl som Bartholo, Cetti som Figaro og Jfr. Zrza som Rosina — tog strax Publikum med Storm og bragte Kabalen til Taushed. Ogsaa overfor Bellinis Opera „Den Ubekjendte" blev en Pibekoncert sat i Scene. Endog efter Sibonis Død fortsattes Stormløbet mod forskjellige fremmede Komponisters Arbeider, deriblandt navnlig Aubers, hvis „Sneen" blev udhysset og „Bruden" kun taalt. Det fortsattes i flere Aar. Saaledes blev Meyerbeers „Robert af Normandiet" ved de to første Opførelser i 1833 udpeben — men rigtignok, som det paastodes, ikke saameget for Musikkens som for Textens Skyld.

En ualmindelig Nydelse frembød de franske Forestillinger, der i Sommermaanederne 1836 og 1837 bleve givne af Delcours Selskab,

der kom hertil fra Berlin, hvor det havde fast Stade. Det var ikke stort, kun indrettet paa at give mindre Lystspil og Vaudeviller, men ikke alene var Personalet fortrinligt — en Elskerinde som den yndefulde Mlle Lanceſtre, en Elsker som Péchena, og en Komiker som Francisque skulde man vanskelig finde Magen til — men der var ogsaa et udmærket Sammenspil, og Valget af Smaastykkerne meget heldigt. Trods Sommervarme og Landliggen gaves disse Forestillinger stadig for fuldt Hus. Jeg skal endnu for en Fuldstændigheds Skyld nævne de Operaforestillinger, som under stærkt Tilløb i 1834 bleve givne af det tydske, saakaldte slesvig-holstenske Theaterselskab paa Vesterbroes daværende Theater, og som havde flere gode Kræfter at raade over. Blandt disse gik Tenoristen Georg Seest over til det kgl. Theater, men svarede saa lidet til Forventningen, at han tilsidst sank ned til simpel Korist. Med dette Selskab fulgte, jeg troer som en Art Regissør, eller maaske kun af blot Interesse, en Greve Hahn-Hahn, hvis Iver for den dramatiske Kunst og Deltagelse i mangfoldige Theaterentrepriser havde ødelagt hans næsten fyrstelige Formue paa flere Millioner. Som Olding var han nu aldeles forarmet, og der var af Barmhjertighed forundt ham en lille Stilling ved det hamborgske Stadt-Theater. Det var en høi, statelig Mand med et smukt og intelligent Hoved, omgivet af hvide Haar. Jeg fik Leilighed til at tale med ham, og forbauſedes over den Kjærlighed, hvormed han omtalte sit Liebhaveri, der næsten havde bragt ham til Betttelstaven. Hans Person er netop nylig kommen mig i Minde ved Hertugen af Sachsen-Meiningens Liebhaveri i lignende Retning, og som efter Sigende koster ham en halv Million Mark aarlig.

Det nævnte Operaselskab blev paa Vesterbroes Theater afløst af et andet tydsk Theaterselskab, hvis Specialitet var Opførelsen af Raymunds Eventyrkomedier og Nestroys og Angelys Farcer. I disse glimrede især to Skuespillere, Zimmermann og Wilke, der virkelig ogsaa vare meget morsomme. En dansk født Skuespiller Pallesen var ogsaa med dette Selskab. Han havde et sjældent Lune, spillede meget lystige unge Fyre og gjorde især Lykke i „Den reisende Student“. Bestyrelsen for det kgl. Theater engagerede ham derfor; men uagtet

han gjorde Lykke i flere komiske Roller, kunde han ikke finde sig tilrette i Forholdene og forlod Theatret efter Saisonens Slutning.

— — Dette er, hvad jeg erindrer om de kjøbenhavnske Theaterforhold i mine første Ungdomsaar. Som de Minder, der høre til mine glædeligste og nydelsesrigeste, har jeg troet at turde medtage dem, da jeg tillige antager, at de kunne gjøre Krav paa Interesse for Andre.

VIII.

I den Udvikling, som i det sidste Decenium eller endnu længere tilbage er foregaaet med Kjøbenhavn, dets Institutioner, Samfundsforhold o. s. v., staaer den Kjøbenhavnske Journalistik i første Række. Det er, kan man vel sige, fulgt godt med Udlandets Bladindustri. Det gjælder ikke alene Dagspressens Mangfoldighed, men ogsaa Bladenes Volumen, deres Redaktion og Teknik. Hvorledes det er, foreligger jo for Enhver, og jeg skal derfor ikke gaa nærmere ind derpaa. Denne Udviklings Omfang og Beskaffenhed vil ogsaa sammenligneIsesvis fremgaa af denne Fremstilling af den kjøbenhavnske Journalistik i min Ungdom, som Læserne ville finde i det Følgende.

Den Gang existerede der egentlig kun to politiske Blade: „Den danske Statstidende" — eller som den senere betitledes: „Den til Forsendelse med de kgl. Brevposter priviligerede Berlingske og politiske Tidende", hvilket den, kuriøst nok, endnu kalder sig — og Bladet „Dagen". „Berlingske Tidende" var allerede den Gang et gammelt Blad. Oprindeligt skriver den sig fra 1748, da daværende Bogtrykker Ernst Heinrich Berling ved Kjøb kom i Besiddelse af det Wielandske Avisprivilegium. Først udkom den med Titlen „Kjøbenhavnske Tidender" i et smaat Kvartformat en Gang ugentlig. Saa i 1808 blev den til Statstidende i en tospaltet Folioudgave to Gange ugentlig. Saa blev den trespaltet, men endnu i min første Ungdom (1828—39) udkom den 4 Gange om Ugen alene om Aftenen, og det var først i 1836 at den begyndte at udgaa hver Søgnedag.

Udgivelsen af Morgenbladene og andre Udvidelser skrive sig fra Tiden efter 1848.

„Dagen" blev stiftet i 1803 af Bogtrykker K. H. Seidelin, som paa Titlen kaldte sig „Kommandersergent ved det borgerlige Artilleri og Literatus". Han var en ikke ilde begavet Mand, men tillige en Særling, hvilket ogsaa viste sig deri, at de to første Aargange af Bladet, som udkom 4 Gange om Ugen i Kvart, tryktes med latinske Bogstaver, vistnok det første her tillands. Men formodentlig mærkede Seidelin, at denne Novitet ikke faldt i Publikums Smag, og fra 1805 lod han Bladet trykke med danske Bogstaver. Under sin Redaktion af „Dagen" kom Seidelin — der overhovedet førte en temmelig skarp Pen*) — flere Gange i Kollision med Trykkefrihedsforordningen af 27de September 1799. Denne paabød bl. A., at den Person, der var kjendt skyldig i Overtrædelse af Lovens Bestemmelser, ikke maatte lade Noget trykke forinden Manuskriptet var forevist Stedets Politimester. Dette overholdt Seidelin ikke, uagtet han tidligere var straffet for Pressеovertrædelser, og som en Følge deraf blev han ved Høiesteret fradømt sit Bogtrykkerprivilegium. Men han fortsatte ufortrødent sin publicistiske Virksomhed og efterat han i 1811 havde erhvervet Privilegium til at meddele politiske Nyheder, udvidede han sit Blad fra tospaltet Folio til trespaltet og udgav det endog 7 Gange om Ugen, altsaa Søndagen

*) K. H. Seidelin kom ikke sjældent i Strid med Forskjellige, deriblandt med de kjøbenhavnske Møllere. Ved Aarsskriftet meddelte han i Bladet „Dagen" Antallet af Interessenterne i de forskjellige Laug og Korporationer i Kjøbenhavn, og denne Fortegnelse sluttede han med: „Møllerne ere som sædvanlig — Tyve". Dertil var nemlig Antallet af Møllerne i Kjøbenhavn ved Lov indskrænket. Som et Kuriosum kan tilføies, at Seidelin under en Diskussion om Laugenes Omdannelse fremkom med et Forslag, gaaende ud paa den ret fornuftige Idee, at de forskjellige Laug skulde slaaes sammen i Henhold til det Materiale, hvori de arbeidede, saasom Tømrerne, Snedkerne og Stolemagerne i et, Smedene, Blikkenslagerne i et andet, o. s. v. Hvortil Barbererne skulde henføres, havde sin Vanskelighed; men Seidelin vidste Raad Han fandt ud, at de maatte forenes med Garverne og Handskemagerne, thi som disse arbeidede Barbererne i Skind.

med, hvilket dog kun varede et Aar. Fra K. H. Seidelin gik „Dagen", saavidt jeg troer endnu i hans levende Live, over til Assessor Rostock, under hvem det blev redigeret af Forskjellige, deriblandt af Overskou og tilsidst af Kvæstor ved Universitetet, Kancelliraad Fribert. Under ham blev Bladet meget udvidet, idet det udkom i 6 Spalter, og det var ogsaa det Første, som begyndte med Romanfeuilleton (Paris' Mysterier). Men det gik galt under Friberts Redaktion — det Nærmere herom vilde det blive altfor vidtløftigt at meddele — en skjøn Dag i 1843 forsvandt han pludselig fra Kjøbenhavn paa Reise til Amerika, og dermed ophørte „Dagen" at udkomme.

Naar jeg i det Foregaaende betegnede „Berlingske Tidende" og „Dagen" som de eneste politiske Blade, der udkom her i Kjøbenhavn i min Ungdom, saa maa jeg til bedre Forstaaelse bemærke, at dette „politiske" var meget begrændset. Det var kun den indenlandske Politik, disse Blade befattede sig med, idetmindste indtil Frihedsbevægelsen under Frederik den Sjettes sidste Leveaar og under Christian den Ottendes Regeringstid gjorde sig gjældende hos os. Om indre Anliggender af politisk Natur taltes der saa godt som aldrig, og hvad den udenlandske Politik angik, saa var der sørget for, at der aldrig fremkom Noget, der kunde se ud som Kritik eller som kunde anses for at være fremmede Magter ubehageligt. Dertil tjente Plakaten af 2den Oktober 1810, hvorved det bestemtes, at ethvert Blad der havde opnaaet Privilegium paa at meddele politiske Efterretninger, skulde underkastes Censur ved en dertil beskikket Censor. Man kan saaledes forstaa, at Politiken blev givet i en yderst fortyndet Skikkelse, for at der ikke skulde opstaa Konflikter med Censor. Den Tvang, som derved var paalagt disse Blades Ledere, fremkaldte temmelig hyppige Redaktørskifter, og man kan ogsaa forstaa, at Mænd som Nathan David og Malthe Møller hurtig blev kjede af denne Opgave ved „Berlingske Tidende". Først M. L. Nathanson, der kom til i 1836, forstod nogenlunde at klare Censurens Skjær; men man kan godt begribe i hvilken Grad han følte sig lettet, da denne Censur ved Grundlovens Givelse blev ophævet.

Men ogsaa for de upolitiske Blade bestod der en Censur, som ved en Praxis fra Myndighedernes Side, der ikke havde noget Medhold i de bestaaende Pressebestemmelser, efterhaanden var indført og tillige paa en vis Maade fandt en Støtte hos selve de vedkommende Bladudgivere, idet de derved ansaae sig sikre for retslig Tiltale for Pressesorseelser. Medens nemlig Presseloven ikke etablerede nogensomhelst Censur over Forfattere, der ikke allerede vare dømte for Overtrædelse af Trykkefriheden, og den med Gjennemsynet af trykte Skrifter betroede Politiembedsmand ikke var berettiget til at kræve en Tøddel forandret deri, men kun, naar han fandt noget Lovstridigt, havde at indsende Bladet eller Skriftet til Kancelliet, som da havde at bestemme, hvorvidt Forfatteren eller Bladudgiveren skulde tiltales — medens dette saaledes var den lovbefalede Fremgangsmaade, var Praxis helt forskjellig. Den omtalte Politiembedsmand, i Reglen en Assessor i Politiretten, fik tilsendt et Korrekturaftryk af det vedkommende Blad eller Skrift, og fandt han da Noget, der, efter hans Mening, var utilbørligt, udstregede han hele Sætninger eller hele Stykker, ogsaa enkelte Ord, og dette maatte den vedkommende Redaktør eller Forfatter finde sig i og saa godt det lod sig gjøre udfylde den derved fremkomne Lakune. Ja, der krævedes endogsaa, at den anonyme Forfatter til en eller anden Bladartikel skulde navngives for Embedsmanden, for at han kunde vide, til hvem han havde at holde sig. Han var saaledes Censor i Ordets fulde Forstand, og under denne Tittel gik han ogsaa. Hvor ofte har jeg ikke som Bogtrykkerdreng bragt Korrekturaftryk af „Politivennen", de enkelte Artikler undertegnede med ægte eller fingerede Navne af Udgiveren, til „Censor", — jeg kan huske 3: Assessorerne Eberlin, Danchel og Reiersen — og hvor ofte fik jeg det ikke tilbage med ikke saa faa Udstregninger, udførte med Rødkridt.

Overfor denne Censur tog vedkommende Redaktør eller Udgiver undertiden paa en Maade Repressalier, vel nærmest for at henlede Publikums Opmærksomhed paa Overgrebet og appellere til det. De bestod deri, dels at udslettede Stykkers Plads ikke udfyldtes — de saakaldte Censurhuller — og dels at der anbragtes Tankestreger istedetfor de udstregede Sætninger, som det f. Ex. skete i „Kjøbenhavns-

24*

posten". Men saa optraadte daværende Sekretær Tage Algreen-Ussing i flere Artikler i „Dagen" og „Kjøbenhavsposten" (i 1835) samt i et eget Skrift mod dette Censurvæsen, paaviste, at det var ulovligt, og at det stod til Bladudgiverne og Forfatterne selv at unddrage sig Censuren kun ved at holde sig til de klare Bestemmelser i Forordningen af 27de September 1799. Denne Anskuelse, hvori han fik Medhold af ansete Mænd, trængte da ogsaa igjennem, og Følgen var det store Antal Presseprocesser, som betegnede Aarene Fyrre.

Men jeg vender tilbage til de to politiske Blade „Dagen" og „Berlingske Tidende". Deres Indhold af politiske Efterretninger fra Udlandet har jeg før nærmere betegnet, og hvad det øvrige Stof angaar var det temmelig tarveligt — mest Oversættelser af etnografisk, biografisk eller literært Indhold. Om vore egne Forhold forekom der meget sjældent Noget, undtagen Et og Andet om kommunale og lokale Anliggender. Nyhedsstoffet, som man vel kan sige udgjør en af de væsentligste Livsbetingelser for Nutidens Journalistik, var næsten forsvindende. Der var Hofnyheder, Theateranmeldelser, Beretninger om notable Dødsfald; det var omtrent det Hele. Til det nuværende Reportervæsen, der nu næsten har naaet Overmodenhed, kjendte man den Gang saa godt som ikke, og selvfølgelig heller ikke til dets Frugter. Forøvrigt maa jeg bemærke, at den Tid, jeg herved sigter til, gik forud for Frihedsbevægelsen. Med dennes Fremtræden foregik der forskjellige Forandringer med de nævnte Blades Indhold, navnlig i Henseende til Stoffet, idet baade „Berlingske Tidende" og „Dagen" optraadte mod denne Bevægelse nærmest paa Regeringens Vegne. Det var saaledes Tilfældet med „Berl. Tid." under Nathanson og med „Dagen" under Fribert. Nathanson udvidede ogsaa betydeligt „Berl. Tid."s Nyhedsrubrik; han var den første, som lod Nyhedstitlerne trykke med fed Skrift.

Og nu disse Blades Volumen! Forskjellen mellem da og nu vil jeg gjøre anskuelig ved en Erfaring fra det kgl. Bibliotheks Læsesal. Jeg skulde se Noget i „Berl. Tid." for 1832 og i „Nationaltidende" for 1887. Budet bragte mig først den nævnte Aargang af „Berl. Tid.", et Bind i smaat Folio, som han med Lethed bar under

den ene Arm, og derefter kom han slæbende med „Nationaltidende" med al Anvendelse af sine Kræfter, vistnok henved et Centner tung Byrde, i alt Fald 20 til 30 Gange sværere end det førstnævnte Bind. Man kan da forstaa, at det Personale, som den Gang anvendtes ved Bladene, var yderst faatalligt, især hvad de faste Medarbeidere angik. Der var næppe flere end to eller tre foruden Redaktøren. En Redaktør ved et herværende Høireblad har fortalt mig, at han har henved 80 Medarbeidere, hvoraf en stor Del ere fast ansatte. Hvorledes Forholdene ellers var, afspeiler sig deri, at „Dagen"s Redaktør ikke havde sit eget Værelse, at dets Bladhold indskrænkede sig til „Börsenhalle" og „Hamb. Correspondent" og til nogle enkelte danske Provindsblade.

For den nuværende Dagspresse ere Avertissementer en meget vigtig og væsentlig Indtægtskilde; uden denne vilde sikkert de fleste Blade ikke kunne bestaa i Betragtning af de store Udgifter, som de kræve til Papir, Trykning, Redaktion og meget Andet, hvilke paa langt nær kunne dækkes ved den Indtægt, der indkommer ved den i Reglen i Forhold til Bladenes Størrelse meget lave Abonnementspris. Et Dagblads Budget er derfor ogsaa særlig beregnet paa den Indtægt, som Avertissementerne afgive, og dette støttes heldigvis ved den Omfang, Averteringen har taget paa Grund af den stedse stigende Konkurrence mellem det Utal af Handlende og Industridrivende, som en Stad af Kjøbenhavns nuværende Størrelse frembyder, de talrige Forlystelsesetablissementer og andre Forhold, som det vilde blive for vidtløftigt nærmere at omtale. For i saa Henseende at have noget Sikkert at regne paa, have ogsaa nogle Blade bortforpagtet deres Avertissementsrubrik, ligesom der jo ogsaa ved flere af dem er ansat Agenter til at forskaffe Avertissementer mod Rabat, medens der tillige her i Staden bestaaer flere Agenturer til dette Øiemed.

Alt dette var ikke Tilfældet i min Ungdom. Retten til at optage Avertissementer mod Betaling til en bestemt Taxt var knyttet til et Privilegium, og dette var dengang kun „Berlingske Tidende" og „Adresseavisen" i Besiddelse af. I disse Blade, men dog mest i „Berl. Tid.", skulde ogsaa de forskjellige retslige Avertissementer indrykkes mod en bestemt Betaling. Hvorvidt „Dagen" som politisk

Blad ogsaa havde et saadant Privilegium, skal jeg ikke kunne sige, idetmindste fandtes der sjældent Avertissementer i dette Blad.

„Adresseavisen“ var i min Ungdom og senere hen det for Kjøbenhavn mest søgte Avertissementsblad, og der var næppe noget Hus i Staden, hvor det ikke holdtes. Det blev i 1759 stiftet af den driftige Agent Hans Holck*), der ved dets Udgivelse i den første Tid havde ikke saa Lidt at kæmpe med i de Hindringer, som af Udgiverne af „Berlingske Tidende“ lagdes ham i Veien, fordi de frygtede ham som Konkurrent. Men Bladet gik efterhaanden seirrigt frem, og det skyldtes væsentlig den Dygtighed, hvormed det blev ledet. Foruden Avertissementer indeholdt det Dagsnyheder og Afhandlinger, dels originale, dels oversatte, som ogsaa den Omstændighed, at Holck gjennem Bladet virkede for Oprettelsen af velgjørende Foretagender og nyttige Institutioner, hans næsten altid rimede Taksigelser for indkomne Gaver, og de i Datidens Smag holdte svulstige Døds-anmeldelser i betydelig Grad bidrog til Udbredelsen. Først udkom Bladet kun een Gang om Ugen i et Ark i Kvartformat, men allerede et Par Maaneder efter udkom det to Gange og senere efterhaanden hver Søgnedag, tæt trykt med Petit og undertiden med Tillæg. Efter Holcks Død gik „Adresseavisen“ over til et Aktieselskab, der, saavidt jeg troer, nok bestod af et Par enkelte Familier, som endnu ere dens Eiere. Den gav et meget betydeligt Overskud og i min Ungdom betragtedes den som en sand Guldgrube. Den Gang var den blot et Avertissementsblad, Eierne havde nemlig ment, at det Stof, som Holck havde virket med og udøvet Tiltrækning, ikke mere var nødvendigt. De fandt sig jo ogsaa assureret ved et Privilegium, der sikrede dem mod enhver Konkurrence.

Men en saadan opstod dog. I 1836 begyndte Cand. theol. Peter Larsen Udgivelsen af „Kjøbenhavns Kommissions-Tidende“, der, foruden at den optog alle Slags Avertissementer til en billigere Taxt end „Adresseavisen“, tillige bragte Dagsnyheder fra Kjøbenhavn og Provindserne, saakaldte Blandinger osv., og saaledes tiltalte Mange. Bladet fandt derfor hurtigt stor Udbredelse, i Forhold der-

---

*) Om ham henviser jeg til en Artikel i min Bog „Fra vore Fædres Tid“.

til strømmede Avertissementer ind, Formatet blev udvidet til firspaltet stor Folio, og man kan da ogsaa forstaa, at det begyndte at blive en farlig Konkurrent for „Adressеavisen". Dennes Eiere anlagde nu Sag mod Larsen, og som en Følge deraf ophørte Bladet at udkomme, men kun som et Skin, idet Udgiverens Broder, Silke- og Klædekræmmer E. Larsen, strax begyndte et lignende Blad under Navn af „Alm. Kommissions-Tid.", der gik til Efteraaret 1839 og ophørte paa Grund af Sagsanlæggelse. Cand. Larsen lod sig dog ikke forknytte; atter udgav han Bladet, dog kun meget kort Tid, idet Kongens Foged paa Rekvisition forbød Udgivelsen. Endelig som sidste Anstrængelse skete der et Forsøg af Larsen paa at henlægge Bladet til Roskilde under Navn af „Roskilde Avis" med Bogtrykker Hansen som Udgiver, men ogsaa det blev forpurret. Disse Forsøg paa at skabe en Konkurrent til „Adresseavisen" endte med, at Larsen, hans Broder og Hansen sattes under Tiltale, og at de hver idømtes en Mulkt af 500 Rdlr. Forøvrigt begyndte nu ogsaa enkelte Blade i Fyrrerne at optage Avertissementer gratis. Saavidt jeg husker, men dog uden bestemt at paastaa det, gjorde „Adresseavisen"s Privilegiehavere ogsaa Forsøg paa at hindre dette, dog uden at det lykkedes.

Desto farligere for „Adresseavisen" var Ophævelsen af dens exklusive Privilegium ved Grundlovens Givelse. Nu kunde alle Blade optage Avertissementer mod Betaling. I de første Aar udøvede det ikke nogen synderlig Virkning paa „Adresseavisen", det var blevet en Vane at avertere deri, og den udkom stadig i samme store Format som tidligere med ikke faa Tillæg. Men saa, for vel 15 Aar siden begyndte det gaa tilbage med den paa Grund af den store Konkurrence, men vel ogsaa derfor, at dens Bestyrelse ikke havde anset det nødvendigt at gaa frem med Tiden, navnlig ved som Kommissions-Tidenden at meddele Dagsnyheder og andet Læsestof. Først efterat Avertissementerne vare aftagne i en Grad, der i Forhold til Fortiden maatte kaldes meget betydelig, tyede man til at omdanne Bladet i den Retning. Men det gjælder derom, som om andre Foretagender, hvis Reform ikke foretages i rette Øieblik: trop tard.

Blandt de saakaldte upolitiske Blade, d. v. s. saadanne som ikke havde Ret til at meddele politiske Efterretninger fra Udlandet, indtog i min første Ungdom, eller rettere i mine Drengeaar, Soldins „Nyeste Skilderi af Kjøbenhavn“ ubetinget den mest fremragende Plads i enhver Henseende. Det var stiftet i 1803 af Johan Werfel, en paa de forskjelligste Omraader meget skrivende Forfatter, der ved populære Artikler om Kjøbenhavneri forstod at give det en ikke ringe Tiltrækning. Sin største Anseelse opnaaede det dog under Salomon Soldin, som i nogen Tid havde været Werfels Medarbeider, og overtog Bladet i 1810. Soldin, født 1774 af jødiske Forældre, var Autodidakt og sin Broders, Boghandler Abraham Soldins, Kompagnon. Han var en meget begavet Mand, et lyst Hoved og tillige en udmærket Journalist. Den Maade, hvorpaa han styrede „Nyeste Skilderi af Kjøbenhavn“, der udkom to Gange om Ugen i et tættrykt Kvartark, kan endnu i vor Tid tjene som et Mønster. Han selv skrev mange Artikler, dels humoristiske, der behandlede kjøbenhavnske Samfundsforhold, og hvis Satire som oftest var meget rammende, dels Artikler om vor Handel og Skibsfart samt om almennyttige Gjenstande, i Reglen sunde og træffende. Undertiden indeholdt Bladet ogsaa Digte fra hans Haand, og en Række Artikler fra en Reise, han foretog paa Sjælland og Øerne, frembyde endnu ikke ringe Interesse ved de Oplysninger, de indeholde om daværende Provindsliv og Lokaliteter. Han skrev en for den Tid meget smukt og korrekt Dansk, der endnu kan tjene som et Mønster til Efterligning. Bladet havde tillige en ret righoldig Nyhedsrubrik, som desuden omfattede udenlandske Efterretninger, hvorved han forstod at gaa uden om Forbudet mod Optagelse af Politik ved at give Begivenhederne biografisk eller historisk Iklædning. Overhovedet kan Bladet siges at være en uudtømmelig Kilde for Kundskab, ikke blot om det kjøbenhavnske Samfundsliv i Datiden i næsten alle Retninger, men ogsaa om de daværende Verdensbegivenheder, og af denne Kilde have ogsaa, som jeg har lagt Mærke til, mange senere Forfattere øst.

Men hvad der ogsaa i høi Grad bidrog til at give Bladet en stor og varig Værdi, var den Omstændighed, at Datidens literære,

digteriske og kunstneriske Stridigheder og Kampe udfægtedes deri. Det vil være tilstrækkeligt at anføre, at her førtes Kampen mellem Grundtvig og hans Antagonister, at endel af den Feide. som Baggesen var indviklet i, blev udfægtet her, samt at den ældre Molbech, Torkel Baden, Finn Magnussen, J. L. Heiberg og mange andre bekjendte og dygtige Mænd vare stadige Medarbeidere. Der er ikke et Nummer i den hele Samling af Aargange, uden at det frembyder almindelig eller speciel Interesse. Bladet hørte til de dannede Klassers Yndlingslæsning.

I 1825 ophørte Salomon Soldin med Udgivelsen, og Bladet gik over til den nærmest som statistisk Forfatter bekjendte Etatsraad Fr. Thaarup. Soldin var den Gang kun 54 Aar, men hans Helbred var svækket ved hans utrættelige Arbeide, og ikke sjældent havde han Kvaklerier med Autoriteterne i Henseende til Opfattelsen af Trykkefriheden, hvad der gjorde ham kjed af sin Virksomhed. Han var desuden en rig Mand, og han trængte til nogen Hvile. Han vilde at Bladet skulde have „en kristelig Begravelse“. Det fortalte han smilende sine Venner, naar man spurgte ham, hvorfor han var fratraadt. Og han tog ikke feil deri. Det viste sig snart, at Thaarup ikke var Manden til at følge i Salomon Soldins Fodspor, og skjøndt denne af og til skrev Artikler i Bladet, gik det dog saa betydeligt tilbage, at Thaarup saae sig nødsaget til at fratræde Redaktionen. Derefter gik Bladet over til Bogtrykker Jacobsen, der fik Claudius Rosenhoff til at redigere det, først anonymt, senere under Navn. Det førte da Titel af „Allernyeste Skilderi af Kjøbenhavn“. Men uagtet Rosenhoff i flere Henseender var Hvervet voxen, magtede han dog ikke at holde Bladet oven Vande; han fratraadte efter et Par Aars Forløb. Tilsidst kom det i Hænderne først paa en Literat Wosemose, og senere paa en anden Literat Stabell, hvorved det ved personlige Kjævlerier sank temmelig dybt ned. Saavidt jeg mindes, ophørte Bladet at udkomme i 1836.

Salomon Soldin døde den 27de November 1834, 63 Aar gammel. Foruden som Journalist har han sat sig et smukt Minde, idet han har oprettet den Soldinske Stiftelse i Skindergade for 25 ubemidlede Familier.

I Begyndelsen af Trediverne blev der gjort Forsøg med et Blad, hvis Mage selv vor i journalistisk Henseende opfindsomme Tid endnu ikke har præsteret, dog simpelthen af den Grund, at Nutidens hurtige Kommunikationsmidler i næsten alle Arter gjør det overflødigt. Dengang fik man jo sine Efterretninger fra Udlandet over Hamborg, og det var ikke saa sjældent, at det varede næsten ligesaa mange Dage, som det nu varer Timer, før de naaede til Kjøbenhavn og optoges i Bladene. Indseende det Mislige i denne Langsomhed, erhvervede en herværende Literat Privilegium paa, at udgive et dansk Blad i Hamborg, som da kunde optage politiske Efterretninger saa hurtigt, som de indløb selv fra de fjerneste Kanter, og at Bladet saa med disse kunde forsendes til Kjøbenhavn og andetsteds i Danmark. Det fik Navn af „Hamborgerposten". Men dets Tilværelse var kun stakket. Det udkom fra Januar til Marts 1831 i kun 26 Numre og ophørte da. Aarsagen var nok den, at Stifteren ikke havde beregnet, at Bladets Forsendelse fra Hamborg til Kjøbenhavn om Vinteren vilde medtage en saa rum Tid, at dets friske Nyheder bleve gamle, før de ankom, og at de bestaaende politiske Blade kunde levere dem ligesaa hurtigt som „Hamborgerposten". Følgen var, at Bladets Afsætning var ringe, og at derfor den Kapitalist, som havde lovet at støtte Foretagendet med Penge, trak sig tilbage.

Den Mand, som havde undfanget Ideen dertil, var paa en vis Maade en Original, der i lang Tid spillede en eiendommelig Rolle som literær og journalistisk Bussemand. Han hed Blok Tøxen, var født 1776 i Tørninglehn i Sønderjylland og havde ført et meget bevæget Liv. Han var allerede udover den første Ungdom, da han tog Studenterexamen, ernærede sig som Huslærer, blev ansat som Adjunkt i det tydske Sprog ved Metropolitanskolen, hvilket han opgav for at være Landmand. Ogsaa dette blev han kjed af, reiste til Norge, hvor han en Tid opholdt sig som Timelærer, og endelig vendte han tilbage til Kjøbenhavn, hvor han optraadte som Forfatter i mangfoldige Retninger. Sit Renomé erhvervede han sig dog nærmest som Pamfletist. Han førte en skarp Pen og havde en eiendommelig Evne til at være spydig og grov. Utallige ere de literære Kontroverser, han havde med andre Literater, han var ligefrem frygtet, og der er al Grund

til at antage, hvad der fortaltes, at Frederik den Sjette tilstod ham en Aarspenge mod den Forpligtelse ikke at angribe ham og Regeringen. Saavidt jeg erindrer, var han flere Gange sat under Censur med det bekjendte: „Maa trykkes. Reiersen."

Som en enkelt af hans Kontroverser erindrer jeg den, han havde med en anden Literat, Chr. Wosemose. „Politivennen" og „AdressEavisen" var Arenaen. Som en Prøve paa Polemiken skal jeg anføre et Vers fra Blok Tøxen til Wosemose, der sluttede saaledes:

„Du tager Dynd fra hver en Vaasemose,
Se det er mit Svar — stik det i din Pose."

Hvortil Wosemose svarede:

„Blok Tøxen — Tøxen Blok!
Er det ene Navn ei nok?
Gud bevare vor Blok Tøxen
Som for Blokken som for Øxen."

Naar man nu gjennemlæser nogle af denne Stadssatyrikus' literære Udgydelser, er det næsten umuligt at forstaa, hvorledes han kunde opnaa at blive saa frygtet, som det i Virkeligheden den Gang var Tilfældet. Det Meste deraf gjør nu snarere ved Angrebenes Plumphed, ved den topmaalte Indbildsthed, ved den komplette Mangel paa Vittighed, men tillige ved det knudrede, med en Masse Interpunktioner udstyrede Sprog et komisk Indtryk. Tilsidst tog ogsaa „Corsaren" ham under Behandling. Det skete paa en saa grundig og saa morsom Maade, at hans Rolle dermed var udspillet.

Blok Tøxen var en lille Mand med et ret karakteristisk Ansigt. Jeg erindrer, at han altid gik med blottet Hals, med Voxdugs Kaskjet og ifort en Klædning af hjemmegjort graat uldent Tøi, hvorfor man ogsaa kaldte ham den graa Mand. Leverende hyppige Artikler til „Politivennen", kom han ofte paa Kjoppings Trykkeri for selv at læse Korrektur, og han fik da ofte en Passiar med mig, da han var meget snaksom. Han døde næsten ubemærket den 4de Februar 1848.

* * *

I den Periode, som gik forud for den vaagnende politiske Bevægelse i Trediveaarene, gik, som allerede antydet, den literære Interesse hos Befolkningens Masse væsentlig i Retning af det Underholdende, om man vil, det Æsthetiske, hvorved naturligvis ogsaa Theatervæsenet, den literære Kritik o. Desl. spillede en fremtrædende Rolle. Dette afspeilede sig i de saakaldte upolitiske Blade, som udkom i mine Drengeaar og i min første Ungdom, og hvis Stof for en stor Del var hentet fra tydske Forfattere og fra de saakaldte Taschenbücher, der den Gang i stort Antal udkom i Tydskland. Tromlitzs, van der Veldes, Frederikke Lohmanns historisk-romantiske Fortællinger, ligesom Hoffmanns geniale og fantastiske Noveller, bleve oversatte ligesaa frisk, som de udkom, og i enkelte originale Fortællinger sporedes der ogsaa en stærk Paavirkning af Walter Scott, hvis epokegjørende Romaner allerede havde fundet stor Indgang hos os gjennem Oversættelser.

En Yndlingslæsning frembød i flere Aar Skuespiller Chr. Niemann Rosenkildes „Brevduen", som paabegyndtes i 1818 og udkom uafbrudt i 7 Aargange en Gang om Ugen i stort Kvartformat. Den indeholdt i et ret heldigt Udvalg Oversættelser af de nævnte tydske Forfattere samt af Clauren, som for det meste besørgedes af Overskou, Anekdoter og andre Smaating, men hvad der især gav Bladet en stor Tiltrækning for Mange, var selve Rosenkildes pudsige Fortællinger og Brøvlerier, der senere ere samlede i en egen Udgave. Han havde en egen Maade at skrive paa, saa komisk og og lattervækkende, at det udøvede en uimodstaaelig Virkning. Da han efterhaanden havde ophørt dermed, sygnede Bladet hen og ophørte at udkomme. Et Forsøg paa at gjenoplive det i 1830 bristede, idet det kun udkom i 6 Numre.

Af ubetinget literært Værd var A. E. Boyes i 1822—25 udgivne „Aftenblad". A. E. Boye havde bl. A. gjort sig bekjendt ved sin under det pseudonyme Navn Peter Wegener ivrige Deltagelse i Striden mellem Baggesen og Oehlenschläger, hvorved han stillede sig paa Sidstnævntes Side, ligesom han ogsaa ved forskjellige literære Arbeider, især ved sine Bidrag til den Holbergske Literatur havde erhvervet sig et anset Navn. „Aftenbladet" indeholdt mange

Artikler, henhørende til Literatur og Kritik, som endnu kunne læses med Interesse, og Boye havde dygtige Medarbeidere, saasom Rahbek, Rasmus Nyrop og Chr. Molbech. Sidstnævnte optraadte i flere Artikler mod den nye Retskrivning, som den berømte Sprogforsker Rasmus Rask vilde indføre, og disse have endnu en vis Aktualitet i Henseende til den nuværende orthografiske Omtumling og det deraf følgende sproglige Anarki.

Men den, som først og fremmest var Stifter af Blade af underholdende og æsthetisk Natur, var J. P. Liunge. Født 1790 tog han som ungt Menneske dansk juridisk Examen. Han blev ansat som Kopist ved Frederiksværks Hovedkontor i Kjøbenhavn, men sysslede ved Siden deraf med literære Arbeider, navnlig med Oversættelser fra Tydsk og Engelsk, og slog sig derefter paa Journalistiken, hvortil han, som et lyst Hoved, havde gode Betingelser. Begyndelsen skete med det æsthetiske Blad „Harpen", der indeholdt Digte, Noveller, originale og oversatte Tidsskildringer og Anekdoter, og udkom en Gang ugentlig i Kvartformat fra 1820 til 1824. Samtidig udgav han et Literatur-, Kunst- og Theaterblad, hvortil han fik gode Medarbeidere, blandt disse daværende Professor C N. David, som her begyndte under Mærket Y. Z. at skrive sine dygtige Theaterartikler. Begge disse Blade fortsatte Liunge i 1825 og 26 under Navn af „Kjøbenhavns Morgenblad", i Begyndelsen i Fællesskab med C. N. Rosenkilde, som ogsaa her skrev nogle af sine humoristiske Historier. Dette Blad udkom i ny Suite i 1831—32 udgivet af Liunge, og redigeret af Grüne og G. Siesby; men forinden havde Liunge i 1827 i Forening med Ove Thomsen stiftet et nyt Blad, „Kjøbenhavns-Posten", der blev af ikke ringe Betydning i forskjellige Retninger og holdt sig gjennem en lang Række af Aar.

„Kjøbenhavns-Posten" udkom først 3 Gange om Ugen i tospaltet Kvartformat og var i de første Aargange nærmest af literær og æsthetisk Natur. Den var dygtigt redigeret, og Liunge havde ikke faa gode Medarbeidere, deriblandt Rahbek, Rasmus Nyrop, Peder Hjort o. Fl. Christian Winther skrev deri sine første Digte og Oehlenschläger gav jævnlig poetiske Bidrag. Dette bevirkede, at Liunge saae sig istand til at udvide „Kjøbenhavns-Posten" til 4

Gange om Ugen og senere til 6 Gange, saa at det blev et Dagblad Endnu et Par Aargange vedblev Bladet at være rent æsthetisk og literært, og særlig var det Organ for de Soranske Modstandere af J. L. Heiberg og hans „Flyvende Post“ — en Polemik, der førtes med skarpe Vaaben, og hvori Christian Wilsters poetiske Dystløb med Heiberg indtog Hæderspladsen. Den store Udbredelse, som Bladet havde faaet, vakte Ønsket hos Datidens Frihedsmænd om at gjøre det til Organ for den politiske Bevægelse i Frederik den Sjettes sidste Regjeringsaar. Liunge, som selv var greben af denne Bevægelse, gik ind derpaa. I 1832 blev Bladet derfor næsten udelukkende politisk, og det var her, at David, Orla Lehmann, Balthasar Christensen, Wessely og flere Andre af Bevægelsens Ledere førte Kampen mod Absolutismen, indtil de kort efter Christian den Ottendes Thronbestigelse stiftede „Fædrelandet“ som deres eget Organ. Under denne Periode var F. Gjødvad i flere Aar „Kjøbenhavns-Postens“ Redaktør, medens Liunge vedblev at være Eieren og Udgiveren. Gjødvad fratraadte, da „Fædrelandet blev stiftet, J. P. Grüne blev Redaktør, og ved den Leilighed fik jeg Foden ind i den kjøbenhavnske Journalistik, idet Liunge engagerede mig som Medarbeider, først i den meget beskedne Stilling som Referent og Reporter, indtil jeg efterat have skrevet nogle selvstændige Artikler viste mig værdig til at blive fast Medarbeider.

Endnu skal jeg nævne, at Liunge ved Siden af sin journalistiske Virksomhed udgav flere underholdende Tidsskrifter, saasom „Novellebibliothek“ og „Repertorium for Morskabslæsning“, der begge udkom i en længere Aarrække. Det var ogsaa ham, som i Forening med Dr. Hjaltelin opnaaede hos Christian den Ottende at faae Tilladelse til ved Hjælp af et Aktieselskab at anlægge Klampenborg Badeanstalt, hvorved han indtil sin Død i en høi Alder var Inspektør. Selv i denne Stilling og efterat „Kjøbenhavns-Posten“ for længe siden var gaaet over til Grüne, opgav han ikke sine journalistiske Tilbøieligheder. Han leverede saaledes af og til Notitser og Smaating, især efter engelske Blade, til den af G. Siesby og mig redigerede „Flyvepost“.

Jeg har ovenfor nævnt J. L. Heibergs' „Flyvende Post“. Den udkom fra 1ste Januar 1827, først i 2 Numre om Ugen, siden i 3. Den i enhver Henseende fremtrædende Rolle, som den spillede i æsthetisk og kritisk Henseende i Datidens literære Verden, er saa tilstrækkelig bekjendt, at jeg ikke behøver endnu at dvæle derved. Den standsede efter at være udkommen i 3 Aargange, men blev saa i 1836 og 1837 fortsat i Form af Interimsblade, hvori Heiberg i Forening med Søren Kierkegaard, Sidstnævnte dog anonymt, optraadte skarpt mod den politiske Bevægelse og ligesaa skarpt bleve imodegaaede af Orla Lehmann i „Kjøbenhavns-Posten“.

Endnu skal jeg for en Fuldstændigheds Skyld nævne de forskjellige Blade, som Literat J. C. Lange, Eier af et Leiebibliothek, efterhaanden udgav, men hver for sig kun fristende en kort Tilværelse. Disse vare „Telegrafen“, „Momus“, „Ny Freia“. „Aurora“, „Argus“, „National-Tribunen“ „Danske Statsven“, „Nyeste Morgenpost“, hvilke alle efterhaanden udkom i Løbet af Tyverne og Tredivere. Ikke mere heldig som Journalist var Lange som Romanforfatter („Familien Ulfeldt“, der nok ikke blev fuldendt) og som dramatisk Forfatter. Et Stykke af ham, „Grev Essex“, blev ved Opførelsen paa det kgl. Theater udpebet efter alle Kunstens Regler og fremkaldte desuden en polemisk Strid, der ikke saa lidt beskjæftigede den literære Verden.

Til en senere Periode hører Rosenhoffs „Den Frisindede“, der udkom i en længere Aarrække, sluttede sig til den politiske Bevægelse under Frederik den Sjette og Christian den Ottende og ved sin folkelige Retning udøvede en ikke ringe Virkning paa Masserne. En Specialitet vare de Digte fra Udgiverens Haand, som hvert af de to ugentlige Numre bragte og som vidnede om et mærkeligt versifikatorisk Talent. Tage Algren Ussing skrev deri anonymt opsigtsvækkende Artikler.

Det meget løse Forhold, hvori jeg i Begyndelsen stod ttl Kjøbenhavns-Posten“ bevirkede, at jeg ikke betænkte mig paa, samtidig at blive Medarbeider ved et andet kjøbenhavnsk Blad, som blev stiftet i 1841. Det var „Dansk Ugeskrift for alle Stænder“, først udgivet af theologisk Kandidat H. K. Rask, Broder til den berømte

Sproggrandsker, i Forening med Kandidat Hollard-Nielsen, og senere af denne sidste alene. Under ham fik dette Blad en udpræget politisk Karakter som Modvægt mod den liberale Bevægelse, og dets Udgivelse blev ogsaa støttet af Christian den Ottende med ret anseelige Summer.

At Hollard-Nielsen kunde tilvinde sig Christian den Ottendes Tillid, var for dem, som nærmere kjendte ham, en Gaade, der alene kan forklares ved det eiendommelige Karaktertræk hos denne fintdannede og intelligente Monark, at fatte Godhed for og Tillid til Personer, hvis Karakter og Omstændigheder gjorde et sligt Forhold uforklarligt. Exempelvis kan nævnes Jørgensen Jomtou og Hestehandler Nathansen, og til dem hørte ogsaa Hollard-Nielsen.

Af Naturen var han ikke ilde begavet. Født i 1804 blev han i en ung Alder først Seminartst, gav sig derefter til at studere og hørte til det berømte Kuld af Studenter, som dimitteredes i 1828, og blandt hvilke han nævnedes som en af de fire store Poeter, hvilke man mente dette Aar havde fostret*). Han tog senere juridisk Embedsexamen med bedste Karakter, og forskjellige Digtninge samt en Fortælling, „Den mørke Ridder“, vidnede om et ret anseligt Talent. Saa optraadte han som Politiker i forskjellige Smaaskrifter af yderlig gaaende konservativ Retning, hvad der formodentlig henledede Christian den Ottendes Opmærksomhed paa ham. Dette vilde dog næppe have udviklet sig til noget Tillidsforhold, dersom Kongen havde vidst, at Hollard-Nielsen efterhaanden var bleven forfalden til stærke Drikke, som i høi Grad havde sløvet hans Aandsevner. Og det var saaledes at jeg kjendte ham, da jeg paa Anbefaling af Christian Hansen, nærmest bekjendt under Navnet Chr. Camet som Forfatter til et Par Romaner og senere til en Samling interessante Skildringer

*) Som disse store Poeter betegnedes foruden ham H. C. Andersen, A. L. Arnesen, der allerede i Skolen havde skrevet Vaudevillen „Intrigen ved Morskabstheatret“, og Frants Johannes Hansen, der skrev en Del smukke Digte. Men der var desuden blandt Studenterne fra 1828 12 smaa Poeter og til disse hørte Fr. Paludan-Müler, der overstraalede dem alle.

fra Amerika, under Titlen „Langt fra Danmark", blev Medarbeider ved Bladet, hvorved han selv var ansat og skrev den udenlandske Artikel.

Det gik sælsomt og eiendommeligt til ved dette Blads Redaktion. Noget Lignende har jeg aldrig oplevet. Hollard-Nielsen søgte selv at skrive ledende Artikler, de skulde, som han altid sagde, være „diplomatiske"; men han fuldendte dem næsten aldrig, thi Brændevinsflasken, som stod ved Siden af Blækhuset, forstyrrede hans Tankegang, og saa fik han en af os Andre til at fuldende dem, stadig paalæggende os med lallende Tunge at skrive „diplomatisk". Den virkelige Styrer af Bladet var hans Karl — jeg troer han hed Jens. Han gav Hollard-Nielsen Ideer, besørgede Distributionen, hentede Drikkevarerne, betalte Honorar til Medarbeiderne af de Penge, han maanedsvis hentede paa Slottet. Kortsagt, han var Hollard-Nielsens Faktotum og betroede Mand. Paa Tilskyndelse af Kongen skrev baaade Prof. Rasmus Nielsen og Trap, som den Gang var Fuldmægtig i Kabinettet forinden han blev Kabinetssekretær, Artikler i „Dansk Ugeskrift", men desuagtet er det godt at forstaa, at paa den Maade, som det blev redigeret og ledet, svarede det kun i meget ringe Grad til Forventningerne og til de paa det anvendte Summer. Understøttelsen blev unddraget Bladet, og som en Følge deraf ophørte det at udkomme i 1842.

Saalænge Christian den Ottende levede, nød Hollard-Nielsen en aarlig Understøttelse, men efterat han under Frederik den Syvende havde mistet den, sank han fra Trin til Trin, blev næsten Idiot, hvorom adskillige Skrifter, som han udgav, vidnede, og gik omkring i Byens Gader som en laset Tigger, indtil Døden i 1856 gjorde Ende paa hans Liv.

Mit Medarbeiderskab ved „Dansk Ugeskrift" var saaledes af kort Varighed, desto længere var det derimod ved „Kjøbenhavnsposten". Efter et Aars Forløb blev jeg, efterat have gjort mig saa nyttig som mulig ved Bladet og skrevet nogle længere Artikler — deriblandt kan jeg huske en om Jødernes Stilling i Danmark — fast ansat derved. Det var paa den Maade, at jeg, efterat Grüne var dømt

og sat under Censur, blev Bladets ansvarshavende Redakteur, og det endog et Par Gange, medens Grüne var Bladets Leder.

J. P. M. Grüne, født i Kjøbenhavn 1805, var en meget begavet Mand. Han var oprindelig Dreiersvend, arbeidede i sin første Ungdom som saadan i Tydskland, Schweiz og Italien, som han paa sin Fod gjennemvandrede paa Kryds og Tvers, erhvervede sig ved Selvlærdom ikke saa faa Kundskaber, især i Sprog, og vendte tilbage hertil i 1833. Nogle smukke Digte, dels paa Dansk, dels paa Tydsk, henledte Opmærksomheden paa ham, han blev Sproglærer i flere ansete Familier og efterat han havde skrevet nogle politiske Artikler i „Kjøbenhavnsposten" om udenlandske Forhold, hvortil han havde et ikke ringe Kjendskab, blev han varigt knyttet til dette Blad, hvis Redaktion Liunge overdrog ham efterat det nationalliberale Parti havde forladt det og stiftet „Fædrelandet".

Hvorvel begge disse Blade repræsenterede den danske Frihedsbevægelse, opstod der dog meget snart en betydelig Uoverensstemmelse mellem dem, og dertil var den slesvigholstenske Bevægelse i Hertugdømmerne, med det Formaal at løsrive dem fra Danmark, den nærmeste Anledning. For „Fædrelandet"s Mænd, der hidtil havde arbeidet for Indførelsen af en fri Forfatning, blev nu Slesvigs Bevarelse og Holstens Udskillelse, altsaa en dansk Eiderstat, Hovedformaalet. Denne Udskillelse maatte efter det national-liberale Parties Anskuelse først finde Sted, før en fri Forfatning kunde indføres. Med andre Ord: Hævdelsen af den danske Nationalitet i Slesvig og Hertugdømmets Bevarelse for Danmark maatte der først og fremmest arbeides for. „Kjøbenhavnsposten" var derimod af en anden Mening. Grüne var ganske vist en oprigtig Fædrelandsven, men paa sine Reiser havde han dog faaet et Stænk af Kosmopolitisme, fremfor alt var han radikal Frihedsven. Der maatte fremfor alt arbeides for Indførelsen af en fri Forfatning med den almindelige Stemmeret som Basis, og det ikke mindst for Slesvigs Skyld, idet han mente, at det derved vilde blive knyttet nøie til Danmark. Dette Program forfægtede Grüne med ikke ringe Dygtighed og han var i sin Polemik mod „Fædrelandet" meget bitter. Hans radikale Anskuelser kom ogsaa frem paa anden Maade, navnlig i Henseende til

Reformer. Deri fandt han vel ikke den Gang (Aarene 1842—47) nogen stærk Tilslutning, men han havde dygtige Medarbeidere ved Bladet, som delte hans Anskuelser. Jeg kan nævne Licentiat A. F. Beck, Cand. jur. Kopke, (senere Herredsfoged og Politimester) Cand. Leuning (senere Justitsminister), der alle for længe siden ere døde, og nuværende gamle Prokurator Alberti. Dr. Jørgen Lorck, der nu snart er 80 Aar, skrev Bladets Theateranmeldelser.

Man vil maaske undre sig over, at jeg var Medarbeider ved et Blad af en saa radikal Natur. Men det forklares temmelig let. Ung, som jeg var, var jeg ogsaa greben af Tidens Frihedsideer, og det saameget mere som jeg i en fri Forfatning haabede at se en Løsning paa de Baand som dengang endnu trykkede mine Troesfæller i Danmark. Og desuden laa Politiken aldeles udenfor min Virksomhed ved Bladet. Den var nærmest en Reporters og Oversætters. Men efterhaanden som mine Anskuelser klaredes og fik en fast Form, fandt jeg, at „Kjøbenhavnpostens" Radikalisme var mig for stærk*), og jeg nærede derfor et stille Ønske om at opgive Pladsen. Dertil fik jeg en velkommen Leilighed i 1846 idet jeg blev Medarbeider og derefter Redaktionssekretær ved det af Edvard Meyer stiftede Blad „Flyveposten".

Nu begyndte min egentlige journalistiske Virksomhed. Men da denne hører til min Manddomsgjerning. og da jeg kun har villet dvæle ved mine Drengeaar og min Ungdom, med det Formaal, jeg tidligere nærmere har betegnet, standser jeg her, tagende Afsked med den velvillige Læser, der har fulgt mig gjennem de første Perioder af mit Liv.

---

*) At Grüne senere blev ærkekonservativ baade som Redaktør af „Kjøbenhavnsposten" og som Udgiver af Ugebladet „Kronen", havde sikkert sin Grund i de Skuffelser, som den frie Forfatning medførte for ham som for mange Andre. En slig Forandring i politiske Anskuelser hører jo heller ikke til det Sjældne. Forøvrigt var Grüne en i flere Henseender meget hæderlig Karakter.

